

BÜNTETŐJOGI
TANULMÁNYOK
XIX.

MTA VESZPRÉMI TERÜLETI BIZOTTSÁGA
VESZPRÉM
2018

BÜNTETŐJOGI TANULMÁNYOK XIX. KÖTET

Készült
a Győri Törvényszék,
a Szombathelyi Törvényszék,
a Veszprémi Törvényszék és
a Zalaegerszegi Törvényszék
anyagi támogatásával

Kiadó: az MTA Veszprémi Területi Bizottsága
Felelős kiadó:
Pósfai Mihály, az MTA levelező tagja, a VEAB elnöke

Szerkesztő: *Jungi Eszter*

Készítette: Valczer Z+J Kft. • Felelős vezető: *Valczer Zita*
Polu Press Kkt. • Felelős vezető: *Polányi Csaba*

ISSN 1586-3077

2018 VESZPRÉM

Előszó

Kedves Olvasó!

Büszkén ajánlom figyelmébe a Büntetőjogi Tanulmányok legújabb kötetét, ami immár sorozatban a tizenkilencedik. Az előző évekhez hasonlóan nagyjából egy év kutatási eredményeit és szakmai vitáit foglalja össze, közérthető módon, áttekinthető formában.

Bár a szerzők jogászok, nemcsak kollégáik számára szeretnék publikálni. Egyrészt fontos a jogi gondolkodás általános népszerűsítése, másrészt az értelmezésre váró kérdések szakszerű elemzése. Voltaire szerint az irodalomban minden műfaj megengedett, kivéve az unalmast. Úgy gondolom, ez a szakirodalomra is vonatkozik. Jelen tanulmányok írói pedig – név szerint *dr. Tahin Szabolcs*, *dr. Pálfay Szilárd*, *dr. Hordósi Ágnes*, *dr. Nári József*, *dr. Vidáné dr. Németh Vanda Valentina*, *Vasas Eszter*, *Ballouk Olivér* és *Szolnoki Barbara* – mindent megtettek azért, hogy a kiválasztott témák kapcsán felkeltsék és fenntartsák az érdeklődést.

A szerzőkön kívül a szerkesztő segítségére volt a kötet anyagának összeállításában és a kivitelezésben *dr. Magyar Károly*, a Büntetőjogi Munkabizottság elnöke és *dr. Bótor Szabolcs*, a Büntetőjogi Munkabizottság elnökhelyettese.

Szakmai közösségünk nevében külön köszönetet mondok az anyagi támogatásért *dr. Andor Szabolcs* úrnak a Szombathelyi Törvényszék elnökének, *dr. Némethné dr. Szent-Gály Edit Katalin* asszonynak a Veszprémi Törvényszék elnökének, *dr. Sorok Norbert* úrnak a Zalaegerszegi Törvényszék elnökének és *dr. Takács József* úrnak a Győri Törvényszék elnökének.

A legújabb és a korábbi kötetek anyaga interneten is elérhető a Magyar Tudományos Akadémia Veszprémi Területi Bizottsága honlapján a „kiadványok” címszó alatt (<https://tab.mta.hu/veszpremi-teruleti-bizottsag>).

Mindezek előre bocsátásával kellemes és hasznos időtöltést kívánok könyvünkhöz:

dr. Jungi Eszter
szerkesztő

Három séta a jogi pragmatika területén

Előszó

A dolgozatom címét Umberto Eco *Hat séta a fikció erdejében* című irodalomelméleti kötetétől kölcsönöztem. Eco a tanulmánygyűjteményben hat egyetemi előadását tette közzé, ezek mindegyikében fikciós, szépirodalmi szövegeket elemzett. A szerző az irodalomolvasást ahhoz a sétához hasonlította, amikor a kirándulók pusztán magáért a kellemes időtöltésért, legtöbbször cél nélkül barangolnak az erdőben. Elsőre talán túlzónak tűnik, hogy irodalomelmélet felől közelítek jogi témákhoz, hiszen a társadalmi diskurzusokban az irodalmi és a jogi szövegek merőben más státuszt töltenek be. Egy valamiben mégis azonosak: a jogi textusok, akár az irodalmiak, értelmezésre szorulnak, azaz az irodalomolvasóknak és – napi munkájuk során – a jogalkalmazóknak is a nyelv és a jelentés kihívásaival kell megbirkózniuk.

Vitathatatlan, hogy az irodalmi és a jogi szövegek nyelvezete eltérő természetű. Az irodalmi nyelv természetes nyelvektől elütő devianciája a sokrértűségben, a többértelműségben, a stilisztikai sokszínűségben mutatkozik meg. Ezzel szemben mi, jogászok egy olyan „fogalmi mennyországot” kívánunk létrehozni, amely zárt, logikus, egyértelmű, kiszámítható, kodifikált jelentésekkel dolgozik. A jogi nyelv tehát kerüli a nyelvi devianciákat, azzal épp’ ellenkező irányban dolgozik: az evidenciákra törekszik.

Az evidenciák megteremtésére irányuló törekvések kudarcát a jogtudomány már jó ideje felismerte. A joghoz kötött jogértelmezést hangsúlyozó formalisták kései képviselője, Hart szerint valójában a jogszabályok nyelve sem lehet mentes a devianciáktól, hiszen jelentésük határterületein e szabályok is nyitottak az értelmezésre, másként szólva „nyitott szövedékűek.”² Ugyanis „[a]mikor az előre nem látott eset felvetődik, akkor szemben találjuk magunkat a kérdéses problémával, és a számunkra legmegfelelőbb módon dönthetünk a versengő érdekek között. Ennek során határozottabbá tesszük eredeti célunkat, és tisztázzuk azt a kérdést, hogy az adott szabály céljai szempontjából az egyes szavak mit jelentenek.”³

A címválasztással magam is azt a belátást kívántam hangsúlyozni, hogy alkalmanként a jogi nyelv is osztozik a nyelvi devianciákban. A nyelvben elkerülhetetlenül jelen lévő bizonytalanság és határozatlanság ugyanis nem csak az irodalmi és mindennapi nyelvhasználatot, hanem gyakran a jogi kifejezéseket is jellemzi.⁴ Peter Goodrich több tanul-

¹ dr. Tahin Szabolcs bíró, Zalaegerszegi Járásbíróság

² Hart, H. L. A., A jog nyitott szövedéke, *A jogi gondolkodás paradigmái*, (szerk. Varga Csaba), 1999, 39.

³ Hart, H. L. A., A jog nyitott szövedéke, *A jogi gondolkodás paradigmái*, (szerk. Varga Csaba), 1999, 39.

⁴ *Jog és nyelv*, Budapest, 2000, (szerk. Szabó Miklós, Varga Csaba), 14., 22.

mányában is kiemelte: a jogtudomány hajlamos arra, hogy bezárkózzon és megvédje a joggyakorlatot a nyelvi tanulmányozástól. Ezzel azt a látszatot kívánja kelteni, mintha a joggyakorlat független lenne a társadalmi, nyelvi meghatározottságtól.⁵ Úgy vélem, hogy a szakmai és a tudományos tisztesség egyaránt azt diktálja, hogy időnként félre tegyük a jogi nyelv evidenciájára vonatkozó előfeltevéseinket, és mi magunk is nyelvi, értelmezéssel bíbelődéseket tegyünk fel a saját gyakorlatainkat illetően.

Az irodalmi olvasó fikció erdejébe tett barangolásának nyilvánvalóan más a kockázata, mint a jogi szövegek értelmezésének. Az irodalomolvasásnak főként nyelvi és esztétikai tétje van, ami – tegyük hozzá – cseppet sem lebecsülendő. A bíró előtt fekvő ügy nyelvi anyagának értelmezése pedig érdemi kérdéseket dönt el, amelyeknek közvetlen kihatása van a mindennapok valóságára. „Megbüntettünk, mert a szavak jelentéséből ez következik.” – mondja a jogtörténész A.W.B. Simpson.⁶ Nem lehet tehát eléggé hangsúlyozni, hogy a szavaknak tulajdonított jelentésen múlik munkánk minden következménye: a vádlott bűnössége, a károsult kártérítési igénye, egy közigazgatási hatóság eljárásának jogszerűsége vagy a peres fél sorsát rendező szerződés érvényessége.

Jogi szemantika, jogi pragmatika: a jelentésadás kérdései

A szemantika a nyelvészetnek az az ága, amelyet hagyományosan jelentéstannak neveznek és a szavak jelentésével foglalkozik. Kenesei István nyelvész, aki a jogászok nyelvről vallott nézeteit vizsgálta, kutatásai során számos, a jogászokra jellemző „nyelvi babonára” bukkant. Például arra, hogy a jogászok szerint a jelentést maga a szó hordozza.⁷ Ha ez valóban így van, akkor egy szó minden körülmények között ugyanúgy viselkedik, másként szólva, egy szónak – függetlenül a használat körülményeitől – minden esetben ugyanazok a szemantikai kritériumai. E nyelvi babonából az is következik, hogy a bírák a nyelvi felkészültségüket elegendőnek tartják a jelentésbeli kérdések eldöntéséhez, amiben az is megerősíti őket, hogy napi gyakorlatukban a nyelvi jelentések körébe tartozó kérdésekben döntenek. Kenesei kiemeli, hogy a bírák mindezt anélkül teszik, hogy szemantikai előkészületeket végeztek volna, vagy ilyen irányú felkészültséggel rendelkezzenek. A bírásból tehát hiányzik az a belátás, hogy nyelvi kompetenciájuk esetenként akár hiányos is lehet.⁸

5 Uo.: 20.

6 A. W. B. SIMPSON, A jogi fogalmak elemzése, *Jog és nyelv*, 144.

7 KENESEI ISTVÁN, *Jogi szemantika: problémafelvetés és kutatási program* (letöltve: 2019.01.03.)

8 A szavak jelentésének meghatározásával kapcsolatos bírói dilemmákat tette láthatóvá például a Legfelsőbb Bíróság egy eseti határozatának előzménye. Az ügyben eljáró alsóbb fokú bíróság a saját nyelvi kompetenciáját illetően bizonytalanodott el, amikor kérdésesnek tartotta, hogy az ügyben előforduló „meleg” szónak milyen jelentésszínezete van. 1994-ben a „Szivárvány Társulat a Melegek Jogaiért” nevű egyesület bejegyzés iránti kérelmet nyújtott be a Fővárosi Bíróságra. A bíróság a „meleg” szó jelentésének megítélésére szakértőként az MTA Nyelvtudományi Intézetének főmunkatársát rendelte ki. A szakvélemény szerint a „meleg» a köznyelvben széleskörűen használt, tehát köznyelvi szó”, annak kapcsán nyelvhelyességi aggályok sem merültek fel. *Nyelv és társadalom a rendszerváltás kori Magyarországon*, 327.; Kenesei, 7.

A hazai jogirodalomban Blutman László munkássága épül szemantikai megfontolásokra. Szerinte a jogalkalmazás során a jogi szövegeknek a hétköznapi (vagy szakkifejezések esetén a szakmai) nyelvhasználatban kialakult szokásos értelmet kell tulajdonítani.⁹ Ilyen értelemben a szövegű értelmezés nem a szöveghez hű, hanem annak szokásos értelméhez. Ha ugyanis a jogi szöveget a szokásos értelmétől megfosztjuk, az relativává válik, és elvesztheti azt az objektív alapot, amellyel a benne szereplő kifejezéseket a társadalmi nyelvi gyakorlat felruházta, és amely lehetővé teszi a kölcsönösen érthető, kiszámítható párbeszédet a jogéletben.¹⁰ Egy tanulmányában az értelmezés három forrását jelöli meg: (i) a szó szótári jelentése (szótárban megjelenő jelentés) (ii) a szó előírt, kötelező jelentése (jogszabály értelmező rendelkezése esetén) (iii) a szó szokásos, vagy általánosan elfogadott jelentése (akár köznapi, akár szakmai-technikai szóhasználatról van szó).¹¹ Blutman a szavak szokásos értelme kapcsán azonban maga sem tagadja, hogy elmélete két kérdést nem válaszol meg. Az egyik, hogy mi egy kifejezés szokásos értelme, a másik, hogy a bíróság eltérhet-e egy kifejezés szokásos értelmétől. A szövegű olvasattól eltérő értelmezési stratégiát Blutman kontextuális, eseti jelentésnek hívja, de elmélete a jogértelmezés e problematikus területére már nem tér ki.

Úgy vélem, Blutman elmélete ugyan következetes, de könnyen egyoldalú szemlélethez vezet. Ez minden tudományos igényű rendszer velejárója. Blutman elmélete ugyanis a „nehéz esetekre” már nem ad választ. A szakirodalom nehéz esetnek azt nevezi, amikor a jogszöveg szövegű értelmezése dilemma tárgyává válik, azaz az eset megoldására nem adhat megnyugtató választ a jogszöveg szokásos hétköznapi (szakmai) értelmezésének alapul vétele.¹²

A hazai jogirodalomból ismert *A szövegempirizmus elméleti és gyakorlati kérdései* című tanulmány már más nézőpontból érvel. A szerzők vélekedése éles ellentétben áll a pusztán szemantikai szemlélettel, ők már határozottan kontextualista álláspontot képviselnek. A szerzők a jogértelmezést olyasfajta tevékenységnek vélik, ami nem független az adott politikai közösség tudásától. Szerintük a jogi tudás képzett tudás, annak igazsága pedig egy olyan interpretív gyakorlaton alapul, amelyet nem lehet függetleníteni attól a közös tudástól, amely egy közösséget közösséggé tesz.¹³

A jogi szöveg hétköznapi jelentését kutató értelmezést azért vitatják, mert szövegempirista módszerrel a szavak jelentését ugyan fel lehet tárni, de a fő kérdés az, hogy egy adott fogalom jelentései közül (például jó erkölcsbe ütközés, emberi méltóság, vagy ahogy

9 Blutman László, Szövegempirizmus és analitikus jogdogmatika: jogi elemzés sub specie linguae, *Pro Futuro*, 2/2014, 105-125.

10 Blutman László, Bírói jogalkalmazás és szövegű értelmezés, *Jogesetek Magyarzata*, 2010/4, 95. Ebből kiindulva Blutman szerint a szövegű jogalkalmazásnak az alábbi erényei vannak: gátat szab a bíró szubjektív preferenciáinak, korlátozza a bírói hatalmat, egységesebb jogalkalmazást biztosít, az ítélekezést kiszámíthatóvá teszi, növeli a jogbiztonságot és elősegíti a minőségi jogalkotást.

11 Blutman László, Hat tévhit a jogértelmezésben, *Jogesetek Magyarzata*, 2015/3, 85-86.

12 Ficsor Krisztina, *Formalizmus a bírói gyakorlatban. A formalista érvelés jogelméleti alapjai*, Gondolat Kiadó, Budapest, 2015, 131-136.

13 Bence Máttyás – Ficsor Krisztina – Kovács Ágnes – Sólyom Péter, A szövegempirizmus elméleti és gyakorlati kérdései, *Pro Futuro*, 2014/2, 131.

azt a tanulmány későbbi példáiban is látni fogjuk, ennél egyszerűbb szavaknál is, mint a keverék, falfirka) melyik használata lehet a helyes.¹⁴ Hogy egy döntés helyes, vagy nem, önmagában a hétköznapi (szakmai) jelentés alapján nem mindig dönthető el, ugyanis annak igazsága (helyessége) az adott közösség tudásának kontextusától függ.

A fenti érvelés vezet el minket a címadó pragmatika tudományterületére. A hetvenes években kialakuló nyelvészeti diszciplínát sokáig a nyelvészet hulladékkosarának tartották, ide sorolták mindazt, ami a szemantikába és más nyelvészeti ágakba nem sorolható be. A pragmatikának számos részterülete van, de mindegyik részterület képviselői azt hangsúlyozzák, hogy „[a] pragmatika a nyelvnek az emberi használat kontextusában történő tanulmányozása.”¹⁵ A jogi nyelvhasználat pragmatikai vizsgálata tehát nagyobb teret enged a nyelven kívüli tényezőknek, a kontextusnak, továbbá fokozott hangsúlyt fektet a nyelvhasználat társadalmi meghatározottságára. A pragmatisták a szó jelentéséről is árnyaltabban gondolkodnak, a jelentés használathoz kötöttségét hangsúlyozzák. Ugyanerre utal Wittgenstein, mondván, hogy a szavak jelentése, azok használati értéke a nyelvhasználatban képződik.¹⁶ Vagyis: „[a] szavaknak nincs jelentése, csak szóhasználat van, ezt a használatot kell ismerni naprakészen”.¹⁷

Visszakanyarodva a fejezet elején említett „nyelvi babonára”, a szó jelentése tehát sokkal inkább a helyes használat felismerésén múlik, azaz a jelentést nem maga a szó hordozza. A szemantika és a pragmatika közötti lényegi különbség tehát, hogy előbbi hajlamos a szótárakhoz kötött lexikális tudásnál leragadni, míg utóbbi azt képes relativizálni azzal, hogy felteszi a kérdést: vajon adott esetben – akár a lexikális jelentésen túl, vagy innen – mi lehet a szó helyes értelme. Úgy is fogalmazhatunk, hogy a lexikális jelentést nem tartja sebezhetetlennek a szituációs jelentéssel szemben.

A magyar bírói gyakorlat a szavak hétköznapi jelentésének feltáráshoz számtalan alkalommal veszi elő a Magyar Értelmező Kéziszótár szócikkait.¹⁸ A Magyar Tudományos Akadémia által kiadott értelmező szótárt tehát olyan autoritással ruházzák fel, amely hűen tükrözi a szavak hétköznapi jelentését. Éppen ezért a hazai gyakorlatban is sokszor előfordul, hogy az érdemi döntés azon múlik, hogy az értelmező kéziszótár milyen jelentést tulajdonít egy adott szónak. Az alábbi jogeset jó példa arra, hogy az értelmező kéziszótár szócikkeire sem lehet fenntartás nélkül hagyatkozni. A szótári szemantikai jelentés esetenként korrigálható azzal, hogy a helyes jogértelmezéshez pragmatikai szempontokat kell bevonni.

A Debreceni Ítéletábla Pf.I.20.662/2011/5. számú ítélete a szavak szótári jelentéséből indult ki, de abból helytelen következtetést vont le. A felperes a kereseti kérelmében a

14 Bencze, Ficsor, Kovács, Solyom, 132, 134.

15 Varga, 14.

16 Ludwig Wittgenstein, *Filozófiai vizsgálódások*, Bp., Atlantisz, 1998, 43.

17 Idézi: Esterházy Péter, *A szavak csodálatos életéből*, 2., (letöltve: 2019.01.20.)

18 Néhány példa a kéziszótárra hivatkozó határozatokból: BH. 2007.105.; BDT 2013.2804.; Legfelsőbb Bíróság Kfv. IV.37.244/2005/6.; Fővárosi Törvényszék 41.Pf.638.870/2011/3.; Pécsi Ítéletábla PEVI.20.776/2012/5.; Fővárosi Ítéletábla 8.Pf.21.L11/2010/8.; Fővárosi Bíróság P.24.274/2010/3.; Baranya Megyei Bíróság 11.P.20.227/2010/8.

kórházi gyógykezelése során kapott, nem teljes körű tájékoztatás kapcsán érvényesített kártérítési igényt az alperessel szemben. Az elsőfokú bíróság a keresetet elutasította. A felperes a fellebbezésében azt sérelmezte, hogy az alperes kórház az egyediesített tájékoztatási kötelezettségét a bénulás, mint lehetséges szövődmény tekintetében elmulasztotta, ugyanis őt a „tartós” bénulás lehetőségéről tájékoztatta, ezzel szemben nála „maradandó” károsodás alakult ki. A másodfokú bíróság az ítélet indoklásában – többek között – a Magyar Értelmező Kéziszótárra hivatkozott. Érvelése így szólt: „[a] Magyar Értelmező Kéziszótár szerint a maradandó melléknév jelentése sokáig fennálló, létező, míg a tartós melléknév jelentése hosszan tartó, sokáig fennmaradó. E két melléknév rokon jelentésű, azok egymás szinonimái, ezért az alperes nem sértette meg a tájékoztatási kötelezettségét.”¹⁹ Nem volt tehát mulasztás az alperes részéről, mert a felperes a műtéti beavatkozás lehetséges következményeiről megfelelő tájékoztatást kapott. A „tartós” melléknév szótári jelentése ugyanis azonos a „maradandó” melléknév szótári jelentésével.

Úgy vélem, az érvelés hibája abból adódik, hogy a jelentést elvonatkozta a kontextustól és tisztán szótári, „papírjelentést” tulajdonított a két melléknévnek. Valóban elképzelhető olyan értelmezés, amely az igen hasonló szótári jelentések közötti különbségeket nem emeli ki, de itt az eset összes körülményei ezt nem indokolták. Ha pragmatista szemlélettel tárjuk fel a két szó jelentését, akkor egészen más következtetésre juthatunk. Egy emberöltőre, azaz magára a károsult életére vonatkoztatva a két melléknév jelentése egészen más szemantikai kritériumokból áll össze. A „tartós” melléknév helyes értelmezése szerint a bénulás a felperes életének csak egy szakaszát érintheti, míg a „maradandó” melléknév jelentése szerint a bénulás élete végéig megmarad, az élete végéig el fogja kísérni a felperest.

A kötelező kontextus: az Alaptörvény 28. cikke

Az Alaptörvény 28. cikke szerint „[a] bíróságok a jogalkalmazás során a jogszabályok szövegét elsősorban azok céljával és az Alaptörvénnyel összhangban értelmezik. (...) Az Alaptörvény és a jogszabályok értelmezésekor azt kell feltételezni, hogy a józanésznek és a közjónak megfelelő, erkölcsös és gazdaságos célt szolgálnak.” A 28. cikk a jogértelmező bíró számára tehát imperatív módon (erre utal a „kell” szócsekk) írja elő, hogy a jogértelmezést a „józanész”, „közjó”, „erkölcs”, „gazdaságosság” igazoló elvei felől végezzék el. Az Alaptörvénybe iktatott cikk ezzel olyan kötelezően alkalmazandó kontextusokat enged be a jogalkalmazásba, amelyek jogon túli területre mutatnak.²⁰

Úgy vélem, hogy az Alaptörvény 28. cikke a jogalkalmazást „társadalmiasítja”, azaz a bíróságok tevékenységét közelebb viszi a jogkereső állampolgárokhoz. Ezek az elvek

19 Lásd a BH 2013.219. számú eseti döntést, hangsúlyozva, hogy a felülvizsgálati kérelem a kérdéskört nem érintette, ezért a Kúria indokolása erre már nem tért ki.

20 Ezen elveket a szocialista jogtudomány számizta a jogértelmezésből. Erről bővebben lásd: Pokol Béla, *A jog elmélete*, Budapest, Rejtjel kiadó, 2001, 356. Valamint: JAKAB, 2011, 87.

ugyanis olyan végső igazolási elvek, amelyek a társadalom valamennyi tagjában munkálnak és a jogalkalmazással szemben támasztott általános elvárásként is megfogalmazhatók. Ezen elvek valójában visszamutatnak a bírói hatalomgyakorlás legitimitását is meg-alapozó Alaptörvény B) cikk (3) bekezdésére, amely szerint „[a] közhatalom forrása a nép.” Mint említettem, a pragmatika a nyelvet a használat kontextusában tanulmányozza. Kérdés tehát, hogy a jogalkalmazó mire használja a nyelvet. Erre a kérdésre szintén az Alaptörvény adhatja meg a választ: a 25. cikk (1) bekezdése szerint a bíróságok „igazságszolgáltatási” tevékenységet végeznek. A magyar alkotmányos rendben tehát a bíróságok feladata nem csupán jogszolgáltatás, hanem a magasabb értékfogalmat jelentő igazságszolgáltatás. Úgy vélem, hogy a fenti, végső igazoló elvek ebbe a jogalkalmazói feladatba sűrűsödnek össze. A pragmatista jogszemléleten alapuló kérdésfeltevés tehát így szól: milyen helyes nyelvhasználat vezethet arra az eredményre, hogy a bíróság a fenti alkotmányos feladatának eleget tegyen?

A félreértések elkerülése végett előrebocsátom, hogy nem valamiféle szabadjogi iskola képviselőjeként fogalmazom meg ezeket a tételeket, és távol áll tőlem az a jelenség is, amit „ítélkezési populizmusnak” szokás nevezni.²¹ Magam is azt vallom, hogy a jogalkalmazás során elsődlegesen a jog szöveghű értelméből kell kiindulni, e szabályoknak *prima facie* ereje van. A pragmatista jogértelmezés a jogalkalmazásban csak az úgynevezett „nehéz esetekben” válik aktívvá, amikor a jogi rendelkezések szöveghű értelme nem hozhat megnyugtató megoldást, mert nem egyeztethető össze az Alaptörvény 28. cikkének igazoló elveivel.²² Ilyenkor a bírónak Alaptörvényben előírt kötelezettsége pragmatista jogértelmezést végezni. A jogirodalomban e beállítódást vélelmezett formalizmusnak hívják.²³ A vélelem minden esetben amellel szól, hogy elsődlegesen a pozitív jogi szabályokat alkalmazzuk a „jogi pedigrével” nem rendelkező megfontolásokkal szemben. E vélelem azonban megdönthető, ha a jogszabály szöveghű értelme az Alaptörvény értelmezési klauzulájával ellentétes eredményre vezetne.

Első séta.

A józanész kontextusa: Posner bíró különvéleménye

Az angolszász országokban, különösen az Egyesült Államokban, a bírák ítéleteikben intellektuálisan jóval bátrabbak, mint kontinentális kollégáik. Ez egyrészt szorosan hozzátartozik az angolszász bírószerkezethez, másrészt a társadalom is nagyobb aktivitást vár el

21 Bencze Máttyás, Gyűlölet-bűncselekmények és „ítélkezési populizmus”, *Fundamentum*, 2014, 129-139. Az ítélkezési populizmus itt a társadalmi elvárásoknak megfelelő döntéshozatalt jelenti, ami gyakran nem azonos a jogszabályban, különösen az Alaptörvényben rögzített értékrenddel. Bencze e tendenciát a büntetőbírók büntetékiszabási gyakorlatában mutatja ki.

22 Nehéz eset az, amikor a jogszabály szöveghű értelmezése dilemma tárgyává válik.

23 Schauer, Frederick, *Playing by the rules*, Oxford, 2002, 196-207.; Magyar recepcióját lásd Ficsor Krisztina, *Formalizmus a bírói gyakorlatban. A formalista érvelés jogelméleti alapjai*, Gondolat Kiadó, Budapest, 2015, 136-148.o. Schauer, A szabályok és a jog uralma, *A Hart utáni jogelmélet alapproblémái*, (szerk. Bódog Máttyás et al.) Különösen 428-442.

tőlük. Az amerikai bírák a precíz, szabályközeli jogértelmezést gyakran magasabb rendű jogelvek, alkotmányos alapjogok fényében oldják fel és igazságossági értékmegfontolások felé viszik el a jogalkalmazást. A szavak szótári jelentését kutató textualisták a jogértelmezés során a szavak hétköznapi értelméhez (*ordinary meaning*) ragaszkodnak, a pragmatisták pedig – a méltányosság, ésszerűség, igazságosság, stb. nevében – gyakran az ügy egyedi körülményeihez igazítják az értelmezést. Úgy tűnik tehát, hogy az amerikai jogalkalmazókat is hasonló problémák foglalkoztatják, mint kontinentális kollégáikat, és a probléma köré rendeződő vitáik is hasonlatosak, mint nálunk. A textualisták a jogállamiság nevében bírálják a bírói aktivizmust, míg a pragmatista alapon gondolkodó bírák a szövegközeli döntéseket kezelik fenntartással, szerintük az ilyen jogértelmezés sokszor abszurd eredményre vezethet.²⁴

Richard Allen Posner jogtudományi munkássága vitathatatlanul nagy hatású életműnek tekinthető. Posner napjainkban is gyakorló bíró, 1981 óta a három amerikai tagállamot (Illinois, Indiana, Wisconsin) összefogó Hetedik Körzeti Fellebbviteli Bíróságon (*Court of Appeals for the Seventh Circuit*) teljesít szolgálatot, majd 1993-ban e bíróság vezetőjévé is kinevezték. Kortársa, a szintén nagy hatású Dworkin – némi iróniával – így jellemzi Posnert: „[a] lusta bíró, aki reggeli előtt megír egy könyvet, délelőtt eldönt egy sor ügyet, egész délután a Chicagói Egyetem jogi karán oktat, majd a vacsorát követően agyműtétet végez.”²⁵ Posner jogszemlélete valóban sokszínűnek tekinthető, a lélektan, az ismeretelmélet, a szociológia és a közgazdaságtan egyaránt megfér benne. A sokszínűség mellett pragmatista szemléletet vall, amely szerint a jogértelmezés a körülmények függvénye. Nem veti el a szöveghű jogértelmezést, azonban úgy véli, hogy a jogszabályokhoz, precedensekhez való ragaszkodás nem lehet kizárólagos értelmezési mód, az csak egy hasznos eszköz a többi között.²⁶

A *United States v. J. Marshall* (1990) büntetőügyben kifejtett különvéleményében alkalmazott érvelése jellemzően pragmatista megfontolásokon nyugszik. Az érvelés vonalvezetése és legfőbb megfontolása valójában ugyanazt a gondolkodási mintázatot mutatja, amit az Alaptörvény 28. cikkében deklarált értelmezési klauzula is elvár a bírótól. Posner az ítélethez írt különvéleményében a büntető jogszabályba rögzített törvényi fogalmak hétköznapi értelmezését a gyakorlati ésszerűség fényében bírálja felül.²⁷

Az ügyben az ügyészség Illinois állam büntetőkódexébe ütköző bűncselekmény miatt emelt vádat James Marshall és társai ellen. A törvény kimondja, hogy „[a]ki 1 grammnál nagyobb mennyiségű LSD-t tartalmazó keveréket, vagy összetevőt („*mixture or substance*”) hoz forgalomba, vagy azzal kereskedik, minimum 5 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő, aki 10 grammnál nagyobb mennyiséget hoz forgalomba, vagy azzal kereske-

24 Molnár András, *Pragmatizmus és legalizmus – Richard Posner és Antonin Scalia a bírói szerepről*, in: *De iurisprudentia et iure publico. Jog-és jogpolitikai folyóirat*. III. évfolyam 2009/1. A tanulmány bőven szolgál példákkal arra az amerikai jogalkalmazásból, hogy a jogszabály szövegének köznapi értelmezése hogyan finomítandó az abszurd és elfogadhatatlan eredmény elkerülése érdekében. (27-33.)

25 Idézi: Molnár, 5.

26 Molnár, 10.

27 A példát Ficsor Krisztina monográfiája hozza. Ficsor, 2015, 144-145.

dik, 10 évi szabadságvesztéssel büntetendő.” A jogértelmezési probléma gyökere az volt, hogy az LSD általában valamilyen hordozóanyagon jelenik meg, jellemzően bélyegen. Ennek indoka, hogy egy dózis annyira csekély mértékű (0,05 mg), hogy szinte láthatatlan, 200.000 dózis szükséges, hogy 1 gramm tömegű LSD-t adjon ki.

Az ügy egyik vádlottja, Marshall által birtokolt LSD bélyeg 113,32 gramm tömegű volt, melynek tiszta LSD hatóanyaga csak 670,72 milligrammot tett ki. A jogi kérdés az volt, hogy a jogszabály szövegében szereplő „keverék” („*mixture*”) csak a tiszta LSD-t foglalja magába, vagy beleértendő a hordozóanyag is. A bíróság a kérdést a fogalom szótári, hétköznapi értelme („*ordinary meaning*”) alapján válaszolta meg, azaz szövegű értelmezéstechnikával bontotta ki a jogszabályi rendelkezés jelentését. A szótári meghatározás szerint a keverék olyan összetevőkből áll, amely elemei egymástól nem választhatók el. Tekintve, hogy az LSD és a hordozópapír egymástól elválaszthatatlan, a birtokolt kábítószert súlyába nemcsak a hatóanyagot, hanem a hordozóanyagot, azaz a bélyeg súlyát is bele kellett számítani. E megközelítés alapján a J. Marshall vádlottnál talált 113,32 gramm jóval meghaladta a törvény által megengedett mennyiséget, ezért a vádlottat el kell ítélni.

Posner különvéleményében azzal érvelt, hogy a „*mixture*” fogalmának hétköznapi értelmezése ésszerűtlen és igazságtalan döntést eredményezett. Hiszen, ha valaki 199.000 dózissal megfelelő tiszta LSD-t hoz forgalomba, ami nem éri el az 1 gramm tömeget, elkerülheti a szabadságvesztés büntetést. Ezzel szemben azt, aki egyetlen dózis LSD-t ad el egy pohár narancslében, akár 10 év szabadságvesztésre is ítélik. A helyes, józanésznek megfelelő értelmezés tehát csak az lehet, ha a „*mixture*” hétköznapi jelentésétől eltekintünk, és adott kontextusban úgy értelmezzük, hogy a szó jelentése nem foglalja magában a hordozóanyagot. Nem nehéz egyet érteni Posner érvelésével, aki ezzel azt hangsúlyozza, hogy minden esetben a gyakorlati hasznosságot és az ésszerűséget kell szem előtt tartania a jogalkalmazónak.

A Posner által képviselt bírói szerepfelfogást jól példázzák az érvelését záró megjegyzései. Szerinte „[a] bírónak fel kell ismernie, amikor nehéz esettel áll szemben, és fel kell vállalnia a felelősséget az eset ésszerű eldöntésével. Rossz stratégia az, ha a felelősséget áthárítjuk a törvényhozóra, abszurd, ésszerűtlen és igazságtalan döntések produkálásával.”²⁸ Ebben a néhány mondatban valójában a bíró társadalmi felelősségvállalásáról van szó. Arról, hogy a bíró esetenként el mer rugaszkodni a jogszabály szövegközeli jelentésétől, és nem azzal mentegőzik, hogy a jogszabály szövege elsődlegesen milyen jelentés takar, kibújva ezzel a felelős döntés meghozatala alól. Természetesen a bíró ilyesfajta aktivitása nem vezethet bírói önkényhez, ugyanis azt, hogy a bíró a jogszabály szövegétől elszakad, elfogadható módon meg is kell indokolni valamilyen igazolható elvvel. E retorikai feladatának Posner teljes körűen eleget is tett, amikor az ésszerűség igazolható elvére hivatkozott. A *U. States v. J. Marshall* ügyben alkotott posneri különvélemény vonzerejét tehát nemcsak a retorikai eleganciája adja, hanem az is, hogy a józanész, azaz a *common sense* kontextusa felől közelítette meg a jogi kérdést.

28 Idézi: Ficsor, 2015, 144.

Úgy vélem, hogy a jog pragmatista szemléletére az angolszász jogi kultúra jobban hajlamosít, ennek lehetőségét az angol nyelv is jóval pontosabban kódolja. Az angol a józanész fogalmát ugyanis a *common sense* terminussal jelöli. A *sense* egyszerre jelent ésszerűséget, azaz a *ratio*t, de egyúttal érzetként/érzékként is fordítható. A *common magyar* jelentése pedig: közös. A józanész tehát olyan jelenség, amely „közös érzeten” alapul. Ráadásul az angolszász kultúrában a *common sense* olyan tudást jelent, ami az elvégzett iskolától, tanulmányoktól függetlenül bárkiben fellelhető. Vagyis azt feltételezi, hogy a józanész a jogot alkalmazó bíróban és a laikus jogkereső állampolgárban egyaránt munkálkodik.²⁹ Úgy vélem, hogy a magyar nyelv is tükrözi valamelyest a józanész képességének közös jellegét. A jó bíró tulajdonságaként sokszor emlegetett „józan paraszti ész” kifejezés is azt domborítja ki, hogy e képesség megszerzéséhez nem szükséges iskolázottság, azaz e képesség mindenkinek sajátja.

Második séta.

A közjó kontextusa: a „falfirka” eset

A budapesti Szabadság téren felállított köztéri szoborcsoport a magyarországi német megszállás áldozatainak állít emléket. Az emlékmű kapcsán élénk társadalmi vita bontakozott ki.³⁰ Egyesek azt kifogásolták, hogy a kompozíció indokolatlanul ábrázolja ártatlan figurának a Magyarországot védő Gábrriel arkangyalt. Szerintük a megformált alak üzenete a történelmi eseményekkel ellentétes, mert a német megszállás folyamatára Magyarország is serkentőleg hatott. Az érintettek a véleményüket verbálisan és tevételesen egyaránt kifejezték. Az épülő emlékművet – még felavatás előtt – többször beszenyeyezték, összefirkálták, ezért az alkotás elé kordont emeltek. A 2014. április 15. napján szervezett demonstráció során az egyik aktivista a kordonra húzott műanyag ponyvára az „ITT ÉS SEHOL MÁSUTT NÁCI SZOBOR NEM ÉPÜL” feliratot helyezte el. A festékszóróval okozott kár 17.500,- Ft volt.

Az ügyészség rongálás bűncselekménye miatt emelt vádat a Btk. 371. § (1) bekezdése és (2) bekezdésének *ba*) pontja alapján. E rendelkezések szerint „[a]lki idegen vagyontárgy megsemmisítésével vagy megrongálásával kárt okoz, rongálást követ el. A büntetés vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztés, ha a szabálysértési értékhatárt meg nem haladó kárt okozó rongálást falfirka elhelyezésével követik el.” Az első fokú bíróság tárgyalás-előkészítési szakban a Be. 6. § (3) bekezdés *a*) pontja alapján az eljárást megszüntette, azzal az indokkal, hogy a cselekmény nem bűncselekmény. A végzés ellen az ügyész fellebbezett, annak hatályon kívül helyezését és az elsőfokú bíróság új eljárásra utasítását

29 *Oxford Advanced Learner's Dictionary*, Oxford University Press, Fourth Edition, 1989, 232., 1151.

30 Az alkotást övező vitákról:

https://hu.wikipedia.org/wiki/A_n%C3%A9met_megsz%C3%A1ll%C3%A1s_%C3%A1ldozatainak_eml%C3%A9km%C3%B1ve

(letöltve: 2017. 09.22) Valamint az alábbi újságciikk. <http://www.origo.hu/kultura/kunszt/20150818-szabadsag-ter-ele-ven-emlekmu-civil-tiltakozas-remyi-szasz.html> (letöltve: 2019.01.09.)

kerlte. A Fővárosi Törvényszék a 23.Bf.V.5250/2015. számú eljárásában az elsőfokú bíróság végzését eltérő indokolással hagyta helyben. A határozatot a Kúria jogegységi tanácsa EBD 2016.B.5. számú elvi döntésként tette közzé.

Az elvi döntés jogi indokolása lényegében arra összpontosít, hogy kimeríti-e a vádirati tényállás a rongálás speciális büntetőjogi tényállását, azaz a *nullum crimen sine lege* elve alapján a törvényszövegben szereplő „falfirka” fogalmának meghatározására törekszik. Valójában e szemantikai vizsgálódás terében ragadható meg az elvi döntés lényege, ugyanis a falfirka szemantikai kritériumainak meghatározása alapján dönthető el, hogy történt-e bűncselekmény.

A „falfirka” fogalmát a határozat [13] bekezdésben rögzített tételmondata így definiálja: „[a] magyar köznyelvben a graffiti szó falon elhelyezett felirat vagy ábraként használatos.” Az érvelés a szó hétköznapi értelméből indul ki, azonban a „graffiti” kifejezés jelentésének szótári forrását nem jelöli meg, csupán utal „a magyar köznyelvben használatos” jelentésre. Úgy vélem, hogy a szövegű értelmezés kapcsán éppen az az egyik eredendő probléma, hogy mit tekinthetünk a szavak köznapi értelemének, azaz a jogszabályban szereplő kifejezés jelentését hogyan határozzuk meg.

A Magyar Értelmező Kéziszótár nem ad támpontot a szó hétköznapi jelentésének megállapításához, tautologikus rövidséggel csupán ennyit ír: {Graffiti: fn *Műv is Falfirka*. [nk:o]}.³¹ A Voight Vilmos által szerkesztett Világirodalmi lexikon 1975-ben a falfirka fogalmát így határozta meg: „[a] falra és egyéb helyekre felfirkált rövid szövegek, rigmusok, jelszavak.”³² Az interneten elérhető MiMi.hu online szótár, amely már a falfirka „kortárs” jelentését adja, pedig így: „[o]lykor falra vagy járműre festékszóróval festett kép s felirat, a nagyvárosi amatőr művészet új keletű műfaja.”³³ Balázs Géza nyelvész a falfirkáról mint urbánus folklórról készített tanulmányában pedig igyekszik katalogizálni a graffiti jellemzően előforduló helyeit. Kutatásai szerint a falfirka előfordulási helyeinek csak egyike a falfelület, az előfordulhat más vagyontárgyakon is, mint például, élőfa, út, lakókocsi, utánfutó, karosszéria.³⁴

A graffiti jövevényszó, olasz eredetű, ahogy azt az értelmező szótár szócikke is rögzíti. A „falfirka” kifejezés tehát a graffiti szó fordítását követően honosodott meg a magyar nyelvben. Az eredendően angolszász, amerikai jelenséget jelölő „graffiti” szó jelentéstartalmát az angolszász szótárak sem szorítják a falfelületen megjelenő felületképzésre.³⁵ Feltehetően a határozat téves kiindulási pontja a magyar „falfirka” fordítás fogya-

31 *Magyar Értelmező Kéziszótár*, MTA NYTI, Budapest, Második kiadás, 2003, 451.

32 Voight Vilmos (szerk.), *Világirodalmi lexikon*, Bp., 1975.

33 <https://www.mimi.hu/muveszet/graffiti.html> (letöltve: 2017.09.22)

34 Balázs Géza, *A firkálások kutatása és nyelvi jellemzői Magyarországon*. Magyar Nyelvtudományi Tanszék, Debrecen, 1987, 335. A tanulmány szerint a tipikus firkáláshelyszínek a következők: (1) Falak (házfal, lépcsőház, személtedobó helyiségek fala, kerítés, klingertéglás épületfal, várron, váróteremk fal, sátorfal, ablaküveg, illemhely oldala, ajtó, stb.) (2) Emlékmű, szobor, szikla, kémény (3) Élőfa (4) Vízszintes felületek (asztallap, pad, ülészhuzat, aszfalt, alacsony helyiségek teteje stb.) (5) Zárt, zárható helyiségek (illemhely, börtöncella, lift, kulcsosház, sátor, szállodai szekrényajtó stb.) (6) Közlekedési eszközök (karosszéria, lakókocsi, utánfutó stb.) (7) Elkészült betonalap, csatorna, út (8) Kőnyv- és folyóiratfirkálások (elsősorban könyvtárakban).

35 „Marking slogans or drawings, written or sketched on a sidewalk, wall, or the like.” A Webster’s College Dictionary így határozza meg a graffiti szó jelentését. Azaz a járdát, a falat és egyéb felületet egyaránt megjelöli a graffiti megjelenési helyeként. *Webster’s College Dictionary*, Random House New York, 1991, 579.

tékosságaihoz is köthető.³⁶ Egészen bizonyos, hogy a nyelvhasználatunkban a graffiti-jelenség pusztán azáltal nem jelenthet kevesebbet, hogy a magyar nyelvben a falfirka szűkítő fordításával találkozhatunk. A magyar kifejezéshez hasonlóan a német „*Wandinschrift*” is a firka hordozófelületét, azaz falat emeli ki lényegi mozzanatként, így mindkét kifejezés azt sugallja, hogy e jelenséggel jellemzően falon találkozhatunk. Ugyanakkor az angol „*graffiti*” és az olasz „*graffito*” szavak sem kötik a jelenséget a fal fogalmához. Az internetes Wikipédia szótár szerint is a kifejezés eredeti jelentése csupán ennyi: feliratok.³⁷

E szócikkek rögzítik tehát a „falfirka” szó magyar nyelvben használatos élő jelentését. Ezerint a falfirka nemcsak falon, hanem egyéb vagyontárgyakon is elhelyezhető. Úgy vélem, hogy a másodfokú határozat kategorikus kijelentése a falfirka hordozófelülete kapcsán egy reflektálatlan „fekete lyukat” képez az érvelésben, ugyanis a határozat nem vet számot a falfirka szó „élő szótárakban” leírt jelentésével. A jogi érvelés ezért önkényesen ragaszkodik a kifejezés „betű szerinti értelméhez”, azaz ahhoz, hogy a bűncselekmény elkövetési tárgya kizárólag a *fal* lehet.

Miután az elvi döntés a „graffiti” szó szemantikai határait a falfelületre szorította, szükségesnek találja a „fal” fogalmának meghatározását is. A határozat további érvelése is a köznapi és nyelvtani értelmet veszi alapul: „[a] fal köznapi és nyelvtani értelemben egy végleges építmény része, amely állagsérelem nélkül nem távolítható el” – olvasható az indoklás [14] bekezdésében. A jogi érvelés itt is indokolatlanul alkalmaz szűkítő értelmezést. Nem világos, hogy a közfelfogás szerint miért lenne a falnak lényegi fogalmi eleme, hogy egy végleges építménynek legyen a része, de az sem tűnik ki az indokolásból, hogy miért feltétel, hogy az állagsérelem nélkül ne legyen eltávolítható. Így a határozat falra vonatkozó definíciója is önreflexió nélkül marad.³⁸

A határozat a szövegű értelmezéssel végül arra az álláspontra jut, hogy a Btk. 371. § (2) bekezdés *ba*) pontja szerinti falfirka útján elkövetett rongálás elkövetési tárgya kizárólag olyan vagyontárgy lehet, ami együttesen megfelel az alábbi feltételeknek: *(i)* falfelületről legyen szó, *(ii)* e felület egy végleges építmény részét képezze, *(iii)* a falfelületet állagsérelem nélkül ne lehessen eltávolítani (Indoklás [17] bekezdés). Úgy vélem, hogy e szűkítő értelmezés nem felel meg a falfirka szó közfelfogásban kialakult használatának, pragmatista megfontolások felől nem igazolható. De az Alaptörvény 28. cikkével sem egyeztethető össze: sem a józanész, sem a közjó értelmezési klauzuláinak nem felel, azaz e kontextusok felől sem igazolható az értelmezés helyessége.

Az elvi döntés jogi indokolásának következetlensége abban is megragadható, hogy míg a bíróság a fal jelentésének meghatározásakor a köznapi értelemezéshez ragaszkodik, addig a Btk. 371. § (7) bekezdésében írt értelmező rendelkezés kapcsán ezt egyáltalán nem

36 A nyelvészek számára jóval kézenfekvőbb, hogy a beszélő által használt nyelv meghatározza a gondolkodását, ezért a különböző nyelvek más-más gondolkodási mintázatokat és előfeltevéseket szülnek a nyelvhasználatban. Ezzel kapcsolatosan lásd Blutman László, Szövegempirizmus és analitikus jogdogmatika: jogi elemzés sub specie linguae, *Pro Futuro*, 2/2014, 107.

37 <https://hu.wikipedia.org/wiki/Graffiti> (letöltve: 2019.01.12.)

38 A Magyar Értelmező Kéziszótár a „fal” szó jelentését így rögzíti: „[é]pítőanyagból, függőleges síkban emelt határoló és tagoló, teherhordó épületerkeztet.”

teszi. Az értelmező rendelkezés szerint a falfirka: „[f]estékszóróval, filctollal vagy bármilyen más felületképző anyaggal létrehozott képi, grafikus vagy szöveges felületbevonat, amely nem a vagyontárgy rendeltetésszerű használatához szükséges.” Úgy vélem, hogy innen nézve a határozat indokolatlanul *contra legem* értelmezést alkalmazott, hiszen az értelmező rendelkezés sem szorítja a bűncselekmény elkövetési tárgyát az általam leírt (i)-(iii) feltételeknek megfelelő falra, hanem a sokkal tágabb értelmezésnek teret adó „más vagyontárgy” terminussal írja le.

A főügyészség a fellebbezéshez csatlakozó átiratában arra hivatkozott, hogy a bíróság a falfirka Btk. szerinti fogalmát szűkítően értelmezte, mivel az értelmező rendelkezés az érintett vagyontárgy vonatkozásában nem határoz meg semmilyen külön feltételt, annak ideiglenes, vagy állandó jellegét sem, ezért bármely vagyontárgy felületére festékszóróval elhelyezett szöveg, vagy rajz falfirkának minősül (Indokolás [4] bekezdése). Az ügyészség tehát a 371.§ (7) bekezdésben írt „vagyontárgy” értelmezése felől indította az érvelést.

Ha a két értelmezés között a szavak hétköznapi szemantikája alapján kell döntenünk, azt hiszem, hogy a bíróság érvelése a kevésbé meggyőző és az ügyészségé áll közelebb a közfelfogáshoz. Ezen nem változtat az sem, hogy az EBD 2006.B.5. számú elvi döntés indokolása a bűncselekmény elkövetési tárgyának szűkítő értelmezését a büntető jogszabályok kiterjesztő értelmezésének tilalmával (*nullum crimen sine lege stricta*) magyarázza (Indokolás [16] bekezdés utolsó mondata). A kiterjesztő, illetve a szűkítő értelmezés azonban a „falfirka” esetében is viszonyfogalom. Tehát a kérdés elsődlegesen az, hogy mi az adott szó hétköznapi jelentése, majd ehhez képest lehet meghatározni, hogy az értelmezés kiterjesztő vagy szűkítő értelmezésnek tekinthető.³⁹ Ha ugyanis a „falfirka” élő szótárakban elfogadott jelentése a kiindulási pont – tudniillik az, hogy az nem csak falon fordulhat elő -, az ügyész jogszabály-értelmezése már nem tekinthető kiterjesztő értelmezésnek. Épp ellenkezőleg: értelmezése egybeesik a szó szokásos értelmével.⁴⁰

A bírói és ügyészi érvelés mellett a határozat egy harmadik „szólamot” is tartalmaz, a védőt. Érveléstechnikája már jellegzetesen pragmatista jegyeket mutat (Indokolás [5] bekezdése). Az érvelés a falfirka szemantikai kritériumaival nem foglalkozik, ehelyett kifejti, hogy a vádlott magatartása nem volt veszélyes a társadalomra, szándéka a véleménynyilvánítás volt, hiszen a ponyvára nem firkák, hanem feliratok kerültek. Ezért cselekménye sem bűncselekménynek, sem pedig szabálysértésnek nem tekinthető.

Nyilvánvaló, hogy a védő érvelése alapján az Alaptörvényben rögzített véleménynyilvánításhoz fűződő alapjogot és a tulajdon védeleméhez fűződő jogot kell összemérni. E kérdés a 28. cikkben megfogalmazott közjó kontextusa alapján dönthető el. A kérdés immár úgy vetődik fel, hogy adott esetben mi szolgálja jobban a közjót: a véleménynyilvánítás vagy a tulajdonjog korlátozása? Ha az Alaptörvény 28. cikkének testjén, azaz az Alaptörvényben rögzített közösségi kontextuson keresztül kell átvizetni a bírónak vala-

39 Vö.: Blutraj László, Hat tévhit a jogértelmezésben, *Jogesetek Magyarázata*, 2015/3, 86.

40 A Fővárosi Ítéltábla Katonai Tanácsa 6.Kbf.110/2015/7. számú ítélete szerint a falfirka bűncselekmény nemcsak „falra”, de „vasúti szerelvényre” is elkövethető. A közvélekedésnek és az Alaptörvényben rögzített józanésnek, a közjóknak, is inkább ez a bírói ítélet felel meg.

mely jogszabály értelmét, akkor ennek eredményéhez legközelebb a védői álláspont állhat. Ha a bíróság a közjó értékelése körében a véleménynyilvánítás szabadságát adott esetben nagyobb súllyal védendő érdekek tartja a tulajdonjog sérelménél, akkor megállapíthatja, hogy a cselekmény nem volt veszélyes a társadalomra. Az elkövető magatartása ekkor sem marad jogkövetkezmény nélkül, de következményeit a polgári jog területén kell levonni, nem a büntetőjogi, hanem a polgári jogi kárfelelősség keretei között.

Azt gondolom, hogy az EBD 2016.325. számú elvi döntés magában viseli a tényállás egyedi sajátosságait. A fal fogalmának meghatározásánál alkalmazott szemantikai kritériumok, amely szerint „a fal egy végleges építmény része, amely állagsérelem nélkül nem távolítható el”, a szoborcsoport köré emelt kordon egyedi tulajdonságaihoz lettek igazítva. Tudniillik ahhoz, hogy a kordon egy nem végleges és állagsérelem nélkül eltávolítható vagyontárgy. Jakab Andrásnak és Ficsor Krisztinának egyaránt igaza lehet abban, hogy a társadalmat megosztó kérdésekben a jogalkalmazó óvakodik a jogszöveg szó szerinti jelentésétől eltávolodó érvelési technikáktól.⁴¹ Valójában itt is ez történt, a bíróság visszahúzódott a szöveghű érvelési technika menedékébe. Azonban ez az érveléstéves irányba vitte, ahelyett, hogy az értelmezést pragmatikus szempontok érvényesítésével, a közjó és józanész kontextusából tette volna meg.⁴²

Képzelnék el egy jövőbeli tényállást, amelyben olyan vasúti csomópontokkal tűzdelt város érintett, ahol elszaporodtak a vasúti kocsikra festett graffitik. Feltételezem, hogy e cselekmények elszaporodottsága esetén a jogalkalmazóban felmerülne, hogy a jogalkotó célja nem csupán a „faltulajdonosok” büntetőjogi védelme volt. Ez esetben azonban az EBD 2006.B.5 számú elvi döntés érveit ismét mérlegre kellene tenni, sőt a jogegységi eljárás lefolytatásának igénye is feltámadna.

Úgy gondolom, hogy a közvélekedés kontextusát és egy cselekmény közjó felől értelmezett társadalomra veszélyességének kérdését nem lehet kikerülni, azaz a jogalkalmazásban nem lehet elkerülni a pragmatista elgondolásokat. Miért lenne veszélyesebb a társadalomra egy falra festett, néhány száz forintos kárt okozó *tag*, mint egy vasúti kocsira festett firka, ha utóbbi a tulajdonosnak 49.999 Ft kárt okozott, és elszaporodott cselekményről van szó. Az előbbi magatartás miért bűncselekmény, és az utóbbi miért „csak” szabálysértés, amikor az előbbi vitathatatlanul kevésbé, míg az utóbbi jobban veszélyes a társadalomra. Ez a belső arányosság elvét is sértené. A szemantikai, szótári jelentéshez ragaszkodó érvelés e kérdések iránt érzéketlen. Úgy vélem, könnyebb választ adni, ha a büntetőjogi tényállást pragmatista megfontolások alapján ítéljük meg, és ezek mentén alakítjuk ki az álláspontunkat.

41 Jakab, 2010, 88.o., Ficsor Krisztina, *Egyetemi doktori (PhD) értekezés tézisei. A formalista bírói érvelés jogelméleti és politikai háttere*, Debreceni Egyetem Marton Géza Állam- és Jogtudományi Kar, Debrecen, 2014, 7. (letöltve: 2017.09.22.)

42 Nem ezt tette az alsóbb fokú bíróság a BH 2016.325. számú eseti döntésben. A véleménynyilvánítás szabadságára hivatkozott, azaz alapjogi megfontolások mentén, pragmatikus érvelési technikával döntötte el az ügyet és a vádlottat felmentette.

Harmadik séta.

A közkerölcs kontextusa: a Legfelsőbb Bíróság BH 1985.331. számú eseti döntése

Az eddig felhozott két példában a büntetőjogi norma szövegébe foglalt fogalom („keverék”, „falfirka”) jelentésének tisztázása volt az értelmezés tétje. A bíróságnak ezekben az esetekben meg kellett határoznia, hogy mik voltak e kifejezések szemantikai kritériumai. Előfordulhat azonban, hogy a bíró a szövegértelmezés során magán a törvény-szövegen is túllép, másként szólva: egy jogi normában szereplő kifejezés szokásos szemantikai kritériumait teljesen figyelmen kívül hagyja. Az alábbi példában egy olyan esetről lesz szó, amikor a jogalkalmazó a törvény-szöveg szemantikai teréből kilépett és bevallottan *contra legem* jogértelmezéshez folyamodott. A Legfelsőbb Bíróság Elnökségi Tanácsa B. törv. 500/1985. sz. alatt hozott döntése BH 1985.331. szám alatt került közzétételre. Az ügyben eljáró alsóbb fokú bíróságok a jogszabály szövegéhez ragaszkodtak, míg a törvényességi óvás alapján eljáró Elnökségi Tanács a határozatában igen jelentős bírói aktivizmust mutatott.

A régi Btk. 172. § (1) bekezdése szerint „[a]ki nem nyújt tőle elvárható segítséget sérült vagy olyan személynek, akinek az élete vagy testi épsége közvetlen veszélyben van, vétséget követ el, és két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.” Az ügyben megállapított tényállás szerint a vádlott az általa vezetett gépkocsival áthajtott az úttesten fekvő sértett koponyáján, aki azonnal életét veszítette. A gépkocsi sofőrje a helyszínről segítségnyújtása nélkül továbbhajtott. Az alsóbb fokú bíróságok a terhelt bűnösségét cserbenhagyás vétségében állapították meg, a segítségnyújtás elmulasztása büntette miatt a felelősség megállapítására lehetőséget nem láttak. Azzal érveltek, hogy a sértett a baleset következtében elhunyt ezért „[n]em volt olyan személy, aki bármilyen segítségre szorult volna, így a segítségnyújtás elmulasztásának megállapítása fogalmilag kizárt.” A bíróságok számára tehát az volt a nyilvánvaló, hogy a „veszélyben van” szókapcsolat jelen idejű létigéjének szemantikai kritériuma az, hogy a segítségnyújtás elmulasztásának sértettje kizárólag olyan személy lehet, aki életben van (marad).

A Legfelsőbb Bíróság a vádlott bűnösségét segítségnyújtás elmulasztása miatt mégis megállapította. Érvelésében a „társadalom erkölcsi felfogására”, a vádlott „fokozott erkölcsi kötelezettségére” és a „társadalom közfelfogására” hivatkozott.⁴³ A határozat indoklásának mélyrétegében az az előfeltevés áll, hogy e bűncselekmény megítélése körében a társadalomban egységes erkölcsi érzet alakult ki. A bíróság kiemelte, hogy az efféle cselekményeket „a közfelfogás mélyen elítéli”, emellett az indoklásában „[a] társadalom erkölcsi felfogására hivatkozik”. Úgy vélem, hogy ez esetben helyénvaló volt egy ilyen közösségi vélemény feltételezése, és a Legfelsőbb Bíróság a közkerölcs igazoló elvét a társadalom széles köre számára elfogadható módon állította a *contra legem* jogértelmezés

szolgálatába. Feltételezem, hogy ma, több mint harminc év elteltével sincs olyan állampolgár, aki ne háborodna fel egy olyan döntésen, amely pusztán szemantikai alapon nyugvó jogértelmezéssel nem látná megállapíthatónak az elkövető felelősségét, mert a törvény szövegéből nem ez következik.

A magyar jogirodalomban a Legfelsőbb Bíróság fenti ítélete nemegyszer került elő. Bencze Mátyás a Legfelsőbb Bíróság fenti döntését a bírói gyakorlatban előforduló szakmai problémák közé sorolja, szerinte az ilyen jogszabályértelmezés „az explicit jognak való ellentmondást” jelent.⁴⁴ Az esetet a szemantikai értelmezés híve, Blutman László is idézte.⁴⁵ Blutman szerint a Legfelsőbb Bíróság ítélete „morális alapon ugyan védhető, azonban a jogalkalmazó nem így rendelkezett, hiányzott egy tényállási elem, és a bíróság a saját mércejét érvényesítette a jogszöveggel szemben.”⁴⁶ (Kiemelés tőlem.) Álláspontja szerint az itt alkalmazott helyességi, illetve a célszerűségi mérce szubjektív jellegű, ezért a *contra legem* értelmezés a bíró saját értékpreferenciáit hozta játékba. E megállapítással azonban vitatkoznom kell. A BH 1985.311. számú eseti döntés retorikája ugyanis éppen arról tanúskodik, hogy az értelemdadás során a jogalkalmazó nem a saját, hanem a társadalom értékpreferenciáját tartotta szem előtt. Szó sincs tehát szubjektív értékítéletéről. Úgy vélem, hogy léteznek olyan morális megfontolások, amelyek a társadalmat nem osztják meg, s a Legfelsőbb Bíróság fenti értékítélete is ilyen volt.⁴⁷

Mindemellett a Btk. 37. §-ában említett generálprevenációs cél is leginkább úgy valószínűsíthető meg, ha a társadalom általános erkölcsi értékítéletét figyelembe veszi a bíróság a büntetőjogi felelősség megállapításakor. Ha ugyanis a bíróság nem tekint fél szemmel az Alaptörvény 28. cikkébe rögzített „erkölcsös célra”, akkor a büntetőjogi felelősségre vonás visszatartó ereje is meggyengül, hiszen, ha a társadalom általános erkölcsi értékítéletebe ütköző magatartás büntetlen marad, vagy nem megfelelő súlyú büntetést kap, elmarad a büntetőjog által is deklarált visszatartó erő. A Legfelsőbb Bíróság eseti határozata ennek megfelelően utal is a visszatartó erő lényegi mozzanatára, amikor így fogalmaz a cselekmény büntethetősége kapcsán: „[a] cselekmény (...) a megelőzés érdekében szigorú büntetőjogi felelősségre vonást tesz indokolttá.”

Tény, hogy az Alaptörvény 28. cikke szerinti értelmezési klauzula az ítélet meghozatalakor még nem létezett, azonban ennek ellenére a bíróság a Btk. 172. §-a mögött húzódó morális megfontolások alapján adhatott kiterjesztő értelmezést a jogszabály szövegének. Attól még, hogy a jogszabály mögött húzódó erkölcsös cél feltételezésére az eseti döntés megszületésekor nem volt normatív előírás, a Legfelsőbb Bíróság pragmatikai szempontok mentén értelmezhetette a jogi normát. Úgy vélem, hogy a jogi pragmatika megfontolá-

⁴⁴ Bencze, 110-113.

⁴⁵ Blutman, 2010, 94-100.

⁴⁶ Blutman 2010, 96.

⁴⁷ Esetenként maga a pozitív jog is elvárja, hogy a bíróság a társadalom általános értékítélete mentén hozza meg a döntést, azaz maga a jogalkotó is ilyen feladattal bízta meg a bírót. A Ptk. a szerződési semmisségi okok között említi a jó erkölcsbe ütközést. A bírói gyakorlat e kategória tartalmát az általánosban elfogadott erkölcsi normák, szokások és a társadalmi közfelfogás értelmezése felől közelíti meg. Vö.: BH 2015.127., EBH 2005.1234., EBH 2003.956., BH 2004.407., BH 2002.310., BH 1999.409. Jakab András emellett érvel, hogy a jogállamiság és a demokrácia elve is „társadalom erkölcsi elvárásainak figyelembe vételét várja el a bírótól.” Vö.: Jakab, 2010, 87.

⁴³ Az érvelés mellett a határozat alkalmaz más kiegészítő érvelési módot is: dogmatikait, rendszertantit, továbbá hivatkozik egy másik jogelvre, az észszerűsége is.

sainak szem előtt tartása nem normatív előírás kérdése, e szemlélet szükségessége időtől függetlenül bármikor felmerülhet a jogalkalmazásban.

A társadalom közfelfogását igazolási elvként felhasználó pragmatista bírói aktivitás gyakorlása azonban korántsem ilyen egyszerű. Néha a helyes megoldás – látszólagosan – szemben áll a közfelfogással. Köztudomású például, hogy a magyar lakosság halálbüntetés-párti, ennek ellenére elképzelhetetlen egy olyan *contra legem* jogértelmezés a hatályos jogi szabályozással szemben, amely ilyen meggyőződésre jusson. Az Alkotmánybíróság az emberi méltóság legalapvetőbb alkotmányos értékére hivatkozással semmisítette meg a halálbüntetésre vonatkozó rendelkezéseket. Mivel az Alkotmány (Alaptörvény) tekinthető a politikai közösség moralitását mutató alapszövegek, azaz a jogértelmezés legvégso kontextusának, nyilvánvaló, hogy a közfelfogást mégsem azonosíthatjuk a halálbüntetés elfogadásával.

Más esetben a közfelfogást a bíró tévesen azonosíthatja a saját, szubjektív erkölcsi felfogásával. A Gödöllői Járásbíróság az 5.Sze.1873/2007/2. számú végzésével az elzárását töltő eljárás alá vont várandós nő büntetés-félbeszakítás iránti kérelmét azzal az indokkal utasította el, hogy „a bíróság nem nyújt segítséget olyan – egyébként törvényben, bizonyos körben meghatározott és engedélyezett – deviáns magatartás végrehajtásához, mely a magzati élet kioltásához vezet, s az általános erkölcsi felfogás szerint elítélendő.”⁴⁸ Nos, az Alkotmánnyal (Alaptörvénnyel) nem ellentétes a terhesség megszakítása, hiszen az önrendelkezési jogból mint alapjogból az anya ehhez való joga kibontható, így helytelen azt állítani, hogy az a társadalom általános erkölcsi felfogása szerint elítélendő lenne. A terhesség megszakítás törvényi feltételek mellett nem tiltott, az tehát nem lehet ellentétes a közösség politikai moralitásával.

Egyes esetekben a bíró szubjektív meggyőződésének kifejezése nem ennyire direkt, hanem az indokolás rejtettebb zugaiban bújik meg. A Legfelsőbb Bíróság a BH 1993.281 számú esetben a honvédségnél szolgálatot teljesítő férfi vádlottal szemben – erőszakos közöszlenség miatt – kiszabott büntetést arra hivatkozással enyhítette, hogy a női sértett közrehatása volt megállapítható, mert a katonai laktanyába a sértett mászott be. Bencze Mátyás szerint e döntés olyan konzervatív erkölcsi meggyőződést sugall, amellyel szemben a feminista jogkritikusok méltán tiltakozhatnak. Az ítélet indokolása ugyanis jól igazolja, hogy az alkalmazott „büntetőjog nem annyira a hivatalosan deklarált „nemi szabadságot”, hanem inkább az „erényes nőknek” a jelenlegi, vagy a potenciális férj számára fontos „tisztaságát” védi.”⁴⁹ Emellett a döntés az Alaptörvényben rögzített nemi egyenlőséget is sérti, mivel a férfiak nemi szabadságát jobban védelmezi, mint a nőkét.⁵⁰

48 A Legfelsőbb Bíróság Pfv.IV.20.301/2011/6 számú ítélete idézi a Gödöllői Járásbíróság mint elsőfokú bíróság ítéletének indokolását. A Legfelsőbb Bíróság e határozatával hatályában fenntartotta a polgári bíróság jogerős ítéletét, amely megállapította, hogy a bíróság megsértette az alperes személyiségi jogát, mert magatartását deviánsnak minősítette.

49 Bencze Mátyás, A jogászai gondolkodás változása 1990-2005. Korreferátum Szabó Miklós A jogászai gondolkodás változása 1985-2005 című előadásához, *A magyar jogrendszer átalakulása II. kötet*, Gondolat-ELTE ÁJK, Budapest, 2007., 1129-1120.

50 Az Alaptörvény XV. cikk (3) bekezdése értelmében „[a] nők és férfiak egyenjogúak.”

A bíró jogértelmezését az is nehezíti, hogy az egységesnek vélt „társadalmi értékítélet” idővel változhat, azaz a kontextusok is változhatnak. Ez is pragmatika: mit jelent az adott szó, azaz mi a szóban forgó kifejezés helyes használata az adott kontextus mellett. Erre csupán egy példát hoznék. Míg a (rég) Kúria gyakorlata a fajtalanág bűncselekményének tekintette a „nőre való ráfekvést”, „annak átkarolásával”, addig később a mell, és a fenék megfogása, és a csókolózás is kikerült a fajtalanág tartott cselekmények közül. Jellemző, hogy a Legfelsőbb Bíróság a Bfv.I.1.909/1999/4. számú határozatában a csókolózást még ugyan szeméremértő, de nem súlyos cselekménynek tartotta, addig – öt évvel később – a BH 2004.108. szám alatt közzétett eseti döntés már szeméremértőnek sem tartotta a csókolózást.⁵¹ A utóbbi ítélet indokolása szerint, az alsóbb fokú bíróság olyan „[m]agatartást minősített súlyosan szeméremértőnek, amely az általános erkölcsi felfogás, a nemi kapcsolatok megítélésében társadalmilag elfogadott normák szerint valójában még a szeméremértő jellegtől is távol áll.” Látható, hogy akár rövid, öt éves időszak alatt is változónak ítélni a bíróság a közfelfogást. De a közfelfogás vonatkoztatási mezeje nemcsak időben változhat, hanem önmagában is problematikus lehet. Ugyanis e mező nem minden kérdésben homogén. Nehéz vitatkozni azzal, hogy a modern, plurális demokráciákban a társadalom egységes erkölcsi vélekedését elgondolni szinte lehetetlen. Nem minden esetben feltételezhetünk tehát egységes társadalmi *senus communis*, léteznek tehát olyan kérdések, amelyekben a társadalom megosztott.

Az Alaptörvény 28. cikkében megfogalmazott „erkölcsös cél” kontextusa kapcsán tehát az a kérdés merül fel, hogy kinek az erkölcséről van szó. Persze ez is pragmatika: mi lehet a helyes kontextus, és e kontextus mellett mi lehet az adott kifejezés helyes jelentése. Úgy vélem, a helyes kontextus kérdésére egyetlen válasz adható: a politikai közösség erkölse, ami leginkább alapjogi szintről, azaz az Alaptörvény felől tekintve tárható fel. Ha tehát a jogalkalmazó a jogszabály hétköznapi (szakmai) értelmétől a közerkölcsre, az általános társadalmi értékítéletre hivatkozva kíván eltérni, az érvelés helyessége azon fog múlni, hogy e hivatkozási alap megegyezik-e a politikai közösség moralitásával. Ugyanakkor: ha a jogszabály szövege nem szolgál „erkölcsös célt”, a bíróságnak az Alaptörvény 28. cikke alapján az általános társadalmi értékítélet igazoló elvére hivatkozással el is kell térnie a jogszabály egyszerű szövegétől.

E pragmatikai szemlélettel kifejezetten nem ért egyet Deák Zoltán. Egy ítéletábrai büntetőítélet kritikája kapcsán tett végkövetkeztetése szerint „[a] bíróság a büntetőtörvényhez, s nem a közfelfogáshoz van kötve. (...) Ha a bíróság fel is ismeri, hogy egy törvényi tényállás valójában nem azt védi, amit a jogalkotó azzal védeni kíván, bírói jogértelmezéssel ezt nem korrigálhatja.”⁵² Ezzel szemben Jakab András már pragmatista szemlélettel érvel. Szerinte egy olyan jogrendben, ahol minden közhatalmat a néptől eredeztetnek, a bíróságok is a nép érdekében gyakorolják a hatalmat, ezért az Alaptörvény

51 Szomora Zsolt, A Legfelsőbb Bíróság ítélete a fajtalanágról, *Jogesetek Magyarázata*, 2010/4, 56.

52 Deák Zoltán, A Szegedi Ítéletábrai döntése a terrorcselekménnyel fenyegetés és közveszéllyel fenyegetés elhatárolásáról, *Jogesetek Magyarázata*, 2014/2, 56., 57.

26. cikk (1) bekezdése, mely szerint a bírák függetlenek és csak a törvénynek vannak alárendelve, ennek fényében értendő. A társadalom általános erkölcsi elvárásaitól való függetlenségről tehát nincs szó.⁵³

A szemantika és pragmatika körül folyó vita azt a kérdést is felveti, hogy kinek kell felvállalnia a felelősséget a nehéz döntések meghozatalakor: a törvényhozónak, vagy a jogalkalmazónak. A kérdés megválaszolása egyben a bírák társadalmi felelősségvállalásának mértékét is kijelöli. Itt nemcsak az a kérdés, hogy egy döntés a közösség számára elfogadhatatlan lesz-e, avagy nem, hanem az, hogy ennek ódiúmat kinek kell viselnie. Úgy vélem, ha egy bírói döntés a közfelfogással ellentétes eredményre vezetne, a jogrendben elfoglalt helyéből adódóan a bíróság nem háríthatja át a felelősséget a jogalkotóra, arra hivatkozással, hogy „mi az adott kifejezés szokásos értelme”, hiszen a jogkereső állampolgár, és végső soron a közösség is a bíróságtól várja a jogvita igazságos (észszerű, közjót szolgáló, erkölcsös, gazdaságos) eldöntését, s nem a jogalkotótól.

A tisztán szemantikai alapon nyugvó jogalkalmazás azon érv tükrében sem védhető, hogy a törvény szövegéhez ragaszkodó bíró a „rossz” döntéseivel közvetetten a minőségi jogalkotást segíti elő, hiszen rászoríthatja a jogalkotót, hogy idővel a társadalmi elvárásoknak megfelelően módosítsa a jogszabályokat. Eszerint ilyenkor a jogalkotó rákényszerül arra, hogy világosan, a társadalmi elvárásoknak megfelelően módosítsa és pontosítsa a jogszabályt.⁵⁴ Ez az érv, azt az előfeltevést rejti, hogy a jogalkotó „monitorozza” a bíróságok jogalkalmazását és a döntések merevsége informálja arról, hogy a jogszabály szövege nem megfelelő. Ha ez így van, a törvényhozó számára a *contra legem* jogalkalmazás éppoly informatív lehet, mint a bíróságok rigid, szövegű értelmezése. A helyes jogszabályok megalkotását tehát a pragmatista jogértelmezés jobban elősegítheti, mint a szemantikai, anélkül azonban, hogy a jogszabály várt módosításáig az Alaptörvény 28. cikkének értelmezési tesztjén elbukó döntések szülessenek.

A döntés felelősségét a törvényhozóra áthárító bírói magatartás a hatalom cinizmusának érzetét alakítja ki az állampolgároknak. Úgy vélem, hogy a pragmatizmust mellőző bírói passzivitás a közfelfogás számára érthetetlen döntéseket szülhet, ami – végső soron – idegenné és elfogadhatatlanná tenné a bíróság eljárását. Ha a kérdést nem kizárólag a hatalommegosztás elve felől tekintjük, mint ahogy azt Blutman tette, hanem a jogkereső állampolgárok, azaz a politikai közösség horizontja felől, éppen a pragmatista bírói magatartás lehet a kisebbik rossz, és nem a szövegű értelmezés.⁵⁵

⁵³ Jakab, 2010, 87.

⁵⁴ Blutman, 2010, 102-103. Ugyanakkor Blutman László a jogalkotói hibák bíróságok általi kijavítására mégis lát lehetőséget. A szövegű, formalista értelmezési technika alól kivételt az jelentheti, ha az „abszurd eredményre vezet”, vagy „az adott szabály alkalmazhatóságát általában lehetetlenné teszi, azaz a jog legalapvetőbb funkcióját veszélyezteti.” Blutman László, Arccal a szöveg felé, *de Jure*, 2008.07. szám, 22.

⁵⁵ Blutman ezzel ellentétes következtetésre jut, amikor ezt írja: „Természetesen a szövegű értelmezés sok értelmezési problémára nem ad megoldást, és kétségtelenül vannak hátrányai. Azonban egy egységesebb jogalkalmazás irányába indulván a legkevésbé rossz megoldás lehet.” BLUTMAN, 2008, 23.

A bírósági integritás-védelem büntetőjogi vonatkozásai a Győri Törvényszéken

Bevezető

2016. augusztus 1. napjával lépett hatályba az Országos Bírósági Hivatal Elnökének az integritási szabályzatról szóló 6/2016. (V.31.) OBH. számú utasítása, mely a korábban csak a vállalati szektorra jellemző irányítási rendszer bevezetésével tett erőfeszítéseket a befolyásmentes ítélkezés és a korrupciómentes beszerzés feltételeinek biztosítására.

Az utasítás bevezetése nem volt előzmények nélküli. Többoldalú egyezményekhez való csatlakozással és nemzetközi szervezetekben, hálózatokban való részvétellel egyes költségvetési szervek már éveken ezelőtt elkötelezték magukat annak érdekében, hogy a munkájuk pártatlanságát övező közbizalmat adminisztratív lépésekkel is megerősítsék.

A következőkben az utasítás óta eltelt időszakban keletkezett bírósági integritás-védelmi feladatokat részben alaptörvényi aspektusból, részben pedig a Győri Törvényszék gyakorlatának szemszögéből vizsgálom, azonban amennyiben választott témám megköveteli, egyes részeknél a szabályozás fejlődésének szakaszait és indokait is megvilágítom.

A szükséges legkisebb mértékben, de érintem a költségvetési szerveknél folytatott belső ellenőrzés szabályozásával kapcsolatban az utóbbi években bekövetkezett változásokat, majd a téma rövid ismertetése után a szabályzat hatályosulásával összefüggő gyakorlati kérdések kerülnek vizsgálódásom középpontjába. Ennek keretében érintem az integritásfelelősök kijelölésével és képzésével, az integritási munkaterv és a korrupció-megelőzési terv elkészítésével, valamint az integritási kockázatok felmérésével összefüggésben keletkezett feladatokat.

A tanulmányban foglalkozom több, kiemelt integritási kockázatnak minősített jelenség vizsgálatával is. Ezen belül helyet kap a paraszolvencia, a beszerzés és az integritás kapcsolata, valamint a bírák és az igazságügyi alkalmazottak részére a pártatlan munkavégzés érdekében követendő magatartási szabályok együttese. A dolgozat vizsgálja az integritás-védelem és a bírói etika kapcsolatát, ismerteti az integritás-sértések kivizsgálásának bírósági gyakorlatát és a fellelhető büntetőjogi vonatkozású esetjog felhasználásával bemutatja az integritás-sértések jellemző megnyilvánulásait.

¹ dr. Pálfay Szilárd bíró, integritásfelelős, Győri Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság

1. A nemzetközi és a hazai integritás-védelem kezdetei

Az értékelt integráns szervezeti működés a nemzetközi szervezetek korrupcióellenes fellépéséből fejlődött ki². A résztvevő országok kormányai által megkötött egyezmények, valamint a hazai jog részévé vált normák egyaránt rögzítik, hogy az integritás alapú szervezeti működés, és az azzal összhangban kialakított munkakultúra a korrupciómentes működés leghatékonyabb eszköze. Az ENSZ Korrupció Elleni Egyezményét Magyarország a 2005. évi CXXXIV. törvénnyel hirdette ki, korábban pedig a 49/1999. (V.3.) OGY határozattal csatlakozott a Korrupcióellenes Államok Csoportjához.

Az Országos Bírói Tanács jogelődje 2004. óta vesz részt az Igazságszolgáltatási Tanácsok Európai Hálózatának munkájában, az OBТ pedig 2015-től kezdődően teljes jogú tagként működik közre a befolyásmentes ítélkezést biztosító európai normákat kidolgozó szervezetnél. A nemzetközi egyezményekhez történő csatlakozást, valamint a külföldi szervezetekben való ideiglenes, majd állandó részvételt követően az integráns működés fontosságát rögzítve 2011. november 18-án az Állami Számvevőszék elnöke, a Legfelsőbb Bíróság elnöke, a közigazgatási és igazságügyi miniszter és a legfőbb ügyész közös nyilatkozatban vállalt kötelezettséget arra, hogy az általuk vezetett szervezet - részben jogszabályon alapuló belső szabályozás útján - ellenállóbbá teszik a korrupciós kockázatokkal szemben. A nyilatkozathoz később a Belügyminisztérium és az Országos Hivatal is csatlakozott.

Az együttműködésben rejlő lehetőségeket nem sokkal később a kormány is felismerte és 1104/2011 (IV.6.) számú határozatával kötelezte a nyilatkozatban részt vevő szervezeteket, hogy integritás-védelmi tevékenységükről, az együttműködés számszerűsíthető eredményeiről a közigazgatási és igazságügy-miniszter részére minden év május 31. napjáig adjanak összefoglaló tájékoztatást. A kormányhatározat definiálta is az integritás fogalmát, később ez az értelmezés jelentette az alapját annak a két kormányrendeletnek, melyek egyrészt az államigazgatási szervek integritásirányítási rendszeréről és az érdekegyeztetők fogadásának rendjéről, másrészt a költségvetési szervek belső kontrollrendszeréről és belső ellenőrzéséről szóltak.

2. Integritás-védelem a bíróságokon

2.1. Integritásfelelősök, integritási kockázatok

Az Országos Bírói Hivatal részére specifikált intézkedéseket az 1336/2015. (V.27.) számú Kormányhatározat fogalmazott meg. A Nemzeti Korrupcióellenes Programról szóló dokumentum 2015. és 2016. évekre vonatkozó rendelkezéseiben egyebek között az Országos Bírói Hivatalt is felkérték a programban való részvétellel és arra, hogy saját szervezeti stratégiájában kiemelt helyen szerepeltesse a korrupció-megelőzés témáját. A

² Az Országos Bírói Hivatal Elnökének az Alkotmánybírósághoz intézett beadványa, 2017.05.09., Melléklet, 1. oldal

kormányhatározat az államigazgatási szerveknél alkalmazott meghatározástól eltérően közelíti meg az integritás fogalmát, melynek az igazságszolgáltatásban két fő területe értelmezhető. Az egyik az ítélkezés integritása, más szóval a befolyásmentes, semleges és pártatlan törvénykezés feltételeinek megteremtése. A másik a bíróságnak, mint költségvetési szervnek az integritása. Ez utóbbi megközelítésben a bírósági szervezet mint önálló gazdálkodó egység jelenik meg, mely esetben a korrupciós kockázatokat felismerő, korrupciós nyomásnak ellenálló beszerzés jelenti az integritás-védelem fundamentumát.

Az Országos Bírói Hivatal Elnökének 6/2016. (V.31.) OBH. számon, integritási szabályzat címmel kiadott utasításának megjelenését a jogszabályi háttér ellenére még hosszú folyamat előzte meg. 2012-ben megalakult a bírókból álló Bírósági Integritás Munkacsoport, amely problématerkép összeállításával és a 2015-ben kiadott integritási kérdőívek feldolgozásával látott munkához. A tervezet összeállítása 2015 júniusában kezdődött meg, azt szeptembertől már a bírói kar is véleményezhette. A javaslat 2015 novemberében az OBТ napirendjén is szerepelt, tartalmáról pedig 2016. január végén kétnapos konferencia keretében konzultáltak. A végleges változat 2016 áprilisában került az OBТ elé, majd 2016. július 1-jén lépett hatályba. Az utasítás egyszerre korlátozza és védi is a bírakat, valamint eljárási segítséget nyújt az integritási kérdésekben. Legfőbb célja, hogy a bírósági vezetők minden tőlük telhetőt megtegyenek a bírák védelméért annak érdekében, hogy ítélkezési tevékenységüket befolyásolástól mentesen végezhessék. A szabályzat a jogállási törvénytől eltérő, új szankciókat nem tartalmaz, ugyanakkor megpróbálja meghatározni azt az utat, amelyen egy bíró, vagy egy igazságügyi alkalmazott integritást sértő rendellenesség esetén eljárni köteles.

Az integritási szabályzat a bírósági integritás-védelemmel összefüggő adminisztratív feladatokat a bíróság elnökére, a gazdasági hivatalvezetőre és az integritásfelelősre telepíti. A szervezetirányítási rendszer kereteinek kialakítása elsősorban a bíróság elnökének kötelezettsége, ő gondoskodik egyebek között az integritás-felelős kijelöléséről, szükség esetén a szervezeti és működési szabályzat módosításáról és az érintett alkalmazottak munkaköri leírásainak az utasítás szabályaival való összehangolásáról. A törvényszék elnöke által az OBH elnökének előzetes értesítése alapján kinevezett integritásfelelős integritási munkatervet és korrupció-megelőzési intézkedési tervet készít, felméri a szervezetnél jelentkező integritási kockázatokat. Részt vesz a bírák és az igazságügyi alkalmazottak integritási képzésében, az éves korrupció-megelőzési intézkedési terv végrehajtásáról jelentést állít össze. Fogadja az integritást érintő bejelentéseket, szükség esetén részt vesz az integritási tárgyú vizsgálatokban. Munkaköri szempontból a bírósági integritás-védelem harmadik szervezeti letéteményese törvényszéki szinten a gazdasági hivatalvezető, aki feladatait részben a külső kapcsolattartókkal való találkozásokra vonatkozó információk továbbításával, részben a közbeszerzési értékhatárt el nem érő szerződések időszakonként visszatérően történő felülvizsgálata útján teljesíti.

Lássuk, a felsorolt személyek milyen konkrét feladatok ellátásával járulnak hozzá az integritási szabályzat végrehajtásához. A bíróságokon a szabályzat hatálybelépését

követő egyik első lépés az integritásfelelős személyének kiválasztása volt, erre a törvényszéken 2016. augusztus 1. napjával sor került. A szabályzat szerint ilyen feladat ellátására az OBH-ban, az ítélőtáblán és a törvényszéken szolgálati jogviszonyban álló jogi egyetemi, vagy a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen szerzett integritás tanácsadói végzettséggel rendelkező munkatársat kellett kijelölni. A törvényszékek többségén az integritásfelelősi feladatokat ezért többnyire bírósági titkárok, kisebb részt bírák, egy-egy bíróságon pedig fogalmazók látják el. Az utasítás alapján az integritásfelelős a bíróság elnökének közvetlen irányítása, felügyelete és ellenőrzése alatt áll és megbízása alapján a szabályzatban meghatározottak szerint az illetékessége alá tartozó járásbírók-gokkal összefüggő integritási feladatokat végzi. A szabályzat a bírósági integritással összefüggő adminisztratív feladatok nagyobb részét az integritásfelelősre telepíti, aki egyebek között közreműködik a bíróság működésével kapcsolatos integritási és korrupciós kockázatok felmérésében, az intézkedési terv, valamint annak végrehajtásáról szóló jelentés elkészítésében és az integritási kockázatokra vonatkozó bejelentések fogadásával, kivizsgálásával kapcsolatos feladatokban. Az utasításoknak megfelelő szervezetrányítási rendszer kialakítása érdekében az integritásfelelősök képzéséről a Magyar Igazságügyi Akadémia gondoskodik.

A szabályzat hatálybalépését követően a bíróságoknak intézkedni kellett az igazságszolgáltatási és ítélkezési tevékenység során felmerülő integritási kockázatok felméréséről. Ennek körében a vonatkozó belső ellenőrzési sztenderdeknek megfelelően fel kellett mérni és bekövetkezési gyakoriságuk szerint rangsorolni kellett az integritási kockázatoknak a törvényszék működésére és céljaira gyakorolt hatását, a kockázat bekövetkezésének valószínűségét és az integritási kockázat kezelésének módjait. A bíróságok a kockázatok felmérése során vizsgálták a szervezet működtetésének szabályozottságát, a személyügyi menedzsment-intézkedéseket, a belső ellenőrzési kontrollmechanizmusokat, végül a bíróság gazdálkodási és jogalkalmazási tevékenységéből eredő különös kockázatokat és a besorolásnak megfelelően javaslatot tettek a feltárt kockázatok kezelésére.

Az integritási kockázatok közül a felmérés során a Győri Törvényszék többet is magas bekövetkezésű kockázatnak ítélt. Ilyen kockázat lehet az, ha a bírót, vagy az igazságügyi alkalmazottat az igazságszolgáltatási tevékenységével összefüggésben fenyegetés, támadás éri, becsületét, személyhez fűződő jogait megsértik. Integritáscsökkentő magatartásnak bírót, vagy igazságügyi alkalmazottat persze nemcsak elszenvédője, de okozója is lehet, olyan esetben például, ha az ügy részrehajlásmentes és elfogultságmentes tárgyalását és megítélését a bírósági dolgozónak a jogi képviselővel, vagy az ügyészség képviselőjével való informális együttműködése akadályozza. Amint látni fogjuk: az integrált szervezetrányítási szemlélet térnyerése következtében a belső ellenőrzési és az integritásvédelmi eljárások is közelednek egymáshoz. A továbbiakban nem léteznek csak a belső ellenőr, illetve csak az integritásfelelős által nyilvántartott szervezeti kockázatok, hanem a szervezeti integritásra veszélyt jelentő körülményeket egy helyen kell nyilvántartani, azonos szempontok szerint kell értékelni és kezelésükre egységes válaszokat kell találni.

A szabályzat a végrehajtási intézkedések körében a korrupció megelőzésével összefüggő feladatokra koncentrál. Ebben a körben az integritási kockázatok felmérését követő első lépés a korrupció-megelőzési intézkedési terv és az integritási munkaterv összeállítása. A korrupció-megelőzési terv több évre szóló átfogó program, mely meghatározza az azonosított kockázat miatti intézkedési kényszert, kijelöli a feladat végtermékét, pontosítja, hogy az eredménye melyik intézményi célkitűzés megvalósítását szolgálja és megjelöli a feladat végrehajtásáért felelős személyt, vagy személyeket. Az integritási munkaterv a korrupció-megelőzési tervnek az egy naptári évre lebontott végrehajtási utasítása. Megvalósításáról, a tárgyévben lefolytatott vizsgálatokról, valamint a külső kapcsolattartókkal folytatott találkozókrol az integritásfelelős évente egy alkalommal összefoglaló jelentést készít.

2.2. *Paraszolvencia, beszerzés és integritás*

A szabályzat a bíróság közhatalmi szerepének megfelelően szabályozza az ajándékok elfogadásának tilalmát, elősegítve ezzel a befolyásmentes ítélkezéssről kialakult kép fenntartását. Az utasítás az ajándékokat két nagy csoportba osztja. Az egyik a protokoll-ajándékok, a másik a tiltott ajándékok csoportja. Az utasítás alkalmazásában ajándéknak tekintendő a figyelmességi és a szóróajándék, a tiltott ajándék és az úgynevezett szokásos vendéglátás. Az ajándékok között figyelmességi ajándéknak kell tekinteni minden olyan dolgot, vagy vagyoni értékű előnyt, melyet hivatalos alkalmakkor a bíróság általánosan elfogadott társadalmi szerepvállalásához kapcsolódóan, nyilvánosan ajánlanak fel. A szóróajándékot rendezvényen való részvételhez kapcsolódóan, nem személyhez kötődően adják át és a becsült értéke nem haladja meg a bírói alapilletmény 2%-át. Szintén rendezvényhez kapcsolódó fogalom a szokásos vendéglátás, mely szakmai rendezvény keretében, valamennyi résztvevő számára biztosított, általánosan elfogadott ellátás jelent. Az eddig felsorolt fogalmi körbe nem sorolt ajándékok a tiltott ajándék körébe tartoznak. Ilyennek minősül tehát minden olyan dolog, személyes vagy vagyoni értékű előny, amelyet hivatali tevékenységéért, illetve azzal összefüggésben az ügyfél vagy reá tekintettel más személy a bíró vagy az igazságügyi alkalmazott részére, vagy reá tekintettel hozzátartozója részére ad vagy felajánl.

A szabályzat évszázados reflexet próbál – helyesen - teljes mértékben kizárni az igazságszolgáltatásból: azt a képzetet, mely szerint az ajándék, vagy más kedvezmény juttatása befolyással lehet egy állami szerv működésére. Az utasítás értelmében ezért a tiltott ajándékot a felajánlásakor, illetve az átadására vonatkozó kísérletkor vissza kell utasítani, a felajánlást hivatalos feljegyzés készítésével szolgálati úton a bíróság elnökének haladéktalanul be kell jelenteni. Amennyiben a visszautasítás nem járt sikerrel, vagy az ajándékot az ajándékozó a bíróság épületében hátrahagyta, úgy azt meghatározott eljárásrend keretében, kézbesíteni kell az ajándékozónak, vagy meg kell semmisíteni. Az ajándék megsemmisítéséről minden esetben jegyzőkönyvet kell felvenni.

A szabályzat hatályba lépésének első évéhez közeledve az Országos Bírósági Hivatal adatokat gyűjtött össze a szabályzat hatályosulásával és alkalmazásával kapcsolatban. A

rendelkezésre bocsátott információk alapján a törvényszékek a megjelölt időszakban 19 esetben adtak tájékoztatást tiltott ajándék felajánlásáról. Két törvényszéken – a Budapest Környéki és a Tatabányai négy ilyen esetre is sor került, a Miskolci és a Kaposvári Törvényszéken két-két, hét további megyei illetőségű bíróságon pedig egy-egy esetben.

Ahogy láttuk, a bírósági integritás-védelem második pillére a korrupciómentes beszerzések feltételeinek biztosítása. Ez a gyakorlatban többféle módon megvalósulhat, de végrehajtására az integritási szabályzat is ad eligazítást. Ezek szerint az alkalmazott részéről - a megfogalmazás többnyire a bíróság gazdasági hivatalának beszerzésben közreműködő munkatársait takarja - a gazdálkodást érintő feladatának ellátása során vagy azzal összefüggésben, a külső kapcsolattartóval csak akkor kerülhet sor személyes jelenlétet igénylő kapcsolatfelvétellek, ha erről a közvetlen vezetőjét és az integritásfelelőst tájékoztatta.

Külső kapcsolattartó ebben a vonatkozásban a bíróság alaptevékenységéhez kapcsolódó feladat ellátása során beszállítónak minősülő, a bírósági szervezeten kívüli személyt jelenti, akinek kapcsán felmerülhet, hogy a bíróság döntését befolyásolni kívánja. Ilyen személy lehet jellemzően a gazdasági hivatal és az informatikai osztály szerződéseiben megjelenő gazdasági szereplő, vagy annak képviselője. Az integritási szabályzat a bíróság gazdasági hivatalbeli dolgozói és a beszállítók összejátszását olyan módon kívánja tehát megakadályozni, hogy az alkalmazott részére bejelentési kötelezettséget ír elő minden olyan esetre, amikor a beszállító a feladat ellátásával összefüggésben előzetes bejelentés nélkül, váratlanul megjelenik, vagy a gazdasági hivatal munkatársát munkahelyén kívül megkeresi. A harmadik szem elvének is nevezett eljárás során előírja az utasítás azt is, hogy a kettőmillió forint értékhatár feletti kötelezettségvállalást tartalmazó szerződések előkészítése során a szerződő harmadik fél kiválasztásáig, illetve a közbeszerzés megindításáig a bírósági alkalmazott a külső kapcsolattartóval kizárólag a bírósággal szolgálati jogviszonyban álló harmadik személy részvétele mellett találkozhat. A bíróság gazdálkodással foglalkozó munkatársainak a beszerzéssel kapcsolatos előkészítési gyakorlatának felmérése érdekében az integritásfelelős évente köteles áttekinteni az ilyen találkozókra készült feljegyzéseket. Amennyiben a szerződéskötések körében integritási kockázat merül fel, az azzal kapcsolatos megállapításokat az integritási munkatervben kell szerepeltetni.

2.3. A bírák és az igazságügyi alkalmazottak integritás-védelmi kötelezettségei

A bírákat és az igazságügyi alkalmazottakat bejelentési kötelezettség terheli a munkáltatói jogkört gyakorló elnök felé minden olyan tény, esemény tekintetében, amely a szolgálati viszonyára, a beosztására és a szervezet integritására hatással lehet. A bejelentési kötelezettség kétirányú: kiterjed az alkalmazottal szemben indult büntető- és egyes szabálysértési eljárások, valamint azok eredményének bejelentésére, de egyes keresőtevékenységre irányuló szerződés megkötésére is. Ezen túl az alkalmazott – a személyállapoti pereket kivéve – haladéktalanul köteles bejelenteni azt is, ha a szolgálati helyéül szolgáló

ló bíróság előtt polgári peres vagy bírósági hatáskörbe tartozó nem peres eljárást indított, vagy vele szemben ilyen eljárást indítottak. Integritás-sértés látszatát keltheti például az előzetes bejelentéshez kötött, de bejelentés nélkül a bíróság szervezetén belül végzett MLM-jellegű kereskedelmi tevékenység, de az is, ha például bíró a szolgálati helyéül szolgáló bíróság beszállítójánál végez oktatási tevékenységet. Az ilyen jellegű problémák kiküszöbölése elsősorban az alkalmazottak visszatérő képzésével történhet.

2.4. Az integritás-védelem és a bírósági belső kontrollrendszer viszonya

Az integritás-védelem a bírósági kontrollrendszer egyik kiegészítő eleme. Eszközrendszerével hasonló eredményre törekszik: biztosítani a szervezet jogszabályszerű működését, a pártatlan ítélkezés és a korrupciómentes üzemeltetés feltételeit és az oktatások, valamint a beszámolók nyomán transzparenssé tenni mindezt a dolgozók és az állampolgárok előtt. Ezt a célt a bírósági integritás-védelem önálló eljárásrendként egy éve, az igazságszolgáltatási szervek belső ellenőrzéséről szóló jogszabályok viszont évek óta szolgálják. A két terület közötti szabályozási átfedésből következik az integritásfelelősi és a belső ellenőri munka közeledése, együttműködése. A költségvetési szervek belső kontrollrendszeréről és belső ellenőrzéséről szóló kormányrendelet szerint a költségvetési szerv vezetője felelős a belső kontrollrendszer keretében - a szervezet minden szintjén érvényesülő – megfelelő integrált kockázatkezelési rendszer kialakításáért, működtetéséért és fejlesztéséért. A jogszabály értelmében³ a költségvetési szerv vezetője köteles szabályozni a szervezeti integritást sértő események kezelésének eljárásrendjét, valamint az integrált kockázatkezelés eljárásrendjét. A szervezeti integritást sértő események kezelése eljárásrendjének számos olyan adatot kell tartalmaznia, amelyek felmérése kockázatkezelés körében részben a belső ellenőrzés segítségével, részben az integritási kockázatok felmérése során történt meg. Ilyenformán a szabályzatnak foglalkoznia kell a bejelentett kockázatok és események előzetes értékelésének módszertanával, tartalmaznia kell a bejelentés kivizsgálásához szükséges információk összegyűjtésének módját, az érintettek meghallgatásának eljárási szabályait, a vonatkozó dokumentumok átvizsgálásának rendjét, a szervezeti integritást sértő események elhárításához szükséges intézkedéseket, az alkalmazható jogkövetkezményeket, továbbá a bejelentő szervezeten belüli védelmére és a vizsgálat eredményéről való tájékoztatására vonatkozó szabályokat.

A belső ellenőrzéssel érintett pénzügyi, számviteli folyamatoknál az integritást fenyegető események köre lényegesen tágabb. A hasonló jellegű kockázatok együttes kezelése érdekében viszont a költségvetési szerv vezetője integrált kockázatkezelési rendszert köteles működtetni. Ennek során fel kell mérni és meg kell állapítani a bíróság tevékenységében rejlő és szervezeti célokkal összefüggő kockázatokat, valamint meg kell határozni az egyes kockázatokkal kapcsolatban szükséges intézkedéseket, valamint azok teljesítésének folyamatos nyomon követési módját. Ekként a bírósági integritásirányítási rend-

³ A költségvetési szervek belső kontrollrendszeréről és belső ellenőrzéséről szóló 370/2011. (XII. 31.) Korm. rendelet 6. § (4)

szer a forprofit szférában évtizedek óta működtetett korszerű vállalatirányítási rendszerekhez hasonló felépítést mutat. Ha a költségvetési szerv integritás tanácsadót (bírószágok esetében integritásfelelőst) foglalkoztat, akkor az integrált kockázatkezelési rendszer koordinálásával kapcsolatos feladatokat ez utóbbi személy látja el. A kormányrendeletben megfogalmazottakkal egybevágnak az integritási szabályzat vonatkozó előírásai, mely szerint az integritásfelelős feladata, hogy közreműködjön a bíróság működésével kapcsolatos integritási és korrupciós kockázatok felmérésében, egyebek között pedig ellássa a bíróság működésével kapcsolatos integritási kockázatok rendszeres, minden év december 31. napjáig történő felmérésével összefüggő feladatokat. A kormányrendelet módosítását megelőzően a bíróságok területén jellemzően három belső normából álló párhuzamos szabályozás volt hatályban a szervezet működése során felmerült kockázatok kezelésére. Az egyik a kockázatkezelési szabályzat, a másik a szabálytalanságok kezelésének eljárásrendje elnevezésű, a harmadik pedig az integritási kockázatok felmérése című dokumentum. Az integrált szabályozás kialakítása érdekében a bíróságokon a továbbiakban a szabálytalanságok kezelésének eljárásrendje című belső előírások hatályon kívül helyezése és integrált kockázatkezelési szabályzat kiadása lesz indokolt. Az elképzelés közelíti egymáshoz a belső ellenőrzési és az integritásvédelmi feladatokat, így várható a belső ellenőr és az integritásfelelős feladatkörének közeledése is.

3. Az integritás-védelem büntetőjogi vonatkozásai

3.1. Etikai és büntetőjogi problémák az integritás-védelem szemszögéből

Az Országos Bírói Tanács 2014. november 10-i ülésén törvényi felhatalmazás alapján és a bírói kar véleményének figyelembe vételével fogadta el Etikai Kódexét. A bírakra kiterjedő hatályú, de az ülnökök és az igazságügyi alkalmazottak számára is iránymutatásul szolgáló előírás szerint a bírói hatalom független, feddhetetlen bírákból álló, átlátható bírósági rendszer útján tölti be alkotmányos szerepét. Rögzíti a Kódex azt is, hogy a bírói hivatás a bírakkal szemben a társadalomban általánosan elfogadott etikai normákhoz képest szigorúbb erkölcsi szabályokra épülő követelményeket támaszt, így megalkotásának célja az integritási szabályzathoz hasonlóan az, hogy a bírósági szervezet iránti közbizalom erősítése érdekében pontosan körvonalazza a bírák által követendő erkölcsi normákat. A dokumentum iránymutatásként fogalmazta meg a bírói hivatás etikai követelményeit, támogatást nyújt az etikai kockázatot rejtő magatartások megismerésében és védelmezi a hivatásukhoz méltó magatartást tanúsító bírakat. Az integritási szabályzat hatálybalépését követő első évek tapasztalatai alapján át lehetett tekinteni, hogy került-e sor a befolyásmentes és pártatlan ítélkezést sértő, vagy a korrupciómentes beszerzést veszélyeztető gazdálkodási szabálysértés feltárására. Az integritás-sértési esetjog elemzése során mindenképp definiálni szükséges, hogy mi számít pontosan integritás-sértő

tevékenységnek, vagy magatartásnak. Az utasítás szerint⁴ integritássértő a bíró és az igazságügyi alkalmazott részéről megvalósított magatartás, tevékenység, mulasztás által beálló következmény, állapot vagy a bírótól, az igazságügyi alkalmazottól független külső tényezők által megvalósuló befolyásolás. Látni lehet, hogy az integráns működés megkezdhetetlen része a bírákat érintő etikai normáknak való megfelelés. Az Etikai Kódex időben megelőzte az integritási szabályzatot, ez utóbbi alkalmazása során egyértelmű azonban, hogy a két előírásrendszer nem választható el egymástól. Az integritás-sértési esetjog feldolgozása során nyilvánvalóvá válik, hogy azok a magatartások és tevékenységek, amelyek érintik a bírói etikai szabályokat, integritás-sértő magatartások és tevékenységek is egyben.

3.2. Az integritás-sértések kivizsgálásának gyakorlata

Az integritás-sértés gyanújával fenyegető események bejelentésére számos lehetőség mutatkozik. A hagyományos kommunikációs útvonalak mellett a bíróságok külön erre a célra létrehozott elektronikus postafiókban is fogadják a külső felektől, esetlegesen ügyfelektől érkező panaszokat. Látható, hogy míg a bírósági alkalmazottak a szükséges mértékben megismerték az integritássértés esetén követendő eljárásrendet, az ügyfelek, vagy más érintettek ezzel még többnyire nincsenek tisztában. A bejelentések között keverednek az összeférhetetlenséggel, elfogultsággal összefüggő észrevételek és az ügyekkel kapcsolatban érkezett panaszok. Általánosságban elmondható, hogy kifejezetten integritássértő cselekmények miatt kizárólag a bírák és igazságügyi alkalmazottak tesznek bejelentést, ügyfelek nem. Ez azonban nem azt jelenti, hogy a 11.000 bírósági alkalmazott hivatali működése soha nem sért etikai, vagy integritási előírásokat, inkább azt, hogy a bírósághoz forduló ügyfelek egyelőre kevésbé érzékenyek az ilyen magatartások problémakénti észlelésére.

A szabályzat szerinti vizsgálatok lefolytatására tehát leggyakrabban olyan esetben kerül sor, amikor aktuális, vagy korábbi peres fél megnyilvánulása fejt ki nyomást bírósági alkalmazott döntésének irányára, vagy tevékenysége olyan hatást kelt, hogy az külső szemlélőben a befolyásolhatóság, vagy az elfogultság látszatát keltheti. Integritás-sértőnek tekinthető az olyan támadás is, amelyet egy már meghozott határozat miatti elégedetlenség szül. Az integritás-sértések kivizsgálásának gyakorlatát a törvényszékek a költségvetési szervek belső kontrollrendszeréről és belső ellenőrzéséről szóló Korm. rendeletben⁵ foglalt előírásoknak megfelelően integrált módszerrel, a szervezeti integritás sértő események kezelésének eljárásrendje cím alatt kell szabályozzák. A belső normaszöveg rendelkezései nem alkalmazhatóak azon közérdekű bejelentések eljárásrendjeként, melyek esetében hatósági ellenőrzésnek vagy egyéb ágazati eljárás alkalmazásának van helye, ezen esetekben a közérdekű bejelentést a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező közigazgatási szervnek kell megküldeni. A bejelentéseket és az abban szereplő személyes

⁴ Az integritási szabályzatról szóló 6/2016. (V.31.) OBH utasítás 5. § (h)

⁵ 370/2011. (XII. 31.) Korm. rendelet 6. § (4)

adatokat az integritásfelelősön túl csak a törvényszék elnöke és az elnöki iroda munkatársai tekinthetik meg. A szóban tett bejelentéseket közvetlenül az integritásfelelős fogadja, amihez erre alkalmas, külön helyiséget kell biztosítani. A szóbeli vagy telefonon tett bejelentésekről jegyzőkönyvet kell felvenni. Az integritásfelelős a beadvány beérkezését követően haladéktalanul megvizsgálja, hogy az integritás tárgyú bejelentésnek minősül-e, majd rövid feljegyzésben tájékoztatja a törvényszék elnökét a bejelentés beérkezéséről és annak tárgyáról. Amennyiben a bejelentés nem igényli vizsgálat lefolytatását, a szervezet vezetője dönt a további eljárásról. Ha a bejelentés jellege indokoltá teszi, a helyi vezető által az integritásfelelős bevonásával lefolytatott vizsgálat javaslatot tesz a szükséges intézkedések megtételére. Ez lehet az integritássértés megállapítása, az integritást sértő személy felé a megállapítás tudomására hozása, a feltárt problémák és azok okainak megszüntetése, felelősségre vonás kezdeményezése, vagy más hatóság megkeresése. A döntést követően az integritásfelelős gondoskodik a feltárt hibák, illetve a jogsértő magatartás megszüntetése érdekében szükséges intézkedések foganatosításának előkészítéséről, és a végrehajtásuk nyomon követéséről (monitoring).

3.3. Büntetőjogi érintettségű integritás-sértési esetjog a Győri Törvényszéken

Az integritás-sértést a szabályzat alapján többféle tevékenység, magatartás vagy mulasztás megvalósíthatja. Amint tapasztalható: a vizsgálati körbe került esetek jó részénél azért nem kerül sor az integritás-sértés megállapítására, mert az alkalmazott az ezzel fenyegető helyzetet időben felismeri és időben megtesz mindent a szabályellenes helyzet kialakulása elkerülésének érdekében. Nézzünk most erre néhány olyan példát, ahol az integritás-sértést, vagy annak kísérletét összefüggésbe lehetett hozni az etikus eljárással, a bírák zavartalan magánéletéhez fűződő joggal és a büntetőjoggal.

Mint az intellektuális szabályszegések többségénél, itt is megfigyelhetőek azok a tendenciák, melyek során az utasításba ütköző magatartást az internet biztosított anonimitásba burkolózva követik el. Megvalósította az integritás-sértést az az ügyfél, aki az eljáró bíróság nevének felhasználásával internetes „álprofil” hozott létre és azon „értékelte” saját szemszögéből a bíróság által hozott határozatokat. Vannak esetek, melyeknél az elkövető az ügyfél, de az integritás-sértés bekövetkeztéhez a bíró mulasztása is hozzájárul. Ilyen például, mikor a bíró a személyes facebook-oldalán az előtte folyamatban lévő büntetőügyben az eljárás terheltjét ismerősként visszajelöli és ezzel az ügy pártatlan elbírálásáról kialakult képet veszélyezteti. A bíróságokon biztosított távoli asztal kapcsolat megkerülésével otthoni munkahelyére gmail-fiókon keresztül küldött határozattervezet nyilvánosságra kerülése az alkalmazott felelősségét is felveti, még akkor is, ha az elektronikus postafiókot az ügyfél törte fel. A közösségi portál használata számos más integritási kérdést is felvet. Használatának tiltása – szinte közüzemi jellege miatt – nem merült fel, azonban korlátait az Etikai Kódex is kijelöli. Nyilvánossága miatt alkalmas lehet a bíró kapcsolati hálójának feltérképezésére, zsarolására, irányítására, de lejáratására is. Az ilyen és ehhez hasonló esetekben az ügy informatikai megoldásáról, a jogsértő tartalom

eltávolítása iránti kérelemnek a tartalomszolgáltató felé való továbbításáról a Nemzeti Média és Hírközlési Hatóság gondoskodik.

És most nézzünk néhány példát arra, milyen jellegű integritás-sértő magatartásokkal találkozhatnak büntető ügyszakban dolgozó munkatársaink. Kezdjük az enyhébb problémákkal és folytassuk a fajsúlyosabbakkal. 2016-ban a vidéki nagyvárosok méretéből fakadó jellegzetesség integritási hatásaira világított rá a törvényszék egyik vizsgálata, amikor kimondta: az integritási szabályzat nem tiltja az azonos végzettséghez tartozó személyekkel, régi barátokkal való kapcsolattartást, azonban a bírói függetlenség és tisztesség látszatát sértheti, ha más ügyszakba kirendelt bíró a régi személyes kapcsolatra tekintettel együtt ünnepli az elítéltenek börtönből való szabadulását. Az eljáró bíró az integritássértéssel fenyegető helyzetet természetesen helyesen ismerte fel és a felismerésnek megfelelően járt el, ezért végül az integritás-sértés lehetősége sem következett be. Az integritássértés elkerülése érdekében helyesen alkalmazta tehát az Etikai Kódex előírásait, mely szerint a bíró a baráti és magánéleti kapcsolatait, valamint szabadidejének eltöltését úgy alakítja, hogy az a hivatásának méltóságát, pártatlanságát, illetve annak látszatát ne veszélyeztesse⁶.

Egy másik, ugyancsak a Győri Törvényszék területén megvalósult esetben az elítélt a közérdekű munka helyébe lépő szabadságvesztés letöltésére vonatkozó felhívást visszaküldő levél borítékján feladóként „Az ember, aki kalapnak nézte a feleségét” szöveget, címzettnek pedig a „Legkedvesebb bírónőmnek, a szigorú, de igazságos K. Adriennek” szöveget tüntette fel. A címzett az ügy büntetvégrehajtási bírója volt. Az elítélt a feladóként megjelölt szövegben az angol neurológus, Oliver Sacks meghökkenítő orvosi esettörténeteire utal, melyekben egy testi-szellemi fogyatékosokkal küszködő ember belső világát írja le. Az eredeti mű 1985-ben jelent meg, *The man, who mistook his wife for a hat* címen. A beérkezett dokumentumok vizsgálata alapján az eljáró bírót az igazságszolgáltatási tevékenységével összefüggésben kifejezett fenyegetés vagy támadás nem érte, becsületét, vagy személyhez fűződő jogait nem sértették meg. A levél írója az írásbeli kapcsolatfelvétel során a döntés befolyásolására utaló magatartást nem tanúsított, tevékenységével azonban a hivatali ügyben eljáró bíróval indokolatlanul ismertetett az ügygel össze nem függő magánéleti körülményeket, a címzésben írt megszólítással sértette a független igazságszolgáltatás tekintélyét. A lefolytatott eljárás nyomán a Törvényszék elnöke az elítéltet nyomatékosan felhívta arra, hogy a következőkben tartózkodjon a hivatalos ügyben eljáró bíróval való személyeskedő kapcsolattartás valamennyi folytatásától.

Nézzünk egy harmadik esetet, melynek során a vádlott próbált informális kapcsolatot kialakítani az ügyben eljáró bíróval annak érdekében, hogy cselekedete enyhébb megítélés alá essen. E. László és 4 társa ellen a Győri Járásbíróságon csoportosan elkövetett garázdaság és súlyos testi sértés elkövetése miatt per volt folyamatban. A vádhatóság az elsőrendű vádlottra, E. Lászlóra a vádiratban végrehajtandó szabadságvesztés büntetést kért. A vádlottat korábban elkövetett bűncselekményekből kifolyólag 2 év börtönben

⁶ Etikai Kódex 3. Cikk (3)

letöltendő szabadságvesztésre, valamint 10 hónap ugyancsak börtönben letöltendő szabadságvesztésre ítélték, de a szabadságvesztések végrehajtását felfüggesztették. A vádirat szerint E. László a garázdaság és a súlyos testi sértés bűncselekményét a felfüggesztett szabadságvesztés hatálya alatt követte el, ezért a per kimenetelének a korábban felfüggesztett büntetések végrehajtására is hatása lehetett. A perben bírónként Dr. L. Sz., a Győri Járásbíróság bírója jár el. A bíró az integritásfelelős felé hivatalos feljegyzésben jelezte, hogy a vádlott munkahelyi telefonján kereste és elmondta, hogy mivel a nyomozás során kábítószerrel visszaélés ügyében segítette a nyomozóhatóság munkáját, a másik ügyében enyhébb büntetésre számít. A bíró a telefonban a vádlott kérését elhárította, mire az személyes találkozó létrehozását kezdeményezte. A bejelentés nyomán a Törvényszék Elnöke levélben kereste meg a vádlottat és eltiltotta a további hasonló magatartás gyakorlásától.

Végül lássunk egy súlyosabb esetet, ahol az ügyben eljáró büntetőbírók védelme érdekében feljelentések megtételére és a büntetés-végrehajtási intézetek megkeresésére is szükség volt. A Soproni Járásbíróság Elnöke bejelentést tett az integritásfelelős felé a lopás büntette és más bűncselekmények miatt jogerősen végrehajtandó szabadságvesztésre ítélt Á. József elítélt által a Járásbíróság, illetve a Törvényszék egy-egy bíróját érintő életveszélyes fenyegetés miatt. Az ügyet vizsgálva az alábbi történet rajzolódott ki. A Soproni Járásbíróság egy ítéletében S. Róbert I. rendű vádlottat 5 év 6 hónap, büntársát, Á. József II. rendű vádlottat pedig 4 év börtön fokozatban letöltendő szabadságvesztés büntetésre ítélte, egy soproni autószervez telephelyén székhellyel rendelkező két jogi személy kárára megvalósított jelentős értékre, illetve nagyobb értékre, dolog elleni erőszakkal elkövetett lopás bűncselekménye miatt. A Győri Törvényszék az elsőfokú ítéletet megváltoztatta, az I. rendű vádlott ítéletét 5 év szabadságvesztésre enyhítette, a II. rendű vádlott ítéletét pedig 5 év börtön fokozatban letöltendő szabadságvesztésre súlyosította. Az ügy I. rendű vádlottja, Á. József, 1983-as születésű férfi, a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának harmadéves joghallgatója volt. Az elítélt a bűncselekmény elkövetését követő harmadik naptól kezdve előzetes letartóztatását, illetve jogerősen megállapított szabadságvesztés büntetését töltötte a Fővárosi Büntetés-végrehajtási intézetben. Az elítélt aláírásával levél érkezett a Soproni Járásbíróságra, melyben az elítélt hangot adott az álláspontja szerint téves adatokra alapozott bírósági ítélet feletti elkeseredésének. A dolog elleni erőszakkal elkövetett lopás tényét nem vitatta, de állította, hogy a bűncselekmény minősítését megalapozó vádak az okozott kár helytelen értékelése miatt eredményezték az álláspontja szerint megérdemelnél súlyosabb büntetést. A levél második oldalától kezdve az I. rendű elítélt több esetben kifejti erőszakos gondolatait, a per ügyészével és bírójával kapcsolatos terveit. Azt írja: „Napról-napra érzem, hogy lelkileg annyira eldurvulok, hogy saját sorsom szinte nem is érdekel már. Félek magamtól, mert valaki idáig már eljut, akkor egy ilyen ember súlyos erőszakos bűncselekményekre vetemedhet.” Aztán így folytatja: „Én Á. József, az ügyeim viteléhez szükséges belátási képességem tudatában valakit kiemelek a zsákomból és akinek legin-

kább felróható ez a téves minősítésű ítélet, annak a személynek már vagy személyeknek már nem lesz lehetőségük tisztességtelen, szabálytalan, törvénytörő eljárásban részesíteni senkit sem! ...- Elhatározásom előtt megvolt az önvizsgálat és ha Sopronban és Győrben vissza lehet élni a joggal, sárba lehet tiporni az igazságot, akkor majd eljön az ideje, fogom a baltát és csináljuk közösen! Nincs mit vesztenem ...- Tisztelt bírók, ügyészek, nyomozók az igazságszolgáltatás gyalázásához tervszerűen, céltudatosan fogom felróható személyeken végigcsinálni!!!” A levél konkrét, életveszélyes fenyegetést is tartalmaz, amikor úgy fogalmaz: „Isten irgalmazzon bizonyos személyeknek, mert én nem fogok!!!” – ... – „Ott tartok, hogy szívem szerint fejbölném magam, de előtte kieresztem a tárat. Ha egy ember eltökélt szándékkal ... akar, akkor ... is fog!!! Nincs mit vesztenem és ebben nagy szerepek van.” Az elítélt az ügy törvényszéki tanácselnöke részére hasonlóan durva levelet fogalmazott. A „Téves J.” megszólítással kezdődő levélben Á. József egyebekben a következőket írja: „Csak azt kérem az Istentől, sorstól, hogy legyen időm eljutni Sopronból majd Győrig!!!! Nincs mit vesztenem, most már mindegy, semmi sem számít. Tedd ahova akarsz és gondold amit akarsz. ...- Egy nagy kell a * -be szárazon. ...- Te vén * va!!! – ...- ha a téves *-otokat nem hozza helyre valaki, akkor az Isten irgalmazzon bizonyos személyeknek, mert én nem fogok.” A levelek kézhezvételét követően az ügyben Á. József ellen a Btk. 222. § (2) bekezdésének a) és b) pontjában, illetve (3) bekezdésének d) pontjában foglalt, személy elleni erőszakos büntetendő cselekmény elkövetésével megvalósított zaklatás miatt mindkét érintett bíró feljelentést tett. A Győri Törvényszék levélben megkereste a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézetet annak érdekében, hogy vizsgálják meg: az elítélt szabadságvesztés büntetésének ideje alatt tart-e, illetve tart-e kapcsolatot olyan személlyel, aki képes lehet a személy elleni erőszakos bűncselekményeket az ügy bírójával szemben megvalósítani. A bíróság indítványozta az elítélt levelezési jogának megvonását vagy korlátozását. Javasolta továbbá, hogy a Btk. 38. § (2) bekezdésének a) pontja szerinti feltételes szabadságra bocsátás időpontjának megállapítására vonatkozó intézeti előterjesztésbe foglalják bele az elítéltnek ezt a magatartását.

Nem véletlen, hogy az integritást sértő esetek többsége a büntető ügyszakos bírónál jelentkezik. Az előttük folyamatban lévő ügyekben résztvevő személyek gyakran értelmezik félre a társas együttélés szabályait, akarataikat, az eljáró bírakkal szembeni dühüket sokszor nem csillapítják társadalmi konvenciók. A bírakat ért támadások kivédésében, a következmények orvoslásában ilyenkor az integritásvédelem eszköztára nyújthat segítséget.

4. Az integritási szabályzat az Alkotmánybíróság előtt

A szabályzat alkalmazásával és további sorsával kapcsolatban változást hozhat, hogy azzal szemben IV/01259/2016 számon az Abtv. 26. § (2) bekezdésére hivatkozással alkotmányjogi panaszt nyújtottak be az Alkotmánybíróságon. Az Alkotmánybíróság az indít-

ványt befogadta, s azzal öttagú tanácsülésen, majd 2017. június 26-án teljes ülésen is foglalkozott, a határozat kihirdetésére pedig 2017. november 28-án került sor.

Az indítványozó elsődlegesen az OBH utasítás egésze alaptörvény-ellenességének megállapítását és megsemmisítését, másodlagosan a szabályzat 5. § e) és h) pontja, a 7. § (2) bekezdése, a 10. § c) pontja, a 14. § (2) bekezdése, a 34. § (1) bekezdése, a 36. § (1) bekezdése és a 44. §-a alaptörvény-ellenességének megállapítását és megsemmisítését, továbbá a hatálybalépés felfüggesztését kérte az Alkotmánybíróságtól. Ebből az következik, hogy jogi végzettségű bíróval kapcsolatban felmerült integritás-sértés gyanúja esetén jogász végzettséggel nem rendelkező személy is részt vehet a vizsgálatban, illetve integritássértő magatartás esetén javaslatot tehet szankció alkalmazására.

Az Alkotmánybíróság végül 2017 novemberében hozta meg döntését. A határozat - két alkotmánybíró párhuzamos indokolásával és három további különvéleménye mellett - megállapította, hogy a szabályzat 5. § e) pontjának „és ajánlásában” szövegrésze, 34. § (2) bekezdésének a), b) és e) pontjai, 44. § a) pontjában az „és esetleges jogkövetkezmények alkalmazásáról” szövegrész, továbbá a 44. § d) pontja alkotmány-ellenesnek, ezért azokat megsemmisítette, az alkotmányjogi panaszt egyebekben elutasította. Az Alkotmánybíróság megállapította azt is, hogy kötelező erővel nem rendelkező, vagyis alkotmányossági kontroll alól kivont dokumentumban nem írhatók elő olyan magatartási szabályok, amelyek érinthetik a bírói függetlenséget. Rámutatott a testület arra is, hogy az utasítás olyan magatartási szabályokat is előír, melyek megsértése esetén a jogorvoslathoz való jog biztosítása elengedhetetlen lenne, ilyen garanciális rendelkezéseket azonban az utasítás nem tartalmaz és az Alaptörvény alapján nem is tartalmazhat. Kimondta a testület azt is, hogy a vizsgált rendelkezések, mint például az integritássértés megállapítása, kötelezettségesség esetén a felelősségre vonás kezdeményezése, továbbá a jogkövetkezmények alkalmazása, mind a jogorvoslathoz való jogot, mind pedig a bírói függetlenséget sértik. Nem érintette ugyanakkor az alkotmánybírói normakontroll az utasítás más lényeges elemeit, így például az integritásfelelős működésére és az integritás-sértések kivizsgálására vonatkozó szabályokat. A határozat megállapítja, hogy az integritásfelelős önálló tevékenysége adminisztratív jellegű, az integritássértéssel fenyegető esetekre vonatkozó bejelentéseket csak fogadja és továbbítja, de a vizsgálatot már a bíróság elnöke folytatja le. Nem lehet fel probléma az integritásfelelős számára meghatározott képzettség ügyében sem, hiszen ezek az előírások csak vagylagosak: a munkakör az NKE-n szerzett tanácsadói képzés mellett jogi végzettséggel is betölthető.

Összegzés

Az OBH elnökének az integritási szabályzatról szóló utasítása szükségszerű következménye volt annak a folyamatnak, amelyet nemzetközi egyezmények nyomán az Állami Számvevőszék, a Legfelsőbb Bíróság a közigazgatási és igazságügyi miniszter és a legfőbb ügyész közös nyilatkozatában 2011-ben indított útjára. Az utasításban előírt szabályzatok kidolgozásával, az integritást érintő kockázatok felméréssel, a korrupciómentes beszerzés feltételeinek biztosításával, az integritásalapú szervezetrányítási rendszer kiépítésével a bírósági szervezet újabb fontos lépést tett a befolyásmentes ítélkezés feltételeinek megteremtéséért.

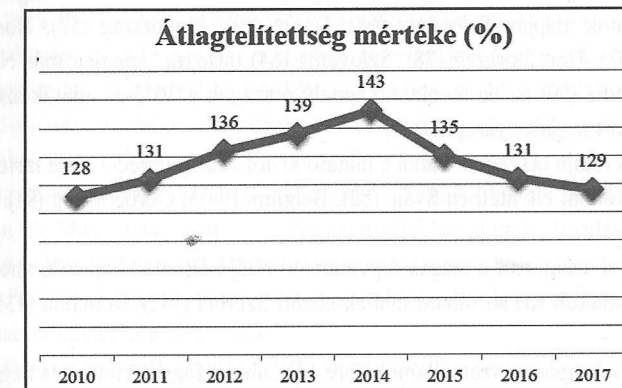
Az utasítás hatálybalépését követő első évben született esetjog feldolgozása alapján látható, hogy az integritássértő események azonosítása során gyakran az igazságszolgáltatási dolgozók részére készült etikai kódexben rögzített problémákba ütközünk. Ez azonban nem az integritási szabályozás körvonalazatlanságára utal, hanem sokkal inkább arra, hogy az integráns működés fogalomköre ma már a ténylegesen és megjelenésében is szabályos működésen túl az etikus ügyfél- és ügykezelésre is kiterjed. A hagyományosan magas szintű bírósági munkahelyi kultúrára jellemző, hogy az ismertett jogesetekben érintett bírák és igazságügyi alkalmazottak az integritást veszélyeztető, gyakran büntetőjogi vonatkozású helyzetet kivétel nélkül helyesen ismerték fel és az utasításnak megfelelően őrizték meg pártatlanságukat és annak látszatát is.

Az elkövetkező időszak több fontos feladatot és egy megválaszolatlan kérdést is tartogat. A korrupció-megelőzési program folytatásaként a bíróság gazdasági hivatalával felül kell vizsgálni a közbeszerzési értékhatárt el nem érő szerződéseket. A bírósági kommunikáció körében az ügyfelekkel meg kell ismertetni azokat a csatornákat, ahol az integritássértő eseményekről bejelentéseiket megtehetik, annak érdekében, hogy a sérelmezett ügyek kivizsgálására minél gyorsabban sor kerülhessen.

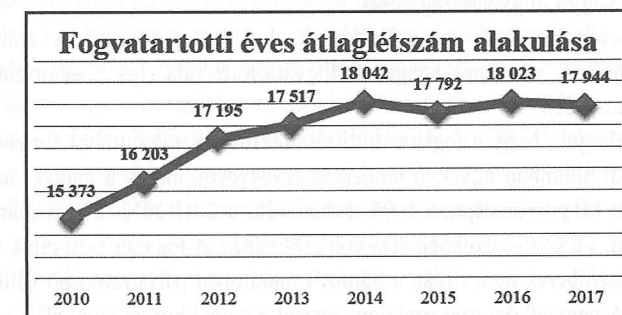
Az integritási szabályzatról szóló utasítás célját nem, de szabályozási szintjét érinti, hogy az Alkotmánybíróság bizonyos kérdésekben megállapította a szabályzat rendelkezéseinek Alaptörvény-ellenességét. A kiindulási helyzeten azonban ez sem változtat: az integritás-védelem folytatása nem múlhat egy szabályzat érvényességén. Ebben az esetben a befolyásmentes ítélkezés feltételeinek biztosítására vonatkozó részletszabályok - politikai konszenzus esetén - a jogállási, vagy a bíróságok szervezetéről szóló törvénybe kerülhetnek át és így magasabb jogforrási szinten segíthetik a tisztességesen és befolyástól mentesen működő, pártatlan bíróságról kialakult kép fenntartását.

A túlzásfoltosság lehetséges okairól és hatásáról

A büntetés-végrehajtási intézetekben uralkodó túlzásfoltosság örök probléma, amely ugyanakkor nem magyar sajátosság, számos állam előtt ismert az intézeti férőhelyek és a fogvatartottak számának aránytalansága. A legfrissebb statisztikai adatok szerint 2017. évben a büntetés-végrehajtási intézetek telítettsége 129% volt 17.944 fő fogvatartott mellett. A korábbi évekre visszatekintve ez a szám a 2014. évben volt a legmagasabb, azaz 143% 18.042 fogvatartottal.

1. grafikon²

2. grafikon³

¹ dr. Hordósi Ágnes bírósági titkár, Győri Járásbíróság, PhD. hallgató, Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

² Börtönstatisztikai Szemle, 2018. 1. szám, 7. o.

³ Börtönstatisztikai Szemle, 2018. 1. szám, 4. o.

Az intézetek túlzásfolttsága ténszerű, amely több okra vezethető vissza, következményei pedig elsődlegesen az intézeti mindennapokban észlelhetőek.

A túlzásfolttság lehetséges okai

A fogvatartotti ráta alakulása

Hazánk szigorú büntetőpolitikája, s az ennek megfelelő jogalkalmazói gyakorlat képezi a magas fogvatartotti ráta – százezer lakosra jutó fogvatartott – alapját. Nagy Ferenc egy 2013. évben született tanulmányában⁴ az államokat e szerint öt csoportba sorolta. Alább ezt a csoportosítást használva a 2017-es adatok szerint soroljuk be az európai államokat.

Az alacsony fogvatartotti rátájú – ahol legfeljebb 80 ez az érték – országok közé tehát a 2017-es adatok alapján Szlovénia (64), Dánia (59), Finnország (57), Norvégia (74), Svédország (57), Horvátország (78), Szlovénia (64) tartozik. Jelenleg már Németország (77) és Hollandia (59) is ide sorolandó, amely országok a 2013-as adatok szerint még a második csoport tagjait gyarapították.

Az átlagos rátájú országok – ahol e mutató 81-től 100-ig terjed – közé tartozik például a 2013-as adatokkal ellentétben Svájc (82), Belgium (94),⁵ Görögország (91) és Ausztria (94).

A következő csoportot a magas fogvatartotti rátájú államok képezik, ahol a ráta 101 és 150 között alakul. Ide sorolható többek között Szerbia (142), Románia (135), Bulgária (125).

A negyedik csoportot azon államok köre adja, ahol a fogvatartotti ráta nagyon magas, az 150 és 200 közé esik. Ide tartozik például Magyarország (184), Szlovákia (188), Ukrajna (167) vagy Lengyelország (194).

Az utolsó csoportot azon országok alkotják, ahol a negyedik csoport határát adó 200-as rátát meghaladó, extrém magas a fogvatartotti ráta, így Csehországban (212), Oroszországban (421).⁶

Megállapíthatjuk, hogy a fogvatartotti ráta tekintetében az utóbbi évtizedek során a legtöbb európai államban növekvő tendencia érvényesül, amely a magyar adatokban is megfigyelhető. Magyarországon 1995. évben 120, a 2011-2012. évben már 173 volt a vonatkozó adat, s a köztes években sem volt csökkenés. A fogvatartotti ráták változását a gyakorlati szakemberek nem ritkán a bűnözés mutatóival párhuzamosan változó adatoknak tekintik. A nemzetközi szakirodalom szerint ugyanakkor ez távol áll a valóságtól, a

4 NAGY FERENC: Gondolatok a hosszú tartamú szabadságvesztésről és az európai börtönépességről. *Börtönügyi Szemle*, 2013. 1. szám, 13-14. o.

5 Samuel Deltenre és Eric Maes Belgiumot érintő tanulmányában a túlzásfolttság okainak vizsgálatánál nagy szerepet tulajdonít az előzetes letartóztatás jogintézményének. Lásd: SAMUEL DELTENRE ÉS ERIC MAES: Pre-trial Detention and the Overcrowding of Prisons in Belgium. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*. 2004. Vol. 12/4. 348-370. o.

6 <http://www.prisonstudies.org/map/europe> (letöltés ideje: 2017. november 20.)

fogvatartotti ráta alakulása ugyanis nem egy elem közrehatásától függ, azt több ok kölcsönhatása befolyásolja.⁷

Nils Christie meglátása szerint a fogvatartotti ráta alakulására hatással vannak a társadalmi hagyományok, a közvélemény, a jogalkalmazók tevékenysége, de a politikai megfontolások is.⁸

A külső, ezen adatra ható tényezők között tehát a lényeges politikai fordulattól kezdve például a gazdasági feltételek változásai is szerepelnek. A politikai kultúra befolyását igazolva láthatjuk egy gyermekgyilkosság angliai és norvégiai értékelésének megemlézése által. Angliában az esetet nyilvános, széleskörű vita övezte, amely helyzetet kihasználva a kormánypárt szigorúbb törvények meghozatalát kezdeményezte. Ezzel szemben Norvégiában visszafogottabban tárták a közvélemény elé az esetet, több, a háttérben húzódó körülmények feltárását fontosnak tartó szakértő is szót kapott, valamint fontos célként jelent meg az elkövető reintegrációja is.⁹

A politikai környezet változása, amely gazdasági és társadalmi átalakulást is magával hoz, néhány közép- és kelet-európai országban, mint például Csehországban a börtönépesség ritkulását hozta magával az 1980-90-es években az alkalmazott amnesztiák sora által. Ezt követően rövid időn belül ellenkező mechanizmus alakult ki, részben a bűnözés és az erőszakos kriminalitás növekedése okán. Ennek ellenére a statisztikák azt mutatták, hogy a fogvatartotti ráta az 1980-as évekhez képest mérséklődött Bulgáriában, Romániában, de Magyarországon is.¹⁰ A fogvatartottak számának alakulása tehát erősen befolyásolt a politika által is, a szakmai szempontokat gyakorta felülírja az a körülmény, hogy a politikai döntéshozók a potenciális választókat kívánják kiszolgálni. Ebben a közvélemény hatása egyaránt tetten érhető.¹¹

A társadalmi-demográfiai faktor is befolyásoló szereppel bír e körben. A migráció, az etnikai és a külföldi kisebbség részvétele is kiemelendő hatású. Rá kell mutatni arra, hogy többek között Franciaország is a bevándorlók második, harmadik generációjával kerül összeütközésbe, melyek tagjai nem ritkán a társadalom szélére sodródtak. A gazdasági helyzet és a kriminalitás összefüggéseinek vizsgálata során egymással ellentmondó eredmények születtek. Egyes vizsgálatok annak kimutatására irányultak, hogy a romló gazdasági feltételek közvetlen hatással bírnak a börtönpopulációra, annak növekedését serkentik a bűnözési ráták megfelelő emelkedésével való összefüggés nélkül.¹²

A bűnelkövetés kockázati tényezőin keresztül a fogvatartotti ráta növekedésében szerepet játszhat továbbá a családi háttér és a családi viszonyok. A tanulmányok főként a fiatalok esetén hangsúlyozzák az antiszociális szülők, a konfliktusok, a gyer-

7 Nagy Ferenc – Juhász Zsuzsanna: A fogvatartotti rátáról nemzetközi összehasonlításban. *Börtönügyi Szemle*, 2010. 3. szám, 10. o.

8 Christie, N.: Bűnözés-kontroll Európában és Észak-Amerikában. In: *Kriminológiai Közlemények* 55. Budapest, Magyar Kriminológiai Társaság, 1998. 153. o.

9 Nagy Ferenc – Juhász Zsuzsanna : i.m. 10. o.

10 Nagy Ferenc – Juhász Zsuzsanna : i.m. 9-10. o.

11 Gál Levente: A munkaerő-piacon innen, börtönön túl. *Szociológiai Tanulmányok*, 2015. 2. szám, 24. o.

12 Nagy Ferenc – Juhász Zsuzsanna : i.m. 11. o.

mekbántalmazás kiemelt felelősségét, amelyeket a család hátrányos gazdasági-társadalmi helyzete felerősít.¹³

Más gondolkodók szerint a nemzetközi összehasonlító elemzések alapján igazolható, hogy a magas fogvatartotti ráta a társadalmi és gazdasági egyenlőtlenség magas fokára vezethető vissza. Baechtold szerint ide kapcsolódó, nem elhanyagolható körülmény, hogy a lakosság punitív szemléletű-e, a média indokolatlanul felfokozott érdeklődést tanúsít-e, illetve a politikai döntéshozók részéről fennáll-e egyfajta túlértékelés.¹⁴

A skandináv meglátás szerint azon államokban, ahol a társadalmi rétegek között nincs érzékelhetően nagy különbség, alacsony a fogvatartotti ráta. Ahol ugyanakkor a társadalmi csoportok között nagy különbségek vannak jelen, ott az alacsonyabb társadalmi csoportok tagjaira kívülről tekintenek a magasabb körök tagjai, könnyebben büntetik őket.¹⁵

Belső tényezőként hatással bír ezen adatra a kriminálpolitika, azon belül is a büntetőpolitika és a bűnüldözési rendszer. A fogvatartotti ráta emelkedése összefüggésbe hozható azzal az Európa-szerinti irányadó tendenciával, hogy meghatározott, főként erőszakos jellegű bűncselekmények tekintetében a büntetési tétel drasztikus jelleggel emelkedik, illetve a feltételes szabadság lehetőségéből való kizárás köre bővül.¹⁶

A jogalkalmazók szerepe is nyilvánvaló e szám növekedésében az által, hogy a bíróságok egyre gyakrabban szabnak ki végrehajtandó szabadságvesztést, illetve egyre hosszabb időt töltenek az elítéltek a büntetés-végrehajtási intézetekben. Ez utóbbi körülménynek is több oka lehet. Egyrészt a kiszabott büntetések tartama hosszú, másrészt magasabb a feltételes szabadság lehetőségéből kizártak aránya, illetve szigorodó tendenciát mutat a büntetés-végrehajtási bíró feltételes szabadságra helyezés körében érvényesülő gyakorlata.¹⁷ Fel kell ismerni ugyanakkor, hogy önmagában a több kiszabott végrehajtandó szabadságvesztés nem magyarázat a fogvatartotti ráta növekedésére, ami számos, fent vázolt körülmény közrehatásában áll.¹⁸

E két fenti kategóriába – külső és belső okok – nem sorolható tényezők is közrejátszhatnak a fogvatartotti ráta alakulásában. Ilyenként tartható számon a média, a közvélemény szerepe is, ahogy azt a fentebb ismertetett eset is jól példázta.¹⁹ Kiemelendő e körben Svájc, ahol közvélemény és a média nyomása kiemelten, olyan szempontból is érzékelhető, hogy e két tényező hatással van a bíróság feltételes szabadság engedélyezése tárgyában érvényesülő gyakorlatára. Nem akarnak kockázatot vállalni olyan személy számára feltételes szabadság engedélyezésével, aki bármilyen veszélyt jelenthet a társadalomra.²⁰

13 Bíró Emese: A fogvatartottak családi kapcsolatainak szerepe a bűnelkövetésben, a börtönlélményben és a reintegrációban. *Szociológiai Tanulmányok*, 2015. 2. szám, 74. o.

14 Nagy Ferenc – Juhász Zsuzsanna: i.m. 11. o.

15 Nagy Ferenc: i.m. 13-15. o.

16 Nagy Ferenc – Juhász Zsuzsanna: i.m. 1. o.

17 Börtönstatisztikai Szemle 2018/1., 9.o.

18 Dr. Tóth Mihály: A hazai börtönnépesség újabb kori alakulásának lehetséges okai és valószínű távlati (https://ujbtk.hu/dr-toth-mihaly-a-hazai-bortonnepesség-ujabb-kori-alakulasanak-lehetséges-okai-es-valoszinu-tavlati/C2%20B9/letöltés ideje: 2018. január 10.)

19 Nagy Ferenc – Juhász Zsuzsanna: i.m. 11. o.

20 Juhász Zsuzsanna: Az előregedő börtönnépesség problémái, *Börtönügyi Szemle*, 2012. 2. szám, 3-4. o.

Kitekintés

A fogvatartotti ráta radikális emelkedése nemcsak az európai államokra jellemző, de megfigyelhető az USA-ban is, ahol a tömeges bebörtönzés politikája érvényesül. A kiemelkedően magas fogvatartotti rátához vezető út feltárásához vissza kell tekintenünk a hetvenes, illetve a nyolcvanas évekre, itt keresendő ugyanis a jelenség gyökere.

Egyrészt a hetvenes évek kemény, a bűnözőket a társadalom „rákos sejtjeinek” tekintő, a rehabilitáció és a társadalomba való visszailleszkedés elsődlegességét valló politikája adta meg az alapot, majd Reagan elnök kábítószer ellen indított harcával folytatódott a tendencia.²¹ A számok szintjén ez azt jelentette, hogy 1973 és 1993 között 332%-kal nőtt meg a fogvatartotti létszám. Az amerikai kriminológusokban azonban a kilencvenes évekre kialakult az a társadalmi folyamatokkal megerősített felismerés, hogy a treatment ideológia helyett az elrettentésre kell helyezni a hangsúlyt, amely a neoklasszikus irányzat keretében valósult meg. Az egyre keményebbé formálódó büntetőpolitika a társadalmi csoportok által is kívánatosá vált: az áldozatok érdekeit előtérbe helyező szervezetek kiharcolták a középérték használatának kötelezővé tételét, amelyet követően a három csapás törvénye is bevezetésre került. E szerint tényleges életfogytig tartó szabadságvesztéssel büntethetők azon terheltek, akik három különböző alkalommal követnek el bizonyos súlyos bűncselekményeket.²²

Az 1980-as években a fenti körülmények okán a fogvatartotti ráta 200 körüli volt, 2008. évben 753, majd a legfrissebb források szerint 666, amely még mindig igen magasnak számít.²³ Az USA szigorító politikája tehát a zéró tolerancia²⁴, a három csapás és az igazságos ítékezés hármasság elvének talaján áll, s a fogvatartotti ráta növekedése a kábítószert elleni harc körében érvényesülő szigorú büntetőpolitikára vezethető vissza. Ez a nem követendő példa igazolja számunkra azt is, hogy az intézetek építése, az elkövetők szabadságának tömeges elvonása nem gyakorol pozitív hatást a bűnelkövetésre. A fogvatartotti ráta mozgásától függetlenül az intézeti férőhelyek mindig megteltek. Egy 2009-ben született jelentés szerint a börtönnépesség az Egyesült Államokban meghaladja a 2,3 millió főt. Ez a kiemelkedően magas adat költségvetési problémákat is felvetett, s világossá tette a szakemberek számára, hogy a fogvatartotti népesség csökkentése immár nem odázható el. Egyes meglátások szerint annak felére csökkentése lenne szükséges ahhoz, hogy a végrehajtással járó költségek is csökkenjenek.²⁵

Austin szerint az intézetbe utalások számának növekedésében szerepet játszott a népességnövekedés, amellyel párhuzamosan növekedett a bűnözési és fogvatartotti ráta, amelynek csökkenése a '90-es években következett be. Ennek ellenére nőtt a feltételes szabadságra bocsátások megszüntetésének száma, tehát a fogvatartottak 2/3 része a kedvezmény megsértése miatt került vissza az intézetbe, valamint a feltételes szabadság

21 Vö.: Nils Christie: Drogkontroll-út a totalitárius viszonyok felé. *Eseley*, 1998.6. szám, 9-18. o.

22 KIRÁLY ZOÉ ADRIENN: Az Egyesült Államok kriminálpolitikája és az amerikai szupermax börtönök. *Börtönügyi Szemle*, 2011. 2. szám, 87-88. o.

23 <http://www.prisonstudies.org/country/united-states-america> (letöltés ideje: 2017. november 20.)

24 lásd: Király Zoé Adrienn: i.m. 88-89. o.

25 Király Zoé Adrienn: i.m. 85-101. o.

korlátját képező jogszabályok miatt 40%-kal megnőtt az intézetekben tartózkodás hossza. Farrington rámutatott arra, hogy ugyanazon bűncselekményért az amerikai elkövető kétszer hosszabb tartamú büntetés kap, mint az angol, háromszor olyan hosszút, mint a kanadai, a holland büntetés négyszeresét, a svéd ötszörösét, végül ötször-tízszer olyan hosszút, mint a francia elkövető.²⁶ Ennek oka, hogy az Egyesült Államokban a büntetés célja alapvetően és álláspontunk szerint helytelenül még mindig a megtorlás, és nem az elítéltek reintegrációja. E probléma vizsgálat tárgyát képezte az Államokban is, és egyes álláspontok szerint a norvég mintát segítségül hívva, tanácsos lenne a büntetőpolitika ez irányú megváltozásával az áttérés a reintegrációs központú rendszerre.²⁷

Indiana államban a 2000-es években az állami igazságszolgáltatást érintő reformtervezetet alkottak meg, melynek céljaként meghatározták a közbiztonság növelését, a ráfordított költségek csökkentését, a megfelelő börtönkörülmények kialakítását, illetve az elkövetők kellő felelősségre vonását. Itt nem kimondott cél a túlzásfoltosság megoldása, de a költségvetés átalakításának háttérben a börtönpopuláció csökkentésének szándéka állt. A probléma tehát felismerést nyert, de a büntetőpolitika változása nem következett be.²⁸

A kaliforniai büntetés-végrehajtási rendszer 2006-ra érte el a kritikus pontot, a megoldást azonban ők sem a reintegráció elvének középpontba helyezésében látták, hanem a férőhelybővítésben.²⁹ Ezt a nemzetközi és az európai jog nem véletlenül nem tekinti valós, hosszantartó megoldásnak, hiszen a megkönnyebbülés átmeneti, a férőhelyeket azonos büntetőpolitika mellett, azonnal feltölti a rendszer. Egyetértés látszik a tengerentúlon is a tekintetben, hogy a valódi megoldást a büntetőpolitika változása jelentené, amely bekövetkezése ugyanakkor nem előrelátható.³⁰

A JFA Intézet, amely a hatékonyabb büntető igazságszolgáltatás érdekében végez kutatásokat, 2007-es jelentésében rámutatott arra, hogy a végrehajtandó szabadságvesztések tömeges kiszabása kevésbé befolyásolja a bűnözés arányát, költségei ugyanakkor annál magasabbak. A börtönnépeség felére csökkentése érdekében a leghatékonyabb lépésnek a szabadságvesztés tartamának csökkentését látja az Intézet, ahogy fontos lépés lenne alternatív büntetések alkalmazása, a szabadulól terhelte támogatása, illetve az áldozat nélküli bűncselekmények dekriminálása.³¹

A büntetőpolitika kiemelt jelentősége

Az intézetek túlzásfoltosságának kialakulásáért önmagában a magas fogvatartotti ráta számszerű alakulása nem okolható. Ehhez Magyarország esetében az ismert történelmi

26 Nagy Ferenc – Juhász Zsuzsanna: i.m. 2-4. o.

27 Emily Labutta: The prisoner as one of us: Norwegian wisdom for American penal practice. *Emory International Law Review*, 2017. Vol. 31., 352. o.

28 Drew Kirages: Reentry Reform in Indiana: HEA 1006 and Its (Much Too Narrow) Focus on Prison Overcrowding. *Indiana Law Review*. 2015. Vol. 49, 235-236. o.

29 Tim Stelloh: California's Great Prison Experiment. The state faces a deadline to release tens of thousands of people from prison. Is it succeeding? *The Nation*. 2013. June 24/July 1. 31-34. o.

30 James M.A. Pitts, O. Hayden Griffin, W. Wesley Johnson: Contemporary prison overcrowding: short-term fixes to a perpetual problem. *Contemporary Justice Review*. 2014. Vol. 17. 130-137. o.

31 Nagy Ferenc – Juhász Zsuzsanna: i.m. 3-4. o.

körülmények is hozzájárultak, amely miatt a büntetés-végrehajtási intézetek száma nem kielégítő.

Megállapíthatjuk továbbá, hogy a túlzásfoltossági adatok inkább függenek a fentiekben a belső tényezők közé sorolt, a magas fogvatartotti ráta alapját képező, jelentősége okán külön kiemelt büntetőpolitikától, mint az elkövetett bűncselekmények számától. A rendszerváltás óta a büntetőpolitikában bekövetkezett változások, annak alakulása nyomán jól látszik a szigorító szándék és tendencia.³² A napjainkban érvényesülő irányvonal alapján a 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről (Btk.) az igazságosság – tettarányosság – következetesség hármására épül.

Összefoglalóan ez annyit jelent, hogy az 1998-ban megkezdett kemény kéz politikáját folytatva leszállításra került bizonyos súlyos bűncselekmények esetén a büntethetőség korhatára, előírták a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés kötelező alkalmazását³³, visszavezetésre került a három csapás, valamint a középérték jogintézménye. A szankciórendszer tekintetében megtartotta a törvény a duális szisztémát, ugyanakkor új szankciókat is bevezetett, ilyen: az elzárás, a sportrendezvények látogatásától való eltiltás, a jóvátételi munka, valamint az elektronikus adat végleges hozzáférhetetlenné tétele. E büntetőpolitikai irányvonalhoz igazodóan a határozott ideig tartó szabadságvesztés leg-hosszabb tartamát húsz évben, de bünszervezetben, különös vagy többszörös visszaesőként történő elkövetés, valamint halmazati vagy összbüntetés esetén huszonöt évben határozta meg. Szigorú szabályok bevezetésére került sor a feltételes szabadságra bocsátás tekintetében is, így kizárta e kedvezményből, aki a bűncselekményt bünszervezetben követte el, az erőszakos többszörös visszaeső, valamint az a többszörös visszaeső, akinek büntetését fegyház fokozatban kell végrehajtani. A büntetőpolitika szigorító irányával ellentétes szabályozás született ugyanakkor a határozott ideig tartó szabadságvesztésből engedhető feltételes szabadság tekintetében, legkorábbi időpontja ugyanis az elkövető előéletéhez igazodik. Főszabályként a büntetés kétharmad részének kitöltése esetén bocsátható az elítélt feltételes szabadságra, visszaeső esetén azonban ez az időtartam a büntetés háromnegyed részére emelkedik. Még kedvezőbb szabályok jelennek meg a feles kedvezmény jogintézményében, melynek alkalmazására öt éves, vagy ennél rövidebb tartamú szabadságvesztésre ítélet esetén, különös méltánylást érdemlő esetben van lehetőség. Ekkor a feltételes szabadságra bocsátásnak már a büntetés fele részének kitöltése esetén helye lehet. Lényeges szigorítás a szabadságvesztés büntetés körében a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésnél van jelen, ugyanis ez esetben a törvény a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját huszonöt és negyven év között határozza meg. A törvény továbbá rendelkezik azon esetekről, amikor a feltételes szabadságra bocsátás lehetősége kizárható, de a kizárás kötelező eseteit is meghatározza.³⁴

32 lásd: Domokos Andrea: A büntetőpolitika változásai Magyarországon. *Jog és Állam*, 11. füzet, 2008.

33 Vö.: POLGÁR ANDRÁS: Mi lesz veled, TÉSZ? A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés emberi jogi megítélése, érvek, ellenérvek. *Büntetőjogi Tanulmányok*, 2015. XVI. kötet, 79-106. o.

34 Pallagi Anikó: Büntetőpolitika az új évszázad első éveiben. Doktori értekezés, Debrecen, 2014., 156-167. o.

Tekintve, hogy az alábbi táblázat által megjelenített statisztikai adatok szerint a börtönépesség jelentős részét adják a visszaesők, a rájuk vonatkozó speciális jogkövetkezmények rövid áttekintését tartjuk indokoltnak.

<i>Visszaesési mutatók (2017. 12. 31.)</i>		
<i>Visszaesési fok</i>	<i>Fő</i>	<i>%</i>
<i>Első büntényes</i>	8 411	48,50
<i>Visszaesőnek nem minősülő bűnisméltó</i>	822	4,74
<i>Visszaeső</i>	1 804	10,40
<i>Többszörös visszaeső</i>	2 992	17,25
<i>Különös visszaeső</i>	1 938	11,17
<i>Erőszakos többszörös visszaeső</i>	419	2,42
<i>N.a.</i>	956	5,52
<i>Összesen:</i>	17 343	100,00

1. táblázat³⁵

A hatályos törvény szerint nincs helye a tevékeny megbánás szabályai alkalmazásának – ahogy többszörös visszaeső esetén sem³⁶ –, a határozott ideig tartó szabadságvesztés leghosszabb tartama pedig különös – és többször visszaeső esetén is – huszonöt év³⁷, fegyházat rendeli büntetés-végrehajtási fokozatként, ha a szabadságvesztés kétévi vagy ennél hosszabb tartamú és az elítélt többszörös visszaeső³⁸, illetve a feltételes szabadságnál opcionális feles kedvezmény alkalmazásának nincs helye többszörös visszaeső esetén³⁹, s a szabadságvesztés felfüggesztésére sincs törvényi lehetőség.⁴⁰ A többszörös visszaeső akkor, ha a büntetést fegyházban kell végrehajtani, az erőszakos többszörös visszaeső pedig további feltétel nélkül sem bocsátható feltételes szabadságra.⁴¹

A Btk. 89. §-a további jogkövetkezményeket fűz a különös, többszörös, illetve az erőszakos többszörös visszaesői minőséghez a büntetés kiszabás körében. A különös és a többszörös visszaesővel szemben az újabb bűncselekmény büntetési tételének felső határa szabadságvesztés esetén a felével emelkedik, de nem haladhatja meg a huszonöt évet. A különös és a többszörös visszaesővel szemben a büntetés a Btk. 82. § (1) bekezdése alapján csak különös méltánylást érdemlő esetben enyhíthető. Az (1) bekezdésben meghatározott súlyosabb jogkövetkezmények ugyanakkor nem alkalmazhatók, ha e törvény Különös

³⁵ Börtönstatisztikai Szemle 2018. 1. szám, 10. o.

³⁶ Btk. 29. § (3) bekezdés

³⁷ Btk. 36. §

³⁸ Btk. 37. § (3) bekezdés ba) pont

³⁹ Btk. 38. § (3) bekezdés

⁴⁰ Btk. 86. § (1) bekezdés a) pont

⁴¹ Btk. 38. § (4) bekezdés

Része a különös visszaesőként történő elkövetést a bűncselekmény súlyosabban minősülő eseteként rendeli büntetni.

Erőszakos többszörös visszaesővel szemben a Btk. 33. § (4) bekezdése nem alkalmazható. E jogszabályhely mondja ki, ha a bűncselekmény büntetési tételének felső határa háromévi szabadságvesztésnél nem súlyosabb, szabadságvesztés helyett elzárás, közérdekű munka, pénzbüntetés, foglalkozástól eltiltás, járművezetéstől eltiltás, kitiltás, sportrendezvények látogatásától való eltiltás vagy kiutasítás, illetve e büntetések közül több is kiszabható. Tehát ezen rendelkezés alkalmazásának nincs helye. Az erőszakos többszörös visszaesővel szemben az erőszakos többszörös visszaesőkénti minősítést megalapozó bűncselekmény büntetési tételének felső határa szabadságvesztés esetén a kétszeresére emelkedik. Ha a büntetési tétel így felemelt felső határa a húsz évet meghaladná, vagy a törvény szerint a bűncselekmény életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető, az elkövetővel szemben életfogytig tartó szabadságvesztést kell kiszabni. Az erőszakos többszörös visszaesővel szemben a büntetés továbbá a Btk. 82. § (1) bekezdése alapján nem enyhíthető, ugyanakkor, ha e törvény Általános Része lehetővé teszi, az korlátlanul enyhíthető. A Btk. 95. § (1) bekezdése szerint különböző fokozatban végrehajtandó szabadságvesztések össz büntetésbe foglalása esetén végrehajtási fokozatként a legszigorúbbat kell meghatározni. Ha azonban az össz büntetés mértéke három év vagy azt meghaladó tartamú, illetőleg többszörös visszaesőnél két év vagy ezt meghaladó tartamú, az össz büntetés végrehajtási fokozatát ennek figyelembevételével kell meghatározni.

A szigorító tendencia körében érvényesülő szabályok között meg kellett említeni a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés alkalmazására lehetőséget adó rendelkezéseket, ugyanakkor azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a túlzásfoltosság szempontjából ezen büntetést töltő fogvatartottak száma – a 2017-es adatok szerint 54 fő⁴² – egyelőre nem meghatározó.

Máig elfogadott álláspont, hogy a bűncselekmények elkövetése tekintetében a visszatartó hatásban nagyobb szerepe van a büntetés elkerülhetetlenségének, mint súlyának. A szabadságvesztés büntetési nemének visszatartó hatása, a prevenció cél megvalósulása ma nem mérhető, már csak arra tekintettel sem, hogy e hatás eltérően érvényesül a társadalom különböző rétegeiben. Bűnmegelőző hatása, amely arra a körre szűkül, hogy az elítélt a végrehajtás alatt nem, illetve nehezített körülmények között követhet el bűncselekményt, nem tagadható.⁴³ A mai jogalkalmazás szabadságvesztés centrikusságának kiemelkedő hatása van az intézetek hosszú idő óta nem szűnő túlzásfoltosságára, melynek alapja azonban a büntetőpolitika által képviselt attitűd.

A túlzásfoltosság hatása

A túltelítettség a büntetés-végrehajtási rendszert érintő legnagyobb problémának tekinthető tehát, mert kihát a rendszer keretében érvényesülő minden feladatra és körül-

⁴² lásd: Börtönstatisztikai Szemle 2018. 1. szám, 9. o.

⁴³ Kertész Imre: Miért túlzásfoltok a börtönök? *JURA*, 2001. 2. szám, 53. o.

ményre, méghozzá negatívan. Káros hatásai a büntetés-végrehajtási jogviszony minden szereplőjét érintik. A körülmények hatására a fogvatartottak „komfortérzete” sérül, az intézeti lét során a mindennapi kellemtelenségek felerősödve ütnek fel fejüket, ez feszültséget szül mind a fogvatartottak, mind a fogvatartottak és a börtönszemélyzet között. E problémakör érinti az intézeti mindennapokat abból a szempontból is, hogy a résztvevők személytelenné válnak. E nagyon általánosnak ható körülmény igazán fontos területre nyomja rá bélyegét, mert a fogvatartott és a büntetés-végrehajtási szakember együttműködésének minősége nagymértékben érinti tevékenységük eredményességét, melynek végső célja a sikeres reintegráció lenne. A büntetés-végrehajtás szakembereire nézve a túlzásfoltosság problémája olyan értelemben is terhet ró, hogy a hozzá nem értő közönség a szervezet szakmaiatlanságában megnyilvánuló hibájaként azonosítja a jelen állapotot. Harmadik csoportba tartozó teherként értékelhetőek a nemzetközi elvárások, amelyek a hazai körülmények okán nem teljesíthetőek maradéktalanul, s a legfőbb problémát e téren is a túlzásfoltosság jelenléte adja.⁴⁴

A Nemzeti Megelőző Mechanizmus⁴⁵ rendszerének keretében megszületett jelentések, amelyek többek között a Somogy Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben és a Sátoraljújhegyi Fegyház és Börtönben túlzásfoltosságot állapítottak meg, egyéb körülményekre nézve is észleltek visszahatásokat a túlzásfoltossággal összefüggésben, amelyek jól mutatják a túlzásfoltosság jelenségének mindennapokban megnyilvánuló negatív hatásait.

A Somogy Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben a vizsgálóbizottság látogatásakor a Biztonsági Osztályon foglalkoztatott 51 főből 40 érintkezett közvetlenül a fogvatartottakkal. Az intézeti pszichológus álláspontja szerint azon túl, hogy e munkakör pszichésen rendkívül megterhelő, a személyzet tagjai túlterheltek, mert az ellátandó feladatokhoz képest kevesen vannak. A szolgálati feladatok biztonságos ellátását ezért rendkívüli munkaerő-ráfordítással, nagy leterheltséggel igyekeznek biztosítani. A rendelkezésre álló adatok szerint egy reintegrációs tisztnak közel negyven fogvatartott nevelése körében kell feladatát ellátnia. A jelentés rendszerszintű probléma megállapítását tartotta indokoltnak arra figyelemmel, hogy egyes személyzeti tagok úgy vélik, hogy inkább adminisztratív feladatokat kell végezniük a fogvatartottakkal való tényleges foglalkozás helyett. A rendszerben több csatolt munkakör – pl. fegyelmi tiszti, nyomozótiszt – él, amely további terhet jelent. Ez a leterheltség, s az emiatt jelentkező személyes pszichikai problémák, a személyzeti pszichológus hiánya az intézeti élet minden területén érezteti hatását. A fogvatartottak közötti erőszak több intézetben is jelenlévő körülmény. A személyi állomány egyik tagjának meglátása szerint a fogvatartottak közötti agresszió mértékre válto-

44 Pallo József: Egyre jobban éget a seb... A túlzásfoltosság csökkentésének lehetséges útjai. *Börtönügyi Szemle*, 2015. 1. szám, 18-19. o.

45 Magyarország 1988. évi 3. törvényerejű rendelettel ratifikálta a Kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés elleni egyezményt, majd fakultatív jegyzőkönyvét a 2011. évi CXLI. hirdette ki. Az ebben foglalt kötelezettségek teljesítésére létrehozták a Nemzeti Megelőző Mechanizmust (NMM) az alapvető jogok biztosának hivatala keretében. Célja, hogy az ellenőrzési tevékenységgel hozzájáruljon a kínzás, a kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetés vagy bánásmód tilalmának gyakorlati megvalósulásához. Lásd: Alapvető Jogok Biztosának Hivatala weboldala. (letöltés ideje: 2017. augusztus 12. <https://www.ajbh.hu/opcat>)

zó, így az erőszakos cselekmények gyakorisága is heti egy és három alkalom közé tehető. Megjegyezte ugyanakkor, hogy a fogvatartottak többsége nem jelzi a bántalmazást, ezért feltehetőleg lényegesen meghaladja a fenti arányt a tényleges esetek száma. A fogvatartotti beszámolók szerint az agresszió megnyilvánulási formái a csúfolástól, a csomagok elvételén keresztül a megalázó, bántalmazó magatartásokig terjednek. A személyzet e problémák megelőzése érdekében a zárkák személyi összetételét időnként átszervezi. A fogvatartotti beszámolók szerint így maguk között megkülönböztetik a menekülő, büntető és kannibál zárkákat. Előbbibe a társaik által megalázott, bántalmazott fogvatartottak kerülnek, míg a büntető zárkák az örök által kezelhetetlennek ítélt fogvatartottak számára állnak nyitva, így valószínűleg olyan közösségbe kerülnek, ahol erőszak érheti őket. A kannibálzárka alatt olyan zárkaközösséget kell érteni, melynek tagjai különösen veszélyesek, s ide is adott esetben olyan kezelhetetlen fogvatartottak kerülhetnek, akiket a zárkában fogadó különösen agresszív fogvatartottak megrendszabályozhatják.

A személyzet feladatai közé tartozik az is, hogy a fogvatartottakat egymástól megvédje, így a börtönszemélyzetnek alkalmasnak kell lennie arra, hogy a rendfenntartási és a felügyeleti feladatai megfelelő ellátásával a fogvatartottak közötti erőszakot megszüntesse. Figyelnie kell a rendbontás jeleire, és határozottnak, valamint megfelelően képzettnek kell lennie ahhoz, hogy szükség esetén szakszerűen beavatkozhatson. A fogvatartotti beszámolók alapján azonban alaposan feltehető az, hogy a fogvatartottak egymás sérelmére elkövetett erőszakos cselekményeinek nagy része feltáratlan marad, ahogy jellemző az is, hogy az egymás közötti erőszak a személyi állomány tudtával, hallgatóságos beleegyezésével történik.

Megállapítható tehát, hogy bár az intézetben a túlzásfoltosság körében uralkodtak már rosszabb állapotok – gondolva itt az utóbbi években tapasztalható felújításokra, amelyek körében a mellékhelyiség fallal való leválasztása fontos –, az azonban még jelen van, amely feszültségeket szül mind a fogvatartottak között, mind a fogvatartottak és a személyi állomány tagjai között. A személyi állomány létszáma sem megfelelő a fogvatartotti létszámhoz képest, s nem lépnek fel megfelelően az agresszív cselekmények ellen. A jelentés kitért arra is, hogy a fogvatartottak napközbeni foglalkoztatása, lefoglalása sem megfelelő mértékű, amely a túlzásfoltosság tényével együtt szintén problémákra adhat okot. A látogatáskor az intézetben a fogvatartotti létszám 73 %-a nem vett részt foglalkoztatásban, mely alacsony arány indokolható azzal, hogy a fogvatartottak jelentős része előzetes letartóztatás keretében volt az intézetben, s ezek a személyek munkára nem kötelezhetőek. A napközbeni hasznos elfoglaltság biztosítása kiemelt jelentőséggel bír a reintegráció szempontjából, a fogvatartotti beszámolók szerint azonban számos programlehetőségről tudomást sem szereznek, s a konditerem használata sem biztosított számukra. A programok hiánya és a fogvatartotti erőszakos magatartás közötti összefüggést a személyi állomány tagjai is megerősítették.⁴⁶

46 Az alapvető jogok biztos, mint OPCAT nemzeti megelőző mechanizmus Jelentése az AJB-3865/2016. számú ügyben. 22-24. o.

A Sátoraljaújhegyi Fegyház és Börtönben a látogatáskor 169 betöltött státusz volt, akik rendszeres túlórázásra kényszerülnek a megfelelő feladatellátás érdekében. A fogvatartottak között érvényesülő erőszak tekintetében a személyzet elmondta, hogy nem lehet tudni, hogy mi történik éjjel a zárkákban, de a vonatkozó jelentések ütlegetésből eredő könnyű testi sértések, rablások, szexuális erőszak és zsarolási jellegű cselekmények előfordulásait mutatják, melyek eredete szintén a túlszűfolttság körülményére vezethetőek vissza, tekintve, hogy a nem kellő számú alkalmazott nem tud megfelelő figyelmet fordítani a fogvatartottakra.⁴⁷

Végszó helyett: Varga kontra Magyarország ügy

A fenti, a mindennapi fogvatartotti léttel együtt járó, a zsúfolt börtönkörülmények nyomán megjelenő hatások nem kerültek el az Emberi Jogok Európai Bíróságának (továbbiakban: EJEB) figyelmét sem.

Az EJEB előtt folyamatban volt Varga és mások kontra Magyarország ügyben⁴⁸ a központi téma a hazai büntetés-végrehajtási épületek túlszűfolttsága volt. Az EJEB megállapította, hogy a privát szféra hiánya, a szűkös mozgástér, nem leválasztott illemhely körülményei elérik azt a szintet, amely a megalázó bánásmód megállapíthatóságát megalapozza. Az indokolás szerint az Egyezményvel nem összeegyeztethető, ha a fogvatartottaknak 3-4 m²-nél kevesebb élettér adott, s az egyéb körülményekkel ez olyan mértékű szenvedést okozott a fogvatartottaknak, amely meghaladta a fogvatartással szükségszerűen együtt járó mértéket. Ebben az ügyben az EJEB pilot ítéletet⁴⁹ hozott – mert 450 kérelem érkezett a bírósághoz országunk érintettségével –, vagyis ha egy államban rendszerint az adott probléma, és az egyedi ügyekben való elmarasztalás hatására sem eszközölnek változtatást, akkor a bíróság kötelezi az államot, hogy a probléma azonosítása során azt oldja meg.

Magyarország erre nézve hat hónapot kapott a megoldás előkészítésére a zsúfolttság megoldása érdekében. Ennek folyományaként az elmúlt években 1600 új férőhelyet alakítottak ki, így a túlszűfolttság 144%-ról 128%-ra csökkent.

A Helsinki Bizottság ugyanakkor arra az álláspontra helyezkedett, hogy a börtönépítés önmagában nem kínál valódi megoldást, a büntetőpolitika módosítása is indokolt.⁵⁰ A bíróság ezen vezető ítéletében foglalt kötelezettség eredményeképpen a 2016. évi CX. törvény 22. §-a annak elérése érdekében, hogy az EJEB elvárásainak megfelelő hatékony honi jogorvoslat keretében, hazai fórum előtt legyenek orvosolhatók a zsúfolt körülmé-

47 Az alapvető jogok biztosa, mint OPCAT nemzeti megelőző mechanizmus Jelentése az AJB-679/2017. számú ügyben. 15-18. o.

48 Varga and Others v. Hungary (application nos. 14097/12, 45135/12, 73712/12, 34001/13, 44055/13, and 64586/13)

49 A vezető ítélet – pilot judgement – arra kötelezi az államot, hogy alkossanak meg olyan belső jogorvoslati lehetőséget, amely a még el nem bírált ügyek tekintetében az EJEB ítéletnek megfelelő lezárást ad.

50 Nagy Anita: A túlszűfolttság a büntetés-végrehajtási intézetekben, figyelemmel a nemzetközi szabályozásra, *Jogelméleti Szemle*, 2016. 1. szám, 70-73. o.

nyek közötti fogvatartás jogsérelmei, egy új jogintézményként vezette be a jogsérelmmel arányban álló, hatékony kompenzációt biztosító kártalanítási eljárást, amit a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (Bv.tv.) 10/A §-aként iktatott törvénybe.

Az EJEB 2017. november 23. napján meghozott határozatában elfogadta a hazánk által a büntetés-végrehajtási intézetekben uralkodó túlszűfolttsággal kapcsolatos kompenzáció érdekében tett intézkedéseket. A kártalanítás jogintézményére figyelemmel a Bíróság 2017. augusztus 31. napjáig felfüggesztette a magyar ügyek vizsgálatát. A Domján kontra Magyarország ügyben a Bíróság a jogorvoslati mechanizmusok hatékonyságát vizsgálta. Megállapította, hogy a preventív, illetve a kompenzációs jogorvoslat is alkalmasnak tekintendő az alapvető jogokat sértő intézeti körülményekből származó egyezményesértések orvoslására. A Bíróság a kompenzációként megítélhető kártalanítás napi összegének tekintetében is azt állapította meg, hogy a Bíróság gyakorlatának megfelelően került meghatározásra. Leszögezte, hogy mindezzel figyelemmel ezen ügy kérelmezője, és minden további ilyen helyzetben lévő személy köteles kimeríteni ezen új jogorvoslati lehetőségeket. Domján kártalanítási ügye Magyarországon folyamatban van, így benyújtott keresetét a Bíróság idő előttinek minősítette, azt nem fogadta be, nyilvánvaló megalapozatlanság miatt elutasította.⁵¹

A büntetés-végrehajtási intézetek túlszűfolttságának régi problémája napjainkban sem szűnő, élő gond, amely megoldási lehetőségek állandó kutatására készítenek. A fogvatartottak életkor szerinti megoszlása⁵² és a visszaesési adatok⁵³ alapján előrevetíthető, hogy a büntetőpolitika változása nélkül a túlszűfolttság problémája a jövőben sem fog más képet mutatni.

Irodalomjegyzék

1. BESEMER, S. – FARRINGTON, D. P. (2012) Intergenerational transmission of criminal behaviour: Conviction trajectories of fathers and their children. *European Journal of Criminology*, 9(2)
2. BÍRÓ EMESE: A fogvatartottak családi kapcsolatainak szerepe a bűnelkövetésben, a börtönéletben és a reintegrációban. *Szociológiai Tanulmányok*, 2015. 2. szám.
3. DOMOKOS ANDREA: A büntetőpolitika változásai Magyarországon. *Jog és Állam*, 11. füzet, 2008.
4. DR. TÓTH MIHÁLY: A hazai börtönnépesség újabb kori alakulásának lehetséges okai és valószínű távlatai (<https://ujbtk.hu/dr-toth-mihaly-a-hazai-bortonnesseg-ujabb-kori-alakulasanak-lehetsleges-okai-es-valoszinu-tavlatai%C2%B9/>), letöltés ideje: 2018. január 10.)

51 Domján v. Hungary (application no. 5433/17)

52 lásd: Börtönstatisztikai Szemle, 2018/1., 4-5. o.

53 1. táblázat

15. DREW KIRAGES: Reentry Reform in Indiana: HEA 1006 and Its (Much Too Narrow) Focus on Prison Overcrowding. *Indiana Law Review*, 2015. Vol. 49.
16. EMILY LABUTTA: The prisoner as one of us: Norwegian wisdom for American penal practice. *Emory International Law Review*, 2017. Vol. 31.
17. GÁL LEVENTE: A munkaerő-piacon innen, börtönön túl. *Szociológiai Tanulmányok*, 2015. 2. szám.
18. JAMES M.A. PITTS, O. HAYDEN GRIFFIN, W. WESLEY JOHNSON: Contemporary prison overcrowding: short-term fixes to a perpetual problem. *Contemporary Justice Review*, 2014. Vol. 17.
19. JUHÁSZ ZSUSZANNA: Az előregedő börtönnépeség problémái. *Börtönügyi Szemle*, 2012. 2. szám.
20. KERTÉSZ IMRE: Miért túlszűfoltak a börtönök? *JURA*, 2001. 2. szám.
21. KIRÁLY ZOÉ ADRIENN: Az Egyesült Államok kriminálpolitikája és az amerikai szupermax börtönök. *Börtönügyi Szemle*, 2011. 2. szám.
22. NAGY ANITA: A túlszűfoltás a büntetés-végrehajtási intézetekben, figyelemmel a nemzetközi szabályozásra. *Jogelméleti Szemle*, 2016. 1. szám.
23. NAGY FERENC – JUHÁSZ ZSUSZANNA: A fogvatartotti rátáról nemzetközi összehasonlításban. *Börtönügyi Szemle*, 2010. 3. szám.
24. NAGY FERENC: Gondolatok a hosszú tartamú szabadságvesztésről és az európai börtönnépeségről. *Börtönügyi Szemle*, 2013. 1. szám.
25. NILS CHRISTIE: Bűnözés-kontroll Európában és Észak-Amerikában. In: *Kriminológiai Közlemények* 55. Budapest, Magyar Kriminológiai Társaság, 1998.
26. NILS CHRISTIE: Drogkontroll-út a totalitárius viszonyok felé. *Esély*, 1998. 6. szám.
27. PALLAGI ANIKÓ: Büntetőpolitika az új évszázad első éveiben. Doktori értekezés, Debrecen, 2014.
28. PALLÓ JÓZSEF: Egyre jobban éget a seb... A túlszűfoltás csökkentésének lehetséges útjai. *Börtönügyi Szemle*, 2015. 1. szám.
29. POLGÁR ANDRÁS: Mi lesz veled, TÉSZ? A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés emberi jogi megítélése, érvek, ellenérvek. *Büntetőjogi Tanulmányok*, 2015. XVI. kötet.
30. SAMUEL DELTENRE és ERIC MAES: Pre-trial Detention and the Overcrowding of Prisons in Belgium. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*. 2004. Vol. 12/4.
31. TIM STELLOH: California's Great Prison Experiment. The state faces a deadline to release tens of thousands of people from prison. Is it succeeding? *The Nation*. 2013. June 24/July 1.
32. Börtönstatisztikai Szemle, 2018/1.
33. Az alapvető jogok biztosa, mint OPCAT nemzeti megelőző mechanizmus Jelentése az AJB-3865/2016. számú ügyben. 22-24. o.
34. Az alapvető jogok biztosa, mint OPCAT nemzeti megelőző mechanizmus Jelentése az AJB-679/2017. számú ügyben. 15-18. o.
35. <http://www.prisonstudies.org/map/europe> (letöltés ideje: 2017. november 20.)
36. <http://www.prisonstudies.org/country/united-states-america> (letöltés ideje: 2017. november 20.)
37. <https://www.ajbh.hu/opcat> (letöltés ideje: 2017. november 20.)
38. Varga and Others v. Hungary (application nos. 14097/12, 45135/12, 73712/12, 34001/13, 44055/13, and 64586/13)
39. Domján v. Hungary (application no. 5433/17)

Gondolatok a javítóintézeti nevelésről

1. Bevezető gondolatok

Minden kezdet nehéz. Közhely, de jelen esetben többszörösen is igaz. Jelen dolgozat megírásánál az egyetlen „könnyű” pont a téma kiválasztása volt: a javítóintézeti nevelés, mint kérdéskör. A fiatalok bünelkövetőire vonatkozó speciális büntető anyagi, eljárásjogi és büntetés-végrehajtási szabályok, az egyetlen, szabadságelvonással járó, kizárólag csak a fiatalok számára alkalmazható intézkedés fontossága megkérdőjelezhetetlen.

1991. szeptember 1. napjától dolgozom büntető bírónak, 1992. október 15. napjától pedig fiatalok büntető ügyeiben eljáró bíró vagyok. Ezen idő alatt a teljes jogszabályi környezet, valójában maga a szemléletmód, de az alapvető probléma és annak esetleges megoldásai is rendkívüli mértékben átalakultak.

Amikor nem csupán a hatályos jogszabályok, a magam több mint két évtizedes tapasztalata és a jövőre vonatkozó egyéni elképzeléseim álltak rendelkezésemre, hanem ezzel kapcsolatban tudományos igényességgel megírt, az utóbbi egy-másfél évtized során keletkezett értekezéseket, tanulmányokat, a témakörrel kapcsolatos jelentéseket is kezdtém megismerni, akkor szembesültem a kezdő közhely-mondatom valóságtartalmával.

Az első nehéz döntés valóban a kezdet kezdetén merült fel. Elsőként egy nagyobb ívű, részletes áttekintés és párhuzamba állítás fogalmazódott meg bennem a javítóintézeti nevelés és a fiatalok szabadságvesztése vonatkozásában – persze, csak elképzelés szintjén –, azonban minél több adat birtokába jutottam, ráébredtem arra, ez ebben a formában és terjedelemben nem kivitelezhető.

Az intézkedés speciális jellegét, a közelmúltban ezzel kapcsolatban bekövetkezett jogszabályi változásokat és saját, ezzel kapcsolatos egyéni elvárásaimat is figyelembe véve a javítóintézeti nevelés lett a befutó, lehetőség és szükség szerint némileg összevetve a fiatalokkal szemben alkalmazható szabadságvesztés büntetéssel, érintve az elzárást is. Ez az intézkedés jellegénél fogva a kezdetektől összefonódik a fiatalokkal szembeni büntető-eljárásokkal, története, de jelenlegi változásai is jól jelzik azokat a felfogásbeli különbségeket, melyek a fiatalokkal szembeni büntető-eljárásoknak mindig is velejárói voltak.

Attól függően, hogy mikor is vizsgáljuk magát az adott időszakban létező javítóintézeti nevelést – vagy az annak épp megfeleltethető jogintézményt – látható, hogy milyen céllal és milyen megoldások alkalmazására szánta az éppen akkori jogalkotó!

A másik, álláspontom szerint nem kevésbé lényeges szemszög, a jogalkalmazói oldal. Minden szabály, szándék, elv annyit ér a valós életben, amennyi abból megvalósítható, illetve ténylegesen megvalósul.

1 dr. Nárai József címzetes törvényszéki bíró, fiatalok ügyeinek szakjogásza, a Szombathelyi Járásbíróság csoportvezető bírája

A kezdet nehézségei pedig a dolgozat igazi főszereplőire, a fiatalok bűnelkövetőkre is vonatkoznak: ők azok, akik – büntetőjogi szempontból – egy kétes és veszélyes életpálya elején szembesülnek a büntető igazságszolgáltatás szankciórendszerével. Ha a rendszer sikeres, ez a fajta életút itt véget is ér, és felváltja egy másik, a társadalmi elvárásoknak és a jogi normáknak megfelelő életszakasz, ami azért, ismerjük el, szintén tartogat nem egy nehézséget a fiatalok (természetesen a nagyok) személyek számára is. Gondoljunk csak az oktatás, foglalkoztatás, lakhatás és az egészségügyi ellátás problémáira. A büntetőjogi szankciórendszer – hatékony működése esetén – a „normál” életvitel problémáihoz tereli vissza a fiatalok bűnelkövetőket, amelyeknek megoldásában például egy valóban sikeres javítóintézeti nevelés adhat némi segítséget, legalábbis kezdőlökést a megfelelő újrakezdéshez.

A kezdet nem csupán nehéz, de gyakran determinálja a folytatást is, legalábbis ad egy olyan irányt, mely hosszú időn át meghatározza az ember életét. A nagy váltások általában nagy eseményekhez kötődnek az egyén esetében is. A fiatalok bűnelkövető élete abban a szakaszban, amikor már büntethető, valamilyen oknál fogva odavezet, hogy vele szemben büntetőjogi szankció, jelen dolgozat témáját tekintve szabadságelvonással járó intézkedés, javítóintézeti nevelés kerül alkalmazásra. Nem kell különösebb fantázia ahhoz, hogy belássuk, ez mekkora változás az egyén életében. Ahhoz, hogy további sorsa hogyan alakulhat, meghatározó élmények és tapasztalatok birtokába jut a vele szemben folyó eljárás során, beleértve az intézkedés töltésének időtartamát is.

A dolgozat abba próbál bepillantást nyújtani, hogy ezzel kapcsolatosan mi lehet a jogalkotói szándék, és – erősen figyelembe véve saját eddigi tapasztalataimat is – mi a jogalkalmazói gyakorlat és vélemény.

Hangsúlyozottan a problémakezelésnek csak egyik eszközére koncentrálna nem lehet magát az egész problémakört taglálni, a bölcsék kövének hiányában az egyedül üdvözítő megoldás megadása sem lehet elvárás.

A cél ezen intézkedés megismertetése és annak alátámasztásának megkísérlése, mely saját tapasztalatomon alapul: a javítóintézeti nevelés a komolyabb bűnözői „karrier” előtt álló fiatalok bűnelkövetők számára szerintem az utolsó, a helyes útra visszaterelés esélyét megadó jogintézmény.

2. A büntetőjog és a fiatalok viszonya

2/1. Történeti előzmények a fiatalok büntetőjoga vonatkozásában

A fiatalok bűnelkövető meghatározása nagyon sok változáson ment át, főleg mivel ilyen, önálló kategóriaként történő meghatározása törvényi (anyag- és eljárásjogi szabályokban rögzítve) nem tekint vissza hosszú múltra.

A probléma már a korhatári keretek meghatározásakor felmerült és felmerül.

Mi legyen az alsó korhatár és milyen következményei legyenek annak, ha az elkövető életkora ezt nem éri el?

Alapvetően két válasz született erre a kérdésre. Az alsó korhatár kijelölése során egyik esetben a törvényalkotó nem határozott meg éveken kifejezve alsó korhatárt (pl.: Code Pénal), így cselekménytől, egyéntől és jogalkalmazótól függően került sor ennek megállapítására, de gyakoribb volt ennél a valamely életévben meghatározott határvonal, amely azonban korokban, földrajzi tájegységekben jelentős eltéréseket mutatott (és mutat részben jelenleg is).

A jogkövetkezményekre vonatkozóan egyik megoldás esetén az alsó korhatárt el nem érő személy tényállászerű cselekménye ellenére sem indult meg az eljárás, míg a másik megoldás szerint az eljárás ezen esetben megindul, annak azonban nem büntetőjogi szankció alkalmazása a végkifejlete, hanem valamilyen védelmi jellegű beavatkozás kötelező vagy alternatív jellegű alkalmazására kerülhetett sor.

A felső korhatár esetében abban megegyeztek egymással a jogtechnikai megoldások, hogy ez mindenkor és mindenhol meghatározott életkor betöltéséhez kötötten került megállapításra, bár ezek az évek szintén egymástól eltérően kerültek szabályozásra.

Bár már a római jog is foglalkozott a gyermekkor meghatározásával, melyet a kánonjogi szabályok is átvettek (infans: 7. életév alatt gyermek), azzal az állásponttal, hogy a gyermek nem felelős cselekményeiért, ezért aztán a jog eszközeivel vele szemben büntetés sem alkalmazható.

A középkorban a gyermekek megítélése nem vette figyelembe azokat a tényeket, különbségeket, melyek a felnőtt és a gyermek, esetünkben egy gyermeknek már nem, felnőttnek pedig valójában még nem tekinthető, de a középkori jog által annak tekintett személy fejlettsége, pszichés, erkölcsi fejlődése szintje terén ténylegesen a sajátja. Ezek a gyermekek kis felnőttek, így ha bünt követnek el, a felnőttek szabályai szerint jártak el velük szemben is, akár a legsúlyosabb joghátrányt, a halálbüntetést is alkalmazva.

A klasszikus büntetőjogi szemlélet a tettet büntette a tettes felelősségre vonása által, az életkort figyelmen kívül hagyva, ha az elkövető már nem volt „gyermek”. Ez az átmenetet és a fejlődést figyelmen kívül hagyó megközelítés sokáig tartotta magát azzal, hogy a felnőttek szabályait, esetleg némi könnyítéssel, alkalmazták a fiatalokkal szemben, de önálló szabályrendszerük nem volt.

A probléma specialitására jó és magyar vonatkozású példa az ezzel kapcsolatos 1792. évi törvényjavaslat szövege.

Ez négy korcsoportra szándékozta osztani a bűnelkövetők eme speciális körét:

- a 7. életév az alsó korhatár, ez alatti személy nem vonható büntetőjogi felelősségre,
- a 7-12 év közötti elkövetők csak „házi fegyelem” alá vonhatóak,
- a 12-16 év közötti serdülők a halálbüntetés kivételével büntethetőek,
- a 16-24 év közöttiek (minor aetas) esetében fiatalokuk mindig enyhítő körülményt jelent.

Bár hatályos törvénné ez nem vált soha Magyarországon, azonban mai szemmel nézve is korát messze megelőző tervezetnek tekintendő.

A devianciával kapcsolatos elméletek (Lombroso biológia érvelése, a bűnözés pszichológiai magyarázata, a szociológiai elméletek, a Merton-féle anomia elmélet, stb.) nem különböztették az életkor szerint, hanem a saját értékrendszerüket és oksági folyamatukat egyaránt vonatkoztatták a felnőtt és a fiatalok bűnelkövetőkre is.

Ezt meghaladóan a múltban és a jelenben is eltérően oldják meg ezt a problémát a két jól elkülöníthető jogrendszer keretei között is: alapvetően más megoldást ad a fiatalokkal szembeni büntető felelősségre vonásra a kontinentális és az angolszász jog.

Az az elv, mely szerint a nem egyenlőkkel nem egyenlően kell elbánni – filozófiai szinten – már az ókorban felmerült, azonban ennek alkalmazása a gyermekek vonatkozásában az újkor vívmányai közé tartozik.

Európa jellemzően a 19. század során kezdte átültetni a gyakorlatba ezt az elvet a fiatalok bűnelkövetők vonatkozásában. Egyrészt a büntethetőségi korhatárok meghatározása, esetlegesen az alsó korhatár (lásd: római jog: 7. életév) felemelése útján, másrészt ezen elkövetői kör tekintetében a nem csupán a felelősségre vonásukat, de a védelmüket, nevelésüket szolgáló intézkedések rendszerének és azok tényleges alkalmazási módjainak kifejlesztésével is. (Bogár-Margitán-Vaskuti [2005])

Ez a folyamat napjainkig dinamikusan halad tovább, bár kisebb-nagyobb bakugrások jellemzik magát az előrehaladás ütemét és módját.

A két világháború, az eltérő politikai rendszerek (pl.: az egykori szocialista tábor erősen ideologizált, politikai üzenettől sem mentes, de részben látszattmegoldást adó) megoldási módok szerteágazóvá tették ezt a jogterületet is.

A hidegháborút követő, Európa újjáépítésével járó időszak már rendelkezett erre vonatkozó jogszabályi környezettel és valamilyen szintű végrehajtási gyakorlattal is, azonban ez enyhén szólva is sokszínű és gyakran áttekinthetetlen is volt.

Az egységesedő Európa, a nemzetközi szervezetek (pl.: ENSZ) gyermekek problémái felé való fordulása hozott új és jelentős, mai napjainkra is meghatározó hatással járó változásokat.

A teljesség igénye nélkül utalnék itt az ENSZ Gyermek Jogairól szóló 1989-ben született New York-i Egyezményére, mely Magyarországon az 1991. évi LXIV. törvénnyel került kihirdetésre.

A gyermekek jogainak védelme ebben a körben a 18. életévüket be nem töltött személyekre vonatkozik, így magában foglalja a fiatalok bűnelkövetőket is, hiszen a gyermek áldozatként tekintendő több szempontból akkor is, ha bűncselekmény elkövetője, és nem elszennvedője.

Az egyezmény és több, kapcsolódó dokumentuma (Pekingi Szabályok – 1985, Havannai és Rijádi Szabályok – 1990) teremtette meg azt az alapot, melyen ezt követően a későbbi regionális egyezmények, fellépések vagy neveztesse is bármilyen néven, alapultak és alapulnak.

Európa ugyancsak kivette, kiveszi a részét ebből a folyamatból, melynek szerves része a bűnelkövető gyermekekkel való bánásmód is. Ezen nemzetközi szervezetek évti-

zedek óta tartják napirendjükön a kérdéskört, amelyben születnek egyezmények, iránymutatások is.

Az Európa Tanács e körben született elvi jelentőségű egyezményei:

- a Gyermekek Jogainak Gyakorlásáról Szóló Egyezmény (1996 ETS 160),
- a Gyermek Kapcsolattartására Vonatkozó Egyezmény (2003 ETS 192),
- a gyermekek szexuális kizsákmányolása és szexuális zaklatás elleni védelméről szóló Egyezmény (2007 ETS N. 201).

Az Európa Tanács speciálisan a gyermekek jogainak az igazságszolgáltatás területén történő hatékonyabb érvényesülése érdekében született első jelentős dokumentumai, melyekben megjelenik a „Gyermekbarát igazságszolgáltatás” fogalma, a 2007. évben az Európai Igazságügy-miniszterek Lanzarote-ban megtartott 28. konferenciáján meghozott 2. számú határozat, majd a 2010. november 17. napján az Európa Tanács Miniszterek Bizottsága által elfogadott a „Gyermekbarát Igazságszolgáltatás Iránymutatása” (Guidelines on Child-friendly Justice) voltak.

Ez utóbbi például (IV/36. pont) előírta azt a követelményt, mely szerint bizonyos, gyermekek sérelmére elkövetett bűncselekmények esetén meg kell teremteni annak lehetőségét, hogy a sértettek számára nagykorúságuk elérése után a bírósági út bizonyos ideig még hozzáférhető legyen.

Ez az indoka annak, hogy a jelenleg hatályos Btk. (2012. évi C. tv.) az általánostól eltérő elévülési szabályokat tartalmaz egyes nagy tárgyi súlyú bűncselekmények esetében, ha azokat a tizenhatalmas életévüket be nem töltött személyek sérelmére követik el (Btk. 26. § (3) bekezdés c) pont, 28. § (1a) bekezdése).

Az Európai Unió szintén céljai között szerepelteti a gyermekek jogainak előmozdítását és védelmét, ezzel a Lisszaboni Szerződés kiemelten foglalkozik. Az Európai Unióról szóló szerződés 3. cikk (3) bekezdése kifejezetten előírja az Unió számára a gyermekek jogainak érvényre juttatását és védelmét, míg a Szerződéshez csatolt Európai Unió Alapjogi Chartájának 24. cikke elismeri, hogy a gyermekek önálló jogokkal rendelkeznek.

Az Unió is továbblépett ezen az ösvényen, ezt bizonyítja a Stockholmi Program (2009) végrehajtásáról szóló bizottsági cselekvési terv {COM (2010) 171}, mely nagy nyomatékkal hangsúlyozza az igazságszolgáltatás gyermekbarát jellege erősítésének a szükségességét. Ezzel kapcsolatban határoz meg immár konkrét feladatokat is a 2011. február 15. napján – amely Magyarország Európai Unió elnökségének idejére esett – kihirdetett „Európai Unió Gyermekjogi Ütemterv” {COM (2011) 60}, mely tagállami feladatokat írt elő a cél megvalósítása érdekében.

Számunkra ezek közül leginkább a gyermekbarát igazságszolgáltatás, azon belül is a gyermek tisztességes eljáráshoz való joga játszik fontos szerepet a téma tekintetében. Különösen hangsúlyos az a kíváncsi, hogy ebben a körben a fiatalok előzetes letartóztatása, elzárása és a velük szemben alkalmazott szabadságvonással járó intézkedés vagy szabadságvesztés büntetés csak végső eszközként és a lehetséges legrövidebb időtartamban kerüljön alkalmazásra.

Ehhez sorolnám még azt is, hogy az „ultima ratio”-ként alkalmazott, bármilyen formájú, törvényes szabadságelvonás végrehajtási rendje, körülményei, az abban résztvevő szakemberek ismeretei, hozzáállása, kompetenciája valóban alkalmassá tegye ezeket arra, hogy megvalósulhasson az a szándék, mely szerint a fiatalok esetében nem a büntetés, hanem a helyes útra terelés, a nevelés az elsődleges cél.

Ezen a téren látom én a javítóintézeti nevelés nagy szerepét, helyesebben jelenleg csak szerintem benne rejlő, megfelelően ki nem aknázott potenciálját a fiatalok bűnelkövetőkkel szembeni legfontosabb célkitűzés elérése szempontjából.

Ez az a nemzetközi háttér és környezet, melyben a magyar jogalkotás és jogalkalmazás keresi a maga helyét, megoldásait, válaszait.

2/2. Történeti előzmények

a fiatalok büntetőjoga magyarországi kialakulása vonatkozásában

Kicsit visszalépve az időben, helyileg a magyarországi fejlődésre áttérve, az alábbiakkal szembesülhetünk.

Bár élő, hatályos jogszabály soha nem lett belőle, de már említésre került az 1792. évi törvényjavaslat a maga – kétségtelenül előre mutató – négy korosztályra való felbontásával. A következő lépés egy újabb törvénytervezet: az 1843-as Btk. javaslat, mely foglalkozott ennek a korosztálynak a büntetőjogi megítélésével. A 80. § szerint a 12. életévüket meg nem haladott gyermekek nem vádolhatóak és nem büntethetőek meg „törvénszabta büntetéssel”, hanem ők a szülők vagy felügyelők által lesznek megfenyítve, ez esetben azonban az „illető közhatalóság” felügyeli, hogy „a megérdemelt fenyítés el ne maradjon”. Ezen utóbbi megoldás – a szülői kötelezés – annyira reform elgondolásnak tekintendő, hogy ilyen elvárásokkal az állami jogalkotások felé csak napjaink nemzetközi ajánlásai és kötelezései élnek. (Bogár-Margitán-Vaskuti [2005])

Az örök kiinduló pont egy magyar büntetőjogász számára, az 1878. évi V. törvény-cikk, a Csemegi-kódex a következő stáció. Ez még a klasszikus büntetőjogi gondolkodás terméke, mint ilyen még nem használta a fiatalok fogalmát, nem vonatkoztak még rájuk különleges jogi elbírálást biztosító szabályok.

A törvény-cikk 83. §-a határozta meg a büntetőjogi felelősség alsó határát, még pedig a 12. életévénél meghúzva a képzeletbeli vonalat, aki ezt az életkort a bűncselekmény elkövetésekor még nem haladta meg: „bűnvád alá nem vonható.”

A 84. § nem csupán életkori határokat állított fel a büntethetőség vonatkozásában – 12. életévét már túlhaladott, de a 16. évét még be nem töltött személyek köréről rendelkezve – hanem további feltételt is szabott e téren. A fenti életkorú személy nem vehető büntetés alá, ha „cselekménye bűnösségének felismerésére szükséges belátással nem bírt”, azonban az ilyen kiskorút javítóintézeti nevelésre lehetett ítélni, amely végrehajtása legfeljebb a huszadik életévének betöltéséig tarthatott.

Ezen felül a büntethető, tehát belátási képességgel rendelkező fiatalok tekintetében redukált (tartamában és végrehajtási fokozatában is) büntetési skálát állapított meg, arról

is szabályt alkotva, hogy az ilyen fiatalokat a szabadságvesztés büntetés végrehajtása során a felnőtt elítéltektől el kell különíteni.

A századfordulón végzett ez irányú kutatások rávilágítottak, hogy nem csupán a bűnözés, de azon belül a „kiskorú elkövetők” általi elkövetés is növekvő tendenciát mutatott. Ez nálunk is ahhoz vezetett, hogy a fiatalok vonatkozásában a klasszikus büntetőjogi elvek egyre inkább tarthatatlannak bizonyultak, így a fentebb hivatkozott törvényi rendelkezéseket sok kritika érte, már viszonylag rövid idő elteltével. (Bogár-Margitán-Vaskuti [2005])

Az első magyar gyermekvédelmi törvény – az 1901. évi VIII. törvény-cikk – Európában is időben az elsők közé tartozott.

A fiatalok bírósága 1904-ben kezdte meg működését Magyarországon, azzal a jellegzetesen magyar vonatkozással, hogy részletes jogi szabályozását csak az 1913. évi VII. törvény-cikk rögzítette, 76 paragrafusban, mai értelemben vett anyagi jogi, eljárásjogi és büntetés-végrehajtási kérdésekről is rendelkezve.

A Csemegi-kódex első novellája, az 1908. évi XXXVI. törvény-cikk több változást is hozott, reagálva az eredeti törvényi rendelkezéseket ért kritikákra.

Az alsó korhatár, a 12. életév nem került megváltoztatásra, de itt már nevesítette ezt az életkori csoportot: „gyermek”, akivel szemben „sem vád nem emelhető, sem bünvádi eljárás nem indítható” (15. § első mondata). Egyúttal behozta a „fiatalok” fogalmát (16. §), aki nem más, mint a bűncselekményt a tizenkettedik életévét már meghaladottan, de a tizennyolcadikat még nem betöltve elkövető személy, akinél a büntetőjogi felelősségre vonás akadálya, ha ekkor a büntethetőséghez szükséges értelmi és erkölcsi fejlettsége még nem volt meg.

A változás kettős; egyrészt a reformkritikáknak megfelelően a felső korhatár kitolódott a tizenhatodik életévről a tizennyolcadik életévre, másrészt a büntethetőségi akadály is átfogalmazásra került: a belátási képességet felváltotta a szükséges értelmi és erkölcsi fejlettség kritériuma, amely szintén előrelépés a speciális igényeknek megfelelő igazságszolgáltatás irányába, legalábbis a jogi szabályozást illetően. A nem büntethető fiatalok esetében továbbra is lehetőség volt a házi felügyeletre, a házi vagy iskolai fenyítésre, végső esetben, ha az ilyen fiatalok „eddig környezetében erkölcsi romlásnak van kitéve vagy züllésnek indult”, akkor a bíróság javító nevelését rendelhetette el (16. § utolsó mondata).

A büntethető fiatalok esetében az alábbi joghatárnyok jöhettek szóba, melyek alapján egyértelműen megállapítható, hogy már ekkor is a fiatalok nevelésére és védelmére irányuló, az egyéniesítés lehetőségét megteremtő szankciórendszer került megalkotásra: 1. dorgálás, 2. próbára bocsátás, 3. javító nevelés és 4. fogház vagy államfogház büntetés (17. §).

Már itt is megjelent az az igény, hogy szabadságvesztés büntetés csak végső megoldásként volt kiszabható a fiatalok bűnelkövetőivel szemben, ezt meghaladóan a bíróság akár a fogházbüntetést kiszabó ítéletében, akár később, a felügyelő hatóság javaslatára

ügy is rendelkezhetett, hogy annak kitöltését követően javító nevelését rendelje el a szabaduló elítéltnak, „ha attól gyökeres erkölcsi átalakítása remélhető” (28. §).

A javító nevelés elrendelésének szabályai ekkor olyan módon kerültek megállapításra, melyek akár a közelmúlt, de akár a jelenleg hatályos anyagi jogi szabályozással is érdemben összevethetőek. Az általános áttekintésben ennél részletesebben ezt nem fejtem ki, de azt meg kell állapítanunk, hogy ez a fajta jogszabályi környezet, ha ez megfelelő módon és hatékonysággal kerülhetett volna végrehajtásra és alkalmazásra, akkor korának egyik legkorszerűbb működő rendszere lehetett volna.

A korszerű jogszabályi rendelkezések a nem megfelelő végrehajtásra tekintettel nem érték el a várt gyakorlati hatást. A bíróságok gyakorlata nem vette kellő súllyal figyelembe a fiataikorúakra vonatkozó szabályok alkalmazásának fontosságát, a kiszabott szankciók végrehajtásához szükséges, kvalifikált és elhivatott szak személyzet (pártfogói szervezet, képzett, elhivatott intézeti nevelő) pedig nem állt kellő számban rendelkezésre. (BogárMargitán-Vaskuti [2005])

Az újabb világháború és a rezsim váltás ezen a téren is új korszakot hozott, és ez nem jelentett feltétlenül előrelépést. Sőt.

A Bt., az 1950. évi II. törvény szűkszavú rendelkezései közül azt említeném meg, hogy a büntethetőség alsó korhatárát továbbra is a tizenkettedik életévnél húzta meg (Bt. 9.§). Ezen a kiindulási alapon született meg az 1951. évi 34. tvr., mely hatályon kívül helyezte mind az 1908. évi XXXVI. törvénycikk (Bn.), mind pedig az 1913. évi VII. törvénycikk szabályait, azokat újakkal váltva fel. A pozitívum: elsőként és eddig egyetlenként a magyar jogalkotás során különálló és önálló jogszabályba rendezte a fiataikorúak büntetőjogi felelősségének teljes rendszerét, megteremtve azt az állapotot, melyben a speciális szabályok zárt rendszere vonatkozott a fiataikorú bűnelkövetőkre. Ez napjainkban is sokat vitatott téma, vannak országok, ahol a fiataikorúakkal kapcsolatos bíráskodás teljesen önálló terület, a mai magyar jogirodalomban is felmerül ennek esetleges szükségessége. Az akkori jogszabályi környezet, bár megteremtette az önálló, speciális jogi környezetet és ismerte a nevelő jellegű joghátrányokat is, azonban az akkori elvárásoknak eleget téve nem ezeket tekintette a fő eszközöknek, hanem az általános szankciórendszer alkalmazást tekintve elsődlegesnek ezeket csak a fiataikorúak életkori sajátosságainak megfelelő, nem elsődlegesen alkalmazandó, hanem kiegészítő lehetőségeknek tekintette.

Ez már önmagában is jelentős visszalépés a Bn. nevelő és védő jellegű szankciórendszeréhez, annak elsődlegességéhez képest.

Az 1961. évi V. törvény ezt az irányvonalat szentesíti, sőt, továbbviszi, hiszen a törvény miniszteri indokolása kifejezetten deklarálja, hogy a fiataikorúakra vonatkozó „külön jogszabályok értelme és feladata nem a felnőtt korúakra vonatkozó anyagi büntetőjogtól való elszakadás, hanem az általános büntetőjogi szabályok maradéktalan érvényesítése azoknak a körülményeknek a figyelembevételével, amelyek a fiataikorúak társadalmi helyzetét, értelmipiszichikai sajátosságait jellemzik.”

Azt gondolom, nem igényel külön magyarázatot, hogy ez mekkora visszafejlődés a Bn. és az 1913. évi VII. törvénycikk által fémjelzett, akkor korszerűnek mondható és jogalkotási szempontból valóban európai szintű, a fiataikorúakra vonatkozó rendelkezéseihez képest.

A fiataikorú nevelésének és védelmének szükségessége teljesen háttérbe szorult azon gyakorlattal szemben, mely szerint a büntetések alkalmazásának elsődlegességével kell a fiataikorúak esetében is a társadalmat megvédeni ezen bűnelkövetőktől is, szinte teljesen figyelmen kívül hagyva a korábbi vívmányokat.

A törvény hozott még egy jelentős, egészen a közelmúltig ható változást: a büntethetőség alsó korhatárát felemelte az eddigi tizenkettedik életévről a tizennegyedik életévre. Ez az általános gyakorlatnak megfelelő rendelkezés volt, de önmagában csak az életkort figyelembe venni a büntethetőség alsó határának megállapításánál, anélkül, hogy más, a fiataikorúakra jellemzően még nem teljesen kialakult készségeket, képességeket, értékítéletet ne vegyünk figyelembe, egyáltalán nem tekinthető korszerű megoldásnak.

Az ezt követő, egészen a közelmúltig, 2013. július 1. napjáig hatályos 1978. évi IV. törvény eleinte az elődje által kijelölt úton haladt tovább ezen a téren. A büntethetőség alsó korhatárát továbbra is a tizennegyedik életévben határozta meg, azzal, hogy elsősorban a polgári jog kiskorúságra vonatkozó szabályaival összhangban a fiataikorúság felső határát a tizennolcadik életévnél húzta meg. Az általános büntetőjog szabályainak szerves részeként szerepeltette továbbra is az eme speciális elkövetői kör vonatkozásában alkalmazandó anyagi jogi szabályokat, azonban ismételtelen kinyilvánítva azt, hogy a fiataikorú helyes irányú fejlődésének elősegítése az elsődleges cél, azonban a joggyakorlat változatlanul a korábbi beidegződések mentén alkalmazta az alig változó anyagi jogi rendelkezéseket.

A nemzetközi összehasonlítás alapján több érdemi kritika érte ezt a szabályozást, mely mellett gyakorlatilag elszaladt a fejlődés, elvi szinten sem érte el a Bn. által teljesített színvonalat. A bírálatok közül csak néhányat megemlítve:

- a fiataikorúak büntetőjoga legyen elkülönülő, elsődlegesen nevelő karakterű,
- velük szemben a rájuk jellemző sajátosságokat figyelembe vevő, lényegesen enyhébb szankciók alkalmazása szükséges,
- több helyütt a speciális szabályok vonatkoznak a fiatal felnőttekre is (18-21 év közöttiek),
- másutt az életkor mellett a büntető felelősségre vonás feltétele a megfelelő erkölcsi és szellemi érettség vizsgálata is,
- a szabadságelvonás bármilyen formája csak végső megoldásként alkalmazható, időtartama minden esetben előre meghatározott kell, hogy legyen,
- szükség van a büntetőeljárástól eltekintő más megoldások bevezetésére is (lásd: mediáció).

Az akkori törvényszöveg további kritikája az volt, hogy a magyar anyagi és eljárásjogi szabályozás a felnőttekre vonatkozó rendelkezéseket adaptálja a fiataikorúakra vonatkozó szabályrendszer megalkotása során, ezért nem is tudja kellően figyelembe venni a

fiatalokra jellemző fejlődésbeli különbségeket, ezért aztán az alkalmazható szankciók velük szemben többségében nem is megfelelőek. Ezt meghaladóan hiányzik az a speciális ismeretekkel rendelkező szakember gárda is, aki szükséges lenne a rendszer megfelelő működtetéséhez. (Nagy F. [2005])

Ez utóbbi ok vezetett például arra az „eredményre”, hogy a korábbi, korszerűnek tekinthető jogszabályi háttér megléte ellenére sem tudta a jogalkalmazás elérni a kívánt célt (lásd: a Bn. és az 1913. évi VII. törvénycikk megvalósulása kapcsán leírtakat).

Az akkori hazai szabályozás – vizsgálatokkal kimutathatóan – nem felelt meg a nemzetközi elvárásoknak sem.

Ez vezetett az 1995. évi XLI. törvény megszületéséhez, mely főbb rendelkezéseit tekintve 1995. szeptember 1. napján lépett hatályba.

Ez többek között szövegében deklarálta azt, hogy a szabadságelvonással járó intézkedés és büntetés csak abban az esetben alkalmazható a fiatalkorúval szemben, ha az intézkedés vagy a büntetés célja más módon nem érhető el, határozott idejűvé tette a javítóintézetit nevelést, újrászabályozva ezzel kapcsolatban több járulékos kérdést (ideiglenes elbocsátás kérdésköre, egységes intézkedés, stb.), meghosszabbította a fiatalkorúakkal szemben alkalmazható próbára bocsátás időtartamát, szabályozta a vádemelés elhalasztását.

Ezek a kiigazítások jogalkotói szinten azt jelezték, hogy átfogó változtatás igénye nélkül, önálló, elkülönült fiatalkorúak igazságszolgáltatásnak felállítását nem felvállaló, a nemzetközi elvárásoknak részmodosításokkal megfelelni kívánó jogszabályalkotással tekintették megoldottnak a problémát, amely sajnálatosan a joggyakorlaton is megmutatkozott. A szankciók alkalmazásának gyakorlata nem mutatott jelentős változást, a rendelkezésre álló intézményrendszer sem vált felkészültebbé, alkalmasabbá.

Bár a dolgozat témája a büntető anyagi jog területén való kószálást feltételez, de az előző gondolatokhoz még egy tényt fűznék hozzá, ez a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvényt, a hányatott sorsú Be.-t és a 2017. évi XC. törvényt, az új Be.-t érinti, de nem hagyható figyelmen kívül a fiatalkorúak ügyeinek elbírálása szempontjából.

Noha önálló, elkülönült szervezeti egységet képező fiatalkorúak bírósága nem jött létre hazánkban, azonban a specialitást és a szakszerűséget a kizárólagos illetékességre vonatkozó azon szabály kívánta biztosítani, hogy korábban a fiatalkorúak helyi bírósági hatáskörébe tartozó ügyében a megyei bíróság székhelyén lévő helyi bíróság, a Fővárosi Bíróság területén a Pesti Központi Kerületi Bíróság járt el.

A 2010. évi CLXXXIII. törvény 165. § (2) bekezdés f) pontja ezt a rendelkezést (Be. 448. § (1) bekezdését) 2011. szeptember 1. napjától kezdődően hatályon kívül helyezte.

A szakszerűség biztosítását a továbbiakban az szolgálja, hogy a fiatalkorúak ügyeiben a tanács elnökeként vagy egyesbíróként első fokon az Országos Bírósági Hivatal elnöke által kijelölt bíró járhat csak el, míg másod- és harmadfokon a tanács egyik tagja kell, hogy kijelölt bíró legyen, kivéve ez alól természetesen a Kúriát, valamint az, hogy elsőfokú bíróságon speciális előírás vonatkozik az ülnökökre. Ez nem egészen az az irány, ami az önálló fiatalkorúak bíróságának felállítására utalna.

Egészen a közeli múltig – erősen csak áttekintő jelleggel – így foglalnám össze a büntetőjog és a fiatalkorúak viszonyát. De nézzük, hol tartunk most, mi a jelenleg hatályos magyar büntető anyagi jogi szabályozás lényege a fiatalkorúak tekintetében.

2/3. A jelenleg hatályos magyar Btk. fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezései – vázlatosan

Jelenleg a 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről (a továbbiakban: Btk.) a hatályos anyagi jogszabály Magyarországon. Természetesen nem fogom tételesen felsorolni a jogszabályi rendelkezéseket, pusztán a változások leglényegesebb elemeit szeretném kiemelni.

Kezdeném azzal, hogy továbbra sincs önálló jogszabálya a fiatalkorúak büntetőjogának, a Btk. XI. fejezete, melynek megnevezése: „A fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezések” foglalkozik a speciálisan ezen bűnelkövetői körre érvényesülő anyagi jogi szabályozással, azzal, hogy a törvény szövegében, egyéb szakaszokban is lényegi jogszabályi rendelkezések szerepelnek.

Kezdjük is mindjárt egy ilyennel. A büntetőjogi felelősségre vonhatóság alsó korhatára ismét megváltozott, ezzel összhangban a törvény által a fiatalkorú fogalmára adott meghatározás is módosult.

A büntethetőséget kizáró ok, a gyermekkor, a Btk. 16. §-ában került meghatározásra. Ezzel nem büntethető, aki a büntetendő cselekmény elkövetésekor a tizennegyedik életévét még nem töltötte be. Ez eddig nem újdonság, egybecseng a legutóbbi anyagi jogi szabályozással. A szabály azonban itt nem ér véget, következik a „kivéve” passzus, ami mind a mai napig, nemzetközi téren és a hazai jogásztársadalomban is vitatéma, vélhetőleg a jövőben is sok teret adva a diskurzusoknak.

Tehát: kivéve bizonyos rendkívüli tárgyi súlyú bűncselekmények elkövetése esetén (emberölés alapesete és minősített esetei, erős felindulásban elkövetett emberölés, a testi sértés életveszélyt vagy halált okozó minősített esetei, a terrorcselekmény, a rablás alapesete és minősített esetei)

valamint a kifosztás minősített esetei) az elkövető büntethető, ha a bűncselekmény elkövetésekor a tizenkettedik életévét betöltötte, az elkövetéskor a bűncselekmény következményeinek a felismeréséhez szükséges belátással rendelkezik. Nem minden előzmény nélküli ez a korhatár megállapítás, hiszen a korábbiakban láthattuk, hogy a tizenkettedik életév, mint alsó korhatár egészen az 1961. évi V. törvény hatályba lépéséig élő jogi előírás volt a magyar büntető anyagi jogban.

Ezzel összhangban került módosításra a Btk. 105. § (1) bekezdése, a fiatalkorú fogalmának meghatározása. Ez alapján fiatalkorú az, aki a bűncselekmény elkövetésekor a tizenkettedik életévét már betöltötte, de a tizenhétadikát még nem. Már a törvény módosítás megszövegezésekor vita volt arról, hogy nem lenne-e szerencsésebb az alsó korhatárt továbbra is a tizennegyedik életévben meghatározni a törvény szövegében is, és a gyermekkorúak bizonyos cselekményeire való utalást kivételként beépíteni.

Nem így történt, ezzel kapcsolatosan több nemzetközi kritika is éri a jelenlegi magyar szabályozást, hiszen az ENSZ Gyermek Jogairól szóló Egyezmény 40. cikkének (3) bekezdése előírja a részes államok számára a büntethetőség alsó korhatárának törvényi megállapítását, azzal, hogy az ENSZ Gyerekjogi Bizottságának véleménye szerint nemzetközileg nem elfogadható a tizenkét év alatti alsó korhatár, sőt, a részes államok részéről kívánatos lenne e korhatár tizenkét év fölé emelése.

A korábban már hivatkozott Pekingi Szabályok (40/33. ENSZ Közgyűlési Határozat) 4.1. pontja szerint az alsó korhatár megállapításánál figyelemmel kell lenni a gyermekek érzelmi, szellemi és értelmi érettségére is, így nem szabad túlságosan alacsony életkornál meghúzni ezt a határvonalat.

Az Európa Tanács Miniszterek Bizottsága által 2010. november 17. napján elfogadott „Gyermekbarát Igazságszolgáltatás Irányzat” IV/B/23. pontja szerint a büntetőjogi felelősség alsó korhatára nem lehet túlságosan alacsony, azt törvényben kell rögzíteni. Az ENSZ Gyerekjogi Bizottsága, a Genfben, 2014. szeptember 9-10. napján megtartott 67. ülészakán – konstruktív párbeszéd keretében – kért és kapott tájékoztatást a fenti magyar jogszabályváltoztatás okairól, feltételeiről. Ennek eredményképpen az ülészak végén, 2014. szeptember 19. napján olyan tartalmú záró következtetések kerültek elfogadásra, melynek 57. pontjában a Bizottság sürgette, hogy Magyarország – még a legsúlyosabb bűncselekmények elkövetése esetén is – ismét emelje fel a büntethetőség alsó korhatárát tizenkét éves korról tizennégy éves korra.

Ez egyelőre nem történt meg, jelenleg nem is utal semmi arra, hogy ez irányú elképzelések foglalkoztatnák a jogalkotókat.

Korábban már megemlítettem, hogy a gyermekbarát igazságszolgáltatás megteremtésének nemzetközi igényét a magyar törvényhozás és a jogalkalmazás is leereálgatta.

Jogszabályi szinten, még az 1978. évi IV. törvény egyes rendelkezései is módosításra kerültek, a már hivatkozott speciális elévülés kapcsán a kiskorúak sérelmére elkövetett bizonyos súlyos bűncselekmények esetén, a fiatalkorúval szemben alkalmazható pénzbüntetés szabályai speciálisan, sokkal enyhébb büntetést lehetővé téve kerültek átfogalmazásra, a behajthatatlanság esetére – amennyiben a külön szabályok ezt lehetővé teszik – elsődlegesen közérdekű munkára való átváltoztatás lehetősége.

Néhány olyan különös részi tényállás is átfogalmazásra került, ahol gyermekkorú vagy kiskorú sértett sérelmére elkövetett cselekményekről van szó. Itt a tényállás bővült, új minősítő körülmények és súlyosabb büntetési tételek kerültek megállapításra (2012. évi LXII. törvény egyes rendelkezései).

Ezek a rendelkezések – helyenként átstrukturáltan, tartalmi változásokkal is kibővítve – átkerültek a 2012. évi C. törvénybe, a hatályos Btk.-ba.

Ezt meghaladó eredménye volt az irányzatnak a speciálisan erre a célra létrehozott munkacsoport (pl.: 2011. év őszén, több minisztérium, érintett igazságszolgáltatási és alapjogi illetve gyermekvédő intézmény részvételével), a 2012. évet pedig a KIM a „Gyermekbarát igazságszolgáltatás évének” nyilvánította.

Ugyancsak ehhez kapcsolódik a gyermekmeghallgató szobák kialakításáról szóló 32/2011. (XI.18.) számú KIM rendelet is, mely ezek létrehozásának végső határidejéül 2014. január 1. napját határozta meg.

Visszatérve a hatályos Btk. fiatalkorúakra vonatkozó speciális szabályaira, pár dolgot szeretnék kiemelni.

A törvény 106. §-ának rendelkezései ismételtelen leszögeznek, hogy a fiatalkorúak vonatkozásában a joghátrány alkalmazása során nevelésük, védelmük a fő szempont, meghatározza ez alapján, hogy milyen sorrendben alkalmazhatók velük szemben a szankciók (intézkedés a büntetés előtt, szabadságelvonással járó intézkedést és büntetést csak végső esetben szabad alkalmazni).

A büntethetőség alsó korhatárának változására tekintettel megállapításra kerül, hogy a bűncselekmény elkövetésekor a tizennegyedik életévét még be nem töltött, a speciális szabályok és saját belátási képessége alapján büntethető személlyel szemben kizárólag csak intézkedés alkalmazható.

Ezt meghaladóan változatlanul megmarad a szabadságvesztés generális minimumánál a felnőtt korúaktól eltérő, kedvezőbb mérték, az elkövetés kori életkortól függően megállapított, szintén sokkal enyhébb maximális büntetési időtartam. A próbára bocsátás minden esetben alkalmazhatósága, a tevékeny megbánás kedvezőbb szabályozása, a közérdekű munka, a jóvátételi munka – bizonyos, a fiatalkorút védő megszorításokkal – a pénzbüntetés már korábban hivatkozott enyhébb szabályai, a közügyektől eltiltás, a kiutasítás és a kiltás alkalmazásának speciális akadályai, szabályai, a pártfogó felügyelet fiatalkorúak esetében történő generális alkalmazásának törvény erejénél való kötelezettsége sem maradhatott ki. A büntetések közé itt is bekerült az elzárás jogintézménye (Btk. 111. §), amely a felnőtt korúakkal szemben alkalmazható mértéknél csekélyebb időtartamot ír elő, de ezt én – a már korábban hivatkozott nemzetközi értékelésekre és iránymutatásokra is tekintettel – nem tartom egyértelműen előrelépésnek. A nemzetközi értékelések során a fiatalkorúakkal szemben alkalmazott szabálysértési elzárást is több támadás érte, hiszen minden ezzel kapcsolatos nemzetközi irányelvvel szembe megy az a hatályos magyar szabálysértési szankció, mely a kétségkívül csekély tárgyi súlyú szabálysértést elkövető fiatalkorúval szemben törvényileg az elzárás alkalmazást írja elő.

Bár a büntetőjogi elzárás, mint büntetés, természetesen nem azonos a hivatkozott szabálysértési elzárással, hiszen bűncselekmény elkövetése esetén szabható ki és a speciális szabályok alapján csak akkor, ha a fiatalkorúval szemben a szabadságelvonással nem járó intézkedés vagy büntetés nem éri el a célját, azért ezzel kapcsolatosan is merülhetnek fel aggályok. A fiatalkorúak szankciórendszerének bővítése véleményem szerint nem egy újabb, szabadságelvonással járó büntetési nem bevezetésével oldható meg. Ennek létjogosultságát úgy tudnám elképzelni, hogy a fiatalkorúak szabadságvesztésének törvényi minimuma alatt kiszabható, kvázi minimum időtartam alatti szabadságvesztés, mely nem alapoz meg visszaesői minősülést. Mivel azonban a tényleges szabadságelvonás – akár

minimális időtartamra is – egyértelműen elkerülendő a fiatalkorúakkal szemben, ezért nem tartom indokoltnak ennek a büntetési nemnek ebben a körben történő bevezetését. Mi az a cselekmény és ki az a fiatalkorú elkövető, akit éppen egy három naptól harminc napig terjedő időtartamú elzárás fog visszatartani, helyes útra terelni, nevelni vagy éppen megvédeni?

A halmazati és összbüntetés speciális szabályai, a csak a fiatalkorúak büntetőjogában fellelhető egységes intézkedés, az előzetes fogva tartás beszámítása már mind olyan kérdések, amelyek valamilyen módon kapcsolódnak a javítóintézeteki neveléshez, így ezekre ott térek ki. Arcátlanul lerövidítve és kerülve a jogszabály szövegének ismertetését, ennyiben foglalnám össze a hatályos magyar Btk. fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezéseinek lényegét.

Most pedig térjünk át arra a jogintézményre, mely véleményem szerint az eljövendő fiatalkorúak bíraskodásának gyakorlatában az eddigieknél sokkal hangsúlyosabb szerepet kell, hogy kapjon.

3. A javítóintézeteki nevelés a mai magyar jogban

3/1. A javítóintézeteki nevelés helye a szankciórendszerben – kapcsolata a kényszerintézkedésekkel

Az eddigiekben általában volt szó a fiatalkorúak és a büntetőjog kapcsolatáról, mind a történeti áttekintések, mind a hatályos rendelkezések ismertetése során.

A javítónevelés már eddig is többször felbukkant. Akár a nem büntethető, de bűnelkövető fiatalokkal szembeni formájáról esett szó (Csemegi-kódex), akár abból a szempontból vizsgáltuk, hogy miképpen alakult sorsa a II. világháború utáni Magyarországon. Ez utóbbi esetben egy határozatlan időre kiszabott szabadságelvonó intézkedésből, mely gyakorlatilag egyfajta enyhébb szabadságvesztés büntetéssel volt azonosítható a gyakorlati megvalósulása terén, eljutott a ma hatályos formájáig, amely az eltelt időtartamra tekintettel – jelenlegi formájában a 2013. július 1. napjától hatályos – még formálódó, képlékeny állapotot feltételez.

Ezen jogintézmény saját történeti előzményeit – ha csak a magyar előtörténetet vennék is górcső alá – egy érdekes, tanulságos, de rendkívül hosszú, kötetnyi terjedelmű értekezés formájában lehetne összegezni. Ezt jelen esetben nem vállalom fel, ahol a téma megkívánja, utalni fogok az előzményekre.

A büntethetőség alsó korhatárának, ennek a kapcsán a fiatalkorú fogalmának megváltoztatása, az ehhez kapcsolódó szankcióbeli változások, a javítóintézeteki nevelés végrehajtási szabályait is tartalmazó, 2015. január 1. napjától hatályos 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szolgált elég friss alapanyagot és az újdonságra való tekintettel lehetőséget is arra, hogy a status quo-t és a lehetséges jövőképet vizsgáljuk meg alaposabban.

A Btk. XI. fejezete is több helyütt foglalkozik ezzel az intézkedési nemmel. A 108. § megállapítja, hogy a javítóintézeteki nevelés egy, kizárólag csak a fiatalkorúakkal szemben alkalmazható, szabadságelvonással járó intézkedés. Emiatt rögzítésre került az is, hogy mellette a törvényileg szabályozott, két, szabadságelvonással járó büntetés, a szabadságvesztés és az elzárás nem szabható ki, míg ugyancsak kizárt emellett a közérdekű munka alkalmazása is. Az első kettő egyértelmű, hiszen egy időben nem tölthető többfajta jogerős szabadságelvonás, ugyanazon cselekményért, ugyanazon eljárásban, egy ítéletben kiszabott joghátrányként. A közérdekű munka kiszabása szintén nem egyeztethető össze egy hosszabb időtartamú, jelen esetben legalább egy évig tartó, szabadságelvonással járó intézkedéssel, mivel annak végrehajtása nem lenne kivitelezhető az intézeteki nevelés tartama alatt, illetve a javítóintézeteki nevelés lényegénél fogva olyan jellegű joghátrány, ami szakszerű és hatékony végrehajtása esetén a közérdekű munka kiszabásával elérni szándékozott célt biztosabban eléri, mint maga a közérdekű munka.

Az alsó korhatár változása is kihat a javítóintézeteki nevelésre is. Anyagi jogi szempontból lényeges, hogy a 106. § (2) bekezdése alapján azzal a fiatalkorúval szemben, aki cselekménye elkövetésekor a tizennegyedik életévét még nem töltötte be, kizárólag csak intézkedés alkalmazható joghátrányként.

Ez alapján megállapítható, hogy a jogszabályi rendelkezések alapján pontosan meghatározott, jelentős tárgyi súlyú bűncselekmények elkövetése miatt életkora (12-14. életéve között) és meglévő szükséges belátási képessége révén büntethető fiatalkorúval szemben kiszabható legsúlyosabb joghátrány a javítóintézeteki nevelés.

Az 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) szintén több helyütt foglalkozik a javítóintézeteki neveléssel.

Az előzetes letartóztatás a fiatalkorúakkal szemben még az általánosnál is csak sokkal szigorúbb feltételek fennforgása esetén alkalmazható kényszerintézkedés (a bűncselekmény különös tárgyi súlya – Be. 688. § (1) bekezdése). Végrehajtásánál a tizennegyedik életéve előtt bűncselekményt elkövető személy esetében kizárólag a javítóintézet szerepel helyszíneként, míg a többi fiatalkorú előzetesen letartóztatott vonatkozásában is a felsorolás első helyén kerül felsorolásra a javítóintézet.

Csak a fenti körülmények miatt kapcsolódik témánkhoz az előzetes letartóztatás maximális időtartama, de a fiatalkorúakra vonatkozó enyhébb szabályozást is bizonyítja az erre vonatkozó rendelkezés, így lényeges itt is utalni erre. Itt is szerepet játszik a tizennegyedik életév betöltése a bűncselekmény elkövetésekor. Ha az elkövető ekkor már betöltötte a tizennegyedik évét, akkor előzetes letartóztatása a végrehajtásának kezdetétől számított két év elteltével szűnik meg.

Ha a tizennegyedik életévét az elkövetéskor még nem töltötte be, akkor ez a megszűnés a végrehajtás kezdetétől számított egy év elteltével következik be. Mindkét életkori csoport esetében közös kivétel ez alól a rendelkezés alól az ügydöntő határozat kihirdetése után elrendelt vagy fenntartott előzetes letartóztatás, a harmadfokú eljárás, valamint a hatályon kívül helyezés folytán folyamatban lévő megismételt eljárás (Be. 688. §).

A kényszerintézkedés javítóintézetben történő végrehajtása egyértelműen a törvényben is deklarált speciális igény és cél megvalósítását szolgálja. A még jogerősen nem elítélt fiatalok esetében már itt megkezdődik az a folyamat, amely nem csak a büntetőeljárás érdekében fosztja meg személyi szabadságától a fiatalokat. Ez esetben már ezek között a keretek között elindulhat a helyes irányba terelés, a nevelés és bizonyos mértékig a védelem is, hiszen gyakran maga a közvetlen környezet az, amely bűncselekmény elkövetésére, ilyen életvitel folytatására ösztönzi a fiatalot. Ennél a büntetés-végrehajtási intézetben eltöltött letartóztatás aligha jobb – az elkülönítésre vonatkozó szabályok ellenére gyakran már itt egy bűnözői továbbképzési folyamat veszi kezdetét, vagy válik még kiszolgáltatottabbá a fiatalok, mint a kinti környezetében –, azonban a javítóintézet már itt más távlatokat nyithat a bünelkövető fiatal számára.

Saját tapasztalat és ezzel kapcsolatos felmérések, nevelői vélemények alapján is egyértelműen kijelenthető, hogy a javítóintézetben letartóztatásban lévő fiatalok még az alapeljárás során is más magatartást tanúsítanak, amennyiben velük szemben jogerősen javítóintézeti nevelés kerül kiszabásra, úgy beilleszkedésük a végrehajtás során sokkal gyorsabb és könnyebb folyamat, mint a büntetés-végrehajtásból átkerült kortársaik esetében. A javítóintézet már ekkor foglalkoztatja, támogatja, elérhető célok kitűzésével motiválja az „előzetesben” lévő fiatalot, számára akár a saját, még folyamatban lévő ügyében is megadhatja azt az információt, támaszt, ami segít magát az egész eljárást is feldolgozni, minimálisan csökkentve az ismeretlen, váratlan események bekövetkezését.

Gyakori, hogy a rendkívül hátrányos körülmények közt élő, súlyos bűncselekmény (pl.: rablás) miatt letartóztatásba került fiatalok, akit saját környezete is csak összeférhetetlen, erőszakos, dominanciára törekvő személyként ismer, a javítóintézetben töltött letartóztatás tartama alatt pótolni igyekezik elmaradt tanulmányait, a lehetőségekkel élve kiaknázza valamilyen foglalkozás vagy művészeti tevékenység terén megmutakozó tehetségét. Ilyenkor kapja az ügyben eljáró bíró az intézettől a vádlottról szóló rendkívül kedvező jellemzést, gyakran jó néhány darab dicséret oklevél kíséretében. Ez nagy segítség a bűnösség megállapítása esetén kiszabható joghátrány vonatkozásában. Ilyenkor, ha az egyéb jogszabályi feltételek (pl.: a fiatalok vádlott ítélet kihirdetésekor életkora) is adottak, akkor egyértelműen a javítóintézeti nevelés elrendelése a helyes szankció, hiszen az esetek nagy részében már a fiatalok is felkészülten, az intézkedés lényegi elemeinek ismeretében kezdi el tölteni a rá kimért időtartamot. Így szeretném arra külön felhívni a figyelmet, hogy a pergazdaságosság és az esetleges nagy távolságok ellenére indokoltnak tartom a Be. szerinti sorrendben meghatározni a fiatalok vonatkozásában a letartóztatás végrehajtásának helyét, különösen akkor, ha már az eljárás bírósági szakaszának kezdetén úgy tűnik, hogy a javítóintézeti nevelés elrendeléséhez vezethet maga az egész eljárás. Ez az a terület, ahol a jogalkalmazó, itt jelesen az ügyet tárgyaló bíró is a célnak rendeli alá saját eljárását is: a lehető leggyorsabban olyan helyzetbe hozza a fiatalokat, hogy számára a nevelés, védelem, mint célzat ténylegesen elérhetővé váljon már az eljárás eme szakaszában.

A fiatalok vonatkozásában a joghátrány célként írja elő a speciális igényeket a törvényhozó, azonban a már korábban említett és ismertetett nemzetközi állásfoglalások és a hazai, a gyermekbarát igazságszolgáltatást célul kitűző jogalkotás és jogalkalmazás feladatát képezi az is, hogy a fiatalok, a nemzetközi osztályozás szerint a tizenhét év alatti „gyermek” védelme – elkövetőként is – az egész eljárás során biztosított kell, hogy legyen. Ez a fajta gondolkodásmód az, ami meglátásom szerint hiányzik, vagy éppenséggel nem túlságosan elterjedt. A fiatalok bíróságainak 2011. év szeptember 1-jei hatállyal történt megszüntetése ugyancsak ez ellen a tendencia ellen hat. Azzal, hogy bármely bíróságon eljáró, kijelölt kolléga, minden előképzettség, gyakorlat és szakképzettség nélkül bele kell, hogy vesse magát a fiatalok bíraskodásába, még a legnagyobb jó szándék és igyekezet mellett is a specialitás rovására megy.

A már említett, Magyarország vonatkozásában tett Gyerekjogi Bizottsági záró következtetések nem csupán a büntethetőség alsó korhatárát kifogásolták, hanem felhívták a figyelmet arra is, hogy a fiatalokkal foglalkozó (legyen az akár nyomozó, ügyész, bíró) szakemberek számára nem elegendő egy őket erre kijelölő aktus. Szükséges megfelelő szintű és gyakoriságú szakirányú képzésük, valamint lehetőség szerint minél inkább biztosítani kell valamilyen módon a fiatalokra vonatkozó igazságszolgáltatás önállóságát is.

Ezek a kívánalmak ugyancsak azt sugallják számomra, hogy ezen a téren is be kellene következnie valamilyen, ennek megfelelő változásnak. Az eddig megismert jogszabályi tervezetek eddig nem tartalmaztak ezzel összefüggő terveket.

Itt csatlóznék vissza ismét a javítóintézeti neveléshez, mely véleményem szerint minden szempontból megfelel a fenti elvárásoknak: speciális, a büntetés-végrehajtás szervezetétől felügyeletileg is túlnyomó részt elkülönült intézmény, szakképzett nevelőkkel, pszichológusi segítséggel, nevelési és gondozási programokkal, az ott dolgozó személyzet általam is megismert és elismert elhivatottságával.

3/2. A javítóintézeti nevelésre, mint intézkedésre vonatkozó büntető anyagi és eljárásjogi szabályok

A kényszerintézkedések végrehajtásának helyétől visszakanyarodva a jogerős szabadságelvonással járó intézkedéshez még egy eljárási szabályt fel kell hívnom, hiszen ez az alapja a szankció alkalmazásának.

A Be. 693.§ kimondja, hogy a bíróság bűnösséget megállapító ítéletben rendel el javítóintézeti nevelést. A fiatalabb generáció számára ez egy kissé a levegőben lógónak, talán feleslegesnek is tűnhet. Azonban, akik már huzamosabb ideje vannak a pályán, azok számára egyértelmű, hogy a korábbi büntetőeljárás törvény, az 1973. évi I. törvény úgy rendelkezett, hogy a bíróság csak akkor hozott ítéletet, ha bűnösséget állapított meg vagy felmentő rendelkezés született. Bűnösség megállapítása esetén büntetést szabott ki, tehát, ha intézkedést alkalmazott a felnőtt korúval szemben, akkor nem állapított meg bűnösséget. Próbára bocsátás esetén megállapította a bűncselekmény elkövetését és ügydöntő

érdemi határozatát végzés formájában hozta meg, míg megrovás alkalmazásakor az eljárást végzéssel megszüntette, egyben megrovást alkalmazott.

A jelenlegi Be. szabályozással ez a fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezés teljesen összhangban van, hiszen bűnösséget megállapító ítéletben alkalmazhat jelenleg a felnőtt korúval szemben a bíróság próbára bocsátást vagy megrovást (Be. 564. § (2) bekezdés b) pontja).

Elérkeztünk a Btk. azon rendelkezéseihez, melyek egyrészt a javítóintézeti nevelés kiszabását szabályozzák, másrészt számomra azt sugallják, hogy a jogalkotói szándék szerint is nagyobb teret kell biztosítani ennek az intézkedésnek (Btk. 120. § (1) és (2) bekezdése).

Mivel véleményem az, hogy a nevelési és védelmi célzat a fiatalkorú bűnelkövetők körében ezúton érhető el leghatékonyabban, ezért kihangsúlyoznám a pozitív változásokat.

A javítóintézeti nevelés elrendelésére – a nevéből is kitűnően – akkor kerül sor, ha a bíróság véleménye szerint a fiatalkorú eredményes neveléséhez intézeti elhelyezése szükséges. A letartóztatás kapcsán kifejtetteket nem megismételve hangsúlyozom, hogy a fiatalkorú bűnelkövetők egy jelentős körének a további életbe való eredményes visszatérésének és beilleszkedésének sikeres előszobája lehet a javítóintézet. Akik mélyszegénységből, bűnözői környezetből, szenvedélybetegség által tönkretett családi háttérből kerülnek az intézet védett és nevelést biztosító, értéket teremtő közegébe, legalább esélyt kaphatnak egy szerencsésebb folytatásra. Mindez már nem mondható el biztosan a fiatalkorúak büntetés-végrehajtási intézetében szabadságvesztésüket töltő elítéltekről. Más a rezsim, mások az eszközök és mások a túlélés szabályai is.

Azoknak a fiatalkorúaknak az elmondásából, akik megjárták mind a fiatalkorúak büntetés-végrehajtási intézetét, mind a javítóintézetet is, ugyanaz tűnik ki, mint az összes ezzel kapcsolatos vizsgálati anyagból.

A büntetés-végrehajtás körülményei, az elítélt-társak magatartása, az eltérő lehetőség alapján a történetek néhány ponton kísértetiesen hasonlóak. A hierarchián belül valamilyen pozíció elnyerése és megtartása, az egymással való vetélkedés, az a tény, hogy itt általában már jelentős tárgyi súlyú cselekményeket elkövető, gyakran visszaeső elkövetők kerülnek összezárásra, sokszor mutat egy olyan képet, hogy az innen szabaduló fiatalkorú megkeseredettebb, gátlástalanabb, mint amikor bekerült, nem is beszélve arról, hogy egyfajta bűnözői továbbképzésként is megélheti a bent töltött időszakot. Ez természetesen függ magától az elítélt személyiségétől is, de ne felejtjük el, hogy itt még formálódó, kiforratlan, érzelmileg, szellemileg gyakran labilis fiatalokról van szó, akik sokkal sebezhetőbbek, mint a felnőtt elítéltek. Ez az oka annak, hogy ebben a korosztályban törvényileg deklarált – és nemzetközileg is elvárt kíváncságot –, hogy helyes útra terelésük, nevelésük, védelmük a speciális cél, amit a joghátránynak biztosítania kellene.

Meglátásom szerint erre az igazán fiatal elítéltek vonatkozásában a büntetés-végrehajtás eleve nem lehet alkalmas. Van az a fiatalkorú elkövetői kör, akire személyes és tárgyi társadalomra veszélyessége, életkora alapján helyes válasz a fiatalkorúak fogháza vagy

börtöne, de róluk szinte biztosan le is mondhatunk a büntetés céljának elérhetősége tekintetében.

A következő számomra biztató szabály az időtartam meghosszabbodása, amely két részből tevődik össze.

Egyrészt a törvény immár nem egy évtől három évig terjedő tartamban állapítja meg a nevelés időtartamát, hanem egy évtől négy évig terjedhet a javítóintézetben töltött időszak. Ez években és hónapokban is meghatározható tartam, melynek az ideiglenes elbocsátás vonatkozásában lesz jelentősége.

Másrészt a korábbi szabályozás szerint – melyet a Btk. tartalmazott -, a javítóintézeti nevelés az elítélt tizenkilencedik születésnapjával véget ért, őt az intézetből ekkor el kellett bocsátani. Több korábbi ügyemben találkoztam – immár felnőtt korú vádlottként visszatérő – egykori fiatalkorú vádlottammal, akinek az életkilátásai a javítóintézeti nevelés tartama alatt javulni látszottak (tanult, szakmát szerzett, sportsikereket ért el), de mivel a 19. életévéhez viszonyítva későn került be, helyesebben túl korán került ki, az eredményesnek tűnő nevelés utóbb mégis eredménytelennek bizonyult. A viszonylag rövid ideig tartó, tartalmasabb, célokat sikeresen elérő időszak nem rögzült annyira a fiatal személyiségében, hogy kikerülése után az esetleges kudarcok, csábítások ne tudták volna ismét a rossz irányba elvinni. Ezeknél a fiataloknál az újbóli bűnelkövetés ellenére még mindig több esély maradt a helyes útra való rátalálásra, mint azon társaiknál, akik eleve fiatalkorúként végrehajtandó szabadságvesztés büntetést töltöttek a korábbiak során. Az a csoport, akik mindkét szabadságelvonással járó rezsimit megjárták, már saját belátásuk szerint is hatással lehetnek jövőbeli kilátásaikra.

Példaként említeném azt a két, nagyjából egykorú, egyébként saját, halmozottan hátrányos helyzetű családjából képességeikkel kiemelkedő fiú unokatestvért, akiket tizenöt éves koruk környékén közösen elkövetett sorozatos bűncselekmények, köztük néhány rendbeli rablás miatt is, javítóintézeti nevelésre ítélt az általam vezetett fiatalkorúak tanácsa. Egyikük az intézetben szakmát tanult, a másikkal sem volt különösebb probléma, de még az általános iskolai tanulmányait sem fejezte be, mert „nem volt kedve” tanulni. Szabadulásuk után ismét visszakerültek élénk újabb bűncselekmények miatt, még fiatalkorúként. Mindketten fiatalkorúak börtönébe kerültek. Az egyikük – egyértelmű –, hogy melyikük a börtönben szerzett még egy szakmát, szabadulása után, melynek már több mint öt éve, nem követett el újabb bűncselekményt, a nehézségek ellenére próbál legális módon megélni. Unokatestvére szintén letöltötte a büntetését, az általános iskolát a mai napig nem fejezte be, szabadulása után ugyan családot alapított, rövid ideig szabadlábon is volt, de három gyermeke a folyamatosan egymást követő, előzetes letartóztatások, átváltoztatott pénzbüntetések és végrehajtandó szabadságvesztések miatt két és fél éve csak büntetés-végrehajtási intézetben láthatja esetleg az apját. Jelenleg is jogerős büntetést tölt, vele szemben most is több eljárás folyik bírói szakban.

Ez a példa a bizonyíték arra, hogy ez csak egy lehetőség a fiatalkorú számára, saját maga dönti el, hogy melyik utat választja, de legalább meg kell próbálnunk azt, hogy

biztosítsunk a számukra egy esélyt, amit valóban meg lehet ragadni. Hiszen hiába a közös indíttatás, az azonos joghátrány elrendelése, a hasonló „bűnözői” múlt, ha az elítélt saját maga nem ragadja meg a neki felkínált lehetőséget, az már nem a büntetőjogi szankció hibája. Ennek oka nagyon sokféle lehet, amit itt nem tisztem és feladatom elemezni, de ez a tény is bizonyíték a bűnmegelőzésnek, annak minden módozatának fontosságára.

A javítóintézeti nevelés hatékonyságát tehát növeli, ha azt a fiatalkorú bűnelkövetőkkel szemben nagyobb körben és hosszabb időtartamban lehet alkalmazni. A Btk. most már nem tartalmazza, hogy mi az az életkor, melynek elérése esetén a fiataalt el kell bocsátani az intézetből. A törvényszövegből azonban ez egyértelműen kikövetkeztethető: nem rendelhető el azzal szemben, aki az ítélet kihirdetésekor a huszadik életévét betöltötte, és nem ideiglenes elbocsátható az, aki legalább egy évet nem töltött a javítóintézetben. Mielőtt nekiállnánk és az előzetes fogva tartás beszámításával és egyéb körülményekkel összevetve megpróbálnánk kivételt keresni, vagy a „ $2 + 2 = 4$ ” elvétől eltérő végeredményre jutni, egy másik jogszabály rendelkezéseit kell felhívunk. Ez pedig nem más, mint a már hivatkozott, 2015. január 1. napjától hatályos 2013. évi CCXL. törvény (a továbbiakban: Bv.tv.).

Az előző matematika feladat megoldása két helyen is szerepel a törvényben: a huszonegyedik életévét betöltött fiatalkorút az intézet igazgatója a javítóintézetből elbocsátja (Bv.tv. 382. § (1) bekezdése), az ideiglenes elbocsátás véglegessé válik, ha annak tartama alatt a fiatalkorú betölti a huszonegyedik évét (Bv.tv. 380. § (4) bekezdése).

Így a Btk. rendelkezéseiből is kiolvashatóan immár a huszonegyedik életév az az életkor, melynek betöltése az intézetből történő elbocsátást eredményezi.

Ez a második oka annak, hogy időt nyertünk a javítóintézeti nevelés alkalmazásához. Hosszabb tartamú intézkedés (egy évvel), magasabb életkorhoz kötött kötelező elbocsátás (két évvel). Természetesen ez nem jelent három év többletet, de mindenképpen azt eredményezi, hogy bátrabban, többször, több fiatalkorúval szemben és akár hosszabb időtartamban is elrendelhetik ezt a bíróságok. A véleményem az, hogy a jogszabályban kitűzött célt ennek a joghátránynak az alkalmazásával, nagyobb eséllyel érhetjük el, a fiatalkorú elkövetők egy része vonatkozásában ez az intézkedés kiválthatná a velük szemben kiszabott végrehajtható szabadságvesztés büntetések egy részét is. Ez azért is fontos, mert már több kritika is érte ennek kapcsán a magyar jogi szabályozást, hogy indokolatlanul sokszor kerül sor szabadságelvonásra a fiatalkorúakkal szemben, még pedig olyan módokon, melyek nem feleltethetők a nevelés és védelem célzatával. Bár a javítóintézeti nevelés is szabadságelvonással jár, azonban természeténél fogva ezen általánosan elfogadott és nemzetközi szinten elvárt követelményeknek teljes egészében megfelel. Bízom abban, hogy a jogalkalmazói oldal is erre az álláspontra helyezkedik, mivel a jelenleg túlsúlyban vannak az alkalmazását indokoltá tévő körülmények.

3/3. Az ideiglenes elbocsátásra vonatkozó szabályozás lényege

A szabadságelvonás eme rendkívüli formája is értékeli azt a körülményt, hogy a végrehajtása során az mennyire mutatkozik eredményesnek – vagy bizonyul éppen ered-

ménytelennek. Mivel immár az ítéletben előre meghatározott időtartamban kerül elrendelésre a javítóintézeti nevelés, ezért annak esetlegesen hosszú időtartama nem motiválná kellőképpen a fiatalkorút az együttműködésre, ennek hiányában pedig – mint a korábbi példa is mutatta – nem lehet megfelelő eredményt elérni.

A Btk. egy paragrafusban elintézi a kérdést (Btk. 121. §), de a Be. és főként a Bv.tv. – ez utóbbi részleteiben kifejtve – rendezi végrehajtásának módját, akadályait, megszüntetésének és megszűnésének eseteit.

Az ideiglenes elbocsátás célja az, hogy a fiatalkorú, ha nála eredményesnek mutatkozik az intézkedés, akkor a lehető legkorábban szabaduljon a szabadságelvonásból. Ez a szabályozás teljesen megfelel a modern, általánosan elfogadott, a fiatalkorúakkal kapcsolatos felfogásoknak.

Pontosan rögzítésre került, hogy bíróság állapíthatja meg, a kiszabott időtartam felének letöltése után, a javítóintézetben legalább egy évet eltöltve kerülhet alkalmazásra. Ha ezek a feltételek fennállnak, akkor el kell ideiglenesen bocsátani a fiatalkorút az intézetből, ennek részletesen körülírt szabályai a Bv.tv.-ben kerültek meghatározásra (Bv.tv. 380-382. §, az elbocsátással közös szabályok: 383. §).

A vonatkozó törvényi rendelkezések alapján csak akkor kerülhet erre sor, ha alaposan feltehető, hogy az intézkedés célja további javítóintézeti nevelés nélkül is elérhető legyen. A Bv.tv. a fentiekén túl úgy fogalmazza meg ezt a feltételt – kifejtve azt, hogy mi is lehet ezen intézkedés célja –, hogy a fiatalkorú javítóintézeti nevelés alatt tanúsított magatartására tekintettel alaposan feltehető, hogy a fiatalkorú helyes irányú fejlődése már intézeti elhelyezése nélkül is elérhető. A további szakaszokban leírja, hogy milyen módon, milyen határidőkkel, milyen előkészítő munkával kell megteremteni azt a lehetőséget, hogy a büntetés-végrehajtási bíró ideiglenesen elbocsássa a fiatalkorút.

Itt utalok arra, hogy a Bv.tv. 380. § (1) bekezdés utolsó mondata szerint a bíróság az ideiglenesen elbocsátott fiatalkorút pártfogó felügyelet hatálya alá helyezi. Ez azért tekintendő jogszabály szerkesztési hibának, mivel a Btk. 119. § (1) bekezdés d) pontja alapján az ideiglenes elbocsátás tartama alatt a fiatalkorú pártfogó felügyelet hatálya alatt áll. Szükséges a Bv.tv.-ben is utalni a pártfogó felügyeletre, de nem helyezhet a bíróság senkit pártfogó felügyelet hatálya alá, aki a törvény erejénél fogva áll az alatt. Ilyenkor a bíróság megállapítja, hogy a fiatalkorú az ideiglenes elbocsátás tartama alatt pártfogó felügyelet hatálya alatt áll, meghatározhat külön magatartási szabályokat is a számára, de nem „helyezi” semminek a hatálya alá.

A törvényhozói szándék – nagyon helyesen – egy másik intézkedés bevezetésével biztosítja be a remélt sikert. A fiatalkorúak esetében indokolt az a törvényi megoldás, amely minden függő vagy határozatlan végkifejletű szankció mellett törvényileg megállapítja a pártfogó felügyelet kötelező alkalmazását.

Mivel a jóvátételi munka esetében akár a törvényben előírt egy évi időtartamnál előbb is teljesítheti azt a fiatalkorú, ezért itt nem megállapítja a törvény, hogy valaminek a tartama alatt áll pártfogó felügyelet hatálya alatt, hanem kötelezően előírja ez esetben a

pártfogó felügyelet elrendelését, míg a felnőtt korúaknál ez csupán lehetőség a bíróság számára, itt kötelezi a törvény a bíróságot ennek alkalmazására.

Az ideiglenes elbocsátás időtartama is törvényben meghatározott, így helyes a Btk. pártfogó felügyeletre vonatkozó megszövegezése.

Korábban utaltam arra, hogy az a körülmény, hogy a javítóintézeti nevelés években és hónapokban is meghatározható tartamú, az ideiglenes elbocsátásnál játszik majd szerepet. A Btk. szövege szerint az ideiglenes elbocsátás tartama megegyezik a javítóintézeti nevelés még hátralévő részével, de legalább egy év. Ha figyelembe vesszük, hogy legalább egy évet az elbocsátás előtt is az intézetben kell töltenie a fiatakorúnak, úgy megállapítható, hogy akivel szemben két évnél rövidebb tartamú intézkedést rendeltek el, annál egészen biztosan hosszabb lesz az elbocsátás próbaidejének tartama, mint ami még magából az intézkedésből hátravan. Azok pedig, akik a minimális egy évi időtartamú javítóintézeti nevelést kapták az ítéletben, eleve nem számolhatnak ezzel a lehetőséggel. Ebből néhány következtetés logikusan adódik. Nem célszerű a javítóintézeti nevelést a törvényi minimumhoz közeli tartamban elrendelni, persze ez alól kivétel az a fiatakorú, akinek az életkora az ítélet kihirdetésekor már közelít a még törvényileg megengedett huszadik életévhez. Azonban velük szemben sem kizárt a hosszabb időtartamú intézkedés elrendelése, mivel a huszonegyedik életévük betöltésével ideiglenes elbocsátásuk is véglegessé válik (Bv.tv. 380. § (4) bekezdése), így semmiféle hátrány nem éri őket sem. Esetlegesen a pár hónapig, az ideiglenes elbocsátás alatt alkalmazott pártfogó felügyelet segítheti visszailleszkedésüket. Itt kell megemlítenem a legálisan az intézeti nevelésből elbocsátottak vonatkozásában alkalmazható utógondozás lehetőségét (Bv.tv. 384. §). Ez a nevelést eredményesen maguk mögött tudó fiatalokat segíti, akiknek családi, megélhetési és lakhatási gondjai az elbocsátás időpontjáig nem megoldhatóak, illetve akik megkezdett tanulmányaikat az intézet biztosította keretek között szeretnék befejezni. Ez a szabály ismét csak azt a meggyőződésemet erősíti, hogy ez az intézkedési nem az, amely sikerrel járhat a nevelés és védelem terén, hiszen eredményes befejezése után sem löki ki a fiatakorút az Életbe, nem pusztán egy pártfogó felügyelet esetleges alkalmazásával nyújt némi segítséget. Azok számára, akik rászorulnak és a javítóintézeti nevelés tartam alatt méltónak bizonyultak, konkrét lakhatási, megélhetési, tanulási lehetőséget biztosít az intézet keretein belül. Ebből logikusan következik, hogy ezt a lehetőséget érdemtelenül válásával elveszíti az egykori nevelt, nem csupán akkor, ha már nincs rá szüksége, vagy saját maga kéri annak megszüntetését. A fiatakorút motiválni, nevelni kell a jó irányba, a veszélyeknek azon részétől, melyektől jogszabályszerűen megóvható, védeni is kell. Ezért tartom rendkívül fontosnak és a speciális célokat messzemenőkéig megvalósítóknak a javítóintézeti nevelést, mert még utólag is tesz a fiatalok érdekében.

Természetesen az ideiglenes elbocsátás megszüntetésének eseteit is szabályozza a Btk., annak kötelező és erre lehetőséget biztosító módjával együtt (Btk. 121. § (3) és (4) bekezdése). Itt kötelezően akkor kerül megszüntetésre az elbocsátás, ha az ideiglenes elbocsátás alatt, de nem a javítóintézeti nevelésre ítélete után elkövetett cselekménye

miatt szabadságvesztésre ítélik vagy elrendelik javítóintézeti nevelését. Amennyiben a cselekményét a javítóintézeti

nevelésre ítélete után követte el, és a javítóintézeti nevelés vagy az ideiglenes elbocsátás alatt ítélik végrehajtandó szabadságvesztésre, úgy a szabadságvesztést kell végrehajtani, azzal, hogy a javítóintézeti nevelésből hátralévő időtartamot szabadságvesztésre kell átváltoztatni, két nap javítóintézeti nevelés helyébe egy napi szabadságvesztés büntetés lép ekkor.

Ebben az esetben teljesen indokolt ez a törvényi megoldás: a fiatakorú újabb, valószínűleg jelentősebb tárgyi súlyú vagy nagyszámú bűncselekmény elkövetésével egyértelműen bebizonyította, hogy vele szemben az intézkedés kudarcot vallott, így itt indokolt az „ultima ratio”, a szabadságvesztés büntetés kiszabása.

Amennyiben a bíróság más intézkedést vagy büntetést alkalmaz a fiatakorúval szemben, úgy lehetőség nyílik arra, hogy – amennyiben ezt indokoltnak látja – az ideiglenes elbocsátást megszüntesse.

A Be. 671. § rendelkezései szabályozzák, hogy melyik bíróság dönt az ideiglenes elbocsátás megszüntetéséről ezekben az esetekben. Ilyenkor az új ügyben eljáró, a megszüntetésre okot adó intézkedést elrendelő vagy büntetést kiszabó bíróság jogosult eljárni. Mivel előfordulhat, hogy az ítélet meghozatalakor ez nem történik meg a törvénynek megfelelően, ezért a hivatkozott szakasz (2) bekezdése lehetőséget ad arra, hogy ez a mulasztás utólag is pótolható legyen, akár hivatalból, akár ügyészi indítványra.

Az ideiglenes elbocsátás megszüntetésre vonatkozóan a Bv.tv. is tartalmaz kötelező előírást. Mivel az ideiglenes elbocsátott ez alatt az idő alatt pártfogó felügyelet hatálya alatt áll, így megtörténhet, hogy ennek a törvény erejénél fogva fennálló pártfogó felügyeletnek a szabályait súlyosan megszegi.

Ebben az esetben a pártfogó felügyelő vagy az ő egyidejű értesítése mellett a rendőrség – az elbíráláshoz szükséges bizonyítási eszközök megjelölésével – az ügyészhez fordul az ideiglenes elbocsátás megszüntetése érdekében (Bv.tv. 381. § (1) bekezdése). Mivel ez esetben az elbocsátásról a büntetés-végrehajtási bíró döntött annak engedélyezésekor, így az ügyész ugyancsak önála kezdeményezi annak megszüntetését is (Bv.tv. 69. §).

Ez a fajta megszüntetés ismét egyfajta sikertelenségét jelzi az intézkedéseknek, itt jelesül a pártfogó felügyeletnek. Ebben az esetben a fiatakorú még az intézetbe visszakerülve ismét esélyt kap arra, hogy bebizonyítsa, a javítóintézeti nevelés nála eredményre vezethet.

Technikai jellegű rendelkezés, de egyben logikus is, hogy az ideiglenes elbocsátás megszüntetése esetén a fiatakorú abba az intézetbe kerül vissza, ahonnan korábban elbocsátották (Bv.tv. 381. § (2) bekezdése). Ennek pontosan az az oka, de egyben célja is, amit a pártfogó felügyelet sikertelenségével kapcsolatosan kifejtettem. Hozzáfűzném, hogy az adott intézetben már ismerik a fiatakorút, mert korábban ott állt az intézkedés hatálya alatt, de a visszakerülő fiatakorú is tisztában van a helyzetével, az intézet rendjével, a vele szemben támasztott elvárásokkal. Ezek a tények mind a nevelés eredményességének esé-

lyét növelik, azzal, hogy ilyenkor már gyakran felmerül, hogy a fiatalok a saját részét nem tudja, vagy nem akarja hozzátenni az intézkedés sikeréhez, ami egyébként az ő érdeke is, a jövőt tekintve az ő sikere is kellene, hogy legyen.

Mivel az ideiglenes elbocsátás a fiatalok részére egy kedvezmény (gyakran hasonlítják a szabadságvesztés esetén alkalmazható feltételes szabadság kedvezményéhez), ezért annak az elbocsátott által okozott sikertelensége nem maradhat következmény nélkül. Mivel siker esetén az elbocsátás tartama beszámít a javítóintézeti nevelés időtartamába, azzal letöltöttnek számít, végleges elbocsátásra kerül a fiatal. Ebből teljesen logikusan következik, hogy a sikertelen elbocsátás tartama nem számítható be az intézkedés időtartamába, így azzal gyakorlatilag az újbóli fogvatartás után a javítóintézeti nevelés meghosszabbodik. Ez teljesen arányos és méltányolható következménye az elítélt magatartásának. A fiatalok ekkor már olyan ismeretek birtokában van a javítóintézeti nevelés hatására, melyek alapján előre tisztában van magatartásának következményeivel. Mikor ideiglenesen elbocsátásra kerül, minden olyan információ birtokába is jut, amelyből tudja, mit hoz magával az ő számára a sikeres vagy sikertelen elbocsátás. A javítóintézeti nevelés egyik fontos feladata pontosan ennek a felelősségtudatnak a kialakítása, fejlesztése a fiataloknál, hiszen egyrészt életkoruknál, másrészt bűnelkövetői magatartásuknál fogva, amely az intézetbe juttatta őket, okkal feltételezhető, hogy ez a személyiség jegy még nem vagy nem megfelelően fejlődött ki az ő esetükben.

3/4. Az összbüntetés és az egységes intézkedés, kényszerintézkedések tartamának beszámítása

A javítóintézeti nevelésre a halmazati büntetés szabályai – hiszen nem büntetés, hanem intézkedés – nem terjednek ki. Azonban ez a szabadságelvonással járó intézkedés találkozhat más szabadságelvonással járó szankciókkal: elzárással, szabadságvesztéssel, vagy több még végre nem hajtott, illetve folyamatosan végrehajtott javítóintézeti nevelés is elrendelésre kerülhet a fiatalokkal szemben.

A legegyszerűbb az elzárással való találkozás. Az elzárás nem foglalható sem a felnőtt korú, sem a fiatalok elítéltek vonatkozásában összbüntetésbe.

A javítóintézeti nevelését töltő fiatalok jogerős elzárásra ítélete esetén az elzárás a javítóintézetből történt elbocsátás után hajtható csak végre, végrehajtásának elvégzését félbeszakítja a javítóintézeti nevelés fogvatartás vétele, a fiatalok elbocsátásáig az elzárás elvégzése nyugszik (Bv.tv. 274. § (1) és (2) bekezdése). Ez alól a Bv.tv. 278. § c) pontja akkor tesz kivételt, ha az elzárásra ítélt, az ezt kiszabó ítélet jogerőre emelkedése után két évet vagy azt meghaladó időtartamot töltött javítóintézetben.

Ezek a rendelkezések is azt sugallják számomra, hogy az elzárás, mint büntetési nem a fiatalok esetében indokolatlanul került beiktatásra. Nézzük például azt, hogy a javítóintézeti nevelése tartama alatt, korábban elkövetett cselekménye miatt a fiatalok jogerősen elzárásra ítéli a bíróság, akár rövid idővel elbocsátásának esedékessége előtt.

Az elzárás a fenti szabályok szerint nem évül el, így egy sikeres javítóintézeti nevelésből elbocsátott fiatal esetében végrehajtásra kerül, hiszen könnyen előfordulhat az az eset, hogy az elzárást kiszabó ítélet jogerőre emelkedése után nem telik el két év a fiatalok elbocsátásáig.

Ez egyértelműen nem egyeztethető össze a fiatalokkal szemben törvényileg is rögzített büntetési és intézkedési célokkal.

A szabálysértési elzárás esetében rendelkezik úgy a Bv.tv. (a 433. § (3) bekezdés a) pontjában), hogy ez a fajta elzárás nem hajtható végre, ha az azt kiszabó határozat jogerőre emelkedése után az elkövető egy évet meghaladó időtartamot töltött – többek között – javítóintézeti nevelésben.

Amennyiben a fiatalok esetében az összbüntetés egyik eleme egy javítóintézeti nevelés, akkor ez a rendszer sokkal egyszerűbb a „normál” összbüntetésbe foglaláshoz képest. Amikor a javítóintézeti nevelés szabadságvesztés büntetéssel találkozhat, ebben az esetben azokat összbüntetésbe kell foglalni, tekintet nélkül a felnőtt korúak esetében megkívánt kvázi halmazati viszony esetleges hiányára. Ebben az esetben az összbüntetésként a szabadságvesztést kell végrehajtani, melynek tartamát a bíróság legfeljebb egy évvel meghosszabbíthatja, ha a fiatalokkal szembeni speciális törvényi joghátrányi célok elérése érdekében szükségesnek tartja. Tehát csak akkor, ha ezzel a fiatalok helyes irányba fejlődése, a társadalom hasznos tagjává válása elősegíthető, egyben ez szolgálja a fiatalok nevelését és védelmét is. Az eddigiekben kifejtettekből egyértelmű, hogy a szabadságvesztés kevéssé szolgálja ezeket a célokat, azonban így is elképzelhető olyan fiatalok elítélt, akinél indokolt eme jogszabályi felhatalmazásnak a kihasználása a bíróság részéről.

A „hosszabbításnak” van még egy törvényi korlátja: ennek tartama nem érheti el a javítóintézeti nevelés még hátralévő részének időtartamát. Ez a szabály is tiszta és logikus. Nem hozható a fiatalok sem hátrányosabb helyzetbe az összbüntetéssel, mint lenne annak alkalmazása nélkül.

A felnőtt korúak bonyolulttá vált összbüntetési szabályaihoz képest a fiatalok esetében ez – amennyiben javítóintézeti nevelést kell szabadságvesztéssel összbüntetésbe foglalni – üdítően tiszta és egyszerű. Emellett kötelezően alkalmazandó is.

Az egységes intézkedés megint egy kizárólag a fiatalok vonatkozásában alkalmazandó jogintézmény. Nevezhetjük ezt akár a még végre nem hajtott, vagy folyamatosan végrehajtott javítóintézeti nevelések „összbüntetésbe foglalásának” is. Jól hangzik, de természetesen nem pontos, hiszen nem büntetések, hanem intézkedések képezik az „alapítéleteket”, így azok összevonásuk esetén sem válnak büntetéssé. Nem beszélve arról, hogy a kvázi halmazati viszony megléte itt sem képezi vizsgálat tárgyát, ráadásul ebben az esetben is a törvény kötelezi a bíróságot ezen eljárás lefolytatására, nem pedig az érintett elítélt kérelme. Az egységes intézkedés elnevezés pontosan tükrözi a történések lényegét.

A Be. a 694. §-ában rendelkezik úgy, hogy az egységes intézkedés kiszabására a Be. 839-840. §-ainak rendelkezéseit kell értelemszerűen alkalmazni. Ez azért is furcsa, mert

a végrehajtandó szabadságvesztés büntetések esetében az összbüntetést nem kiszabja a bíróság, hanem az alapítéleteket összbüntetésbe foglalja, számtalan feltételt gondosan számba véve meghatározza az összbüntetés tartamát. Így aztán az összbüntetésbe foglalás eljárási szabályai – értelemszerűen – csak nagyon kis mértékben alkalmazhatóak az egységes intézkedés elrendelése során.

Mivel a fiatalok a még végre nem hajtott vagy éppen folyamatosan végrehajtott javítóintézeteket nem tudja egy időben, párhuzamosan tölteni, ezért, ha még a végrehajtás befejezése előtt ez lehetséges, akkor egységes intézkedésként a bíróság javítóintézetet rendel el. Abban az esetben, ha időközben már csupán egy végre nem hajtott vagy folyamatosan végrehajtott javítóintézetet rendel el, mikor az egységes intézkedés elrendelésére sor kerülne, akkor erre már nincs törvényes lehetőség. Amit már letöltött, az nem fog beleszámítani a még reá váró intézkedés tartamába, ebben az esetben az egyetlen, fennmaradó javítóintézetet rendel vele szemben a továbbiakban végrehajtásra.

Az egységes intézkedés minimum és maximum időtartamának törvényi meghatározása egyszerű és világos. Az egységes intézkedésként elrendelt javítóintézetet nevelés megállapított tartama nem lehet rövidebb a leghosszabb időtartamú, alapjául szolgáló intézkedésnél, nem lehet hosszabb a részeit képező javítóintézetet nevelések együttes tartamánál és nem haladhatja meg a javítóintézetet nevelés maximális időtartamát, a négy évet sem.

Mivel a korábbi szabályozástól eltérően fogalmaz a hatályos törvény a maximális időtartam vonatkozásában (az 1978. évi IV. törvényben: nem érheti el az együttes tartamot, a 2012. évi C. törvényben: nem haladhatja meg azt – tehát most már elérheti –), felmerülhet az, hogy ez újítás hogyan szolgálhatja a fiatalok érdekeit. Utalnék arra, hogy az alap időtartam változásával is növekedett a kiszabható egységes intézkedés maximális tartama, három évről négy évre. A korábbiakban kifejtettem, hogy miért is szolgálja ez a hosszabb tartam a fiatalok elítelt érdekeit, ezt a véleményemet változatlanul fenntartom. Azzal, hogy az egységes intézkedés időtartama megegyezhet a korábban elrendelt, annak alapjául szolgáló javítóintézetet nevelések tartamának összegével, de nem haladhatja meg a generális maximumot, a négy évet, szerintem nem sérül sem a jogállamiság, sem a fiatalok elítelt érdeke.

Részletesen kifejtettem, hogy miért alkalmas ez a szabadságelvonással járó intézkedés a fiataloknál megkívánt cél elérésére. Az egységes intézkedésbe foglalásnál a kiindulási alap az, hogy legalább két, különálló büntetőeljárás végződött a fiatalok vonatkozásában a bűnösség megállapítása mellett javítóintézetet nevelés elrendelésével. Amennyiben az egységes intézkedés időtartama ugyan elérheti ezek összegét, de nem haladhatja meg a négy év időtartamot, akkor gyakorlatilag azt kapjuk az intézkedés hosszát illetően, amit a két, marasztaló bíróság bármelyikének jogában állt volna saját ítéletében elrendelni a fiatalokkal szemben: legfeljebb négy év javítóintézetet nevelést. Azt ne felejtjük el, hogy a felnőtt korúak esetében a határozott ideig tartó szabadságvesztés

törvényi maximuma – halmazati vagy összbüntetés esetén – huszonöt év. Ez azonban már olyan mennyiségi különbség a négy évhez viszonyítva, ami már minőségbeli eltérést is jelent. Ez esetben ráadásul a büntetés-végrehajtás körülményei közt végrehajtandó, még legenyhébb formájában is a javítóintézetet nevelésnél szigorúbb rezsimit jelentő szabadságelvonásról beszélünk. Ráadásul büntetést hasonlítunk össze intézkedéssel, ami a közkedvelt hasonlattal (vissza) élve: almát hasonlítunk körtéhez. A büntetés – nevében is érzékeltetve – részben megtorló jellegű joghátrány, míg az intézkedés – esetünkben a javítóintézetet nevelés – segítő, megelőző, nevelő jellegű szankció, amelynek esetében a hosszabb időtartam éppen azért szükséges, hogy a kellő segítő hatás kiváltására való törekvés hatékonyabb lehessen.

Az egységes intézkedés elrendelése után az egy átlagos javítóintézetet nevelés útját járja a továbbiakban, mind az ideiglenes elbocsátás vonatkozásában, mind az egyéb végrehajtási szabályok tekintetében.

Ezen intézkedés egyszerűsége, közérthetősége, az, hogy meglátásom szerint mindenképpen a fiatalok elítelt érdekeit szolgálja, csak újabb érv számomra a javítóintézetet nevelés szélesebb körű és gyakoribb alkalmazása mellett.

Mivel a javítóintézetet nevelés kizárólag a fiatalokkal szemben alkalmazható, ezért az előzetes fogva tartás és a házi őrizet beszámításának szabályait ebben a vonatkozásban is meg kellett határozni a jogszabály megalkotójának.

Egyértelműen a javítóintézetet nevelés tartamába is be kell számítani a kényszerintézkedések teljes tartamát.

A beszámítás szabályaira tekintettel a javítóintézetet nevelést elrendelő bíróságnak figyelemmel kell lennie arra, hol töltötte a letartóztatását a fiatalok (büntetés-végrehajtási intézetben vagy javítóintézetben), milyen időtartamot kell majd beszámítani ez alapján a vele szemben kiszabott intézkedésbe.

Ha ezt elmulasztjuk, akkor előfordulhat, hogy teljesen fölösleges, semmilyen nevelő hatással nem bíró intézkedést rendelünk el. Ha a beszámítás tartamára tekintettel a fiatalok jogerő esetén már kis is töltötte a javítóintézetet nevelését, miközben a letartóztatását fiatalok büntetés-végrehajtási intézetében töltötte el, akkor papíron valakit jogerősen javítóintézetet nevelésre ítéltünk, amit úgy töltött le, hogy egy napot sem volt a javítóintézetben.

Milyen nevelő és védő hatása van egy ilyen szankciónak? Ez csak a statisztikáknak szólna, de a bűnisméltés tekintetében szinte bizonyosan rontaná a statisztikai mutatókat rövid idő elteltével. Lenne egy papíron eredménytelen javítóintézetet neveltünk, akit soha nem nevelt egyik javítóintézet sem, de a jogerős ítélet szerint ebbe a kategóriába kerülne be. Ilyen esetekben szinte biztosan borítékolható a bűnisméltés, utólagos vizsgálat esetén, ha csak a statisztika alapján és nem a teljes irat tanulmányozására alapozva készül, akkor mindjárt hamis adatot kapunk.

Találkoztam olyannal, hogy azzal az indokolással kapott a fiatalok a fentiek szerinti javítóintézetet nevelést, amit büntetés-végrehajtási intézetben töltött le teljes egészében

letartóztatásban, hogy így nem lesz belőle visszaeső. Az illetőből, sajnos felnőtt korúként többszörös visszaeső lett, így ez az indok sem foghat helyt, bár józan paraszti ésszel belegondolva ez cseppet sem meglepő.

A hasznosnak tűnő, megfelelően szabályozott intézkedés lehetőséget ad a jogalkalmazónak, amellyel viszont felelősséggel kell élni.

Ez az írás voltaképpen erről a kettőségről szól: milyen jogszabályi környezetet teremt a jogalkotó és ebből milyen hatékonyságú joggyakorlatot tud kialakítani a jogalkalmazó.

A témát tekintve mindkét összetevő speciális: az elkövetők egy bizonyos, életkorával behatárolt, de nem csupán emiatt más megítélés alá tartozó csoportjára, a fiatalokúakra vonatkozó jogalkotói tevékenységet vizsgálom, a jogalkalmazói gyakorlatot pedig ezen belül is csak egy, kizárólag a fiatalokúakkal szemben alkalmazható, szabadságelvonással járó intézkedés, a javítóintézeti nevelés tekintetében próbálok elemezni.

Már csak az maradt hátra, hogy összefoglaljam és megindokoljam, hogy:

4. Miért a javítóintézeti nevelés legyen az „ultima ratio”?

4/1. Jogi érvek a javítóintézeti nevelés mellett

A jelenleg hatályos magyar büntetőjog szankciórendszere a büntetések és intézkedések együttes alkalmazását is lehetővé tevő, dualista rendszer, ezen belül is – néhány kivétellel megspékelve – a relatíve meghatározott rendszer talaján áll (Belovics-Gellér-Nagy-Tóth [2012]).

A fiatalokúak esetében ez a relatíve meghatározottság ott érhető tetten, hogy bár a különös részi tényállásoknál meghatározott büntetési nemhez, alsó és felső határhoz annyiban nem kötött a bíróság, hogy két intézkedést, a próbára bocsátást és a javítóintézeti nevelést bármely különös részi törvényi tényállás megvalósulása esetén alkalmazhat a fiatalokúakkal szemben. Ez esetben a relatíve meghatározottság az általános részi rendelkezések között került rögzítésre eme két intézkedés vonatkozásában is. Mindkettő esetében az általános részi törvényszöveg pontosan meghatározza minimális és maximális tartamuk mértékét. Ez a javítóintézeti nevelés vonatkozásában 1995 előtt nem így volt, határozatlan idejű intézkedésként tartalmazta addig az 1978. évi IV. törvény ezt a szankciót.

A hatályos szankció alkalmazási sorrend a fiatalokúak vonatkozásában:

- szabadságelvonással nem járó intézkedés,
- szabadságelvonással nem járó büntetés,
- szabadságelvonással járó intézkedés,
- szabadságelvonással járó büntetés.

Az eddigiekben kifejtettekre hivatkozva az alábbiakat szeretném leszögezni. A jogalkotói megoldást egy esetben (elzárás) kritizálva a jelenlegi fiatalokúakra vonatkozó anyagi jogi jogalkotást – minden esetleges nemzetközi vizsgálat általi kritika ellenére – a speciális cél elérésére alkalmasnak vélem. A javítóintézeti nevelést nem jogalkotói szempontból szá-

nom végső megoldásnak, hanem a jogalkalmazói oldalt szeretném arról meggyőzni, hogy amennyiben a jogszabályi lehetőségek és a fiatalokúak ítélet kihirdetése kori életkora megengedik, akkor szabadságelvonás szükségessége esetén ezt a szankciót alkalmazzák.

A szabadságvesztés büntetés kiszabását fenntartanám azon fiatalokú, jelentős tárgyi súlyú bűncselekményt elkövető delikvenszek számára:

- akiknél az eljárás adatai által alátámasztottan a helyes útra terelés, társadalom hasznos tagjává válás esélye elenyésző, akiknek a nevelése, védelme már a büntetőjog eszközeivel nem segíthető elő,
- vagy akiknél az ítélet meghozatalakor betöltött életkoruk kizárja a javítóintézeti nevelés elrendelését, de személyes és tárgyi társadalomra veszélyességük miatt indokolt, szükséges és arányos velük szemben szabadságelvonással járó joghátrányt alkalmazni.

Ha mégis valamilyen jogszabály módosításra vetemedhetnék, akkor – figyelemmel a javítóintézeti nevelés maximális időtartamára – beépíteném a szankciórendszerbe, hogy a bűncselekmény elkövetésekor a tizennegyedik életévét már betöltött, de a tizenhatodik életévét még be nem töltött fiatalokúakkal szemben szabadságelvonással járó büntetés csak kivételesen lenne alkalmazható. Ezzel még egy életkori csoport számára tenném kiszámíthatóbbá, nevelés centrikusabbá és enyhébbé a szankciórendszert, hasonlóan azon rendelkezéshez, mely szerint a tizennegyedik életévének betöltése előtt elkövetett bűncselekmény miatt a fiatalokúakkal szemben kizárólag intézkedés alkalmazható.

Ezzel egy újabb lépcsőfok épülhetne be a rendszerbe, mely még inkább garantálná a fokozatosságot, a büntetési és intézkedési célok elérésének megvalósulását a fiatalokúak bűnelkövetők vonatkozásában. Természetesen tudom, hogy a huszonegyedik életévből négy évet kivonva a tizenhetedik életév adódik matematika megoldásként, de egyrészt a büntetőeljárások időtartamát és az ilyen fiatalokúakkal szemben az egy évnél hosszabb időtartamú büntetés jelentőségét is szem előtt tartva a tizenhatodik életév az, amely valós tartalommal tölthetné meg ezt a szabályt.

Ezen – nem létező – jogszabályi rendelkezéstől függetlenül is a jogalkalmazói gyakorlat követhetné ezt az irányt. Ehhez viszont szükséges lenne a fiatalokúak ügyeiben eljáró szakemberek megfelelő szintű kiválasztására, szakképzésére és eme speciális igazságszolgáltatási terület önállóságának a valamilyen mértékű megvalósulására is. A történeti résznél kifejtettem az ezzel kapcsolatos folyamatokat, utaltam a kritikákra, nemzetközi és hazai forrásokból egyaránt. Nem tudom, mit hoz a jövő, de bízom abban, hogy kortes beszédem a javítóintézeti nevelés mellett valamilyen formában beindíthat egyfajta szemléletváltást, legalább a jogalkalmazók körében.

Néhány jogszabályi lehetőségre, előírásra szeretném még felhívni a figyelmet, amelyek szintén a javítóintézeti nevelés javára írhatóak.

A Bv.tv. XXVII. fejezete tartalmazza a javítóintézeti nevelés végrehajtásának részletes szabályait, melyhez szervesen kapcsolódik a 1/2015. (I. 14.) EMMI rendelet a javítóintézetek rendtartásáról.

Természetes módon itt, a végkifejlet közelében nem kívánom ezeket ismertetni, viszont néhány szóval méltatnám fontosságukat. A nevelő jellegű intézkedés esetében alapvető kívánalom, hogy az abban résztvevők számára (bármelyik oldalról is részesei ennek) tiszták és értethetőek legyenek az általuk betartatandó és betartandó szabályok. Ez a javítóintézeti nevelés esetében a hivatkozott két szabályozás alapján megfelelő módon és minőségben biztosított.

A Bv.tv. rendelkezéseiből szeretnék még egy elemet kiemelni. Ez nem más, mint a törvény 365. §-ában írt családi konzultáció és családterápiás foglalkozás. Ezt azért tartom nagyon jelentősnek, mert bizonyítja, hogy az intézeti nevelés utáni időszak, a fiatalok jövője valóban számít már a szabadságelvonás tartama alatt is. A család, amelybe optimális esetben elbocsátása után visszatérhet, nagy valószínűséggel korábban nem funkcionált megfelelően, hiszen a fiatalok intézeti elhelyezése vált szükségessé eredményes nevelése érdekében. Ezek a konzultációk és terápiás foglalkozások azt a célt szolgálják, hogy a fiatalok kinti, otthoni környezete is megkapja azt a fajta „nevelést”, iránymutatást és segítséget, amely szükséges a fiatalok sikeres szabadulása utáni beilleszkedéséhez. Ezt meghaladóan ezek a foglalkozások feltárhatják, így ezt követően elkerülhetővé vagy megoldhatóvá teszik azokat a korábbi hibákat, családon belüli gondokat, amik szerepet játszottak a fiatalok bünelkövetővé válásában.

4/2. Vélemények a javítóintézeti nevelés helyzetéről, elképzelések a jövőjéről

A javítóintézeti nevelés vonatkozásában nem csupán az én véleményem az, hogy a javítóintézeti nevelést újra a jogalkalmazói társadalom „látószögébe” kell valahogy terelni. Bár az idézet 2007. évből származik, azonban a probléma szerintem ma is hasonlóan élő:

„Miért „szeretett ki” a bírói kar a javítóintézeti nevelésből? Talán azért, mert azokat a szép célokat és elveket, amelyek elérésére a javítóintézet törekszik, nem érte el.

A javítóintézet sem „javíthat” akkor, ha erre a társadalmi feltételek képtelenné teszik. A bírónak ugyanakkor „bizonyíték kell, nem ígéret”, ahogyan egy reklám is fogalmazza (elnézést a profán analógiáért). Ha vannak eredmények, tudnak erről a bírók? Vagy csak azt látják, hogy a többször eléjük kerülő fiatalok bünelkövetők sztenderd útja: „megrovas – próba – felfüggesztett szabadságvesztés – javítóintézet – börtön”? „

(Kerezi Klára: Büntetve gondolni? A javítóintézeti nevelés helye a fiatalok büntető igazságszolgáltatási rendszerében – Esély, 2007/3. szám, Budapest, 52. oldal)

Bízom abban, hogy inkább előbb, mint utóbb egyre többen látják majd hasonlóan a jogalkalmazók közül ezt a témakört és legközelebb már arról a problémáról kell értekezniük, hogy miképp lenne megoldható az egyre több alkalommal elrendelt javítóintézeti nevelés végrehajtása, milyen intézményi és egyéb bővítések válnak szükségessé.

Addig is, amíg ez a „boldog jövő” be nem köszönt, próbálom minél több kollégával megismertetni az álláspontomat, kikérni ezzel kapcsolatosan az ő véleményüket, meghallgatni tapasztalataikat, esetleges ötleteiket, elképzeléseiket.

Meglátásom szerint, a jelenlegi, erre vonatkozó jogszabályi háttér megváltoztathatná a bírói kar viszonyát a javítóintézeti neveléshez, csak éppen egy kezdőlökre lenne szükség. Talán éppen a fiatalok ügyeinek szakjogásza képzésről kikerülő, az igazságszolgáltatás eltérő területein dolgozó kollégák adják majd meg ezt a lendületet.

Irodalomjegyzék

Hivatkozott irodalom

Könyvek, tanulmányok, folyóiratok

- A Magyar Helsinki Bizottság jelentése az Emberi Erőforrások Minisztériuma Aszódai Javítóintézetében 2014. május 26-27-én tett látogatásról [2014]: Magyar Helsinki Bizottság, Budapest
- A Magyar Helsinki Bizottság jelentése az Emberi Erőforrások Minisztériuma Debreceni Javítóintézetében 2014. április 14-15-én tett látogatásról [2014]: Magyar Helsinki Bizottság, Budapest
- Az alapvető jogok biztosának jelentése az AJB-6373/2012. számú ügyben [2013]: 2013. július 22. Alapvető Jogok Biztos, Budapest
- Belovics Ervin – Geller Balázs – Nagy Ferenc – Tóth Mihály [2012] Büntetőjog I. Általános Rész a 2012. évi C. törvény alapján, HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó, Budapest
- Bogár Péter - Margitán Éva - Vaskuti András [2005]: Kiskorúak a büntető igazságszolgáltatásban. KJK-KERSZÖV Kiadó, Budapest
- Kerezi Klára [2007]: Büntetve gondolni? A javítóintézeti nevelés helye a fiatalok büntető igazságszolgáltatási rendszerében. In: Esély, 2007/3. szám, 36-54. o., Budapest
- Nagy Ferenc [1994]: A fiatalok büntetőjoga reformjának szükségességéről. In: Magyar Jog, 1994/5. szám, 285-293. o., Budapest
- Szabó András [1961]: A fiatalok és a büntetőjog, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest
- Statisztikai tükrök [2014]: A javítóintézeti nevelésről. 2014/99. szám, 2014. október 3. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest

Egyéb felhasznált irodalom*Felhasznált joganyag*

1878. évi V. törvénycikk a magyar büntető törvénykönyv a büntettekről és vétségekről
 1901. évi VIII. törvénycikk az állami gyermekmenhelyekről
 1908. évi XXXVI. törvénycikk a büntető törvénykönyvek és a bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról
 1913. évi VII. törvénycikk a fiataikorúak bíróságáról
 1950. évi II. törvény a büntető törvénykönyv általános részéről
 1951. évi 34. törvényerejű rendelet a fiataikorúakra vonatkozó büntető jogi és büntető eljárási rendelkezésekről
 1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről
 1973. évi I. törvény a büntető eljárásról
 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről
 1991. évi LXIV. törvény a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről
 1995. évi XLI. törvény a büntető jogszabályok módosításáról
 1998. évi XIX. törvény a büntető eljárásról
 2010. évi CLXXXIII. törvény egyes törvényeknek a bíróságok hatékony működését és a bírósági eljárások gyorsítását szolgáló módosításáról
 2012. évi LXII. törvény a gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósulásához kapcsolódó egyes törvények módosításáról
 2012. évi C. törvény a Büntető törvénykönyvről
 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról
 132/2011. (XI.18.) KIM rendelet a rendőrség nyomozó hatóságainál létesítendő gyermekmeghallgató szobák kialakításáról
 1/2015. (I. 14.) EMMI rendelet a javítóintézetek rendtartásáról

A pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények szabályainak változásai a Csemegi-kódextől napjainkig

I. fejezet*Bevezetés*

Dolgozatomban a pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények történeti fejlődésével kívánok foglalkozni, különös tekintettel a pénzhamisításra, a bélyeghamisításra, valamint a későbbi korok hozta technikai fejlődés következtében megjelenő újabb típusú bűncselekményekre, így a bankkártyával összefüggésben, illetőleg a készpénz-helyettesítő fizetési eszközök vonatkozásban elkövetett cselekményekre.

A pénzhamisítást és annak különböző jogkövetkezményeit Szent István királyunk által kiadott első hivatalos pénz megjelenésétől tekintve, az egyéb bűncselekményeket a korok hozta kívánalmak következtében történő megjelenésükre tekintettel vizsgálom: a bélyeghamisítást a Csemegi-kódexben való megjelenésétől, az egyéb ide tartozó bűncselekményeket pedig az 1978. évi IV. törvényben való megjelenésüktől.

E bűncselekményeket rendező alapvető jogszabályok – a történelem folyamán – Magyarországon a szokásjogot írásba foglaló Tripartitum, valamint a büntető törvényjavaslatok, illetve törvénykönyvek voltak: – többek között – az 1843-as törvényjavaslat, az 1878. évi V. törvénycikk (a Csemegi-kódex), az 1961. évi V. törvény (szocialista kódex), az 1978. évi IV. törvény (régis Btk.) és a jelenleg hatályos 2012. évi C. törvény (új Btk.). Ez utóbbi hármat a jogalkotó Btk. elnevezéssel rövidítette. Mivel e négy törvény 137 – eltérő és gyakran ellentétes elveket, nézeteket valló – évet ölelt fel, természetesen – ennek megfelelően – szükségessé vált a gazdasági, társadalmi, tudományos-technikai fejlődéssel párhuzamos módosításuk. Így váltotta fel a Csemegi-kódexet az 1961. évi V. törvény, és léptek hatályba a rendelkezései 1962. július 1. napjával². Ezen utóbbi jogszabályt váltotta fel 1979. július 1-jével az 1978. évi IV. törvény, igazodva a szocialista társadalom fejlődéséhez, a gazdasági, az erkölcsi, a tudati viszonyok változásához³. Ezen évtizedek – az 1989-es rendszerváltást követő – megszűnése után, visszatértek a II. világháborút megelőző gazdasági berendezkedéshez. Többek között ezen történelmi változásoknak volt köszönhető, hogy a 34 évig hatályban lévő 1978. évi IV. törvény (1979. július 1. napjától 2013. június 30. napjáig) számtalan módosítást ért meg.

¹ dr. Vidáné dr. Németh Vanda Valentina titkár, Veszprémi Járásbíróság

² Természetesen a Csemegi kódexnek is voltak novelláris módosításai, azonban ezek jelen dolgozat témája szempontjából érdektelenek.

³ Lásd.: a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény indoklása – általános indoklás CompLex Jogtár

A dolgozatot alapját képező tényállások lényegüket tekintve azonban az előbb említett szemléletváltások ellenére sem változtak.

E rendelkezéseket az évek folyamán tizenhárom jogszabály érintette, nevezetesen az 1993. évi XVII. törvény (hatályos 1993. május 15-től), 1994. évi IX. törvény (hatályos 1994. május 15-től), az 1996. évi LII. törvény (hatályos 1996. augusztus 15-től), az 1998. évi LXXXVII. törvény (hatályos 1999. március 1-jétől), az 1999. évi CXX. törvény (hatályos 2000. március 1-jétől), a 2001. évi CXXI. törvény (hatályos 2002. április 1-jétől), a 2003. évi II. törvény (hatályos 2003. március 1-jétől), a 2003. évi CXXX. törvény (hatályos 2004. március 1-jétől), a 2007. évi XXVII. törvény (hatályos 2007. június 1-jétől), a 2007. évi CLXII. törvény (hatályos 2008. január 1-jétől), a 2009. évi LXXX. törvény (hatályos 2009. augusztus 10-től), a 2011. évi LXIII. törvény (hatályos 2012. január 1-jétől), végül a 2012. évi CCXXIII. törvény (hatályos 2013. február 1-jétől).

A már korábban is számtalanszor kiegészített, módosított 1978. évi büntető törvény felváltása különösen időszerűvé vált a különböző nemzetközi egyezményekhez, valamint az Európai Unióhoz való csatlakozás következtében, tekintettel a büntető jogtárgyú jogharmonizációs rendelkezésekre. Hosszú kodifikációs munkálatokat követően, több kormány(szemlélet)váltást megélve lépett hatályba a 2012. évi C. törvény 2013. július 1-jével.

Mielőtt rátérnénk a dolgozat témáját képező bűncselekmények, köztük különösen a pénzhamisítás vizsgálatára, pár szóval mindenképpen meg kell említeni – mint alapjogszabályt – a pénzhamisítás megelőzése és elnyomása tárgyában Genfben, 1929. április 20. napján kelt nemzetközi egyezményt, melyet Magyarország – az egyezményhez történő csatlakozást követően – az 1933. évi XI. törvénycikkkel hirdetett ki.

Tartalmát tekintve e jogszabály meghatározza a pénz fogalmát, megnevezi azokat az elkövetési magatartásokat, amelyek jogellenesnek tekintendők⁴. Rendelkezik a joghatóság, a kiadás kérdéséről, szabályozza ezen bűncselekmények nyomozását, a megkeresés, az elkobzás, a lefoglalás menetét. Előírja, hogy hivatalos gyűjteményt kell tartani adott ország forgalomban lévő, valamint a már ismert, kibocsátandó papír- és fém pénzéről, melyet a részes államok egymásnak megküldenek e bűncselekmény megelőzése érdekében. Rendelkezik a személyi, területi és időbeli hatályról: felsorolja a részes államokat, határoz az egyezmény aláírást követően történő megerősítéséről, a csatlakozás lehetőségéről, rendelkezik a hatálybalépés időpontjáról, mely az ötödik csatlakozás vagy megerősítés megérkezésének idejétől számított 90. nap volt.

Szükséges utalni továbbá a szabálysértési törvény e témához kapcsolódó rendelkezésére is. Ugyanis mind a korábbi jogszabály, az 1999. évi LXIX. törvény, mind a hatályos 2012. évi II. törvény tartalmazza a pénzütanra vonatkozó szabályok megszegésének

⁴ A hamis pénz készítésére vagy megváltoztatására irányuló bármely csalárd cselekmény; hamis pénz csalárd módon történő forgalomba hozása; hamis pénz országba behozása, átvétele, megszerzése. Büntetendő továbbá ezek kísérlete; az ilyen cselekményben való szándékos részesség; valamint az olyan csalárd cselekmények, melyek a pénzhamisításhoz szükséges anyagok és eszközök készítését, átvételét, megszerzését célozzák.

szabálysértését. E rendelkezés lényegében a célzat nélküli pénzhamisítást, valamint az engedéllyel készített utánzatokra vonatkozó előírások megszegését szankcionálja.⁵

A következő fejezetekben tehát a pénz- és bélyeghamisítás körébe tartozó bűncselekményekkel, valamint a bankkártyával, illetőleg a készpénz-helyettesítő fizető eszközzel kapcsolatos rendelkezésekkel, és az ezeket érintő módosításokkal foglalkozom. Ennek kapcsán szükséges még kitékinteni a Büntető Törvénykönyv hatálybalépéséről, végrehajtásáról és egyes szabálysértésekről szóló 1962. évi 10. törvényerejű rendelet, a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény hatálybalépéséről és végrehajtásáról szóló 1979. évi 5. törvényerejű rendelet (Btké.) ide vonatkozó szabályaira is.

II. fejezet

A pénzhamisítás kialakulása és változásai a Magyar Királyságban⁶

1. Az Árpád-kor

A pénzhamisítás, mint bűncselekmény kialakulása – természetesen – feltételezi a pénz megjelenését.

A magyar pénz verése I. István királyunk (997-1038) nevéhez fűződik, ami elsősorban a frissen alakult magyar állam, valamint a magyar király függetlenségét volt hivatott szolgálni. Ebben az időben még nem volt erőteljes az új pénz gazdasági megjelenése, így annak hamisítása sem volt elterjedt, az csak csekély anyagi hasznot hozott.

I. Béla királyunk (1060-1063) idején sem változott ez a helyzet, s lényegében elmondható ez az egész kora Árpád korra. Jellemzője ennek az időszaknak, hogy a pénzhamisítás politikai oldala került előtérbe. „A pénzhamisítás miatti halálbüntetés azok ellen irányul elsősorban, akik ilyen módon királyi jogokat vindikálnak magunknak, kétségbe vonva ezzel a királyi hatalmat.”⁷ Mint az idézetből egyértelműen kiderül, e bűncselekmény szankciója ezekben a korai időkben a halálbüntetés volt.⁸

További jellemzője volt még e korszaknak, hogy a hamis pénzek általában magunkban az állami pénzverdékben készültek, és az azokon kívüli hamisítványok száma elenyészően csekély volt. Ennek oka, hogy a verdékben használt verőtő, valamint az öntési eljárás

⁵ Mind a 1999. évi LXIX. törvény 163. §-a, mind a 2012. évi II. törvény 213. §-a szerint az követi el e szabálysértést, aki engedélyhez kötött bankjegy- vagy érme utánzatot jogosulatlanul készít, megszerez, tart, forgalomba hoz vagy az országba behoz, továbbá aki, az utánzatok nyilvántartására, őrzésére, megsemmisítésére vagy bejelentésére vonatkozó előírásokat megsérti. Az utánzat definícióját maga a jogszabály tartalmazza, más jogszabályra történő utalás formájában.

Lásd e szabálysértésre példaként a Veszprémi Városi Bíróság 9.B.1847/2010/51. számú ítéletét.

⁶ E fejezet alapját Kahler Frigyes: A pénzhamisítás bűncselekményének alakulása Magyarországon című műve képezi, mely a Jogtörténeti tanulmányok V. kiadásában jelent meg 1983-ban.

⁷ Kahler Frigyes: A pénzhamisítás bűncselekményének alakulása Magyarországon Jogtörténeti tanulmányok V. 1983. 99.o.

⁸ A korabeli államokban (is) felségsejtésnek tekintették e bűncselekményt – elsősorban annak politikai vetületére fektetve a hangsúlyt –, valamint a büntetőjogi fenyegetettség is hasonlóan súlyos volt. Így például a germán területeken közlekvágással büntették e cselekmény elkövetőit, míg a keleti gótoknál szabadság- és vagyon veszítéssel. Az angolszász területek joga, valamint a Carolina tűzhalállal (máglyahalállal, valamint forró olajban, vízben való megfőzéssel) büntette.

különleges szaktudást igényelt, amit lényegében nem ért meg elsajátítani a pénzforgalom jelentéktelensége miatt.

A változást a XI-XII. század hozta, mikor a vásárhelyek és a mezővárosok kialakulása következtében fellendült a pénzgazdálkodás. Ennek egyik fontos területe elsősorban a sókereskedelem volt. Ekkor a pénz már értékmérőként is szerepelt, s így a politikai vetület mellett annak gazdasági oldalára is jelentős hangsúly került.

A XII-XIII. századra a pénzt, s annak hamisítását már egyértelműen gazdasági oldalról közelítették meg, s ebben a korban a pénzre, már mint nélkülözhetetlen értékmérőre tekintettek. Kahler Frigyes álláspontja szerint a pénzhamisítást ekkor még „nem öltöztetik a hűtlenség és felségsértés politikai mezébe”, [ugyanis] „a pénzverés az uralkodó számára mindenekelőtt kiaknázandó jövedelemforrás[...].”⁹

További jellemzője még e korszaknak, hogy itt jelenik meg először – az első ilyen lelet III. Béla királyunk (1172-1196) idejéből való – a pénzverdén kívüli hamisítás, aminek oka a külkereskedelmi kapcsolatok fellendülésében keresendő.

A fent említett időszakok pénzhamisítása elsősorban az eredeti pénzben törvényileg előírt nemesfémtartalom csökkentésével írható le.

2. Az Anjou- és Zsigmond-kor

A következő lényeges változást e bűncselekmény történetében Károly Róbert királyunk (1308-1342), és a nevéhez fűződő gazdasági reform hozta. Ezen időszakban a pénzhamisítás fogalma bonyolulttá vált,

„[...] ennek alapja, hogy a pénzhamisítás fogalmához kapcsolja az egész pénzrendszer büntetőjogi védelmét”. [Így] „pénzhamisítónak tekintettek mindenkit, aki a pénz értékével, súlyával és finomságával összefüggő olyan cselekedet visz végbe, amely ellenkezik a vonatkozó rendelkezésekkel, vagy a kamarai határozmányokkal, még akkor is, ha a szándékosság nem bizonyítható”¹⁰, így nem csak a jogosultság nélküli pénzverőket és a pénzrontókat. Ekkor már e bűncselekmény körébe sorolták a pénzverőházakban történő súlyosítást, de a nem törvényes súlyú vagy finomságú pénzek elfogadását is, valamint ezek forgalomba hozatalát. De ide tartozott a verő szerszámok és hitelesített fémrudak őrzésére és a pénzverési eljárás törvényes módjára vonatkozó felügyeleti rendelkezések megsértése, továbbá a fémfinomítás ellenőrzésének kijátszása is. A hamisítás azonban még mindig inkább a pénzverdékben történt, mint azon kívül. Így az elkövetői kör is adott volt: jellemzően a hatalommal rendelkezők, azaz a kamarások, illetve azok környezete.

Érdekeség, hogy ekkortájt ismerték a pénzhamisítás gondatlan alakzatát is. Fikcióval élve büntetni rendelték a kamaraispánt, amennyiben, annak „rossz felügyelete miatt elszaporodik a hamis pénz, illetve azt a kamaraispán nem semmisíti meg, [ugyanis ez] akként értékelendő, mintha az ő kamarájában készítették volna”¹¹.

⁹ Kahler 1983. 100.o.

¹⁰ Kahler 1983. 101.o.

¹¹ Kahler 1983. 102.o.

Később – Zsigmond király korától (1387-1437) – jelentősen letisztult e bűncselekmény definíciója, s többek között ezen előbb említett fikció is eltűnt a büntetőjogi gondolkodásból. Zsigmond rögzíti először az írott jogban a pénzverés királyi felségjogát, részletesen felsorolva a pénzhamisítás elkövetési magatartásait. Eszerint pénzhamisítást követ el az, aki a királyi pénzt nem fogadja el, aki csökkenti a pénz eredeti súlyát, aki pénzt jogosulatlanul készít, valamint bármilyen más fémből utánozza az eredetit.

Az előbbieken alapján az is látható, hogy ismét előtérbe került a pénzhamisítás politikai oldala. A korabeli törvény már a hűtlenség esetei közé sorolta ezen cselekményt, minek következtében az elkövetők – és családjuk – a halálbüntetés mellett a vagyonvesztés és a becsületlené válás jogkövetkezményét is elszenvedték.

3. A Hunyadiak kora és a Jagelló-kor

A XV. században I. (Hunyadi) Mátyás (1458-1490) a dekrétumaiban szintén a hűtlenség körébe vonta e bűncselekményt, és azt tekintette pénzhamisítónak, aki hamis pénzt vert, aki azt használta, továbbá azokat, akik a forintokat meghamisították. Az általa veretett, „Madonnás-pénznek hívott érmék több évtizedig stabilan tartották vásárlóértéküket. Ekkor alakult ki az 1 forint=20 garas=100 dénár=200 obulus átváltási arány”¹².

E letisztult jogi gondolkodáshoz a XIV-XV. században bekövetkezett gazdasági fejlődés vezetett. Ekkoriban kezdett el ugyanis a földet művelő jobbágság a vásárokra is termelni – e tekintetben főként a bortermelés, valamint az állattenyésztés, ezen belül is a szarvasmarha-tenyésztés volt jelentős. A mezővárosok rohamos terjedése, valamint a – továbbra is – kiemelkedő nemesfém- és ércbányászat szintén erőteljes hatással volt a pénzforgalom, ennek következtében a pénzhamisítás fellendülésére.

I. Mátyás király „utódai lényegében [e] megfogalmazást ismétlik, s ez a szöveg kerül a Tripartitumba is”¹³, egyértelműen meghatározva e bűncselekmény jogrendszerben elfoglalt helyét, mint a hűtlenség egyik esetét.¹⁴

A XVI. századig erősen tartotta magát az I. Mátyás által bevezetett pénzek (forint, garas, dénár, obulus) értékállósága, azonban II. Lajos király (1516-1526) állami szinten pénzrontásba kezdett. 1521-ben hozott rendeletével ugyanis a dénár ezüsttartalmát a felére csökkentette, ugyanakkor elrendelte, hogy azt továbbra is névértéken használják, valamint, hogy a régi, magas ezüsttartalmú dénárt szolgáltatassák be. A pénzrontás ezen időszaka 1526-ban véget ért, ekkor ugyanis – a lakosság ellenállásának a hatására – visszavonták e dénártípust.

¹² Szatmári Tamás: A pénzhamisító Bebekék - <http://www.szadvar.hu/2013/11/szatmari-tamas-a-penzhamisito-bebekek/> 2015.01.10.

¹³ Kahler 1983. 104.o.

¹⁴ Fentiek tekintetében illik megjegyezni, hogy a Tripartitum megjelenéséig a magyar jogrendszer szokásjogi alapon működött, annak lejegyzett formája nem volt. Ezért „a pénzhamisítás fogalmának a feltárása a magyar korafeudális jogban csak közvetett úton lehetséges”. [Lásd. Kahler 1983. 97.o.]

4. A Habsburgok kora

A mohácsi vészt (1526. augusztus 29.) követően az ország három részre szakadása után a főnemesség igyekezett a hatalomból mindjobban kivenni a részét, és így a pénzverés felségjogát (is) gyakorolni. Ebben az időszakban virágzott a pénzhamisítás – a végrehajtó hatalom gyengesége okán. A főurak olyan érmekeket verettek, melyek a törvényileg előírtnál sokkal kevesebb ezüstöt tartalmaztak, és amiknek alapanyagául gyakran a templomtornyokból levert harangok szolgáltak. A tehetséges pénzverő mesterekhez kölcsön, de akár rablás útján jutottak hozzá¹⁵. Ebben a zavaros politikai helyzetben a pénz értéke – mind politikai vetületét tekintve, mind a gazdaságban betöltött szerepét vizsgálva – komolyan csökkent. A hamisítványok elterjedtek, és – a gyenge végrehajtói hatalom következtében – azokat nehéz volt kiszűrni.¹⁶

A XVIII. században a pénzhamisítás továbbra is a hűtlenség kategóriájában tartozó bűncselekmény volt, melyet – továbbra is a legsúlyosabb büntetéssel – fő- és jószágvesztéssel szankcionáltak.

A század első felétől azonban lényeges szemléletbeli változás következett be. Ha a hamis pénzt nem nagy mennyiségben – azaz 50 forint alatti értékben – használták, e cselekmény már nem minősült hűtlenségnek, és így enyhébb szankció járt érte. Ezt követően e kettősség jellemezte a jogalkalmazást.

5. Az 1843-as törvényjavaslat a büntetésekről és büntetésekről

A XVIII., később a XIX. század törekvése is egy olyan törvény létrehozása volt, mely nemcsak a büntetendő cselekményről rendelkezik, hanem azok jogkövetkezményeit is tartalmazza. Ennek jegyében született meg 1843-ban¹⁷ egy olyan törvényjavaslat, mely a korszakra jellemző polgárosodás szellemiségét is magában hordozta.

E jogszabály érdekessége, hogy külön fejezetekben helyezi el a fém pénz hamisításának elkövetési magatartásait a bankjegy és egyéb hasonló papírok hamisításától. Míg az előbbiek a pénzhamisítás című fejezetbe, az utóbbiak a hamisításról szóló fejezetbe kerültek.

A pénzhamisítás esetei egyébként alapvetően megegyeztek a korábban említettekkel. Idetartozónak tekintette a jogalkotó az eredeti pénzhez hasonló pénz készítését, azonban azt egyértelműen célzathoz kötötte: „olgy célzattal, hogy azt folyamatba tegye”¹⁸.

Büntetni rendelte továbbá a hamis pénz forgalomba hozatalát is az alábbi megfogalmazással: „azt valódi helyett kiadta”¹⁹.

Pénzhamisításnak tekintette továbbá azt is, ha valaki a pénznek „valóságos értékét csalási szándékból ráspolás vagy körülményírás által vagy bármi más módon megkisebbiti,

15 Az ekkor élt egyik legismertebb pénzhamisító az Eperjes városában lefejezett Miklós ötvös volt. [Lásd Szatmári Tamás: A pénzhamisító Bebekék című cikkét.]

16 Szatmári, 2015.01.10.

17 E törvényjavaslatot az országgyűlés – főként finansziális nehézségek miatt – nem fogadta el.

18 Az 1843. évi törvényjavaslat I. rész A' büntetésekről és büntetésekről 354. §.

19 Az 1843. évi törvényjavaslat 355§. és 356. §.

„a azt mint teljes értékűt tudva ismét kiadja”²⁰, és büntette azt, aki az ilyen módon csökkentett értékű pénzt forgalomba hozta.

A törvényjavaslat az alábbiakat tekintette minősítő körülményeknek: annál súlyosabban volt büntetendő a cselekmény, minél nagyobb mennyiségű hamis pénz készült; minél nagyobb mennyiségű volt, amit forgalomba hoztak; minél nagyobb volt a hamis pénz értékének valóságos és név szerinti különbsége. Figyelembe vette továbbá a hamisításhoz használt eszközök, valamint a pénz megtevesztésre való alkalmasságát is.

Büntette a – később a Csemegei-kódexben – hamis pénz kiadásának nevezett cselekményt, amit azonban célzathoz kötött: „hogy ne károsodjék, ismét valódi helyett tudva kiadta”²¹.

A forgalomban nem lévő pénzek, illetve emlékpénzek hamisítását pénzhamisítás helyett csalásként rendelte büntetni, annak ellenére, hogy e fejezetben szabályozta.

Rendelkezett továbbá a kísérlet, valamint a bűnsegédként történő elkövetés büntetendőségéről, és hivatalvesztést írt elő mellékbüntetésként.

A hamisítás fejezetben, az okirat-hamisítás mellett megjelenő bankjegyhamisítást az alábbiak szerint szabályozta: „a'ki bármiféle statuspapirosokat vagy magántársulatoknak közfolyamatban lévő részvényeit, részvényszeleteit (coupons), bankjegyeit meghamisítja, vagy hamisakat készít, tíz év rabságig büntetethetik.”^{22,23}

Az osztrák fennhatóság ellen vívott 1848-49-es szabadságharc leverését követő önkényuralom következményeként 1852-ben került bevezetésre az osztrák büntetőtörvénykönyv, mely alapjaiban változtatta meg az addigi szankciórendszert. Így a pénzhamisításért kiszabható legsúlyosabb büntetés Magyarországon is a szabadságvesztés lett. 1861-et követően, e törvénykönyv hatályon kívül helyezése után visszatértek az 1848. előtti állapotokhoz, és így ismételt szigorodott e cselekmény megítélése.

III. fejezet

Az 1878. évi V. törvénycikk (a Csemegei-kódex) és a Magyar Népköztársaság Büntetőtörvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény

A dolgozat e fejezetének olvasását követően lesz igazán szembeötlő, hogy a Csemegei-kódex alkotói olyan érték- és időtálló szabályozást voltak képesek véghezvinni, amely – a későbbi korok egymással szemben álló szellemisége, gondolkodása ellenére – lényegét tekintve alig változott, így még cirka 150 év elteltével, a mai viszonyok közt is megállná a helyét.

20 Az 1843. évi törvényjavaslat 357. §.

21 Az 1843. évi törvényjavaslat 362. §.

22 Az 1843. évi törvényjavaslat 333. §.

23 Érdekes, hogy már e törvényjavaslat is büntetni rendelte az értékpapír-hamisítást, egy szintre hozva azokat a bankjegy-hamisítással – hasonlóan a XX. század törvénykönyveivel.

1. A Csemegi-kódex és megalkotásának indokai

A törvénykezés és a jogalkalmazás egységessége iránti igény vezetett az akkori világ egyik legmodernebb és – a magyar jogtörténet – egyik legértékállóbb törvényének, a 1878. évi V. törvénycikknek (a Csemegi-kódexnek) a megalkotásához.

A Csemegi-kódex a magyar büntető-jogszabályalkotás mérföldkővét jelentette. Megalkotását komoly kodifikációs munkálatok előzték meg: vizsgálták az akkori legújabb – főként nyugat-európai – büntetőtörvényeket, a korábbi magyar jogalkotást, jogalkalmazást, valamint az azok háttéréül szolgáló jogelméletet.

A XIX. század közepére gyökeres változás következett be a pénzhamisítás jogi tárgya vonatkozásában.

Ezt megelőzően – mint fentebb láthattuk – hazánkban is egyértelműen felségsértésnek tekintették a bűncselekményt, miután a pénzverés és pénzkiadás jogára kizárólag az uralkodó volt jogosult. Ezen a felfogáson az 1733. évi 9. törvénycikk bizonyos mértékben változtatott, mikor e minősültséget már értékhatárhoz²⁴ kötötte.

Később egyre inkább előtérbe kerültek a Beccaria, majd Rossi gondolatait követő nézetek. Az elsőként említett jogtudós úgy vélte, hogy a

„pénzhamisítót [...] korántsem vezeti azon szándék, hogy felségjogot ejtsen hatalmába, hogy felségjogot gyakoroljon illetőleg bitoroljon, hanem hogy mások érdekeinek rovására, tiltott módon gazdagodjék. Hogy ez bizonyos fejedelmi jog felhasználásával, illetőleg sérelmével hajtatik végre; magát a cselekményt épp oly kevésbé kvalifikálja felségsértésnek, mint a hogy az orvvadászat olyan helyen, a hol a vadászat fejedelmi realjogot képez, *nem minősíthető felségjog elleni büntettnek.*”²⁵

Rossi ekként vélekedett:

„a pénz- s más e nemű értéktárgyak, a magánosok tulajdonai ugyan, [...] de a forgalom rohamosságánál, a mindenki által érzett szükségességnél, s a megtartás nehézségeinél, illetőleg azon körülménynél fogva, hogy a pénz folyton egyik kézből a másikba megy át, s az előző tulajdonos joga nyomtalanul tűnik el: úgy lehet a pénzt s értékpapírokat tekintetni, mint a haza valamennyi lakosainak patrimoniumát, és mint ugyanazon időben *mindenkinek közös vagyonát és eszközét.*”²⁶

A Csemegi-kódex alkotói – azonosulva ezen utóbbi állásponttal – a pénzhamisítás valódi jellemének a közhitel megtámadását, a forgalom biztosságának a pénzforgalom megzavarásából származó veszélyeztetést tekintették. Ezt követően tehát e cselekmény jogi tárgya a pénzforgalom biztosságának és a közérdeknek a védelme lett.

Erre tekintettel rendszertanilag a közérdek elleni büntettek és vétségek sorába, azon belül is a XI., „A pénzhamisítás” című fejezetbe sorolták e bűncselekményt.

²⁴ 50 forint. Lásd. a 4. alfejezet utolsó fordulátát.

²⁵ Idézi: A magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről (1878:5.tc.) és teljes anyaggyűjteménye Budapest, 1880. II. kötet 313.o.

²⁶ Idézi: A magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről (1878:5.tc.) és teljes anyaggyűjteménye Budapest, 1880. II. kötet 313.o.

A kódex 203. §-a szerint pénzhamisítást tehát az követett el,

„a ki azon célból, hogy az valódi, illetőleg teljes értékű pénz gyanánt forgalomba tétessék, bel- vagy külföldön folyamatban levő

1. fém- vagy papírpénzt utánoz vagy utánoztat;
2. valódi fém- vagy papírpénzen olyan változást eszközöl vagy eszközöltet, hogy az nagyobb értékűnek látszassék;
3. valódi arany- vagy ezüstpénz fémtartalmát, bármi módon csökkenti, vagy csökkentheti.

Ugyanezen büntettet követi el, a ki a forgalmon kívül helyezett pénzen, a fennebb említett célból, olyan változásokat eszközöl, vagy eszközöltet, hogy az még forgalomban levőnek látszassék.”²⁷

A korábbi szokásjogot lényegesen megváltoztatva rendelkezett a 204. § e cselekmény szankciójáról, így e büntetért már „csak” szabadságvesztés, elkövetési magatartástól függően fegyház vagy börtön járt. Privilegizált esetként, vétségként szabályozta a kódex, és fogházzal büntette, ha e bűncselekményt váltópénzre vagy azt pótló papírpénzre követték el. Büntetendő volt továbbá e cselekmény kísérlete is, valamint a bünszövetségben történő elkövetés is, ha ahhoz előkészület is kapcsolódott.²⁸

A 206. §-ban a forgalomba hozatal is büntetni rendelte, az alábbi megfogalmazással:

- „1. a ki az általa, de nem a 203. §-ban megjelölt célból készített hamis, vagy hamisított pénzt forgalomba hozza;
2. a ki a tétessel vagy ennek részesével egyetértve, hamis vagy hamisított pénzt, forgalombahozatal céljából behoz, átvesz vagy megszerez”²⁹.

Ezen kívül – hamis vagy hamisított pénz csalárd használata elnevezéssel – büntette, ha valaki a hamis vagy hamisított pénzt valódi, illetőleg teljes értékű gyanánt hozta forgalomba. Enyhébben minősült a csalárd használat, amennyiben azt váltópénzre, vagy ezt pótló papírpénzre követték el. E cselekmény kísérletét is szankcionálta a jogalkotó, a kiszabandó büntetés súlyosságát azonban a hamis vagy hamis pénz értékétől tette függővé.

Ismerte e törvénycikk a hamis pénz kiadásának bűncselekményét is. Eszerint aki „a valódi pénz gyanánt kapott hamis, vagy hamisított pénzt, valódi, illetőleg, teljes értékű pénz gyanánt tudva tesz forgalomba: hamis pénz kiadásának vétségét követi el, és hat hónapig terjedhető fogházzal és ezer forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetetik”³⁰.

Ennek kísérlete szintén büntetendő volt.

A 210. § és 211. §-ban sorolta fel tételesen a jogalkotó a különböző, e bűncselekmény szempontjából pénznek tekintendő értékpapírokat. Ilyennek tekintette nevezetesen a bemutatóra szóló, nyomtatott kötelezvényeket, bankjegyeket, részvényeket, az ezeket pótló ideiglenes részvényjegyeket, utalványokat vagy nyugtákat, ezen papírokhöz tartozó ka-

²⁷ 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről - <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5799> 2015.02.01

²⁸ 1878. évi V. törvénycikk 204. § és 205. § 2015.02.01.

²⁹ 1878. évi V. törvénycikk 206. § 2015.02.01.

³⁰ 1878. évi V. törvénycikk 209. § 2015.02.01.

mat- vagy osztalékszervényeket, és szervényutalványokat (couponok és talonok), melyeket valamely állam kormánya, vagy az ilyen papírok kiadására jogosult közpénztár, község, társulat, szövetséget, testület vagy magános adott ki. Valamint azokat a névre szóló kötelezvényeket, és azoknak a kamatszervényeit, szervényutalványait is, melyeket a magyar kormány vagy valamely magyar közpénztár bocsátott közre, amennyiben azokat már többször bocsátották.

Végül a 212. § rendelkezett a kiszabható mellékbüntetéséről: a hivatalvesztésnek, valamint a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztéséről.

A bélyeghamisítás tényállását e törvénycikk – a törvény szerkezetére és a bűncselekmény jogi tárgyára figyelemmel – a pénzhamisítástól jóval távolabb, az okirat-hamisítást követően a XXXIX. fejezetben szabályozta.

A 412. § szerint e bűncselekményt az követte el,

„A ki az állam által kiadott bélyeget, postajegyét, vagy az adó biztosítására szolgáló más jegyet, pecsétet, – valamely edény ürtartalmának, vagy a ki valamely fém természetének, és beltartalmának, bizonyítására szolgáló állami vagy hatósági jegyet utánoz vagy meghamisít, ugyszintén a ki ily bélyegeket, jegyeket, pecsétet tudva forgalomba hoz, vagy azokat értéktelenítési jelök eltávolításával ismét használja, a mennyiben az okozott vagy megkísérlett károsítás miatt (380. §) súlyosabb büntetés alá eső cselekményt nem követett el”³¹.

E bűncselekmény vétségnek minősült, s fogházzal, pénzbüntetéssel, továbbá hivatalvesztéssel büntették.

Előretekintve a következő fejezetek tartalmára, már most megállapítható, hogy a bélyeg fogalma az elmúlt évtizedek során lényegét tekintve alig változott – annak bővülése a technika vívmányainak, a tudományos fejlődésnek volt köszönhető.

2. Az 1961. évi V. törvény és megalkotásának indokai

A II. világháborút követően Magyarország – a nagyhatalmak jaltai megállapodásának következményeként a Nyugat által is elismerten – szovjet fennhatóság alá került. Ennek következtében a cél az volt, hogy hazánkat a szocialista blokkhoz tömörítsék, és így a Szovjetunióban már megszilárdított politikai – gazdasági – társadalmi rendet valósítsák meg, és azt stabilizálják. Ehhez azonban szükség volt a büntetőjog „modernizálására” is, azaz olyan hatékony, a szocializmus elveinek megfelelő jogszabályokra, melyek segítették az újonnan kialakult demokratikus államrend védelmét, a spekuláció letörését, a köz ellátásának biztosítását, valamint biztosították a háborús és népellenes bűncselekmények elkövetőinek felelősségre vonását.³²

Ennek első lépcsője a büntetőjog általános részét magában foglaló 1950. évi II. törvény (Bt.) volt, mely a liberál-kapitalistának titulált Csemegi-kódex általános részét váltotta fel. Az új különös részre azonban még sokáig, az 1961. évi V. törvény megalkotásáig várni

³¹ 1878. évi V. törvénycikk 412. § 2015.02.01.

³² Lásd.: a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény indokolása – általános indokolás CompLex Jogtár

kellett. Ezen 11 év alatt a – szocialista államrendnek megfelelő módosításokon és kiegészítéseken átesett – Csemegi-kódex különös részi tényállásait alkalmazták. E szerteágazó szabályozásnak köszönhetően a büntető joganyag oly mértékben áttekinthetlenné vált, hogy azt kénytelen volt az Igazságügyi Minisztérium rendszerezni és hivatalos kiadványban közzétenni³³.

Ezt követően töretlen célkitűzéssé vált egy olyan egységes büntetőtörvénykönyv létrehozása, mely megfelelt a szocialista büntetőjog elveinek és híven tükrözte a Magyarországon (is) végbement társadalmi, politikai és gazdasági átalakulást.

Ennek jegyében született meg az első átfogó szocialista magyar büntetőtörvény, az 1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntetőtörvénykönyvéről (Btk. vagy szocialista kódex). E Btk.-nak a célja az volt, hogy a korai magyarországi szocialista társadalmi, gazdasági és politikai viszonyoknak megfelelően „segítse a szocializmus sikeres építését, és előretekintően, hatékonyan szolgálja a szocialista társadalom védelmét”³⁴. Ennek megfelelően határozták meg a feladatát: „védje a Magyar Népköztársaság állami, társadalmi és gazdasági rendjét, az állampolgárok személyét és jogait, neveljen a szocialista társadalmi együttélés szabályainak a megtartására, valamint az állampolgári fegyelemre. Ennek érdekében meghatározza, hogy mely társadalomra veszélyes cselekmények büntettek, és hogy ezek elkövetőivel szemben milyen büntetések alkalmazhatók”³⁵.

E jogszabály 1962. július 1-jétől az 1978. évi IV. törvény (az akkori új, mai régi Btk.) hatályba lépésig, 1979. július 1. napjáig volt alkalmazandó.

3. A pénz- és bélyeghamisítás „új” törvényi tényállása – az 1961. évi V. törvény összevetése az 1878. évi V. törvénycikkkel

A témánk szempontjából jelentős bűncselekményeket a fent említett törvény a népgazdaság elleni büntettek című XIII. fejezetben helyezte el, azon belül is a II. cím alatt.

3.1. A pénzhamisítás

A szocialista kódex 241. §-a szerint a fenti büntettet az követte el, aki forgalomban levő pénzt forgalomba hozatal céljából utánozott vagy meghamisított; aki a más által utánozott vagy meghamisított pénzt forgalomba hozatal céljából megszerezte, illetve aki hamis vagy meghamisított pénzt forgalomba hozott. A cselekmény súlyosabban minősült, ha az elkövető a pénzhamisítást bünszövetségben avagy nagy mennyiségű vagy értékű pénzre követte el. Privilegizált esetnek tekintették, amennyiben a hamisítás tárgya váltópénz volt, vagy ha a hamis vagy meghamisított pénz mennyisége vagy értéke nem volt jelentős. A jogalkotó mellékbüntetésként vagyonelkobzást is előírt.

A hamis pénz kiadásának cselekményéről a 242. § rendelkezett. Eszerint: ha az elkövető olyan hamis vagy meghamisított pénzt hozott forgalomba, melyet valódi, illetve

³³ A hatályos anyagi büntetőjogi szabályok hivatalos összeállítása című jogszabálygyűjtemény 1952-ben került kiadásra.

³⁴ Az 1978. évi IV. törvény indokolása a Büntető Törvénykönyvről – Általános indokolás – CompLex Jogtár

³⁵ 1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről.

hamisítatlan gyanánt jogszerűen szerzett meg, és annak hamis vagy meghamisított voltát felismerte, szintén büntettet követ el. Súlyosabban volt büntetendő, amennyiben azt nagy mennyiségű vagy értékű pénzre valóította meg. Már e cselekmény előkészülete is büntetendő volt.

A 244. §-tól kezdődtek az értelmező rendelkezések, nevezetesen, mi volt utánzásnak, meghamisításnak, illetve pénznek tekintendő; mely értékpapírok sorolandók a papírpénz kategóriájába; valamint rögzítette azt is, hogy – a korábban említett 1933-as genfi egyezményre figyelemmel – a külföldi pénz, illetve értékpapír a belföldivel azonos védelemben részesül³⁶.

Ha visszatekintünk a Csemegi-kódex fentebb leírt tényállásaira, feltűnik, hogy a jelzett bűncselekmény vonatkozásában e szocialista elveket valló törvény nem sokban különbözött a liberál-kapitalistának nevezett jogszabály rendelkezéseitől.

Mindkét jogszabályban alapvetően három elkövetési magatartás volt található: az utánzás, a meghamisítás³⁷, valamint a forgalomba hozatal. Mindkettő tartalmazta – az első két elkövetési magatartáshoz kapcsolódó – célzatos³⁸, valamint védte a forgalomban lévő belföldi pénz mellett a külföldi pénzt is.

Privilegizált esetként rendelte büntetni mindkettő a váltópénzre történő elkövetést³⁹, és ismerték a hamis pénz kiadásának a cselekményét is.

Mindkét jogszabály büntetni rendelte az előkészületet, bár a Csemegi-kódex annyiban, amennyiben az szövetségben történt⁴⁰.

A pénzhamisítás bűncselekményét egyformán szabadságvesztéssel rendelték szankcionálni.

Bizonyos értékpapírokat mindkettő – e bűncselekmény szempontjából – papírpénznek tekintett. Az eltérés abban állt, hogy míg a Csemegi-kódex azokat tételesen sorolta fel (mint később az 1978. évi IV. törvény), addig a szocialista Btk. általános megfogalmazást adott: „állam által kibocsátott – és bemutatóra szóló egyéb értékpapír”.

Azonban már a Csemegi-kódex is pénzhamisításnak tekintett minden, a forgalmon kívül helyezett pénzen történő változtatást, amivel az elkövető forgalomban lévő pénz látszatát keltette.

³⁶ Eszerint forgalomban levő pénz utánzásának kell tekinteni forgalomból kivont pénznek olyan megváltoztatását, hogy forgalomba levő pénz látszatát keltse, valamint pénz meghamisításának kell tekinteni olyan jelzés alkalmazását, illetve eltávolítását, amely annak megjelölésére szolgál, hogy a pénz csak meghatározott országban érvényes, továbbá a pénz nemesfém-tartalmának csökkentését is. Pénz alatt a fém- vagy papírpénzt és a bankjegyet kell érteni. Az állam által kibocsátott értékpapír, valamint – ha közforgalom tárgya – a bemutatóra szóló egyéb értékpapír a papírpénzzel azonos megítélés alá esik. (1961. évi V. törvény 244. §)

³⁷ A meghamisítást a Csemegi-kódex a 203. §-ban így fogalmazta meg: „valódi fém- vagy papírpénzen olyan változást eszközöl vagy eszközöltet, hogy az nagyobb értékűnek látszassék; [valamint] valódi arany- vagy ezüstpénz fém-tartalmát, bármilyen módon csökkenti, vagy csökkentheti”.

³⁸ A Csemegi kódex erről így rendelkezett: „azon célból, hogy az valódi, illetőleg teljes értékű pénz gyanánt forgalomba tétessék”; az 1961-es Btk. a „forgalomba hozatal céljából” kifejezést használta.

³⁹ A Csemegi-kódex ekképp szabályozta: ha a „cselekménynek tárgyát váltópénz, vagy azt pótló papírpénz képezi: a cselekmény vétségét képez, és hat hónaptól három évig terjedhető fogházzal büntetendő.”; az 1961-es Btk. csak a büntetési kategóriát ismerte és súlyosabban szankcionálta: „A büntetés hat hónaptól öt évig terjedő szabadságvesztés, ha a hamisítás tárgya váltópénz”.

⁴⁰ A Csemegi-kódex 132. §-a szerint szövetség akkor létesül, ha két vagy több személy felségértés elkövetését közös egyetértéssel elhatározza.

További lényeges különbség, hogy a Csemegi-kódex ismerte a vétségi kategóriát is, szemben a „kezdeti” szocialista kódex-szel, valamint, hogy – e bűncselekmény vonatkozásában – a „megszerez” magatartás mellett a „behoz” és „átvesz” elkövetési magatartásokat is ismerte.

A mellékbüntetésekre nézve is – a kor társadalmi viszonyaira tekintettel – változás figyelhető meg: míg a Csemegi-kódex a hivatalvesztést és a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztését rendelte az ilyen cselekmény elkövetése esetére, addig az 1961-es büntetőtörvény a vagyonekobzást is alkalmazható szankciónak tekintette.

A szocialista kódex hatályának fennállása alatt e tényállás lényegét tekintve nem módosult. Először az 1971. évi 28. törvényerejű rendelet következtében változott a hamis pénz kiadása minősített esetének megfogalmazása. E büntető novellával ugyanis ismét bevezetésre került a vétségi kategória, elismerve a bűncselekmények súly szerinti felosztásának szükségességét. Ezt követően az egy évet meghaladó büntetési tétellel fenyegetett szándékos, valamint a három évet meghaladó büntetési tétellel fenyegetett gondatlan bűncselekményeket tekintették büntettnak. Minden más bűncselekmény vétség volt – az elkövető szándékától függetlenül. Valószínűleg ennek volt köszönhető, hogy a váltópénzre elkövetett hamisítás büntetésének minimuma a korábbi hat hónapról egy évre emelkedett, mivel így azt továbbra is büntettnak kellett tekinteni.

3.2. A bélyeghamisítás

Az 1961. évi V. törvény szerint az követett el bélyeghamisítást, aki bélyeget forgalomba hozatal vagy felhasználás céljából utánzott vagy meghamisított, avagy a más által utánzott vagy meghamisított bélyeget ugyanilyen célból szerezte meg. A másik alapeset az volt, amikor az elkövető a hamis, a meghamisított, vagy a már felhasznált bélyeget – mint valódit, illetőleg fel nem használtat – hozta forgalomba vagy használta fel. Minősített eset volt, ha a bélyeghamisítást bűnszövetségben, vagy nagy mennyiségű vagy értékű bélyegre követték el.

Amennyiben a felhasznált vagy forgalomba hozott bélyeg mennyisége vagy értéke nem volt jelentős, a bűncselekmény elkövetését enyhébben szankcionálták.

A bélyeg fogalmát is e törvény határozta meg a 246. §-ban (szemben az 1978-as Btk.-val). Eszerint bélyegnek tekintették a postai vagy pénzügyi használat céljára rendelt, forgalomban levő, abból kivont vagy abba még nem került bélyeget; a posta bármely tevékenységi körében használat céljára rendelt, forgalomban levő, abból kivont vagy abba még nem került értékcsikket; a postai bérmentesítő géplenyomatot; alkalmi és más felülnyomást; nemzetközi válaszdíjzselvényt; postai igazoló jegyet; továbbá a díjazással kapcsolatban a posta által alkalmazott bármely felírást vagy jelzést; a szigorú számadás alá eső államigazgatási nyomtatványt, akár volt rajta bélyeglenyomat, akár nem; az olyan hatósági jegyet vagy pecsétet, amely adó biztosítására, fém természetének és tartalmának, anyag átvételének, minőségének vagy mennyiségének bizonyítására szolgált, vagy amelyet pénzügyi hatóság vagy közeg alkalmazott; a mérésügyi hatóság által mérőeszköz

hitelesítésének és vizsgálatának bizonyítására, valamint hordók úrtartalmának jelzésére használt bélyegzőket és pecséteteket.

Ezeket felül e bűncselekmény tárgyának tekintették még a bélyeggyűjtés céljára szolgáló, valamint a külföldön kiállított bélyeget is.

A Csemegi-kódex-szel való összevetés kapcsán e tényállás tekintetében már lényegesebb változtatásokat tapasztalunk.

Egyrészt bővült az elkövetési magatartások köre. Míg a Csemegi-kódex az „utánzásról”, a „meghamisításról”, a „forgalomba hozatalról” és az „újbolí használatról” rendelkezik, addig az 1961-es Btk. ezeket kiegészítette a „megszerzéssel” is.

A korábbi jogszabályunk még nem kötötte célzathoz a bűncselekmény megvalósulását, szemben ez utóbbival.

Lényeges eltérés még, hogy az 1878-as törvénycikk szubszidiárius bűncselekményként szabályozta a pénzhamisítást: „a mennyiben [az elkövető] az okozott vagy megkísérelt károsítás miatt (380. §) súlyosabb büntetés alá eső cselekményt nem követett el”⁴¹.

Míg a szocialista Btk. – magán a törvényen belül – külön értelmező szakaszt alkalmazott, és abban határozta meg, hogy mi minősül bélyegnek, addig a Csemegi-kódex magán a tényálláson belül sorolta fel a bélyegnek tekintendő tárgyakat. E korábbi felsorolás pedig – lényegében hiánytalanul – fellelhető a későbbi szabályozásban. A bélyeg, a postajegy, az adó biztosítására szolgáló más jegy, pecsét, az edény úrtartalmának, valamint fém termékének vagy beltartalmának bizonyítására szolgáló állami vagy hatósági jegy később – az állami és társadalmi viszonyoknak, fejlődésnek megfelelően – az „egyéb bélyegnek tekintendő tárgy” kifejezéssel kiegészítésre került. Így például ide tartozóvá vált a postai bérmentesítő géplenyomat, nemzetközi válaszdíj szelvény, postai igazoló jegy, valamint a szigorú számadás alá eső nyomtatvány.

A szocialista Btk. pedig már minősített esetekről is rendelkezett e cselekmény kapcsán, szemben a Csemegi-kódex-szel.

Az 1961. évi V. törvény fennállása alatt e tényállás lényegében nem változott, csak a minősített esetének minimuma emelkedett hat hónapról egy évre a pénzhamisításnál korábban már említett ok következtében.

IV. fejezet

A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény, valamint annak '90-es évekbeli módosításai

1. Megalkotásának indokai

Bár az 1961-es kódex segítette megszilárdítani a szocialista társadalmi rend alapjait, azonban az évek előrehaladtával láthatóvá vált a változtatás szükségessége.

A változtatások sora 1971-ben kezdődött, mikortól ismét súly szerint osztályozták a bűncselekményeket, csökkentették a halálbüntetéssel szankcionálható bűncselekmények

⁴¹ Az 1878. évi V. törvénycikk 412. § 2015.02.01.

körét, és – a gazdasági, társadalmi változásra tekintettel, a gyakorlat hozta kívánalomnak megfelelően – szükségessé vált bizonyos bűncselekmények szerkezetbeli, valamint tartalmi módosítása is.

Később az 1973-as módosítás az új típusú jogpolitikai irányelvekhez igazodó bírósági jogalkalmazás lehetőségét teremtette meg, szélesítve a kiszabható szankciók körét.

1974-75-ben tovább bővítették a szankciórendszert: megjelentek a szigorított őrizetre, az alkoholisták munkaterápiás intézeti gyógykezelésére, valamint az utógondozásra vonatkozó szabályok.

Bár ezek a gyakorlatban megfelelően alkalmazható, részletekbe menő kiegészítések és módosítások voltak, azonban továbbra is szükségét látták egy új, átfogó, az eddigi fejlődésnek megfelelő büntető törvénykönyv megalkotásának.

A másik indoka az új jogszabály létrehozásának az „a tudományos felismerés, hogy a bűnözés a fejlett szocializmust építő társadalomban sem csökken automatikusan, azonban megvannak a feltételek fokozatos visszaszorítására. A szocialista társadalmi rendszer a bűnözést, mint káros múltbeli örökséget, csak hosszabb történelmi időszak alatt szüntetheti meg. A társadalmi és gazdasági fejlődés jelenlegi szakaszában, amikor a múlt, káros, főként tudati örökségeit még nem sikerült mindenben leküzdőnk, amikor a szocialista tudat még csak kialakulóban van, [...] amikor a fejlődés alapvetően kedvező kísérőjelenségei (az urbanizáció, az iparosodás, [...] a tudományos-technikai fejlődés) bizonyos feltételek mellett [...] a bűnözés növekedése irányába hathatnak, reális feladatként csak a bűnözés korlátozása, csökkentése határozható meg[...] Magyarországon a bűnözés [...] összességében és lényegében nem emelkedett, [...] az elkövetett bűncselekmények túlnyomó többsége csekély súlyú. [...] Az új Büntető Törvénykönyv megalkotásának alapvető célja, hogy a jelenleginél nagyobb összhangot teremtsen a társadalmi-gazdasági viszonyok másfél évtized alatti fejlődése és azok büntetőjogi védelme között.”⁴²

A célkitűzés tehát egy olyan új korszerű, összhangot teremtő törvény megalkotása volt, amely nemcsak a már kialakult szocialista társadalom fejlettségének felelt meg, hanem a jövőben bekövetkező változással is lépést tudott tartani, folyamatos figyelemmel a kialakult bírói gyakorlatra és a Legfelsőbb Bíróság iránymutatásaira.

2. A közlönyállapot

A korábbi törvényhez viszonyítva a dolgozat alapjául szolgáló bűncselekmények szerkezeti elhelyezkedése módosult. Mind a pénzhamisítás, mind a bélyeghamisítás tényállása a törvény gazdasági bűncselekményeket tartalmazó XVII. fejezetének III. címe alá került, „Pénz- és bélyeghamisítás” megnevezéssel.

A pénzhamisítás törvényi tényállásáról a 304. § rendelkezett, míg a bélyeghamisításról a 307. § szólt. E jogszabály már külön tényállásban, a 306. § alatt tüntette fel a hamis pénz kiadásának cselekményét is.

⁴² Az 1978. évi IV. törvény indokolása a Büntető Törvénykönyvről – általános indokolás – CompLex Jogtár

A tárgyalat bűncselekmények tartalmát tekintve mélyreható változások nem következtek be, a módosulások csak a korábban már említett szemléletváltást tükrözték.

2.1. A pénzhamisítás „új” törvényi tényállása

A pénzhamisítás alapesetei között „a más által utánzott” szövegrészt a „hamis” kifejezéssel helyettesítette. Ennek egyszerű logikai magyarázata lehetett. Amennyiben valaki saját maga utánoz pénzt, lényegben azt megszereznie már nem kell, és azt nem is tudja, hiszen már nála van. Így cselekménye kizárólag a „forgalomban lévő pénzt forgalomba hozatal céljából utánoz vagy meghamisít”⁴³ fordulat alá eshet. Ebből következően megszerznie tehát csak olyan nem valódi pénzt lehet, amit más utánzott vagy hamisított meg.

Az egyéb, fogalmazásbeli módosulások annak köszönhetőek, hogy az „új” Btk. továbbvitte a bűncselekmények súly szerinti felosztásának rendszerét, ebből kifolyólag a büntető és vétségi alakzatok már a különös részi törvényi tényállásokban is rögzítésre kerültek.

A pénz mennyiségétől illetőleg értékétől függő privilegizált eset oly módon változott, hogy – valószínűleg stilisztikai okból – kikerült a tényállásból a „nem jelentős” kifejezés elől az „egyébként” szócska.

Egyebekben a büntetési tételkereteket, azok minimumait illetve maximumait, valamint a kiszabható büntetéseket az akkori jogpolitikai indokoknak és jogalkalmazási gyakorlatnak megfelelően módosították.

Az 1978. évi Btk. helyezte először önálló törvényi tényállásba a hamis pénz kiadásának bűncselekményét. E rendelkezés – az utaló szabályt mellőző, így egyszerűbbé vált megfogalmazása mellett – annyiban változott, hogy kiiktatta az „és a pénz hamis vagy hamisított voltát felismerte” szövegrészt. Ennek oka az lehetett, hogy ha valaki a pénz hamis illetve hamisított voltával nem volt tisztában, akkor a pénz valódiságát tekintve volt tévedésben. Mivel a tévedés büntethetőséget kizáró ok volt, az elkövetőt nem lehetett felelősségre vonni olyan tény miatt, amelyről az elkövetéskor nem tudott. Továbbá, mert a pénzhamisítás bűncselekményénél a jogalkotó nem rendelte büntetni a gondatlan elkövetést, nem volt büntethető az elkövető akkor sem, ha a tévedését gondatlanság okozta⁴⁴.

Lényeges – szerkezetbeli – változás volt még, hogy míg a szocialista kódex rendelkezett a pénz fogalmáról, addig az új szabályozást követően az értelmezések – változatlan tartalommal – az 1978. évi IV. törvény hatálybalépéséről és végrehajtásáról szóló 1979. évi 5. törvényerejű rendeletbe (Btké.) kerültek.

2.2. A bélyeghamisítás „új” törvényi tényállása

Lényeges tartalmi változtatásokat ez esetben sem tudunk megemlíteni.

Egyetlen érdemi módosítás a bélyeghamisítás privilegizált eseténél lelhető fel. A korábbi Btk. szerint csak abban az esetben minősült enyhébben e bűncselekmény, amennyiben

⁴³ Lásd az 1961. évi V. törvény 241. § (1) bek. a.) pontját, valamint az 1978. évi IV. törvény 304. § (1) bekezdés a.) pontját.
⁴⁴ E Btk. 27. § (3) bekezdése ugyanis akként rendelkezett, hogy a tévedés nem zárja ki a büntethetőséget, ha gondatlanság okozza, és a törvény a gondatlanságból eredő elkövetést is bünteti.

nyiben „a felhasznált vagy forgalomba hozott bélyeg mennyisége vagy értéke nem jelentős”⁴⁵. Így tehát a jogalkotó indokolatlanul leszűkítette az enyhébb büntetés alkalmazásának lehetőségét kizárólag a harmadik alapesetre, amelyben az elkövetési magatartás a forgalomba hozás, illetőleg a felhasználás volt. Ezen változtatott az „új” kódex, mikor e vonatkozásban úgy rendelkezett, hogy – a korábbi szabályozást kibővítve – akkor is enyhébben minősült a bűncselekmény, ha a hamis, illetve a meghamisított bélyegek mennyisége vagy értéke nem volt jelentős.

A büntetőjogi szankciókban, a kiszabható szabadságvesztés alsó és felső határának változásában, valamint a tényállás – bűncselekmények súly szerinti felosztásából következő – minősítésében bekövetkezett módosulásokat, továbbá a „más által utánzott” kifejezés „hamis” szóra történő felcserélésének indokát e helyütt külön megemlíteni nem kívánom, csak utalnék a fentebb leírtakra. [lásd.: jelen fejezet 2.1.pont]

Lényeges azonban – jelen cím alatt is – megemlíteni azon szerkezeti változást, miszerint a Btké. sorai közé került – némi tartalmi változtatással – a bélyegre vonatkozó fogalom meghatározás.

Az új szabályozás során szűkült a definíció köre, s így már nem tartoztak ide a postai igazoló jegy és a szigorú számadás alá eső államigazgatási nyomtatványok. A jogalkotó továbbá apróbb – stilisztikai – pontosításokat is véghezvitt, melyekkel egyszerűsítette, egyértelműsítette a tényállást: múlt idő helyett jelen időt alkalmazott, a többszám helyett egyes számot, valamint a több pontra is vonatkozó szabályozást az adott rendelkezés végén helyezte el⁴⁶.

3. A módosító jogszabályok

3.1. A büntető jogszabályok módosításáról szóló 1993. évi XVII. törvény

Az egyik legjelentősebb módosítás következett be az 1978. évi IV. törvény életében e jogszabály hatályba lépésével, minek során a jogalkotó – többek között – a szabadságvesztés-büntetés alternatívájaként alkalmazott javító-nevelő munka helyett bevezette a főbüntetések sorába a közérdekű munka-büntetést.

A dolgozat alapját képező bűncselekmények szankciórendszerét e változás oly módon érintette, hogy a jogalkotó – 1993. május 15. napjától – a javító-nevelő munka helyett közérdekű munkáról rendelkezett. Ezt követően a 306. § (1) bekezdésében szabályozott hamis pénz kiadása vétségének, valamint a 307. § (4) bekezdés szerinti bélyeghamisítás privilegizált esetének elkövetése okán a szabadságvesztés, illetve a pénzbüntetés helyett közérdekű munkát lehetett kiszabni.

⁴⁵ A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény 245. § (4) bekezdése – CompLex Jogtár

⁴⁶ Így az 1961-es Btk. 246. § (1) bekezdés d.) pontja szerint bélyeg az „olyan hatósági jegy vagy pecsét, [...] amelyet pénzügyi hatóság vagy közeg alkalmazott. E múlt időt, valamint a feleslegessé vált „közeg” kifejezést iktatta ki az új jogszabály. Az egyes és többszám vonatkozásban lásd ugyanezen szakasz e.) pontját, valamint a Btké. 25. § (1) bekezdésének d.) pontját. Az utolsó állításra pedig lásd ugyanezen szakasz a.) és b.) pontját, valamint a Btké. fenti szakaszának (2) bekezdését.

3.2. A büntető jogszabályok módosításáról szóló 1994. évi IX. törvény

A pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények vonatkozásában az első lényeges változás az 1994. évi IX. törvény megalkotásával és hatályba lépésével következett be.

E törvény megszüntette a gazdálkodási kötelességeket sértő bűncselekmények külön címben történő szabályozását. Így a XVII. fejezet I. címe helyébe a „Gazdálkodási kötelességeket és gazdálkodás rendjét sértő bűncselekmények” megnevezés lépett, ennek megfelelően pedig a következő címek számozása eggyel csökkent. E lépést a jogalkotó az alábbiakkal indokolta: „a gazdaság mai viszonyai között a sértett jogtárgy nem különül el minden esetben. Egyes újonnan beiktatott bűncselekmények pedig egyaránt sérthetik a gazdálkodási kötelességeket és a gazdálkodás rendjét”⁴⁷.

A dolgozat eddigi részeiben kizárólag a pénzhamisítás és a bélyeghamisítás bűncselekményét vizsgáltam, mint pénzforgalom biztonsága elleni bűncselekményeket. Bár valóban léteztek más, készpénzt helyettesítő megoldások, például a csekk, váltó, azonban a korábbi jogszabályok azokat nem e kategóriában rendelték büntetni, hanem vagy az okirat-hamisítás vagy a csalás körében. A későbbiekben a gazdaság – főként a pénzügyi rendszer – fejlődése következtében jelent meg az az igény, hogy önálló törvényi tényállásokat alkossanak az olyan büntetendő cselekményekre, melyek elkövetési tárgya valamilyen készpénzt helyettesítő eszköz volt.

Erre figyelemmel szükséges e törvény által megvalósított tartalmi változtatásokat vizsgálni. Ahogy az általános indokolás kifejti, a XVII. fejezetben szabályozott bűncselekmények többsége szorosan kapcsolódik az állami gazdaságirányításhoz. Magyarországon pedig a – rendszerváltást követően újrászabályozott – Alkotmányban deklarált piacgazdaság kialakulása ekkorra már ténylegesen megindult. E fejlődéssel lépést tartva kisebb módosításokat már végrehajtott a jogalkotó, mikor – többek között – beiktatta a Btk.-ba a csődbüntett és a hitelező jogtalan előnyben részesítése bűncselekmények törvényi tényállásait. Azonban további módosítások mellett szükségessé vált „a gazdasági bűncselekmények teljes körű újrászabályozása”⁴⁸.

Témánk szempontjából az egyes – készpénz helyett – fizetésre használandó eszközök védelmének önálló bűncselekményként történő szabályozása bír jelentőséggel. Ezért kell szólni az – 1994. május 15. napjától módosult – visszaélés csekkel (313. §), továbbá – az újként hatályba lépett – váltóhamisítás (313/A. §), bankkártya-hamisítás (313/B. §) és bankkártyával visszaélés (313/C. §) bűncselekményekről, valamint a 313/D. § alatt szabályozott értelmező rendelkezésekről.

A visszaélés csekkel törvényi tényállása szubszidiárius bűncselekményként már szerepelt e Btk.-ban. Az 1994-es törvény által kizárólag az elkövetéséért kiszabható szankció felső határa súlyosbodott, így az egy év helyett már két év szabadságvesztés járt. Maga

⁴⁷ A büntető jogszabályok módosításáról szóló 1994. évi IX. törvény indokolása – részletes indokolás a 8. §-hoz CompLex Jogtár

⁴⁸ A büntető jogszabályok módosításáról szóló 1994. évi IX. törvény indokolása – általános indokolás CompLex Jogtár

a tényállás nem változott, továbbra is az követte el, aki fedezetlen csekket bocsátott ki vagy hozott forgalomba. Annak ellenére növekedett a büntetési tételkeret, hogy maga a csekkhasználat sem volt – jelenleg sem igazán az – elterjedt. A szigorodás valószínűleg a „korszerűsítésnek” volt köszönhető, igazodva az Európai Tanács ajánlásaihoz.

A 313/A. §-ba újként beiktatott váltóhamisítás megfogalmazása a visszaélés csekkel bűncselekményének mintájára történt. A szintén szubszidiárius bűncselekmény akkor valósult meg, ha az elkövető hamis vagy meghamisított váltót hozott forgalomba. A cselekmény minősítése, valamint az elkövetésért kiszabható büntetés is igazodott az előbbi bűncselekményhez, így megvalósításáért vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztés járt. Mindkét cselekmény általában a csalással szubszidiált.

A bankkártya-hamisítás és az azzal való visszaélés megjelenése jelentős lépés volt. Ekkorra ugyanis már oly mértékben elterjedt a bankkártya-használat hazánkban, hogy indokoltá vált az ezt sértő cselekmények önálló törvényi tényállásban történő szabályozása. Ennek oka a megtévesztett sértett személyében rejlik, ugyanis nemcsak az – általában – természetes személy tulajdonosé, hanem a bankkártyát kibocsátó pénzintézet joga is sérült e bűncselekmény megvalósítása során.

A 313/B. § alatt szabályozott bankkártya-hamisítás – a fentebb említettekhez hasonlóan – szintén vétséget képező szubszidiárius bűncselekmény, melynek elkövetési magatartásai azonban a pénzbüntetés elkövetési magatartásaihoz hasonlóak: a meghamisítás, a hamis bankkártya készítése, valamint az ilyen bankkártya megszerzése. Lényeges, hogy e cselekmények csak és kizárólag akkor voltak büntetendők, ha felhasználás végett követték el⁴⁹.

A 313/C. §-ban előírt bankkártyával visszaélés elkövetési magatartása a hamis vagy meghamisított bankkártya felhasználása, de csak annyiban, amennyiben az jogtalan hasznoszerzés célzatával, valamint eredménnyel: kár okozásával járt. A törvény e tényállásnál már minősített esetekről is rendelkezett, melyeknél a kiszabható büntetés súlyossága az elkövetési értékhatártól, valamint az elkövetés módjától függött – hasonlóan a vagyoni elleni bűncselekményekéhez.

A 313/D. §-ban határozta meg a jogalkotó e bűncselekmények elkövetési tárgyának, azaz a bankkártyának a fogalmát. Eszerint ennek minősült minden olyan, pénzintézeti tevékenységet végző jogi személy által kibocsátott kártya, mely pénz felvételére, illetőleg áru vagy szolgáltatás ellenértékének kiegyenlítésére szolgált. A bankkártyával való visszaélés vonatkozásában csekkgarantáló kártyához tartozó csekk is elkövetési tárgynak volt tekintendő a 313/C. § (6) bekezdése alapján.

E törvény módosította továbbá a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény hatályba lépéséről és végrehajtásáról szóló 1979. évi 5. tvr.-t, azaz a Btk-t is.

A 24. § (2) bekezdését oly módon, hogy – az eddigi általános megfogalmazás helyett – tételesen sorolta fel azokat az értékpapírokat, amelyek a papírpénzzel azonos megítélés

⁴⁹ A tényállás megvalósulása célzatot feltételezett, hasonlóan a pénzhamisításhoz.

alá estek.⁵⁰ Ezzel a jogalkotó egyértelművé tette a papírpénzzel azonos megítélés alá eső értékpapírok körét.

A Btk. 27/C. §-ába 50.000,- Ft-os értékhatárt iktatott a jogalkotó a bankkártyával visszaélés vonatkozásában⁵¹, emiatt az ezt el nem érő károkozás esetén nem valósult meg bűncselekmény.

3.3. A Büntető Törvénykönyvről szóló

1978. évi IV. törvény módosításáról szóló 1996. évi LII. törvény

A következő módosító jogszabály – mely témánk szempontjából jelentőséggel bír – az 1996. évi LII. törvény volt. Megalkotásának alapvető indoka a fekete gazdálkodás elleni hatékonyabb fellépés volt. A jogalkotó azonban szükségesnek tartotta bővíteni a XVII. fejezetet olyan bűncselekményekkel, melyek önálló törvényi tényállásban történő szankcionálása – a gazdaság fejlődésére tekintettel – indokoltá vált. Ebből kifolyólag kerültek be a törvénybe a piramisjáték szervezése, a jogosulatlan biztosítási tevékenység, valamint a fedezetlen bankkártya felhasználása törvényi tényállásai. Módosult továbbá a devizagazdálkodás rendjét sértő bűncselekmény és annak elnevezése is a devizáról szóló 1995. évi XCV. törvény megalkotására tekintettel.

A 312/A. § alá került a pénzforgalom biztonságát szolgáló, *fedezetlen bankkártya felhasználása* elnevezésű bűncselekmény. Beiktatásának indoka a bankkártya-használat mind szélesebb körű elterjedése volt, ami azonban nemcsak előnyökkel járt.

„Számos esetben fordult elő [ugyanis], hogy a bankkártya tulajdonosa a számára biztosított hitelkeretet jelentősen túllépte, a csalási szándéka azonban – vagyis hogy véglegesen el kívánta tulajdonítani ezt az összeget – nem állt fenn vagy nem volt bizonyítható”⁵².

Az ilyen típusú cselekmények szankcionálására – a visszaélés csekkel tényállás mintájára – vezették be ezen új törvényi tényállást, szintén szubszidiárius bűncselekményként. Az új rendelkezés következményeként ki kellett terjeszteni a bankkártya fogalmát erre a cselekményre is, ezért a 312/A. §-ra történő utalás is bekerült a 313/D. § alatt szabályozott értelmező rendelkezések sorai közé.

3.4. A büntető jogszabályok módosításáról szóló 1998. évi LXXXVII. törvény

E jogszabály következményeként a bankkártyával kapcsolatos bűncselekményekre vonatkozó rendelkezések változtak meg 1999. március 1-jével.

Ennek során a jogalkotó a 313/B. § alatt szabályozott *bankkártya-hamisítás* törvényi tényállását kiegészítette egy (3) bekezdéssel, valamint annak előkészületi cselekményét is büntetni rendelte – az e törvényt jellemző szigorítás jegyében.

⁵⁰ Ilyennek tekintette a jogalkotó a kötvényt, a letéti jegyet, a befektetési jegyet, a részvényt, a vagyonjegyet, a közraktár jegyet, feltéve, hogy a névre szóló értékpapírok átruházását jogszabály vagy az értékpapíron feltüntetett nyilatkozat nem zárta ki. Korábban a jogszabály a 24. § (2) 2. fordulata így fogalmazott: „...valamint – ha a közforgalom tárgya – a bemutatóra szóló egyéb értékpapír a papírpénzzel azonos megítélés alá esik”.

⁵¹ Lásd. a büntető jogszabályok módosításáról szóló 1994. évi IX. törvény 37. §-át, valamint a Btk. 27/C. §-át.

⁵² A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról szóló 1996. évi LII. törvény indoklása – részletes indoklás a 22-23. §-hoz ComLex Jogtár

A 313/C. §-ba foglalt *bankkártyával visszaélést* úgy módosította, hogy az eredeti megfogalmazást⁵³ az a.) pont alá helyezte. A gyakorlat hozta kívánalmaknak megfelelően ehhez újabb esetként rendelte büntetni a jogalkotó a bankkártya jogosulatlan felhasználását, valamint azt is, amikor valaki a hamis, a hamisított vagy a jogosulatlanul használt bankkártyával történő fizetést elfogadja. Továbbra is feltétel maradt az eredmény, a kár okozása, azonban célzat csak az a.) pontban szabályozott alapesethez kapcsolódott.

3.5. A büntető jogszabályok módosításáról szóló 1999. évi CXX. törvény

E törvény szintén a 313/C. §-ban szabályozott *bankkártyával való visszaélés* törvényi tényállását módosította. Ennek során bővítette a minősített esetek körét: súlyosabban rendelte büntetni a különösen jelentős kárt okozó cselekmény elkövetőjét, valamint ha a különösen nagy kárt okozó bankkártyával visszaélést bűnszövetségben vagy üzletszerűen követték el.

E törvény iktatta be a Btk.-ba a (7) bekezdést, kibővítve az elkövetési tárgyak körét: 2000. március 1-jétől e tényállás szerint rendelte büntetni a csekkgarantáló kártyához tartozó csekkre történő elkövetést.

V. fejezet

A 2000-es évek módosító rendelkezései az új Btk. hatályba lépésig

1. A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról szóló 2001. évi CXXI. törvény

A következő, változásokat hozó jogszabály a 2001. évi CXXI. törvény volt, mely módosította a pénzhamisítás elkövetési magatartásait, annak minősített eseteit, átfogalmazta a váltópénzre elkövetett pénzhamisítást, valamint két évre növelte az előkészületért kiszabható szabadságvesztés-büntetés felső határát. Mindemellett új tényállással egészítette ki a büntető törvénykönyvet: bekerült a 304/A. § alá a pénzhamisítás elősegítése.

E rendelkezések alapvető oka az Európa Tanács által kibocsátott azon kerethatározat, mely a pénzhamisítással szembeni büntetőjogi és más szankciókkal biztosított védelem erősítéséről szól, tekintettel az euró, mint fizetőeszköz bevezetésére. E kerethatározat nemzeti jogba való átültetése nemcsak a már csatlakozott államok feladatává vált, hanem a csatlakozni kívánóké is. Mivel a kerethatározat kibocsátásakor – 2000. május 29. – az euró bankjegyek és pénzermék még nem jelentek meg a forgalomban – azok bevezetésére csak 2002. január 1-jével került sor –, azonban formájuk már ismert volt, szükségessé vált a büntetőjogi védelmük. Erre tekintettel emelte ki a jogalkotó az utánzással és hamisítással megvalósuló pénzhamisításnál az elkövetési tárgy, a pénz „forgalomban lévő” jelzőjét.

Indokoltá vált továbbá a Btk. 24. § (2) bekezdésébe foglalt pénz fogalomnak a módosítása is. Ezentúl a törvényes fizetőeszköznek minősülő, illetve a *pénzkibocsátásra jogosult*

⁵³ Az eredeti tényállás: „Aki hamis vagy meghamisított bankkártyát jogtalan haszonszerzés végett felhasznál és ezzel kárt okoz, bankkártyával visszaélést követ el”.

intézmény hivatalos közleménye alapján a jövőben, meghatározott időponttól törvényes fizetőeszköznek minősülő fém-vagy papírpénzt és bankjegyet kellett pénznek tekinteni.

Kiegészült továbbá a (3) bekezdés is, és ezt követően külföldi pénz alatt az eurót is érteni kellett.

A fent említett kerethatározat 3. cikkében foglaltaknak megfelelően bővítette a jogalkotó a 304. § (1) bekezdés b) pontjának elkövetési magatartásait „az országba behoz, onnan kivisz, az ország területén átvisz” elkövetési magatartásokkal.

A minősített illetve privilegizált esetek átfogalmazása a Btk. 138/A. §-ára figyelemmel vált szükségessé. E rendelkezés szabályozta a kisebb, nagyobb, jelentős, különösen nagy és különösen jelentős érték, valamint kár rendszerét, és erre tekintettel indokoltá vált, hogy a különös részi tényállások is igazodjanak ezen általános részben megfogalmazott rendszerhez. Ennek indokát a jogalkotó abban látta, hogy

„a „jelentős” magasabb értéket jelent, mint a „nagyobb”, ami azt jelenti, hogy a nem jelentős érték nagyobb értéket jelenthet. Erre tekintettel a törvény a különösen nagy vagy azt meghaladó értékre elkövetett pénzhamisítást rendeli súlyosabban büntetni, illetve a váltópénzre vagy kisebb értékre elkövetett történő elkövetés esetén teszi lehetővé a privilegizált eset alkalmazását”⁵⁴.

Erre tekintettel változtatott a törvényhozó a *hamis pénz kiadása* bűncselekménye minősített esetének szövegezésén is: ezt követően az elkövető súlyosabban akkor volt büntetendő, ha a cselekményt különösen nagy vagy azt meghaladó értékre követte el.

Az előkészületre kiszabható szankció szigorodásának két oka volt, az egyik a bűnözés szerkezetében bekövetkezett változás, a másik az ismertté vált bűncselekmények évről évre történő növekedése. Az össz-bűnözés növekedésének pedig volt egy másik következménye is: a büntetés-végrehajtási intézetek telítetté váltak. Ezért is vált szükségessé – többek között – a közérdekű munka és pénzbüntetés nagyobb mértékben történő megjelenése a szabadságvesztés alternatívájaként.

Az általános rész módosítására tekintettel a 304. § (3) bekezdésének átfogalmazása is szükségessé vált, minek során azonban a törvényhozó figyelmen kívül hagyta azt a tényt, hogy ezt követően a váltópénz értékhatár nélkül, míg a „rendes” pénz kisebb értékre történő elkövetése minősül bűncselekménynek. Ezt az igazságtalan szabályozást kellett később kiküszöbölnie a jogalkalmazásnak és a jogalkotásnak is. [Lásd.: 2.2. pont 2. bekezdése]

A fent említett kerethatározat 3. cikkében foglaltak következménye a 304/A.⁵⁵ § beiktatása a Btk.-ba. Eszerint szankcionálni kell⁵⁶ a pénzhamisításra alkalmassá tett eszközök, cikkek, számítógépes programok, valamint a pénz védelmét szolgáló bankjegy-részek, hologramok csalárd előállítását, átvételét, megszerzését vagy birtoklását. Bár a Btk. már eddig is büntette a pénzhamisítás előkészületét, azonban „az csak akkor állapítható meg,

54 A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról szóló 2001. évi CXXI. törvény indokolása – általános indoklás CompLex Jogtár

55 A Btk. 304/A. § így szól: „Aki pénzhamisításához szükséges anyagot, eszközt, berendezést vagy számítógépes programot készít, megszerez, tart, átad, forgalomba hoz vagy azzal kereskedik, vétséget követ el”.

56 Lásd erre példaként a Veszprémi Városi Bíróság 10.Fk.622/2008/11. számú ítéletét.

ha az adott személynek szándékában áll a bűncselekmény elkövetése, azaz pénzhamisítás esetén pénzt akar hamisítani”⁵⁷. A kerethatározatban foglalt előírások maradéktalan betartása végett volt indokolt a pénzhamisítás elősegítésének az önálló tényállásba foglalása.

Módosította továbbá az elkövetési tárgyat, a *bankkártya definícióját* is: a 313/D. §-a bankkártyának tekintett minden olyan pénzügyi intézmény által kibocsátott fizetési kártyát, amely a bankkártya-követelés feletti rendelkezéshez távolról hozzáférést biztosító, készpénz-helyettesítő fizetési eszközként szolgált, továbbá kiterjesztette a büntetőjogi védelmet a külföldön, az adott ország vonatkozó jogszabályainak megfelelően kibocsátott bankkártyára is.

„A fogalom meghatározáskor a törvény a Hpt. (1996. évi CXII. tv.) rendelkezéseit s fogalomrendszerét [...], valamint az elektronikus fizetési eszközök kibocsátására és használatára vonatkozó egyes jogszabályokról szóló 77/1999. (V.28.) Korm.rendelet értelmező rendelkezéseit vette alapul.”⁵⁸

Mind a 313/B. §-ban, mind a 313/C. §-ban szabályozott bűncselekmény tárgyának minősült továbbá a csekkgarantáló kártyához tartozó csekk, valamint – 2002. április 1-jétől, e módosító jogszabály hatálya lépésétől – az olyan kártya is, melyet valamely gazdálkodó szervezet bocsátott ki, és amely a kibocsátó áruja vagy szolgáltatása ellenértékének kiegyenlítésére alkalmas volt. (Ez az ún. kereskedői kártya.) Ezt azért volt indokolt, mint védendő tárgyat, külön megemlíteni, mert a hitelintézetekről és pénzügyi vállalkozásokról szóló 1996. évi CXII. törvény alapján a kereskedői kártyák kibocsátása nem minősült pénzügyi szolgáltatásnak – így az az értelmező rendelkezésben foglalt definíciónak sem felelt meg. E kártyák mind jobban elterjedt használata pedig szükségessé tette a büntetőjogi védelem kiterjesztését.

2. A 2003. évi módosító jogszabályok

2.1. A büntető jogszabályok és a hozzájuk kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2003. évi II. törvény

Az e címben jelölt jogszabály 2003. március 1-jével történő hatályba lépése óriási változást hozott a pénzügyi bűncselekmények vonatkozásában. A pénz- és bélyeghamisítás cím alá tartozó törvényi tényállások nem változtak, azonban hatályon kívül kerültek az alábbi pénzügyi bűncselekmények: a fedezetlen bankkártya felhasználása, a visszaélés csekkel, valamint a váltóhamisítás. Ezek mellett lényegesen módosították a bankkártya-hamisítás és bankkártyával visszaélés alcímeket és azok tartalmát.

E rendelkezések bevezetésének indoka az Európai Unió Tanácsa által 2001. május 28. napján elfogadott kerethatározat, mely a nem készpénzes fizetőeszközök hamisítása és az ilyen fizetőeszközzel elkövetett csalás elleni küzdelemről szólt.

57 A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról szóló 2001. évi CXXI. törvény indokolása – részletes indoklás a 63-65. §-hoz CompLex Jogtár

58 A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról szóló 2001. évi CXXI. törvény indokolása – részletes indoklás a 66-68. §-hoz CompLex Jogtár

„A kerethatározat átfogó értelmező rendelkezést ad a nemkézpénzes fizetőeszközök fogalmáról, továbbá széleskörűen meghatározza a büntetni rendelt elkövetési magatartásokat [...] azonos büntetőjogi védelmet kíván meg az 1. Cikkének a.) pontjába foglalt meghatározás alá tartozó minden fizetőeszköznek. Így azonos védelemben kell részesíteni többek között a bank- és hitelkártyát, a pénzügyi intézetek által kibocsátott egyéb kártyákat, a csekket és a váltót, amennyiben azok [...] védettek a másolással illetve a csalárd felhasználással szemben.”⁵⁹

Az akkori Kormány álláspontja szerint a Btk. szabályozása e vonatkozásban néhol elaprózott, néhol kazuisztikus volt, és eltérő védelmet biztosított a különböző készpénzes fizetőeszközöknek. Mivel ez nem felelt meg a kerethatározatban foglalt előírásoknak, a törvényhozó átalakította a nem készpénzes fizetőeszközök védelmét szolgáló tényállások rendszerét. Így 2003. március 1. napjától kezdődően lényegében már csak két rendelkezés, a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz meghamisítása, valamint a készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel való visszaélés szabályozták a nem készpénzes fizetőeszközökkel szemben elkövetett visszaéléseket.

A fent említett kerethatározat 2. Cikke meghatározta a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz fogalmát is. Eszerint „fizetőeszköz a törvényes fizetőeszközöktől (bankjegyeiktől és érméktől) különböző materiális dokumentum, amely birtokosának illetve felhasználójának speciális jellegénél fogva lehetővé teszi, önmagában vagy más fizetőeszközzel együtt, pénz vagy pénzügyi értéket átutalását, úgy mint pl.: hitelkártyák, eurocheque kártyák, pénzügyi intézmények által kibocsátott más kártyák, utazási csekket, eurocsekket, egyéb csekket és váltót, amelyek akár formájukkal, kódolásukkal vagy aláírással védettek a másolás vagy csalárd felhasználás ellen”⁶⁰.

Meghatározta továbbá azokat az elkövetési magatartásokat is, amelyek büntetendővé nyilvánítása tagállami kötelezettség. Ilyennek tekintendő a „csalárd felhasználás céljából hamis fizetőeszköz előállítás” vagy a „fizetőeszköz meghamisítása”.

A bankkártya hamisításra és a bankkártyával visszaélésre vonatkozó törvényi tényállásaink ezen elvárásoknak alapvetően megfeleltek, azonban – fentiekre, valamint az elkövetési tárgy szűk körére tekintettel – ezeket oly módon kellett módosítani, hogy a bankkártya mellett a váltóra és a csekkre is kiterjedjenek. A magyar jogalkotó kiemelkedően tett eleget e követelményeknek, ugyanis „a készpénz-helyettesítő fizetőeszköz fogalma jóval tágabb [lett], mint [...] amelyet a kerethatározat megkíván, [...] mivel magába foglalja az elektronikus pénzeszközöket is (pl.: elektronikus pénztárca)”⁶¹.

A tényállások szövegezésén a jogalkotó alapvetően nem változtatott. A 313/B. § (1) bekezdésének a.) pontjában foglalt rendelkezés elkövetési magatartásai közül azonban elhagyta a „megszerzés” fogalmát. Ezt azzal indokolta, hogy ez a *bankkártyával visszaélés*

59 A büntető jogszabályok és a hozzájuk kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2003. évi II. törvény – általános indokolás ComplEx Jogtár

60 A büntető jogszabályok és a hozzájuk kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2003. évi II. törvény indokolás – részletes indokolás a 25. §-hoz ComplEx Jogtár

61 A büntető jogszabályok és a hozzájuk kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2003. évi II. törvény indokolás – részletes indokolás a 25. §-hoz ComplEx Jogtár

egyik formájának tekintendő, így az elkövetőt az – újrászabályozott – 313/C. § alapján lehet felelősségre vonni. Ugyanis új tényállásként⁶² a (7) bekezdés kimondta, hogy ezen bűncselekményt az követi el, aki olyan készpénz-helyettesítő fizetési eszközt, amely nem vagy nem kizárólag a sajátja, másétól, ennek beleegyezése nélkül, jogtalanul megszerzi; vagy az, aki hamis, vagy meghamisított, illetve az előző fordulat szerint megszerzett készpénz-helyettesítő fizetési eszközt átad, megszerzi, az országba behoz, onnan kivisz, az ország területén átvisz.

Kikerültek a törvényből továbbá az elkövetési tárgyak bővítésére vonatkozó rendelkezések, tekintettel arra, hogy a készpénz-helyettesítő eszköz fogalma már tartalmazta ezeket. A jogalkotó azonban a kereskedői kártyára történő kiterjesztést továbbra is indokoltnak tartotta megtartani, mivel ezen eszköz kibocsátása továbbra sem minősült pénzügyi szolgáltatásnak a szakirányú törvény⁶³ szerint.

Indokolatlanná vált továbbá a *fedezetlen bankkártya felhasználása* bűncselekményének fenntartása is, ugyanis – az e területen végbement fejlődésre tekintettel – lehetlenné vált kizárólag önmagában e bűncselekményt elkövetni.

A *visszaélés csekkel* bűncselekményének fenntartása a készpénz-helyettesítő eszköz fogalmára tekintettel vált szükségtelenné, hiszen e cselekmény a „jogosulatlan felhasználással” elkövethető 313/C. § (1) bekezdésének b.) pontja alá volt vonható.

Mivel a jogalkotó e bűncselekményeket szubszidiáriusként határozta meg, ezen utóbbi megvalósulása esetén a súlyosabb bűncselekmény – a törvényi feltételek fennállta esetén – elsősorban a csalás lehetett, főként, ha a fedezetlen csekk – természetes személynek történő – kibocsátásakor az elkövető fizetési képzetlensége tartós vagy végleges volt. E bűncselekmény sértettje tehát általában természetes személy volt.

A bankkártyával való visszaélés kapcsán azonban, mivel az elkövető általában nem konkrét személlyel került kapcsolatba, nem lehetett megtevéstésről beszélni. Ebből kifolyólag e cselekmény nem is konkurrálhatott a csalással, s így ez utóbbi súlyosabb esetben sem volt megállapítható. Ez módosult a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz definíciója során: a csekkre, illetve váltóra történő elkövetések a csalás speciális formái voltak, így ezen elkövetési tárgyakra megvalósított cselekmények a csalással valóságos anyagi háttérben sohasem állhattak.⁶⁴

Szintén a kerethatározat eredménye volt, hogy a jogalkotó a 313/D. § alá új tényállásként – a pénzhamisítás elősegítése mintájára – beiktatta a *készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisítása elősegítésének* bűncselekményét. A 4. Cikk ugyanis előírta, hogy „a hamis fizetőeszköz készítéséhez, illetve a fizetőeszköz meghamisításához kialakított eszközök, dolgok, számítógépes programok, és bármely más módszerek csalárd készítését, átvételét, megszerzését, eladását, átadását, illetve birtoklását”⁶⁵ is szükséges büntetni.

62 Lásd erre példaként a Veszprémi Városi Bíróság 9.B. 1893/2009/16. számú ítéletét.

63 A hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló 1996. évi CXII. törvény (Hpt.)

64 Lásd. a büntető jogszabályok és a hozzájuk kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2003. évi II. törvény indokolását – részletes indokolás a 26. §-hoz ComplEx Jogtár

65 A büntető jogszabályok és a hozzájuk kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2003. évi II. törvény indokolása – részletes indokolás a 27. §-hoz ComplEx Jogtár

A tényállás szerkezetének felépítése, a szóhasználat szinte teljes egészében megegyezett a pénzhamisítás elősegítésével. Ugyanígy a megalkotásának indoka is, miszerint „valóban elképzelhető, hogy az, aki a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisításához szükséges anyagot, eszközt, számítógépes programot előállítja, megszerzi stb., annak szándéka a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisításának az elkövetésre már nem terjed ki”⁶⁶.

Többek között erre tekintettel kellett továbbra is párhuzamosan szabályozni a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisítása előkészületének büntetendőségét, mivel – az indoklás szerint – e stádium megvalósítóját csak akkor lehetett felelősségre vonni, ha valóban szándékában állt az adott cselekményt véghezvinni.

2.2. Az Európai Unió tagállamaival folytatott bűnügyi együttműködésről szóló 2003. évi CXXX. törvény

E 2004. március 1-jével hatályba lépett jogszabály, az Európai Unió tagállamaival folytatott bűnügyi együttműködéséről szól. Alapja az Európai Unió Tanácsa által 2002. június 13. napján elfogadott, az európai elfogató parancsról és a tagállamok közötti átadási eljárásról, valamint a tagállamok által 2000. május 29. napján elfogadott, az Európai Unió tagállamai közötti kölcsönös bűnügyi jogsegélyről szóló egyezmény. A törvény öt fejezetből áll, melynek IV. fejezete rendelkezik a büntetőjogi tárgyú törvények módosításáról.

A dolgozat szempontjából jelentős, lényegében kodifikációs hibát javító módosítások a pénz- és bélyeghamisítás címet, ezen belül is a pénzhamisítás, a pénzhamisítás elősegítése és a bélyeghamisítás törvényi tényállásait érintették.

A Btk. 304. § (3) bekezdésében a jogalkotó – az 1/2003. büntető jogegységi döntésnek⁶⁷ is megfelelően – korrigálta azon – a 2001. évi CXXI. törvénnyel elkövetett – hibáját, hogy az értékhatarok egységesítése során nem volt tekintettel a kisebb érték alsó határára. Ennek következtében a tízezer forint értéket meg nem haladó pénzhamisítás nem minősült bűncselekménynek, szemben a váltópénzre elkövetett hamisítással. Ezen indokolatlan megkülönböztetést kiküszöbölve szabályozta újra a törvényhozó a pénzhamisítás privilegiált esetét.

Szintén jogalkotói figyelmen kívül a következő változtatás indoka. A fentebb említett 2001-es módosító törvény a 2000. május 29-én elfogadott kerethatározat elvárásainak megfelelően elhagyta a „forgalomban lévő” szövegrészt a pénzhamisítás törvényi tényállásából. Azonban a pénzhamisítás elősegítése bűncselekményénél, a 305. § alatt található „utánzás” meghatározásánál ugyanezt „elfelejtette” megtenni. Mivel a kerethatározatnak való megfelelés kötelezettsége és a változtatás indoka továbbra is fennállt, javítva e hibát a jogalkotó hatályon kívül helyezte a fent említett szövegrészt.

⁶⁶ A büntető jogszabályok és a hozzájuk kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2003. évi II. törvény indoklása – részletes indoklás a 27. §-hoz CompLex Jogtár

⁶⁷ E Legfelsőbb Bírósági döntés kimondta, hogy a 2001. évi CXXI. törvény 63. §-ával módosított Btk. 304. §-ának (3) bekezdése szerint a tízezer forintot meg nem haladó értékű pénzre elkövetett pénzhamisítás - a váltópénz meghamisítását kivéve - nem bűncselekmény. Ha pénz utánzásával követik el, akkor az 1999. évi LXIX. törvény 163. §-ában meghatározott szabálysértésnek minősülhet, egyéb módon elkövetve, szabálysértést sem valósít meg.

A korábbi, fent nevezett módosító jogszabály alkotóinak kívánalma az volt, hogy a 138/A. §-ban szabályozott értékhatarok összhangba kerüljenek a különös részi tényállásokkal. A bélyeghamisítás tényállásánál azonban ez annak ellenére nem történt meg, hogy a bűncselekmény a pénzhamisítás korábbi tényállásához hasonló értékhatarokat tartalmazott. Ennek eleget téve módosította a törvényhozó a Btk. 307. § (3) és (4) bekezdését⁶⁸.

Az idők folyamán bekövetkezett technikai és jogszabályi változások a Btké.-ben szabályozott *bélyeg fogalom* módosítását is szükségessé tették. A jogszabály indoklása szerint ugyanis a bérmentesítést igazoló eszközöket pontosan kellett meghatározni, hiszen a bélyeghamisítás szempontjából a díjbevétel, illetőleg annak kiesése került előtérbe; az „alkalmi és más felülnyomás” kifejezésből pedig nem derült ki pontosan, hogy a „felülnyomás” új díjtételt is tartalmazott. Egyértelműbbé tette a jogalkotó azzal is a bélyeg-definíciót, hogy különválasztotta „az adó biztosítására szolgáló hatósági jegy” fordulatot a „fém természetűek vagy tartalmának bizonyítására szolgáló hatósági jel” fordulattól.

3. A 2007. évi módosító jogszabályok

3.1. A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény és más büntetőjogi tárgyú törvények módosításáról szóló 2007. évi XXVII. törvény

E jogszabály a pénzhamisítás cím alatt található bűncselekmények vonatkozásában nem hozott változást, kizárólag a készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés törvényi tényállását, valamint a pénzügyi bűncselekmények című fejezetre vonatkozó rendelkezéseket bővítette.

Így 2007. június 1. napjától kezdve csak magánindítványra volt büntethető az elkövető a 313/C. § (9) bekezdése alapján, amennyiben a sértett hozzátartozójaként követte el a készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélést. Ugyanis hasonlóan a vagyon elleni bűncselekményekhez, az ilyen esetekben a sértett gyakran nem kívánt feljelentést tenni, s míg erre például lopás esetén volt lehetősége, addig e bűncselekmény esetén nem. Ezen belső, erkölcsi kívánalomnak eleget téve egészítette ki a rendelkezést a jogalkotó.

A törvényhozó az egységes értelmezés és szóhasználat érdekében beiktatta a 315. § alatt található értelmező rendelkezések (2) bekezdésébe a gazdasági tevékenység büntető törvényi definícióját. Bár a jogalkotó több jogszabály (így például a jövedéki adóról, az adózás rendjéről, az egyéni vállalkozásról szóló törvények) sorai között rendelkezik ennek meghatározásáról, azonban a szóhasználat különbözősége sokszor meggátolta az azonos értelmezést. Erre tekintettel tartotta szükségesnek a törvényhozó, hogy a büntetőjogi tényállások vonatkozásában – a Btk.-ban használatos fogalomrendszernek megfelelő – egységes gazdasági tevékenység fogalmat határozzon meg. Ezek alapján a XVII. fejezet

⁶⁸ Korábban a minősített eset: „nagy mennyiségű vagy értékű” bélyeg volt, a módosítás után: „különösen nagy vagy azt meghaladó”. Korábban a privilegizált eset így hangzott: „ha hamis, a meghamisított vagy az újból felhasznált bélyeg mennyisége vagy értéke nem jelentős. A módosítás következtében: „ha a bélyeghamisítást kisebb, vagy azt el nem érő értékű bélyegre követik el” szövegrész lett.

alkalmazásában gazdasági tevékenység a bevétel elérése érdekében vagy azt eredményező módon saját kockázatra rendszeresen végzett termelő, kereskedelmi vagy szolgáltató tevékenység volt értendő.

3.2. Egyes büntetőjogi tárgyú törvények módosításáról szóló 2007. évi CLXII. törvény

E jogszabály megalkotásának indoka a pénzmossa és a terrorizmus finanszírozásának a megelőzéséről és megakadályozásáról szóló 2007. évi CXXXVI. törvény hatályba lépése, valamint az egyéb, pénzügyi tárgyú (a gazdasági bűncselekmények háttérjoganyagát alkotó) törvények módosítása volt. Erre tekintettel – a jogszabályok közötti összhang megteremtése érdekében – szükségessé vált a Btk. XVII. fejezete egyes tényállásainak kizárólag technikai jellegű módosítása.

Témánk szempontjából egy jelentős intézkedést kell megemlíteni: e módosító törvény 29. § (3) bekezdésének b.) pontja 2008. január 1-jei hatállyal változtatta meg a Btk. 313/B. § (2) bekezdésének és a Btk. 313/C. § (8) bekezdésének rendelkezését az alábbiak szerint. Ezt megelőzően – mindkét rendelkezés értelmében – kereskedelmi kártyának valamely gazdálkodó szervezet által kibocsátott olyan kártya minősült, amely a kibocsátó áruja vagy szolgáltatása ellenértékének kiegyenlítésére alkalmas volt. A módosítást követően a jogalkotó elhagyta a „vagy szolgáltatása ellenértékének” szövegrészt, és helyére beiktatta az „árának” kifejezést.⁶⁹ E változtatás megfelelt a 315. §-ban foglalt értelmező rendelkezésnek is, mely azt határozta meg, mi minősül árának. A XVII. fejezet alkalmazásában tehát áron az áru (szolgáltatás) ellenében járó bármilyen vagyoni értékű ellenszolgáltatás is érteni kellett.

4. A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról szóló 2009. évi LXXX. törvény

E jogszabály a szigorítás jegyében, a bűnözés hatékonyabb visszaszorítása érdekében módosította a Btk. Általános és Különös Részét egyaránt, így az e dolgozat szempontjából jelentős bűncselekmények elkövetésének következményeként kiszabható büntetőjogi szankciókat. Ezen új irányvonalat követve 2009. augusztus 10. napjával kezdődően hatályon kívül helyezte a jogalkotó a szabadságvesztés eddig alkalmazható két alternatíváját, a közérdekű munkát és a pénzbüntetést. E rendelkezés – többek között – a pénzhamisítás előkészületét [304. § (4) bek.], a pénzhamisítás elősegítését (304/A. §), a hamis pénz kiadásának vétségét [306. § (1) bek.], a bélyeghamisítás privilegizált esetét [307. § (4) bekezdés], a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisításának első alapesetét [313/B. § (1) bek.], a készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés vétségi alakzatait [313/C. (2) bek. és (7) bek.], valamint a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisításának elősegítése vétségét (313/D. §) érintette.

⁶⁹ Ennek következtében kereskedelmi kártyának már azon gazdálkodó szervezet által kibocsátott kártya volt tekintendő, mely a kibocsátó áruja árának kiegyenlítésére volt alkalmas.

5. A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény és egyeb törvények pénzügyi bűncselekményekkel összefüggő módosításáról szóló 2011. évi LXIII. törvény

E módosító jogszabály következményeként 2012. január 1-jével lényegesen megváltozott a gazdasági bűncselekmények rendszere. A változtatás alapvető indoka az volt, hogy „következtesebbé és használhatóbbá” [váljon] a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény a költségvetést károsító bűncselekmények vonatkozásában. [...] Indokolt, hogy a jogalkotó immár magát a költségvetést állítsa a védelem fókuszába, s az elkövetési magatartást a lehető legabsztraktabb módon fogalmazza meg.⁷⁰

Témánkat tekintve e rendelkezés kapcsán csak egy kisebb, technikai jellegű módosítás következett be.

A 313/E. §-ban szabályozott értelmező rendelkezés két bekezdéssel bővült ki, így az eddig az (1) bekezdésben szabályozott *készpénz-helyettesítő fizetési eszköz fogalmának* meghatározása a (3) bekezdésbe került, lényegi tartalma – a stilisztikai módosításokat leszámítva – azonban nem változott⁷¹. Az (1) és (2) bekezdések alá pedig – a gazdasági bűncselekmények Btk.-beli sorrendjének megfelelően – először a költségvetés, majd a vagyoni hátrány fogalmát helyezte a jogalkotó.

6. A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény hatálybalépéséhez kapcsolódó átmeneti rendelkezésekről és egyes törvények módosításáról szóló 2012. évi CCXXIII. törvény

E jogszabály amellet, hogy az új Btk., a 2012. évi C. törvény hatályba léptető jogszabálya, egyben módosító törvény is. A joggyakorlat hozta kívánalmaknak megfelelően változtatta meg a régi Btk., az 1978. évi IV. törvény egyes rendelkezéseit a büntető kódex hatályba lépéséig, 2013. július 1-jéig terjedően.

A pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekményeket tekintve két bekezdést érintett a jogszabályváltozás.

A 313/C. § (7) bekezdés a.) pontjában meghatározott fordulat elkövetési magatartását kibővítette az „elvéttellel”, továbbá ugyanezen rendelkezésben törvényi egységet hozott létre az „egy vagy több” jelző beiktatásával. Az első fordulatban leírt módosítás azért szükségeltetett, mert e magatartás megvalósítása a legtipikusabb és leggyakoribb a készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés esetében, továbbá „azért is indokolt, mert az ilyen módon elkövetett bűncselekmény büntetőjogi üldözést igényel függetlenül attól, hogy az elkövető szándéka csupán az elkövetési tárgyak elvételére, vagy azon túl a már megszerzésnek minősülő tartós birtoklásra is irányul”⁷².

⁷⁰ A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény és egyes törvények pénzügyi bűncselekményekkel összefüggő módosításáról szóló 2011. évi LXIII. törvény indokolása – általános indokolás CompLex Jogtár

⁷¹ A jogalkotó mellőzte a „külön” jelzőt a „jogszabályban meghatározott” szövegrész előtt, illetve felcserélte a „továbbá” kifejezést a „valamint” kötőszóra.

⁷² A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény hatálybalépéséhez kapcsolódó átmeneti rendelkezésekről és egyes törvények módosításáról szóló 2012. évi CCXXIII. törvény indokolása – részletes indokolás a 36. §-hoz CompLex Jogtár

A törvényi egység megteremtésének az okát a jogalkotó abban látta, hogy az „egy alkalommal egy személytől egy vagy több okirat vagy készpénz-helyettesítő fizetési eszköz elvétele egységes értékelést igényel anélkül, hogy [...] az ilyen elkövetési tárgyakra elkövetett bűncselekmények rendbelisége körében kialakított töretlen gyakorlatot áttörné”⁷³.

A 313/C. § (7) bekezdés b.) pontját is érintette a módosító rendelkezés: a törvényhozó a fentebb leírtak következményeként kiegészítette ezen pontot, és büntetni rendelte azt is, aki olyan készpénz-helyettesítő fizetési eszköz(öke)t ad át, szerez meg, [...] amely nem vagy nem kizárólag a sajátja, és mástól, annak beleegyezése nélkül, jogtalanul vett el.

A másik változás az értelmező rendelkezéseket szabályozó 313/E. § (3) bekezdésében található *készpénz-helyettesítő fizetési eszköz* definícióra vonatkozott. Az általános értelmű „jogszabály” kifejezést konkretizálta, megnevezve a hitelintézetekről, valamint a személyi jövedelemadóról szóló törvényeket; illetve az elkövetési tárgyak körét is bővítette a kincstári kártyával és az utalvánnyal. Pontosította továbbá a feltételrendszert, megnevezve, hogy készpénz-helyettesítő fizetési eszköz esetén a másolás, a meghamisítás vagy a jogosulatlan felhasználás ellen a kivitelezése, kódolás vagy a rajta lévő aláírás folytán védett. Ezt megelőzően a törvényi szabályozás ezen okokról nem szólt.

VI. fejezet

A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény, az új Btk.

1. Megalkotásának előzményei

A rendszerváltás óta komolyan foglalkoztatta a jogalkotót egy új, a gazdasági, politikai és társadalmi változásoknak megfelelő büntető kódex megalkotásának gondolata. Mivel egy átfogó, alapvető jogszabály létrehozása nem kis előkészületi munkát igényel – elméleti-tudományos értekezéseket, a gyakorlat alapos vizsgálatát, elemzését feltételezi, mindemellett meg kell próbálni előre felkészülni a fejlődés hozta bűnelkövetés megelőzésére és kiküszöbölésére is⁷⁴ – a hirtelen változás szelében a törvényhozás inkább csak javító munkát, toldozást-foltozást végzett a büntető jogszabályon. Megnehezítette még a feladatot, hogy – büntetőjogi vonatkozásban is – eltérő szemléletű kormányok váltották egymás, ebből pedig gyakran következett az ellenzék támogatásának hiánya is⁷⁵. Az előbb említettek alapján – álláspontom szerint – csak olyan környezetben alkotható meg és fogadható el egy nagy volumenű törvény, amely erős politikai háttérrel bír és erős támoga-

73 A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény hatálybalépéséhez kapcsolódó átmeneti rendelkezésekről és az egyes törvények módosításáról szóló 2012. évi CCXXIII. törvény indokolása – részletes indokolás a 36. §-hoz CompLex Jogtár

74 A 90-es években ugyanis ugrásszerűen megemelkedett a bűnelkövetések száma, mindemellett megjelentek eddig nem ismert, a piacgazdaság hozta új típusú bűncselekmények. Ezen utóbbiak megjelenésére és felderítésére sem az állami szervek, sem a nyomozó hatóság – az ismeretlenség okán – nem voltak felkészülve.

75 A bal-liberális kormányok enyhébb vonalat követtek, míg a konzervatív vezetés szigorúbb, tettarányos büntetéseket írt elő. Látható volt ez az 1978-as évi Btk. módosításai kapcsán.

tottságot feltételez az országgyűlésben. Így már 2010-ben elvárásként tekintett a – kétharmaddal rendelkező – Kormány a büntetőjogi kódex megalkotására, hiszen a Nemzeti Együttműködési Programjában az alábbiakat fogalmazta meg.

„Nemzeti ügy és nemzeti érdek, hogy Magyarországon rend legyen, olyan rend, amely igazságot szolgáltat, szigorú törvényeket alkot, mindenkinek védelmet garantál, új politikai értékrendet alakít ki és ezzel megteremti a nemzet felemelkedését. [...] Ahhoz, hogy Magyarországon rend legyen, szigorú, következetes törvényekre van szükség. [...] A jogszabály szigora, a büntetési tételek növelése, az életfogytig tartó szabadságvesztés többszöri alkalmazása, az áldozatok védelme meg fogja fékezni a bűnök elkövetőit és világossá teszi a társadalom minden tagja számára, hogy Magyarország nem a bűnelkövetők paradicsoma. Erős Magyarország csak akkor születethet, ha az ország házában olyan törvények születnek, amelyek garanciát jelentenek a törvénytisztelők biztonsága számára”⁷⁶.

Többek között e gondolatok következményeként született meg később a 2012. évi C. törvény, melyet az Országgyűlés a 2012. június 25-i ülésnapján fogadott el, kihirdetésére 2012. július 13. napján került sor. A jogszabály 2013. július 1-jei hatályba lépésével pedig a korábbi Btk., az 1978. évi IV. törvény, valamint a végrehajtására alkotott 1979. évi 5. törvényerejű rendelet hatályát veszítette.

2. Megalkotásának indokai

Megalkotásának – egyúttal az előző Btk.-t is érintő módosítások – indokaként a miniszter a rendszerváltást követően végbement változásokat, a felgyorsult tudományos és technikai fejlődést, az Európai Unióhoz való csatlakozásunk következményeként előírt jogharmonizációs kötelezettséget jelölte meg.

A Kormány kiemelt feladatának tekintette többek között, hogy

„helyreállítsa Magyarországon a rendet és javítsa az állampolgárok biztonságérzetét. [...] Az új Büntető Törvénykönyvvel szembeni legfontosabb elvárás tehát a szigorúság, amely nem feltétlenül jelent tételhatár-emelést, hanem a tettarányos büntetőjogi szemlélet hangsúlyosabb megjelenítését a törvényben. Végső cél, hogy [...] egy egységes, korszerű, következetes és hatékony törvénykönyv szülessen meg, [ugyanis] így nyeri vissza a büntetőjog a szabályozási rendszerben betöltött zárókö szerepét”⁷⁷.

Ez nem jelentett teljes dogmatikai szakítást a korábbi Btk.-val, azonban a számtalan módosítás okozta egység-bomlást csak egy új törvénnyel lehetett helyreállítani.

3. A törvény felépítése

A hatályos Btk. alapvetően megtartotta az 1978. évi IV. törvény szerkezeti felépítését, attól annyiban tér el, hogy van egy harmadik része is – az Általános Rész és a Különös Rész után – az ún. Záró Rész, mely az értelmező, a hatályba léptető, a hatályon kívül helyező, és az egyéb, technikai jellegű rendelkezéseket tartalmazza.

76 A Nemzeti Együttműködési Programja 2010 43-46.o. - <http://www.parlament.hu/irom39/00047/00047.pdf> 2015.02.25.

77 A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény indokolása – általános indokolás CompLex Jogtár

Tartalmát tekintve az Általános Rész lényegében nem változott, a törvényhozó álláspontja szerint ugyanis „az alapvetően nem igényel koncepcionális újragondolást, annak a dogmatikája kellően kidolgozott, és kiforrott gyakorlata van”⁷⁸.

A Különös Rész felépítését tekintve azonban komoly változtatást eszközölt a jogalkotó: álláspontja szerint az eddigi felosztás idejétmúlt, így indokoltá vált – az Alaptörvényben is megjelenített – védett jogtárgyak szerint rendezni a fejezeteket. Ezek eredményeként „a kódex áttekinthetővé, érthetőbbé és könnyebben kezelhetővé válik”⁷⁹.

A korábbi XVII. fejezetként szabályozott gazdasági bűncselekményeket tehát öt, rövidebb fejezetre tagolta a törvényhozó a védett jogtárgyak alapján. A XXXVIII. fejezet tartalmazza a pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni, a XXXIX. fejezet a költségvetést károsító bűncselekményeket. A pénzmosás tényállásairól a XL. fejezet rendelkezik, míg a gazdálkodás rendjét sértő bűncselekményeket a XLI. fejezet szabályozza. E témában az utolsó, a XLII. fejezet a fogyasztók érdekeit és a gazdasági verseny tisztaságát sértő bűncselekményekről szól.

Jelen dolgozat alapját a XXXVIII. fejezetet alkotó törvényi tényállások⁸⁰ képezik.

Az új Btk.-ban e rendelkezések elnevezésüket és lényegi tartalmukat tekintve alig változtak – a készpénz-helyettesítő fizetési eszközökkel kapcsolatos rendelkezéseket leszámítva –, csak kisebb, pontosító, helyesbítő javítások történtek. Néhány tényállás új elkövetési magatartással egészült ki, máshonnan kikerültek rendelkezések – esetleg átkerültek más szakasz alá. Bizonyos tényállások büntetési tételei súlyosbodtak, egyeseknél pedig újabb minősített esetek jelentek meg.

4. A pénzhamisítás „legújabb” törvényi tényállása

A pénzhamisítással kapcsolatos törvényi tényállásokat két szakaszba foglalta a jogalkotó.

A 389. § alá került az *alap eset*, mely érdemében nem⁸¹, csak – stilisztikai szempontból – annak szóhasználatában változott. Így az „országba behoz” szókapcsolatot az „ország területére behoz” kifejezés váltotta fel, az ország területén átvizsgálást pedig egyszerűen az „azon átszállít” kifejezéssel helyettesítette, a „büntetett követ el” helyett a „büntetett miatt” kifejezést használta.

A szigorítás jegyében a minősített eset *büntetési tételének* felső határa tíz évről tizenöt évre emelkedett, mivel ez „jobban kifejezi a cselekmény társadalomra veszélyességét, és nagyobb teret biztosít a bírói mérlegelésnek”⁸².

78 A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény indokolása – általános indoklás CompLex Jogtár

79 A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény indokolása – általános indoklás CompLex Jogtár

80 A pénzhamisítás, a pénzhamisítás elősegítése, a bélyeghamisítás, a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisítása, a készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel való visszaélés és a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisításának elősegítése.

81 Lásd erre példaként a Veszprémi Járásbíróság 15.B.350/2013/21. számú ítéletét, valamint a 9.B.1255/2012/4. számú ítéletét.

82 A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény magyarázata CompLex Jogtár

Az *előkészület* büntethetősége pedig a korábbi két évről három évre emelkedett, így megszűnt annak vétségi minősültsége is.

Az Európai Tanács 2000. május 29. napján elfogadott kerethatározata nem támogatta a *váltópénzre, valamint a kisebb vagy azt el nem érő értékű pénzre* elkövetett pénzhamisítás privilegizált esetként történő szabályozását, ezért e – korábban a 304. § (3) bekezdésébe foglalt – szabály az új Btk.-ba már nem került be.

Míg az előző kódex a *hamis pénz kiadását* önálló törvényi tényállásként rendelte büntetni, addig a hatályos törvény oly módon változtatott ezen, hogy a pénzhamisítás részeként, a 389. § (4) bekezdésében szabályozza, szankcióját tekintve viszont bizonyos értékhatárhoz kötött – figyelemmel a szerzés jóhiszeműségére – korlátlan enyhítést tesz lehetővé. Az új Btk.-val szemben az 1978-as évi törvény e rendelkezéshez minősített esetet is kapcsolt.

A törvény továbbra is változatlanul tartalmazza a pénz meghamisításának és utánzásának az értelmezését, azonban ide kerültek – a korábban a Btké.-ben szabályozott pénzt és az értékpapírt *definiáló* jogszabályi *rendelkezések*, bennük apróbb módosításokat eszközölve.

A hatályos Btk. szerint *pénznek* már nemcsak a törvényes fizetőeszköz, valamint a kibocsátásra jogosult intézmény által a jövőben annak minősülő bankjegy és érme tekintendő, hanem jogszabály, valamint európai uniós jogi aktus által annak minősített törvényes fizetőeszköz is.

Míg a korábbi rendelkezés fém- vagy papírpénzről és bankjegyről szólt, addig az új Btk. már egyértelműen – a jegybank-törvény⁸³ szóhasználatára miatt a jogszabályok közt előállt következtelenség megszüntetése és a jogszabálybeli összhang⁸⁴ megteremtése céljából – bankjegyként és érmeként jelöli a törvényes fizetőeszközt.

A hatályos törvény ismét visszatért a *bankjegynek minősülő értékpapírok* vonatkozásában az általános jellegű megfogalmazásra⁸⁵ – szemben a korábbi taxatív felsorolással. Valószínűleg azért, mert ez utóbbi szabályozási módszer indokolatlanul szűkítette le e tárgyak körét, s így bonyolulttá, nehézkessé tette a bővítés lehetőségét, ugyanis ahányszor változna az ide sorolandó értékpapírok fajtája, úgy annyiszor kellene a jogszabályt módosítani.

A törvényalkotó kihagyta azt a rendelkezést az új Btk.-ból, miszerint *külföldi pénzen az eurót* is érteni kell. Ennek okát a törvény indokolása, magyarázata nem részletezi, de feltételezhetően azért tartotta feleslegesnek, mert amennyiben az euró Magyarországon is bevezetésre kerül, úgy azt már egyértelműen magyar pénznek kell tekinteni, amíg pedig

83 Már a Magyar Nemzeti Bankról szóló 1991. évi LX. törvény, majd az ezt hatályon kívül helyező 2001. évi LVIII. törvény, később pedig az ezt követő 2011. évi CCVIII. törvény, s a legújabb, 2013. évi CXXXIX. törvény szóhasználatában is a *bankjegy és érme* kifejezés szerepel(t).

84 A Btké. 24. § (1) bekezdése a *fém- és papírpénzt, valamint a bankjegyet*, a (4) bekezdése viszont már a forgalomból kivont *bankjegyet és érmét* tekintette pénznek.

85 Eszerint a bankjeggyel azonos megítélés alá esik a nyomdai úton előállított, sorozatban kibocsátott értékpapír, amennyiben annak átruházását jogszabály vagy az értékpapírra rávezetett nyilatkozat nem zárja ki.

csak más országban használják, addig egyértelműen külföldinek számít, így a – korábbi és a hatályos szabályozás értelmében is – hazaival azonos védelmet élvez.

Továbbra is külön tényállásként rendeli büntetni a törvényhozó a 390. § alatt fekvő *pénzhamisítás elősegítését*. Az elkövetési magatartásainak és az elkövetési tárgyainak köre azonban az alábbiak szerint változott.

2013. július 1-jétől kezdődően tehát e bűncselekményt – a korábban is fennálló – készítéssel, átadással, megszerzéssel, tartással és az – újként beiktatott – elfogadással, az ország területére történő behozatallal, onnan való kivittel vagy azon történő átszállítással lehet megvalósítani. A jogalkotó oly módon szűkítette az elkövetési magatartások körét, hogy mellőzte a kereskedés fogalmát, és helyette csak a tágabb értelmű⁸⁶ forgalomba hozás kifejezést hagyta meg.

Az elkövetési tárgyak bővítése a tudományos és technikai fejlődés következtében, a gyakorlat hozta kívánalmaknak megfelelően vált szükségessé.

Míg a korábbi Btk. nem szabályozott e bűncselekménynél minősített esetet, addig az új törvény a bünszövetségben, valamint az üzletszerűen⁸⁷ történő elkövetést súlyosabban, büntettként szankcionálja.

5. A bélyeghamisítás „legújabb” törvényi tényállása

E 391. § alatt szabályozott rendelkezés tartalma lényegét tekintve nem változott, csak a *megfogalmazása* módosult stilisztikai szempontból a korszerűsítés jegyében. Így a „büntettet követ el” helyett a „büntett miatt” kifejezést használja a törvényhozó, valamint a „mint valódi, illetőleg fel nem használtat” szófordulatot cserélte fel a „valódiaként vagy fel nem használtként” szövegrésszel. Az (5) bekezdésben található értelmező rendelkezéseknél a korábbi „forgalomba hozás” elnevezés helyett a „forgalomba hozatal” megnevezést alkalmazza.

A jogalkotó – a bünelkövetés nemzeti határokat nem ismerő mivoltára tekintettel – e bűncselekménynél is kiegészítette az *elkövetési magatartások* körét az ország területére történő behozatallal, onnan való kivittel, valamint az azon történő átszállítással.

A szigorítás következményeként növelte a törvényhozó a minősített esetenél kiszabható szabadságvesztés *büntetés* minimumát egy évre, a felső határa továbbra is öt év maradt.

Az (5) bekezdésben található értelmező rendelkezések sorába beemelte a – 2013. július 1-je előtt a Btk.-ben szabályozott – bélyeg definíciót, azon kisebb pontosításokat eszközölve. Ennek keretében a törvényhozó kiegészítette a definíciót a postabélyeg és a – már korábban is szabályozott – nemzetközi válaszdíjszelvény fogalmával, valamint az (5) bekezdés ac.) pontjában lévő – a fizetési kötelezettség teljesítésére a hatóság által kibocsátott bélyeg – meghatározást „az addig az időpontig, amíg visszaváltásra, illetve cseréjére az

86 Lásd.: A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény indokolása részletes indokolás a 390. §-hoz CompLex Jogtár

87 A bünszövetség és az üzletszerűség fogalmát az új Btk. a 459. § (1) bekezdésének 2., illetve 28. pontja alatt határozza meg.

állam jogszabály által köteles” szövegrésszel. E védelem a postabélyegre is vonatkozik akkor is, ha az a forgalomba még nem került be, vagy már onnan kivonták⁸⁸.

Elgondolkodtató a jogalkotó azon, indokolásban kifejtett álláspontja – bár maga a törvény erről konkrétan nem rendelkezik –, miszerint:

„a fizetési kötelezettség teljesítésére szolgáló illetékbélyeg, adójegy, zárjegy érvényességi idején belül alkalmas a hatósági eljárásokban fizetési kötelezettség teljesítésére, de ha azok bevonását rendelték el, akkor a védelem kiterjesztése addig az időpontig indokolt, ameddig még a névértéküket képviselik [...]. A forgalomba hozatal előtti időszakra vonatkozó büntetőjogi védelem a postabélyeggel kifejtettek alapján ezek tekintetében is szükséges.”⁸⁹

6. A készpénz-helyettesítő fizetési eszközökkel kapcsolatos törvényi tényállások

E rendelkezések tartalmában és felépítését tekintve a jogalkotó érdemi változásokat eszközölt. Ugyanis míg a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisítását és a készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel való visszaélés károkozás nélküli formáját a XXXVIII. fejezetben szabályozza⁹⁰, addig a kárt eredményező cselekmény átkerült az információs rendszerrel elkövetett csalás tényállása⁹¹ alá a vagyoni elleni bűncselekmények közé. Ennek okát a jogalkotó abban látta, hogy ezen utóbbi magatartások elsősorban vagyoni jogokat sértenek. Álláspontja szerint, mivel ma már döntően az elektronikus fizetési eszközök használata a jellemző, feleslegessé vált önálló tényállásban szabályozni a papír alapú készpénz-helyettesítő fizetési eszközök felhasználásával elkövetett kárt is eredményező visszaélést, a csalás törvényi tényállása megfelelően lefedti azt.⁹²

Kiemelte a jogalkotó a korábbi 313/E. § alatt szabályozott értelmező rendelkezések alól, majd kibővítve annak tartalmát, külön-külön a tényállások alatt, utolsó fordulatként helyezte el az arra vonatkozó rendelkezést, hogy a külföldön kibocsátott készpénz-helyettesítő, illetve az elektronikus készpénz-helyettesítő fizetési eszköz a belföldön kibocsátott készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel azonos védelemben részesül. Ennek oka valószínűleg az lehetett, hogy a hatályos törvény már nem tartalmaz külön, e fejezetre vonatkozó értelmező rendelkezéseket, hanem a fogalom-meghatározást a Záró Részben helyezte el. A hatályos Btk. 459. § (1) bekezdésének 19. pontja szerint tehát készpénz-helyettesítő fizetési eszköz a hitelintézetekről szóló törvényben meghatározott készpénz-helyettesítő fizetési eszköz és a *forgatható utalvány*, a kincstári kártya, az utazási csekk, a *kifizetőt terhelő adó mellett vagy adómentesen adható, korlátozott körű áruk vagy szolgáltatások ellenértékének kiegyenlítése céljából törvény alapján kibocsátott utalvány és*

88 E kiterjesztett büntetőjogi védelmet már a korábbi Btk. is biztosította a postai szolgáltatás bérmentésére alkalmas bélyegre, postai bérmentesítő géplenyomatra, továbbá a díjazással kapcsolatos postai felülnyomásra, felírára vagy jelzésre, illetőleg a fizetési kötelezettség teljesítésére a hatóság által kibocsátott bélyegre. A hatályos Btk. e tárgyak körét bővítette ki a postabélyeggel.

89 A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény indokolása – részletes indokolás a 391. §-hoz CompLex Jogtár

90 Lásd erre példaként a Veszprémi Járásbíróság 9.Fk.964/2014/3. számú ítéletét, valamint a 7.B.1030/2014/7. számú ítéletét.

91 Lásd.: 2012. évi C. törvény 375. § (5) bekezdés

92 A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény indokolása – részletes indokolás a 392. §-hoz CompLex Jogtár

a váltó, feltéve, hogy kivitelezése, kódolása vagy a rajta lévő aláírás folytán a másolás, a meghamisítás vagy a jogosulatlan felhasználás ellen védett. A 20. pont határozza meg az elektronikus készpénz-helyettesítő fizetési eszköz fogalmát, ami a hitelintézetekről szóló törvényben meghatározott készpénz-helyettesítő fizetési eszköz mellett a kincstári kártya és a személyi jövedelemadóról szóló törvény felhatalmazása alapján kiadott elektronikus utalvány, feltéve, hogy ezek információs rendszer útján kerülnek felhasználásra.

Ez nem volt mindig így, ugyanis 2013. szeptember 18. napjáig készpénz-helyettesítő fizetési eszköznek a hitelintézetekről szóló törvényben meghatározott készpénz-helyettesítő fizetési eszközt, illetve a kincstári kártyát, az utazási csekket, a személyi jövedelemadóról szóló törvény felhatalmazása alapján kiadott utalványt és a váltót tekintették, feltéve, hogy azok a kivitelezésük, kódolásuk vagy a rajtuk lévő aláírás folytán a másolás, a meghamisítás vagy a jogosulatlan felhasználás ellen védettek. Mint látható, e rendelkezés – a 2013. évi XCIII. törvény nyomán – a forgatható utalvánnyal bővült, valamint konkretizálta – s nem utaló szabályként fogalmazta meg –, hogy milyen típusú egyéb utalványok és váltók tekinthetők készpénz-helyettesítő fizetési eszköznek. Az elektronikus készpénz-helyettesítő fizetési eszköz fogalma az új Btk. hatályba lépése óta nem változott.

6.1. A készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisítása

A régi Btk.-hoz képest – a szóhasználaton felül, tartalmát tekintve – annyiban változott e rendelkezés, hogy újként rendeli büntetni a jogalkotó azt, amikor valaki „az elektronikus készpénz-helyettesítő fizetési eszközön tárolt adatokat vagy ahhoz kapcsolódó biztonsági elemeket technikai eszközzel rögzíti”. Ezen felül a törvényhozó kiemelte a – korábban a 1996. évi CXII. törvényre (Hpt.-re) történő hivatkozással beiktatott – kereskedői kártyára történő kiterjesztést. E törvény 2. mellékletének 5. pontja (is) szabályozta a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz fogalmát. Eszerint ennek minősült a hitelintézet által kibocsátott fizetési eszköz (kártya, csekk vagy egyéb dolog), amely birtokosa számára lehetővé tette, hogy a kibocsátó hitelintézettel szemben fennálló valamely pénzkövetelésével rendelkezék, annak terhére készpénzt vegyen fel vagy áruk, illetőleg szolgáltatások ellenértékét kiegyenlítsék. Azóta 2014. január 1-jei hatállyal új szakirányú törvény⁹³ született, melynek 6. § -a készpénz-helyettesítő fizetési eszköznek a csekket, az elektronikus pénzt, továbbá a pénzforgalmi szolgáltató és az ügyfél közötti keretszerződésben meghatározott olyan személyre szabott dolgot vagy eljárást tekint, amely lehetővé teszi az ügyfél számára a fizetési megbízás megtételét. Az elektronikus pénz pedig – ugyanezen rendelkezés szerint – az elektronikus pénz kibocsátójával szembeni követelés által megtestesített, elektronikus tárolt – ideértve a mágneses tárolást is – összeg, amelyet pénzeszköz átvitele ellenében bocsátanak ki a pénzforgalmi szolgáltatás nyújtásáról szóló törvényben meghatározott fizetési műveletek teljesítése céljából, és amelyet az elektronikus pénz kibocsátóján kívül más természetes és jogi személy, jogi személyiség nélküli gazdasági társaság és egyéni vállalkozó is elfogad.

93 A hitelintézetekről és pénzügyi vállalkozásokról szóló 2013. évi CCXXXVII. törvény

Kérdés marad, hogy miért nem értelmezte e védelmet továbbra is kiterjesztően a jogalkotó, hiszen a 2013. december 31. napjáig a korábbi Hpt. vonatkozó 3. §-a alapján – figyelemmel ugyanezen törvény 7. § és 8. §-aira – a kereskedői kártyák kibocsátása – álláspontom szerint – továbbra sem minősültek pénzügyi szolgáltatásnak, de az új hitelintézeti törvény fenti definíciói és egyéb rendelkezései értelmében sem tekinthető annak.

6.2. A készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel való visszaélés törvényi tényállása

Ezen a korábbi Btk.-ban meglehetősen bonyolult szabályozott rendelkezés leegyszerűsödött a hatályos törvényben.

Ennek egyik indoka fentebb már kifejtésre került, ezért ezt nem kívánom részletezni. E helyütt csak annyit említenék meg, hogy a korábbi felhasználással megvalósuló esetkör a vagyoni elleni bűncselekményeket szabályozó fejezetbe, a 375. §-ban található információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás törvényi tényállása alá került át. Eszerint büntetendő, aki hamis, hamisított vagy jogosulatlanul megszerzett elektronikus készpénz-helyettesítő fizetési eszköz felhasználásával vagy az ilyen eszközzel történő fizetés elfogadásával kárt okoz⁹⁴.

A korábbi Btk. 313/C. § (1) bekezdésének a.) pontjában lévő kárt okozó célzatos, valamint a b.) pont alatt található célzat nélküli, de jogosulatlan felhasználást a jogalkotó kiiktatta a törvényből, s kizárólag, a „tisztán” kárt okozó felhasználásról rendelkezik, amit akár hamis vagy hamisított, akár eredeti készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel lehet elkövetni. A jelenlegi jogszabály a régi törvény ugyanezen szakasz c.) pontját vette át teljes egészében.

A korábbi Btk.-ban a kisebb kárt okozó, valamint a bűncselekményi értékhatárt meg nem haladó, bünszövetségben és üzletszerűen elkövetett cselekményt, továbbá a nagyobb kárt okozó, valamint az előbbi módon kisebb kárt okozó elkövetéseket eltérően rendelte szankcionálni. A hatályos Btk. ellenben a kisebb és nagyobb kárt okozó elkövetéseket egységesen alapesetként bünteti, a minősített esetek rendszere pedig a jelentős kártól, valamint az előbbieken meghatározott módokon okozott nagyobb kártól indul.

A készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés új tényállása lényegben a korábbi 313/C. § (7) bekezdésének a.) pontját vette át, kiegészítve azt a „vagy amelynek használatára nem vagy nem kizárólagosan jogosult” szövegrésszel. Azonban hiányzik az új rendelkezésből a 313/C. § (7) bekezdésének b.) pontja: a hamis vagy hamisított, illetve a (7) bekezdés a.) pontjában meghatározott módon elvett vagy megszerzett készpénz-helyettesítő fizetési eszköz átadása, megszerzése, az országba való behozatala, innen való kivitele, illetve az ezen történő átvitele. Ennek oka a fentebb kifejtett egyszerűsítésben keresendő,

94 Lásd.: 2012. évi C. törvény 375. § (5) bekezdés. A (6) bekezdés pedig azon értelmező rendelkezést foglalja magában, mely szerint a külföldön kibocsátott elektronikus készpénz-helyettesítő fizetési eszköz a belföldön kibocsátással azonos védelemben részesül.

minek során nem szükséges ezen cselekmény önálló tényállásban történő szabályozása, amennyiben az maradéktalanul ráhúzható más törvényi tényállásra.

Az új szabályozás szerint e rendelkezés sem alkalmazható kereskedői kártyára történő elkövetés esetén.

Újdonság, hogy ezen kár nélküli visszaélés esetén is határozott meg minősített eseteket a jogalkotó, így súlyosabban, azaz büntett miatt rendeli büntetni az elkövetőt, amennyiben a cselekményt bünszövetségben vagy üzletszerűen követte el.

A jogalkotó a magánindítványra történő büntethetőséget – annak logikájára figyelemmel – kiiktatta e tényállás alól, és áthelyezte a vagyoni elleni bűncselekmények fejezetébe a 382. § alá, a 375. §-ban szabályozott információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás (5) bekezdésére tekintettel.

6.3. A készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisítása elősegítésének törvényi tényállása

Az e rendelkezésben történő változtatások szintén a korszerűsítés, illetőleg a szigorítás jegyében következtek be.

Az elkövetési tárgyak körében lecserélte a jogalkotó a számítógépes program kifejezést, és helyette a számítástechnikai fordulatot iktatta be. Kiegészült továbbá e tényállás – a fentebb említett ok mellett e jogszabály rendelkezéseinek összhangjára tekintettel – a „vagy készpénz-helyettesítő fizetési eszközön lévő adat technikai eszközzel való rögzítéséhez szükséges” szövegrésszel.

A pénzhamisítás elősegítése tényállásához hasonlóan bővült az elkövetési magatartások köre – a bűncselekmények határt nem ismerő mivoltára figyelemmel – az ország területére behoz, onnan kivisz, azon átszállít fordulatokkal, emellett mellőzte a jogalkotó az „azzal kereskedik” magatartást a „forgalomba hozatal” bővebb értelmére figyelemmel.

A szigorítás kapcsán ebben az esetben is meghatározott a törvényhozó új minősített eseteket. Eszerint súlyosabban, de még mindig vétség miatt büntetendő az elkövető, ha a cselekményt bünszövetségben vagy üzletszerűen⁹⁵ valósította meg – szemben a pénzhamisítás elősegítésénél, ahol ezen új minősített esetek elkövetői büntetést követnek el.

⁹⁵ A bünszövetség és az üzletszerűség fogalmát az új Btk. a 459. § (1) bekezdésének 2., illetve 28. pontja alatt határozza meg.

VII. Fejezet

Befejezés

A dolgozat befejezésként – a záró gondolatok előtt – hadd említsek meg néhány érdekes jogesetet a magyar történelemből.

7.1. Két eset a XVI. századból⁹⁶

A középkorban Csorbakő várát (is) a Bebek család birtokolta, az nevezetesen Bebek Imre fennhatósága alatt állt 1541-től. A múlt század elején zajló, e vármaradvány feltárására irányított régészeti kutatások bizonyították a hamis pénz verését⁹⁷. A leletek azt igazolták, hogy előbb a Szapolyai János-féle ezüstöt hamisították itt, később pedig – mivel a pénzt a hamisítások során általában rontották is, aminek következményeként a nép azt egy idő után nem akarta elfogadni – a „párhuzamosan” uralkodó Habsburg Ferdinánd királyét is. A hamispénz-verő Bebek Imre halálát követően felesége nem tudta megtartani a várat, azt a családfő testvére elfoglalta és lerombolta.

E korból írásos emlék is maradt fenn a hamis pénz terjesztéséről – terjedéséről. 1530-ban ugyanis Bebek Ferenc mind a tordai lakosokat, mind Lőcse várának népét levélben megfenyegette, hogy amennyiben nem fogadják el – nem használják – az általa veretett pénzt, úgy lerombolja a településüket, illetve rájuk küldi a törököket.

E zavaros időkben történő, mindennapos pénzhamisításnak az lett a következménye, hogy a nép – a rossz minőségű hamisítványok nagy száma miatt – már az eredeti, jó minőségű János-féle pénzt sem akarta elfogadni, sőt Habsburg Ferdinánd annak használatát egyenesen meg is tiltotta a saját területein.

7.2. A híres-hírhedt frankhamisítás

Az I. világháborút követő Trianoni békeszerződés következtében megcsönkített Magyarország iránt érzett fájdalom, valamint a háborút követő pénzügyi válság megdöbbentő tettekre sarkallta a magyar politikai elitet.⁹⁸ Ezek között is az egyik leghírhedtebb az 1925-ös nagy frankhamisítási botrány.⁹⁹

A meglehetősen hiányos és szerteágazó iratanyagból az alábbiak derültek ki.

⁹⁶ Készült Szatmári Tamás: A pénzhamisító Bebekék című cikke alapján. <http://www.szadvar.hu/2013/11/szatmari-tamas-a-penzhamisito-bebekek/> 2015.02.14.

⁹⁷ A régészeti feltárás során ugyanis a pénzveréshez használt lemezciklok, öntőtégelyek, egyéb bronztárgyak kerültek elő.

⁹⁸ De nem volt egyedülálló e cselekedet. Abban az időben úgymond divat volt a másik, ellenérdekű állam törvényes valutáját hamisítani. Így a franciák a megszállt Ruhr-vidéken a német márkát, a németek pedig visszavágásként a francia frankot hamisították. A tett elkövetése során jelentős szerepet játszott az érzelmi indíttatás mellett az – országok elszegényedése miatti – anyagi haszonszerzés is.

⁹⁹ A magyarok ezt megelőzően, 1921-ben a csehszlovák szokolt – az új állami 500 frankost – próbálták meg – szintén sikertelenül – utánozni. Ennek később a frankhamisításos ügyben az lett a következménye, hogy a csehszlovákok komolyan támogatták a franciákat a magyarokkal szemben.

1925 decemberében a Magyarországról futárlevéllel Hollandiába érkezett Jankovich Arisztid huszárezredes megpróbált beváltani – véletlenül¹⁰⁰ és sikertelenül – egy hamis ezerfrankost. Akkor buktatta le magát igazán, amikor a másik nála lévő megpróbálta elrejtteni. Az ezt követő nyomozás során a hatóságok egy böröndnyi hamis ezer frankost találtak nála. Később még két másik magyart is letartóztattak hamisítványok birtoklása miatt.

A történetet követően a holland hatóságok mihamarabb felvették a kapcsolatot a magyar vezetéssel, – de mint utóbb kiderült, a franciákat sem voltak restek értesíteni az ügyről.

A nyomozás a kezdeti nehézség ellenére, később – a bírósági eljárással együttesen – villámgyorsan zajlott le, még Franciaország is küldött detektíveket az események gyorsabb felgöngyöltése érdekében.

Ennek során kiderült, hogy a szervezkedés 1922 környékén kezdődött, főként felvidéki származású magyarok részvételével. Az ötletgazda – bár az eljárás során ezt mindvégig tagadta – Windischgraetz Lajos herceg volt, aki miután saját birtokán eredménytelenül próbálkozott frankhamisítással, Németországban fordult szakmai segítség felé. Így találkozott Arthur Schulze litván születésű bankszakemberrel, aki később Gerő László „tanácsadója” lett. De ki volt ez utóbbi személy?

Maga Teleki Pál már korábban, valamikor 1922 vagy 1923 környékén, tájékoztatta az akkori miniszterelnököt, Bethlent a Windischgraetz-féle hamisításról, aki megbízta őt annak leállításával. Teleki pedig, aki akkoriban a Térképészeti Intézet vezetője volt, Gerő Lászlót, a műszaki osztály vezetőjét kérte fel, hogy beszéljen a herceggel az ügy lezárása érdekében. Gerő azonban ahelyett, hogy leállította volna Windischgraetzet, támogatta az elképzelést, bár erről az intézetvezetőhöz szóló beszámolójában „elfelejtett” említést tenni. Annak ellenére, hogy – a beszámoló hatására – Teleki a hamisítás lehetetlenségéről, annak befejezéséről tájékoztatta a miniszterelnököt, Bethlen mégis megbízta Nádosy Imre főkapitányt az ügy követésével. De ekkor azt még nem tudhatta, hogy kecskére bízta a káposztát. Később majd kiderül, miért.

A frankhamisítás második helyszíne tehát – Gerő László segedelmével – a Térképészeti Intézet lett, ahol a hamisítás műszaki kivitelezésénél az intézet alkalmazottai: nyomdászok, fényképészek, térképészek, cinkográfusok vettek részt, – a munka nagyságára tekintve – valószínűleg munkaidőben. Így logikusan adja magát a kérdés: Teleki Pál az intézet akkori vezetője, valóban nem tudott az eseményekről? Erre is a későbbiekben kapunk választ.

Mivel a pénzhamisítás – már akkor is – rengeteg pénzbe került¹⁰¹, az első kísérletbe belebukott és egyébként is eladósodott Windischgraetz hamar kifogyott a tartalékokból.

100 A nyomozás során – többek között – fény derült arra is, hogy Jankovich Arisztidnek nem volt feladata a pénzbevéltás, arra mások voltak megbízva, az ő feladata csak abban állt, hogy kijuttassa Hollandiába a „csomagot” a terjesztőknek. Ez a „beváltási” hiba talán még orvosolható lett volna, de zavart viselkedése egyértelműen beárulta a hatóságok előtt. Nem elég, hogy a zoknijába kívánta a hamis bankjegyet elrejtteni, de folyamatosan diplomáciai mentességére hivatkozott, miszerint ő Nádosy országos rendőrfőkapitány megbízásából tartózkodik Hollandiában.

101 A szükséges technikai háttér költségigénye miatt gyakoribbak voltak akkoriban a politikai indíttatású pénzhamisítások.

Az ügy folytatása érdekében mecénásokat kellett szereznie: az egyik támogatója Nádosy Imre, az országos rendőrfőkapitány lett.¹⁰²

A hamisítás során azonban több nehézség is felmerült. Egyrészt nem volt könnyű feladat a megfelelő papír megszerzése, hiszen az eredeti frank alapanyaga olyan rostokat, növényi származékokat tartalmazott, amelyeket csak a francia gyarmatokról lehetett beszerezni. Az – nem franciáknak, főleg feltűnés nélkül – úgyszólván lehetetlen feladat lett volna, így nem is próbálkoztak vele. De ez azzal, a szakember számára szembeötlő különbséggel járt, hogy a hamisítványok fogásra durvábbak, vastagabbak lettek. A másik komoly probléma a vízjel kérdése volt. A francia frankban található vízjel olyan anyagból készült, és a kidolgozása olyan volt, ami a mai hamisítókknak is feladná a leckét¹⁰³.

Ezek alapján egyértelmű volt, hogy csak „olcsó” utánzatok készülhetnek: a legyártott 30.000 db hamisítványból – a véleményezés céljából megkeresett szakértők, köztük Baross Gábor, a takarékpénztár akkori elnöke – 4400 db-ot minősítettek jónak, 9000 db-ot közepesnek. A 16.000 rossznak ítélt darabot – a hamisításhoz használt gépekkel, eszközökkel együtt – megsemmisítették. Állításuk szerint a hamisítványok a szakavatottak megtévesztésére alkalmatlanok voltak. A papírjuk ugyanis – mint már korábban említésre került – durvább, a rajtuk lévő felirat szaggatottabb, esetenként elmosódottabb volt, az értékjelzés betűi pedig az eredetinél vastagabbak voltak.

A hamisítók ennek ellenére a forgalomba hozatal mellett döntöttek. A lebukás veszélyét a hamisítványok gyűrésével, taposásával, valamint a Franciaországon kívüli forgalomba hozással próbálták mérsékelni, így a célországok Hollandia, Svédország, Olaszország, Belgium lettek.

A bűncselekmény indokára több feltételezés is napvilágot látott. Egyrészt felmerült, hogy az elkövetők – akik nagy része a Magyar Nemzeti Szövetség irredenta szervezet tagja voltak – célja a francia gazdaság meggyengítése, lejáratása volt (így próbáltak Trianonért bosszút állni), valamint, hogy ily módon jussanak pénzhez a revíziós politikájukhoz¹⁰⁴, illetve – mivel az elkövetők zöme felvidéki származású volt – felmerült célként az elvesztett Felvidék felszabadítása is.

Bár nemzetközileg botrányosnak tekintették az ügyet, a hazai közvélemény nem ítélte el a cselekedetet. Még a bíróság is enyhítő körülménynek tekintette a hazafias indítékot. Az indokolásban kifejtette, hogy a vádlottaktól nem lehet megtagadni „az ő lelki motívumaiknak minden anyagi, minden egyéni érdektől való mentessége és egy magasabb, nemes eszméhez való kapcsolódása miatt annak elismerését, hogy ezek a vádlottak, ezek az elítéltek, nem közönséges gonosztevői egy rendszerint aljas indokú bűncselekménynek,

102 Sőt még arra is került elő bizonyíték, hogy a nyomdagépek egyikét Németországból a pénzügyminisztérium segítségével szereztek meg.

103 Mind a bankjegy alapanyagául szolgáló papírt, mind a vízjel alapanyagául szolgáló szövetet szintén Németországból szereztek be. E lépésre persze más országok, így Csehszlovákia is figyelmesek lettek.

104 A cél az volt, hogy a hamisított pénzt más valutára beváltás, s az összeget futárpostával hazajuttassák Budapestre.

hanem áldozatai annak a katasztrofális szerencsétlenségnek, amelynek eredménye Magyarország megcsonkítása és tönkretétele volt.”¹⁰⁵

E fenti szemléletet tükrözi a vádlottakra, 1926-ban kiszabott büntetés is: Windischgraetz Lajos herceg 4 év végrehajtható szabadságvesztést kapott, Nádossy Imre főkapitányt 3 és fél évre ítélték, Gerő László pedig 2 évi szabadságvesztés-büntetést kapott, de 1928-ban pedig kormányzói kegyelemben részesültek.

Ezek után pláne felmerül a kérdés, hogy volt-e a politikai vezetőknek szerepe. A botrány kirobbanása után az ügy politikai szálainak felgöngyölítésére parlamenti vizsgálóbizottságot állítottak fel, azonban Bethlen miniszterelnök és Teleki Pált részvételét kétséget kizáró módon nem tudták igazolni.¹⁰⁶

Ablonczy Balázs – kutatásai eredményeként – ezzel szemben azt állítja, hogy

„Teleki jóval többet tudott annál, mint amit a rendőrségen vagy a bíróság előtt elmondott. [...] A volt miniszterelnök központi szerepe [...] valószínű. [...] Hitelesnek tűnik Windischgraetz azon állítása, hogy Teleki volt az összekötő a kormányzati tényezők és a hamisítók között”¹⁰⁷.

Az akkori miniszterelnök szerepéről az a véleménye, hogy bár „Bethlen értesült a hamisítás tervéről, de nem mérte fel az ügy jelentőségét. [...] Politikai felelőssége minden kétséget kizáróan volt az ügyben, büntetőjogi valószínűleg nem”¹⁰⁸.

Horthy kormányzó érintettségének igazolására nem talált adatokat.

Érdekességként mindenképpen meg kell említeni, hogy 1926-ban leégett a Kúria irattára, így az ezen üggyel kapcsolatos iratok nagy része odaveszett a tűzben.

Emellett rejtélyes halálesetek is dívtak ekkortájt: három, a bűncselekménnyel összefüggésben hozható személy vesztette életét a felgöngyölítés időszakában. Véletlen volt vagy mégsem? A fent említett szerző így vélekedik erről.

„Kissé talán sok a három haláleset, de térben és időben olyan különböző helyeken történtek, olyan különböző körülmények között, hogy a frankhamisításban érintett több száz személy közül, ennyit talán még a véletlen számlájára lehet írni – legalábbis új források előkerüléséig”¹⁰⁹.

7.3. Záró gondolatok

Végigkövetve a pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények vázlatos történetét, megállapítható, hogy e magatartások a múlt-jelen-jövő meghatározó gazdasági bűntettei, melyek mindig voltak és – amíg a pénz, mint értékemő létezik – mindig lesznek.

Bár a tudomány és a technika fejlődésével, a kor előrehaladtával, a „kártyák időszakában” bővült az e jogtárgyat sértő cselekmények köre, azonban az is egyértelműen látható,

¹⁰⁵ Idézi: Ablonczy Balázs: A frankhamisítás Hálók, személyek, döntések 54.o. epa.oszk.hu/00900/00995/00013/pdf/ablonczyb.pdf 2015.02.25.

¹⁰⁶ Ennek köszönhetően, valamint angol nyomásra a franciák is felhagytak az ügy mélyebb felgöngyölítésével és a kormány, valamint a kormányzó megbuktatásával, leváltásával.

¹⁰⁷ Ablonczy 48.o. 2015.02.25

¹⁰⁸ Ablonczy 43.o. 2015.02.25

¹⁰⁹ Ablonczy 53.o. 2015.02.25

hogy a védelem tárgya, az alapcselekmény és annak megfogalmazása az írott jogban – az ellentétes szellemiségű korszak-váltások ellenére – lényegét tekintve nem változtak.

A pénz és annak előállítása a hatalmat birtoklók (akár királyságról, akár demokráciáról beszélünk) kizárólagos jogának a megtestesítője, a szuverenitás, a függetlenség jelképe, s mint ilyen minden korban – lényegében azonos és szigorú – védelmet, sőt határokon átnyúló – mai kifejezéssel élve – nemzetközi összefogást igényel.

A különbség alapvetően a különböző korok eltérő büntetés-szemléletéből – a generál- illetve speciálpreventív szempontok előtérbe helyezéséből – adódik, de egyértelműen az is megállapítható, hogy mindig a súlyosabban büntetendő bűncselekmények közé tartozott.

Talán úgy is fogalmazhatunk, hogy a 2012. évi C. törvény XXXVIII. fejezete – lépést tartva az informatikai fejlődéssel – az örök idők örök érvényű és szankcionálandó cselekedeteit tartalmazza.

Irodalomjegyzék

Könyv

Belovics – Molnár – Sinku – Busch: Büntetőjog II. – Különös Rész HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2013.

Csatskó Imre: A büntetőjog elemei Emich Gusztáv Bizománya, Pest, 1850

Erdőssy – Földvári – Tóth: Magyar Büntetőjog Különös Rész Osiris Kiadó, Budapest, 2004

Folyóiratcikk

Kahler Frigyes: A pénzhamisítás bűncselekményének alakulása Magyarországon Jogtörténeti tanulmányok V. 1983. 97. – 113.o.

Internetes forrás

Ablonczy Balázs: A frankhamisítás Hálók, személyek, döntések <http://epa.oszk.hu/00900/00995/00013/pdf/ablonczyb.pdf>; 2015.02.25.

A Nemzeti Együttműködés Programja 2010 <http://www.parlament.hu/irom39/00047/00047.pdf> 2015.02.25.

Farkas Zoltán: Pénzhamisítók 1925-ből <http://hirmagazin.sulinet.hu/hu/pedagogia/penzhamisito-1925-bol/>; 2015.02.05.

Galasi Zsuzsanna: A hamis ezüstpénz – A jelen a múlt jövője [http://mnl.gov.hu/pp_hir_nyomat.php?hir_id=625](http://mnl.gov.hu/pp_hir_nyomat.php?hir_id=625;); 2015.02.05.

Romsics Ignác: A pénzhamisítás és a magyar emigráció <http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/historia/83-04/ch07.html>; 2015.03.01.

Szatmári Tamás: A pénzhamisító Bebekek <http://www.szadvar.hu/2013/11/szatmari-tamas-a-penzhamisito-bebekek/> 2015.02.14.

Tarján M. Tamás: 1925. december 19. Kirobban a frankhamisítási botrány http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1925_december_19_kirobban_a_franksamisitasi_botrany/; 2015.03.05.

Jogforrás

- 1843-as törvényjavaslat A' büntettekről és büntetésekről
- A magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről (1878: 5. tcz) és teljes anyaggyűjteménye, Pesti könyvnyomda-részvény-társaság, Budapest, 1880., valamint <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5799> 2015.02.01
- Az 1933. évi XI. törvénycikk a pénzhamisítás elnyomásáról szóló nemzetközi egyezmény becikkelyezése tárgyában
- A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény
- A Büntető Törvénykönyv hatálybalépéséről, végrehajtásáról és egyes szabálysértésekről szóló 1962. évi 10. törvényerejű rendelet
- A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény és annak indokolása
- A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény hatálybalépéséről és végrehajtásáról szóló 1979. évi 5. törvényerejű rendelet
- A büntető jogszabályok módosításáról szóló 1993. évi XVII. törvény és annak indoklása
- A büntető jogszabályok módosításáról szóló 1994. évi IX. törvény és annak indokolása
- A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról szóló 1996. évi LII. törvény és annak indokolása
- A hitelintézetekről és pénzügyi vállalkozásokról szóló 1996. évi CXII. törvény
- A büntető jogszabályok módosításáról szóló 1998. évi LXXXVII. törvény és annak indokolása
- A szabálysértésekről szóló 1999. évi LXIX. törvény
- A büntető jogszabályok módosításáról szóló 1999. évi CXX. törvény és annak indokolása
- A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról szóló 2001. évi CXXI. törvény és annak indokolása
- A büntető jogszabályok és a hozzájuk kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2003. évi II. törvény és annak indokolása
- Az Európai Unió tagállamaival folytatott büntügyi együttműködésről szóló 2003. évi CXXX. törvény és annak indokolása
- A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény és más büntetőjogi tárgyú törvények módosításáról szóló 2007. évi XXVII. törvény és annak indokolása
- Az egyes büntetőjogi tárgyú törvények módosításáról szóló 2007. évi CLXII. törvény és annak indokolása
- A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról szóló 2009. évi LXXX. törvény és annak indokolása
- A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény és egyes törvények pénzügyi bűncselekményekkel összefüggő módosításáról szóló 2011. évi LXIII. törvény és annak indokolása
- A szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény
- A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény és annak indokolása
- A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény hatálybalépéséhez kapcsolódó átmeneti rendelkezésekről és egyes törvények módosításáról szóló 2012. évi CCXXIII. törvény és annak indokolása
- A hitelintézetekről és pénzügyi vállalkozásokról szóló 2013. évi CCXXXVII. törvény

VASAS ESZTER¹**Az állatkínzásról**

„A lány talált egy megsebzett madarat. A veréb egy kupac ázott, piros levélen vergődött két fagyókér között, törött szárnyát csapkodva. A lány belenézett a veréb szemébe... és látta benne a félelmet. Nemcsak a félelmet, de a szenvedést is – mintha a madár tudta volna, hogy hamarosan meg fog halni. ... ez volt az első alkalom, hogy a lány ránézett egy fájdalmat érző élőlényre, és igazán megértette.”

(Charlie Jane Anders)

Előszó

Miért esett a választásom az állatkínzás témájára? Erre a kérdésre Martin Luther King Jr. polgárjogi vezető szavait idézem: „Az életünk aznap kezd el véget érni, mikor már nem emelünk többé szót azért, ami számít.” Az állatok fizikai adottságaik folytán képtelenek a jogérvényesítésre, illetőleg azok kivívására, így az állati méltóság garantálása az ember erkölcsi kötelessége.

A szóban forgó tilalmazott tett és a kapcsolódó bűncselekmények veszélyességével kapcsolatban Albert Schweitzer gondolatai kíváncsoknak a dolgozat élére: „Bárki, aki bármely élőlény életet értéktelennek tartja, veszélyes, mert, hogy előbb vagy utóbb az emberi életet is értéktelennek fogja tekinteni”.

Dolgozatom centrális problémáját az állatkínzás deliktuma képezi, amelynek fényében kerülnek bemutatásra a hozzá kapcsolódó bűncselekmények, a tiltott állatviadal szervezése az, orvhalászat és orvvadászat. Munkám során ismertetem a szabályozás fejlődéstörténetét, a hatályos büntetőjogi megítélést, továbbá néhány gyakorlati példát.

Bár az ember és az állat a sorsa a kezdetektől fogva összefonódott, a megítélés tekintetében jelentős változások mentek végbe, mind a viszonyokat, mind pedig a szabályozást illetően. A társadalmi felfogások alakulása folyamatosan forgásra készítette a jogalkotás kerekét, számos országban – hazánkban is – széleskörű szabályozások születtek a kínzásnak, a kíméletlen bánásmódnak a meggátolása, vagy minimálisra szorítása, az életfeltételek garantálása, továbbá a fajok fenntartása céljából. A modern jogrendszerek már érző lénynek tekintik az állatokat, jogokkal ruházzák fel őket, ám a jogalkotói megoldások terén eltérések mutatkozhatnak/mutatkoznak. Magyarországon a büntetőjogi oltalom ultima ratio jelleggel érvényesül.

¹ Vasas Eszter joghallgató, Széchenyi István Egyetem, Győr

A szabályozás léte, vagy az elkövetővel szemben alkalmazandó szankció kilátásba helyezése azonban nem vonz feltétlenül jogkövető magatartást, így – már most előrevetíteném álláspontomat, amely a későbbiekben alátámasztást nyer – az állatvédelem terén – különösen, ami a büntetőjogi szabályozást illeti – felmerül a szigorítási igény.

1. Állatkínzás

1.1. A büntetőjogi szabályozás alakulása

„Egy nemzet nagysága és erkölcsi fejlettsége híven tükröződik abban, ahogyan az állatokkal bánik.”
(Mahatma Gandhi)

Természetvédelminek minősülő jogszabály Magyarországon először 1729-ben készült, amely jellegét tekintve a királyi dekrétumok közt foglalt helyet és a vadászat, valamint madarászat szabályozásáról szólt. Célul a vad, valamint a madárállomány fenntartását, gyarapítását tűzte ki.²

Legelső írásba foglalt kifejezetten büntetőjogi törvénykönyvünk, az 1878. évi V. törvénycikk (Csemegi-kódex) volt, amely a bűncselekményeket trichotóm rendszerbe kategorizálta (büntett, vétség, kihágás). Az állatkínzás tényállását a kihágásokról szóló büntetőtörvénykönyv, az 1879. évi XL. törvénycikk (a továbbiakban: Kbt.) második részének VII. Fejezete — a közrend és a közszemérem elleni kihágások — tartalmazta. A Kbt. 86. § szerint: „aki nyilvánosan, botrányt okozó módon állatot kínoz, vagy durván bántalmaz, úgyszintén aki az állatkínzás ellen kiadott rendeletet vagy szabályrendeletet megszegi: nyolc napig terjedhető elzárással és száz forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő”. Védendő jogtárgyként szerepelt a közrend megóvása és a társadalom nyugalma. A büntetethez az állat kínzásán kívül többletkritériumként került meghatározásra a nyilvánosság és a közfelháborodás követelménye.³ A tényállás a kihágási Btk. alapján szándékosan és gondatlanul is megvalósítható volt.⁴ Utóbbi a gyakorlatban rendszerint olyankor valósult meg, amikor az állatot túlterhelték, továbbá amennyiben az elkövető „felületeségből vagy könnyelműségből” figyelmen kívül hagyta az állatkínzásra vonatkozó szabályozást.⁵

Az általános rész a Btk. általános részéről szóló 1950. évi II. törvény (Bt.) megalkotásával módosításra került. Bichotóm rendszer váltotta fel a trichotóm felosztást, ám ezt is lecserélte azon szemlélet, hogy „a kisebb súlyú jogsértés nem bűncselekmény, hanem

olyan sajátos jogellenességi forma, amely elvileg és gyakorlatilag egyaránt más megítélés alá esik, mint a bűncselekmény. A kisebb súlyú jogsértések sajátos megkülönböztető jegye ugyanis az igazgatási rendelkezés iránti engedetlenség.”⁶ Ennek megfelelően az 1955. évi 17. törvényerejű rendelet 1955. július 1-jei hatállyal a Bt.-ban a kihágás intézményét, vele pedig a kihágási bíráskodást ugyancsak megszüntette.⁷ Az 1955. évi 17. sz. tvr. taxatív tartalmazta a büntetett minősített kihágásokat. 1955-től tehát a cselekmény megvalósítója szabálysértést felelt.⁸

A büntetőjogi fejlődés következő állomása az 1961. évi V. tv. volt, de ebben az állatkínzás cselekménye nem szerepelt. Sőt, az 1978. évi IV. tv. eredeti változatában sem.

Az egyes szabálysértésekről szóló 17/1968. (IV. 14.) Kormányrendelet tartalmazta az állatkínzásra vonatkozó tényállást („aki állatot nyilvánosan, botrányt okozó módon vagy durván bántalmaz”), ami mondhatni áttemelte a kihágási Btk. rendelkezését.⁹ E jogforrás helyébe 2000. március 1-jétől az új szabálysértési kódex, az 1999. évi LXIX. törvény valamint az egyes szabálysértésekről szóló 218/1999. (XII. 28.) Korm. rendelet lépett, amely az állatkínzást a közrend elleni szabálysértések között, a 2. §-ban szabályozta. A jogalkotó ötvenezer forintig terjedő pénzbírsággal szankcionálta az elkövetést. A helyi önkormányzat képviselő-testülete hivatalának felhatalmazással bíró ügyintézője, illetve a közterület-felügyelő szabhatott ki helyszíni bírságot arra a személyre, aki

- „gerinces állatot közterületen vagy nyilvános helyen, mások felháborodására alkalmas módon bántalmaz, annak akaratlagosan fizikai fájdalmat okoz, illetőleg természetével ellentétes cselekedetre kényszerít,
- gerinces állaton szükségtelenül olyan beavatkozást végez, amely alkalmas arra, hogy másokban felháborodást vagy riadalmat keltsen,
- gerinces állat tartásának minimális feltételeit nem biztosítja, a tartás módszereivel az állatnak fizikai fájdalmat, egészségkárosodást, megbetegedést okoz.”¹⁰

A Választási Bizottság 2003. június 30-án hitelesítette azon beadott aláírásgyűjtő ívet, amelyet a Magyar Állatthonok Országos Szövetsége (MAOSZ) szervezésében a Tolna Megyei Állat- és Természetvédő Alapítvány népi kezdeményezésen nyugodott. Ezen szerepelt, hogy „Egyetértünk azzal, hogy az Országgyűlés módosítsa a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvényt annak érdekében, hogy az állatkínzás bűncselekménynek minősüljön.”¹¹ Ezzel az Országgyűlés a 131/2003. (XII. 11.) sz. határozatában fejezte ki a népi kezdeményezésben foglaltakkal való egyetértését.¹² A civil kezdeményezés alapján Szili Katalin, Hegyi Gyula MSZP-s, Gusztos Péter illetve Gulyás József SZDSZ-es országgyűlési képviselő törvényjavaslatot nyújtott be az állatkínzás bűncselekménnyé minősítése érdekében, ugyanis álláspontjuk szerint a jogalkotónak kötelessége

² 1729. évi XXII. tc

³ EDVI ILLÉS KÁROLY: A kihágásokról szóló magyar büntető-törvények és eljárási szabályok magyarázata. Budapest, 1903, 221. oldal

⁴ Kbt. 28. § „A kihágás az esetben is büntetendő, ha az gondatlanságból követetett el, kivéve, ha a törvény, a rendelet vagy a szabályrendelet csak a szándékos elkövetést rendeli büntetni.”

⁵ EDVI ILLÉS KÁROLY: A kihágásokról szóló magyar büntető-törvények és eljárási szabályok magyarázata. Budapest, 1903, 222-223. oldal

⁶ 1968. évi I. törvény a szabálysértésekről. Általános indokolás.

⁷ 1955. évi 17. sz. tvr.

⁸ 1955. évi 17. sz. tvr. 3. és 5. §

⁹ Az egyes szabálysértésekről szóló 17/1968. (IV. 14.) Korm. rendelet 25. §

¹⁰ 218/1999. (XII. 28.) Kormányrendelet 2. §

¹¹ 111/2003. (VI. 30.) OVB határozat aláírásgyűjtő ív mintapéldányának hitelesítéséről

¹² 131/2003. (XII. 11.) számú Országgyűlési határozat

magasabb szintre emelni az emberi felelősségtudatot, a társadalmi erkölcs magasabb fokra juttatása végett pedig az elengedhetetlen tűnő jogszabályokat megalkotni. Valamennyi embernek kötelessége az állatokat védelemben részesíteni, valamint kíméletes magatartást tanúsítani velük, tisztelettel bánni velük, illetve a jó közérzetüket garantálni. A büntetőjognak feladata, hogy óvja az alapértékeket. További indok még, hogy maga a társadalom is negatívan viszonyul az állatok kínzásához.

A javaslat a következő módosítást indítványozta:

I. §

A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (Btk.) 266/A. §-a helyébe a

következő rendelkezés lép:

„266/A. § (1) Aki gerinces állat részvételével állatviadalt szervez, tart, ilyen állatviadala fogadást szervez, vagy fogadást köt, büntetett követ el, és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Aki állatviadal céljára gerinces állatot tart, tenyészt, kiképez, idomít vagy forgalmaz, vétséget követ el, és két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

2. §

A Btk. a következő alcímmel és 266/B. §-sal egészül ki:

„Állatkínzás

266/B. § (1) Aki

a) gerinces állatot indokolatlanul oly módon bántalmaz, vagy gerinces állattal szemben olyan bánásmódot alkalmaz, amely alkalmas arra, hogy annak maradandó egészségkárosodását vagy pusztulását okozza,

b) állattartóként, háziállatot vagy az ember környezetében tartott veszélyes állatot elüzi, elhagyja vagy kiteszi,

vétséget követ el, és két évig terjedő szabadságvesztéssel, közérdekű munkával vagy pénzbüntetéssel büntetendő.

(2) Az (1) bekezdés szerint büntetendő, aki a vadászatról szóló törvény által tiltott vadászati eszközzel vagy tiltott vadászati módon vadászik, illetőleg a halászatról szóló törvény által tiltott halfogási eszközzel vagy módon halászik vagy horgászik.”

3. §

A Btk. 286. §-ának helyébe a következő rendelkezés lép:

„286. § Robbanóanyaggal vagy robbantószerrel visszaélés (263. §), lőfegyverrel vagy lőszerrel visszaélés (263/A. §), fegyvercsempészet (263/B. §), radioaktív anyaggal (264. §), nukleáris létesítmény üzemeltetésével (264/A. §), nemzetközi szerződés által tiltott fegyverrel (264/C. §), méreggel való visszaélés (265. §), veszélyes eb tartásával kapcsolatos kötelezettség megszegése (266. §), tiltott állatviadal szervezése (266/A. §), állatkínzás (266/B. §), ártalmas közfogyasztási cikkel (279. §) vagy kábítószerrel visszaélés (282-283. §) és visszaélés kábítószer előállításához használt anyaggal (283/A. §) esetén a 77/A. § (1) bekezdése nem alkalmazható.”¹³

Az állatkínzás 2004. szeptember 3-ig tehát szabálysértésként jelent meg a hazai jogalkotásban. Az egyes szabálysértésekről szóló 218/1999. (XII. 28.) kormányrendelet tartalmazott erre vonatkozó rendelkezéseket, a közrend elleni szabálysértések fejezetében, a közterület és a nyilvános hely rendje elleni szabálysértések cím alatt. Ekkor e cselekményt a jogalkotó meglehetősen enyhe, mindössze ötvenezer forintig terjedő pénzbírsággal szankcionálta.

Védett jogi tárgynak a közrend védelme minősült, tehát az elkövetésnek egyfelől speciális helyen – közterület, nyilvános hely – kellett történnie, másrészt alkalmasnak kellett lenni mások felháborodásának kiváltására. Elkövetési magatartás volt a bántalmazás, továbbá az is megvalósította a szabálysértést, aki akaratlagosan fizikai fájdalmat okozott, valamint természetével ellentétes cselekedetre kényszerítette az állatot. A mások felháborodására vagy riadalmára alkalmas szükségtelen beavatkozás, mint elkövetési magatartás kizárólag e szabálysértési tényállásban volt megtalálható. Elkövetési tárgy csakis gerinces állat lehetett.

Az állatkínzás kriminalizációját a 2004-es év hozta el, amikor is a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény és az ezzel kapcsolatos jogszabályokat módosító 2004. évi X. törvény bűncselekménnyé nyilvánította. A fejlődés újabb mérföldkőhöz érkezett, 2008. december 19-től minősített esetnek számít, ha az állatkínzás elkövetője a jószágnak különös szenvedést okoz. További változás még, hogy a közérdekű munka és a pénzbüntetés, mint a szabadságvesztés kiszabásának alternatívája kikerült a törvényi tényállás szankcióiból.

A 2004-től a 2013-ig tartó időszak egy szigorúbb szabályozás képét vetítette előre, viszont igazolta, hogy az állatvédelmi szabályozásnak még van hová alakulnia. Az 1978. évi IV. törvény ugyan már bűncselekménnyé minősítette az állatkínzást, viszont a védett jogi tárgy még mindig a közrend, a közbiztonság, nem pedig maga az állat. Pozitívumként ítélt meg viszont a szankcionálás súlyosbodása, kiszabhatóvá vált ugyanis a szabadságvesztés, két évig terjedően. A bántalmazás és a bánásmód, mint elkövetési magatartás vétségé válásához azonban kritérium volt, hogy alkalmas legyen maradandó egészségkárosodás és pusztulás előidézésére. A törvény negatív jogkövetkezéssel sújtotta azt az állattartót, aki háziállott emlős állatát vagy veszélyes állatát elhagyta, kitétte. Szintén ide sorolta azt a személyt, aki külön jogszabályban foglaltak szerint tiltott módon halászott, vadászott.

Az állatkínzás hatályos szabályozását a 2012. évi C. törvény tartalmazza a környezet és a természet elleni bűncselekmények fejezetben. Védett jogi tárggyá vált az élővilág, a természet, az állat. 2013-tól külön cím alatt, orrvadászatnak és az orvhalászatnak minősül a meg nem engedett módon, tiltott eszközzel végzett vadászat, halászat.

Az elkövetési magatartás két részre bontható, indokolatlan bántalmazásra és indokolatlan bánásmódra, amely alkalmas maradandó egészségkárosodás vagy pusztulás okozására. E két fogalom mindössze első olvasatra tűnhet azonosnak, ezért is tartom fontosnak az elhatárolásukat.

¹³ <http://www.parlament.hu/irom37/6473/6473.htm>, 2018.04.11.

BÁNTALMAZÁS	BÁNÁSMÓD	KÖZÖS TULAJDONSÁG
<ul style="list-style-type: none"> • aktív magatartás • rendszerint egyszeri • egymozzanatú cselekménnyel is elkövethető 	<ul style="list-style-type: none"> • aktív és passzív magatartás, mulasztás • hosszabb periódus, folyamatos ráhatás vagy elhanyagolás 	<ul style="list-style-type: none"> • A bűncselekmény befejezettségéhez nem szükséges az eredmény. • A magatartásnak elég magában hordoznia az eredmény bekövetkeztének lehetőségét.

A 2012-es Btk. a következőképpen határozza meg az állatkínzás tényállását:

Állatkínzás
244. § (1) Aki

a) gerinces állatot indokolatlanul oly módon bántalmaz, vagy gerinces állattal szemben indokolatlanul olyan bánásmódot alkalmaz, amely alkalmas arra, hogy annak maradandó egészségkárosodását vagy pusztulását okozza,

b) gerinces állatát vagy veszélyes állatát elüzi, elhagyja vagy kiteszi, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) A büntetés büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztés, ha az állatkínzás

a) az állatnak különös szenvedést okoz, vagy

b) több állat maradandó egészségkárosodását vagy pusztulását okozza.

Mivel érzet helyett a tettes magatartásához kapcsolódik a szankcionálás, nem a fizikai fájdalom okozása fordulatot használja a tényállás.¹⁵

Az állati élet az Állatok védelméről és kíméletéről szóló 1998.évi XXXVIII. (Ávtv.) 3. § (10) bek. értelmében jogszerűen kioltható¹⁶ és nem állapítható meg e deliktum az Ávtv. 11. § (1) bek. alá tartozó esetekben sem,¹⁷ viszont az Ávtv. 8. § szabálya Btk.-beli magatartás.¹⁸ Nem állatkínzás, hanem természetkárosítás bűncselekménye valósul meg, ha az elkövetési tárgy a fokozottan védett kategóriába esik.¹⁹

Az állatkínzás kizárólag szándékosan valósítható meg, az elkövető tudatának ki kell terjednie az állat gerinces voltára, továbbá arra, hogy tette okozhatja annak pusztulását, előidézheti a maradandó egészségkárosodását, vagy cselekménye az állat sorsára hagyásában nyilvánul meg. A bűncselekmény alanya bárki – Btk. 244. § (1) bek. a) – lehet, ám a második fordulatnál – Btk. 244. § (1) bek. b) - kizárólag az állattartó.

14 Bertaldó András: Az állatkínzás bűncselekménye. Belügyi Szemle. 2016, 4. szám, 64. évfolyam, 102-105. oldal

15 Szerk: Karsai Krisztina: Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz, CompLex Kiadó, Budapest, 2013, 514.o.

16 Ávtv. 3. § (10) bek..

17 Ávtv. 11. § (1) bek.

18 Btk. 244. § (1) bek. b)

19 [http://www.mabie.hu/attachments/article/102/Az%20állatkínzás%20büntetőjogi%20szabályozása%20hazánkban%20\(1\).pdf](http://www.mabie.hu/attachments/article/102/Az%20állatkínzás%20büntetőjogi%20szabályozása%20hazánkban%20(1).pdf), 2018.10.13.

A minősített esetek az általánossal ellentétben, eredményhez kötöttek. A Btk. 244. § (2) bek. a) pont példája a hosszantartó bántalmazás, az észrevehetően rendkívüli mértékű szenvedés, megítélése pedig bírói feladat, amelyben segíthet a sanyargatással, illetve a különös kegyetlenséggel kapcsolatos gyakorlat. A b) pont elkövetéséhez legalább két állat szükséges. A (2) bekezdésnél nem feltétel az eredményre kiterjedő szándék, figyelemmel a Btk. 9. §-ra, elegendő a gondatlanság is.

A 244. § (2) bek. b) pontot leszámítva, a rendbeliséget az elkövetési tárgyak száma adja meg. Törvényi egység a legalább két állat maradandó egészségkárosodása, vagy pusztulása. Ennek bekövetkezéséig az elkövető a minősített eset kísérletéért felel.²⁰

A tényállás elemzését követően kiemelem annak jelentőségét, hogy a 2013. július 1 napjától hatályban lévő Btk. a XXIII. fejezetében szabályozza az állatkínzást. A „környezet és a természet elleni bűncselekmények” immáron, mint autonóm fejezetként való léte, az említett jogszabály elődjénél alkalmasabb arra, hogy a benne foglalt tényállások által védett jogi tárgyakat illetőleg azok jelentőségét érzékeltesse. Fontosságukat a deliktumok együttes jellemzője adja (védik a környezetet és a természetet, továbbá azok elemeit). E tiltott cselekmény környezetvédelmi fejezetbe való betételét az azonos jogi tárgy (az állatok kímélete, a velük történő humanitárius bánásmód) alapozza meg, mivel szoros korreláció figyelhető meg a környezetkárosítás tényállásában megjelenő élővilág, továbbá a természetkárosítás tényállásában említett növények és állatok védelmével.²¹

Napjainkban a környezetet sértő viselkedéseknél a büntetőjogi beavatkozás ultima ratio jelleggel történik, az arányosság követelményének megfelelően. Ennek során csekély súly esetén a jogalkotó a szabálysértési vagy közigazgatási eljárásokat preferálja, mivel ha túl nagy szigorral lépne fel, elveszítené elrettentő erejét a jogszabály. Tételezzük fel, hogy a legcsekélyebb természetkárosítást is halálbüntetéssel szankcionálja a jogalkotó. Szándéka meg fog hiúsulni, ugyanis nem fogyatkozna meg a környezeti bűncselekmények sokasága.²²

Tipikus példaként említeném a következő esetet. A bíróság I. r. vádlott bűnösségét állapította meg – Btk. 244. § (1) bek. a) és (2) bek. b) - és 1 év szabadságvesztésre ítélte, amit 2 év 6 hónap próbaidőre felfüggesztett. A II. r. vádlottat 8 hónapos börtönbüntetéssel sújtotta, melyet 1 év, 6 hónapra felfüggesztett. Mindkét terhelt esetében pártfogó felügyeletet rendelt el. Az elkövetés előtt kialakult szándékának eleget téve, II. r. vádlott az I. r. vádlott biztatására kölyökmacsokot dobott a bekerített helyen tartózkodó kutyák közé, aminek ajtaját be is zárta. Egy másik kölyökmacsokot pedig az I. r. vádlott hajtotta be.²³ A másodfok megállapította, hogy cselekményük a Btk. 244. § (2) bek. a) szerint is minősül.²⁴

Egy másik esetben ugyancsak korrigálásra került az elsőfok ítélete – Btk. 266/B. § (1) bek. a) pont I. tétel, (3) bek. –, amikor is a másodfokú bíróság kimondta, hogy a vádlott a

20 Uo., 9-10. oldal

21 Vaskuti András: A Büntető Törvénykönyv 2012-1978. CompLex Kiadó, Budapest, 2013, 530-531. oldal

22 Kajtár István – Visegrády Antal: Jogtörténeti és jogelméleti kutatások a jog hatékonyságához, Jogtudományi Közlöny 1988. 9. sz., 497-503. oldal

23 Győri Járásbíróság, B.260/2016/8.

24 Győri Törvényszék, 3.Bf.437/2016/11.

Btk. 266/B. § (1) bek. a) pont szerinti állatkínzás vétségében szintén bűnös. A terhelt egy ajándékba kapott szuka kutyát (akinel később az állatorvos alutápláltságot, gennyes hüvelyfolyást, kóros lesoványodást állapított meg) hasznoszerzés céljából fedeztetett. Az életben maradt kölykök fülét szakszerűtlenül, ollóval megcsonkította. A vérzés elállításáról egy elektromos porforrasztóval gondoskodott, amely alkalmas indokolatlanul nagy fájdalom okozására. A nőtényet etetéséről csak heti három alkalommal gondoskodott.²⁵

E jogesethez kötődően említeném meg a kedvtelésből tartott állatok tartásáról és forgalmazásáról szóló 41/2010. (II. 26.) Korm. rendelet azon módosítását, amely szerint 2016. január 1-jétől nem tartható kutya tartósan kikötve. A tett elkövetője azonban nem esik a Btk. hatálya alá, ellene állatvédelmi bírság kerül kiszabásra, amennyiben nem tesz eleget az ezt megelőző felszólításnak, ami főként a hibák, hiányosságok javítására vonatkozhat. Eme felelősségteljes iránymutatás megalkotásának indokoltóságát különösen azon tény alapoza meg, miszerint sokan még mindig quasi riasztórendszernek tekintik az ebet. Hangsúlyozandónak tartom, hogy a rendelet alapjaiban véve a láncon tartást nem tiltja, hiszen adott esetben egy megfelelően kiválasztott futólánc sokkal inkább képes biztosítani a szükségletek kielégítését, mint egy kenel.²⁶

1.2. „Magyar Mengele”

Az érintett település lakosságát és a közvéleményt is felkavarta az az ügy, amelynek vádlottját a sajtó „magyar Mengelének” nevezte el. Az esetben több mint 200 kutya volt érintett. A tényállás e tragikus esetben két centrális elem köré összpontosul, mégpedig a szaporítás illetőleg a tartás körülményei.

A személyiségzavarban szenvedő terhelt állati ürülékkel jelentős mértékben szennyezett telkén állattartó, tenyésztő, fajnemesítő tevékenységet folytatott, amelyhez albinó (sok esetben nem adható tenyésztési engedély, bizonyos fajtáknál pedig törzskönyvezni sem lehet, létrehozásuk pedig nem tűzhető ki célul) és merle génekkel (merle faktort merle faktorról nem ajánlott párosítani és tilos albinóval keresztezni) bíró egyedeket is felhasznált, növelve ezzel a fogyatékos utódok születésének esélyét. A humánus állattartás és tenyésztés kívánalmánál fogva alakult ki a két merle kutya által fogant homozigóta merle kölykök elvetésének gyakorlata. Ennek oka, hogy a merle génekhez párosodó fehér gén homozigóta formában növeli a vakság, süketség, valamint az abnormálisan kisszemű utódok születésének valószínűségét. Az albinók esetében pedig az életképesség, illetve a környezeti hatásokkal szembeni ellenálló képesség csökken. Az örökletes betegség kizárásához egyébként belgyógyászati vizsgálatnak lett volna szükséges alávetni az ebeket. A nagyfokú genetikai károsodás veszélyének történő kitértelt több szakértő is megállapította. Az elhullott kísérleti alanyokat a terhelt lefagyasztotta.

Az elkövető a megfelelő tartási körülményeket – pl.: elegendő fedett, tartózkodásra alkalmas hely, biológiai szükségletek (folyadék, tápanyag) kielégítése, higiénia – sem

nyújtotta. Voltak, akik szabadon kóboroltak a bekerített helyen, míg mások láncrelve vagy kenelben sínylődtek. Egyesek a kötelező védőoltásokból is hiányt szenvedtek. Fertőzésveszélyesen, ürülékkel ettek. (A terület jelentős mértékben volt szennyezett ürülékkel, talajának agyagossága folytán, azt még a minimális eső is sárosná tette.) A vádlott etetőedényeket és a nap bármely szakában rendelkezésre álló, vízzel teli itatótálát sem biztosított. A táplálást ételmaradékkal oldotta meg. Az állatok közül többet férgek, bolhák kínoztak, ápolatlanság, valamint kellemetlen szag jellemezte őket. Az ebeken megfigyelhető volt az alutápláltság, a pszichés sérülés és az antiszociális viselkedés. Az utóbbiakat a csekély emberi interakció idézte elő. A szocializátlanság következtében egyesek még az örökbefogadásra is alkalmatlanná váltak, de akadtak olyanok is, akik észlelve az emberi közeledést, fokozott félelmi reakciókat mutattak.

A telek kerítését az ebek többször megrongálták, szökésükkel súlyosan veszélyeztetve a szomszédok testi épségét.

Az elkövető tagadta bűnösségét a képzőművészetbeli festési elvre hivatkozva, ugyanis megalapozatlannak ítélte az albinizmussal kapcsolatos szakirodalmi álláspontot (betegségnek minősíti). Az élősködők létét a kutyákon pedig természetesnek vélte. A módszerek és a körülmények tekintetében elismerte a hibákat. Azzal azonban nem értett egyet, hogy a nem megfelelő tartás folytán pszichés károsodás érte az áldozatokat. Állítása szerint a védőoltásokat ugyancsak megkapták, a viselkedési zavarokat pedig a nagyszámú idegenből álló tömeg hirtelen megjelenése indukálta. A fagyhalál bekövetkezését a nem megfelelő kutyatartási előírásoknak tulajdonította.

Az ítélet alapját főként a szakértői vélemények, illetőleg az állatok védelméről és kíméletéről szóló 1998. évi XXVIII. törvény rendelkezései adták. Ezzel kapcsolatban eljárásjogi szempontból kiemelendően tartom, hogy nem került bizonyítékként értékelésre azon magánszakértői vélemény, amely tulajdonképpen a vádlotti leírásokon nyugodott. Készítője továbbá az állatvédelmi törvényről csak körvonalakban rendelkezett ismeretekkel, a menhelyek – ahová a telepen talált állatokat elhelyezték – véleményeit sem olvasta, sőt a nyomozás folyamán – mind a kutyákról, mind a telephelyről – készült fényképeket se látta. Felhasználásra került viszont azon szakértői vélemény, amely szintén iratokon nyugodott, ám e tekintetben a teljes anyagból került levonásra a szakmai következtetés a kutyatartásra vonatkozó szabályok szerint. A bíróság a bizonyítási eljárás során tanúkat is kihallgatott, akiknek vallomása a körülmények tekintetében megegyezett. Az okiratok - Polgármesteri Hivatal által készített helyszíni szemle jegyzőkönyvek és az ezek alapján született, kötelezettséget előíró határozatok, állatvédelmi szervezetek, illetve kutyamenhelyek leírásai – tartalma ugyancsak megvizsgálásra került, így megállapíthatóvá váltak a körülmények romlásának fokozatai.

A bíróság az elkövetőt 10 hónap fogházbüntetésre ítélte, aminek végrehajtását 2 év próbaidőre felfüggesztette. A döntés rendelkezett az állatmenhelyek részére fizetendő büntügyi költségről is, amely meghaladja a nyolcszázezer forintot is. Annak ellenére, hogy végrehajtandó szabadságvesztés nem került kiszabásra, a vádlott és a védője igazuk alá-

²⁵ Győri Törvényszék, 4.Bf.28/2013/7.

²⁶ <http://portal.nebih.gov.hu/-/tajekoztato-a-kutyak-tartos-lancon-tartasanak-tilalmarol>

támasztása céljából fellebbezést nyújtott be, amelyben felmentést kértek, ám ennek a bíróság nem adott helyt, a másodfok végzésével az ítéletet helybenhagyta.

A Győr-Moson Sopron megyei Állategészségügyi és Élelmiszerellenőrző Állomás Kerületi Főállatorvosi Hivatalának hatósági állatorvosa chipeket ültetett a lefoglalt állatokba, majd különböző állatvédő szervezetekhez kerültek²⁷

1.3. Állatok a büntetőeljáráásban

A főváros vonatkozásában az állatkínzás módja és indoka élesen elkülöníthető, illetőleg jelentős különbség figyelhető meg a belvárosi, valamint az azon kívül eső kerületek esetében. A másodiknál a vidékiebb stílus a domináns, jellemző rá az állatok nagy száma, de eltérés mutatkozik a fajta tekintetében is, valamint máshogy történik az elhelyezésük. Itt a nem megfelelő tartás (pl.: éheztetés, szűk mozgástér) teszi ki a probléma nagy részét, a belvárosban inkább a párkapcsolati erőszak velejárójaként merül fel, amikor valós vagy vélt sérelmeiért, bosszúból követi el a bántalmazó az állatkínzást. Álláspontom szerint e megfigyelés nem kizárólag Budapesttel kapcsolatban helytálló, hanem az egész ország vonatkozásában értelmezhető.²⁸

Egy nagykorú férfi például egykori barátnőjén akart bosszút állni a szakításért, így szándékának megfelelően megkísérelte meggyilkolni annak kutyáját. (Az eb a kapcsolat befejeztét követően a volt barátnál maradt.) A terhelt az udvarán egy fejszenyéllel fokozott mértékű ütést mért az eb fejére, aki ebből kifolyólag rögtön összeesett, fülsüketítő vonyítás közepette. Ezt követően a fejszenyéllel még egyszer ütést mért annak testére, ami után már nem mozgott. A feltételezett tetemet egy zsákban elhelyezte, bekötötte száját, majd elvitte egy illegális személtárolóhelyre a Kőrös-ér partjára. A kutyát azonban megtalálták és a gyors állatorvosi beavatkozásnak köszönhetően életben maradt, viszont egyik oldalára lebénult.²⁹

„Az ilyen ügyekben általában három helyről érkezhetsz bejelentés. A hatóságok munkatársainak tereptapasztalata, az állatvédő szervezetek jelzései, illetve a szomszédok közlése alapján. A bizonyítás viszonylag egyszerű, mert ott van az elpusztult, vagy a legyengült, sérült áll”³⁰ – nyilatkozta dr. Vágó Zsolt, a debreceni járásbíró elnöke, médiai megkeresésre. Állítását a gyakorlatban is megtörtént példákkal támasztotta alá. Egyik esetben egy férfi fakockát hajított saját kutyája fejébe, akinek szemét kizárólag a gyors műtéti beavatkozás mentette meg. Egy másik elkövető kirakta ebét, ám az elkövetés helyszínétől lakott területet választott, így több szemtanú akadt, akik ráadásul feljegyezték autója rendszámát. Egy vádlottat bosszantott a szomszéd négy kiskutyája, ennél fogva felvágta azok hasát egy éles eszközzel (az állatok elpusztultak). A következő szituációban a terhelt saját staffordshire kutyáit uszította a kertjébe tévedt kóbor ebre, amit a szomszéd-

27 KÁNICs ÉVA: Állatkínzás – jog és következmény. Büntetőjogi Tanulmányok X. 2010. 147-168.o.

28 <https://jogaszvilag.hu/szakma/az-allatkinzas-es-a-szuloi-felugyelet-a-fovarosi-torvenyszek-itelkezesi-gyakorlatban/2019-03-03>.

29 <http://ugyeszseg.hu/a-baratnoje-kutyajan-allt-bosszut-a-szakitasert-egy-nagykorosi-ferfi/> 2019.03.04.

30 <http://www.haon.hu/az-allatkinzas-kicsit-olyan-mint-a-csaladon-beluli-eroszak/3861541> 2019-03-01.

dai kiválóan láttak, hallottak. Gyakorinak nevezte, hogy kóbor kutyákra légpuskával tüzelnek, illetve hurokkal fogják be őket, előidézve ezzel pusztulásukat. Mindezek mellett megjegyezte, hogy „az állatkínzás kicsit olyan, mint a családon belüli erőszak: nagyon nagy a látencia.”³¹

Ennek elkerülésében fokozott szerepe van a nyomravezetői díjnak, amely abban az esetben, ha az elkövető kiléte ismeretlen, álláspontom szerint jelentős közreműködésre ösztönözheti a társadalom tagjait. nem kizárt azonban, hogy valaki haszonszerzés reményében vallja, hogy releváns ismeretekkel rendelkezik. Egy ilyen ügyben a Budapesti Nyomozó Ügyészség nyomozást rendelt el hamis vád gyanúja miatt. A bejelentő vallomása már az eljárás kezdetén is kételkedésre adott okot, mivel nagyfokú ellentmondások mutatkoztak. Később a kirendelt igazságügyi állatorvos szakértő megállapította a macska sérüléseinek vélelmezett okát. Nagy eséllyel a rajta lévő nyúzási nyomokat egy gépjármű ékszíja, vagy motortérben elhelyezkedő forgó alkatrésze idézte elő. Kizárta az ember általi beavatkozást. A feljelentő által megnevezett két személy vonatkozásában – akiket a nyomozóhatóság gyanúsítottként ki is hallgatott –, a nyomozás bűncselekmény hiányában megszüntetésre került.³²

A következő esetben az állatvédelmi járőrszolgálat vonult ki bejelentésre egy helyszínre és értesítette az ott látottakról a rendőrséget. A kórosan alultáplált kutyák még mozgásigényüket sem elégíthették ki annak az ingatlan az udvarán, melynek tulajdonosa ellen a Zalaegerszegi Járási Ügyészség vádat emelt különös szenvedést okozó állatkínzás büntette miatt. Az egyik ebre minimum hat hónap időtartamú rehabilitáció várt, míg a másik maradandó egészségkárosodást is szenvedett.³³

Boconádban lakossági bejelentésre hatósági ellenőrzést tartottak egy bekerített telephelyen, ahol a láncon tartott kutyák előtt állati csontokat illetőleg végtagmaradványokat találtak a szakhatóság emberei, ami bizonyította, hogy a terhelt az elhullott tetemekkel a kutyáit etette. A rágcsálóirtást ugyancsak nem végezte el. A trágya vízzel vegyülve a kis karámokban az állatok térdéig emelkedett. A tulajdonost a Hevesi Járási Ügyészség a közigazgatási eljárással párhuzamosan meginduló büntetőeljáráásban vádolta meg az állatkínzás büntetési alakzatával. Ez előtt egyébként sor került bírság kiszabására is, valamint a gazdát kötelezték az előírások betartására, ám ez nem hozta el a kívánt eredményt. A magyar Mengeléről szóló részhez hasonlóan, itt sem gondoskodott az állatok itatásáról, illetve a higiéniai szükségletek kielégítéséről. Szankcióul ezúttal is felfüggesztett szabadságvesztés került indítványozásra.³⁴

Bár a legtöbb eljárás bejelentésre indul, ez nem kizárólagos módja a cselekményről való tudomásszerzésnek. Ezzel kapcsolatban említeném meg, kifejezetten a kutyák vonatkozásában az állatvédelmi hatósági eljárások közül azokat, amelyek a kedvtelésből tartott

31 U.o.

32 <http://ugyeszseg.hu/hamis-vad-gyanuja-miatt-inditott-nyomozast-az-ugyeszseg-az-obudai-macskaanyuzas-ugyvel-osszefuggesben/> 2019.03.04.

33 Zala Megyei Főügyészség sajtóközleménye 2016. október 19.

34 <https://jogaszvilag.hu/napi/allatkinzas-miatt-emeltek-vadat-egy-gazda-ellen/> 2019-03-01.

állatokkal kapcsolatban írnak elő kötelezettséget a jegyzőnek. Rendszeresen, de legalább egy alkalommal három évente eb összeírást kell, hogy végezzenek a települési önkormányzatok, amit a jegyző hirdet meg, ugyanis a nyilvántartás vezetése az ő feladatkörébe tartozik. A kutya tulajdonosokat bejelentési, oltási, chipelési kötelezettség terheli és amennyiben felszólításra sem tanúsítanak jogkövető magatartást, a jegyző az állatvédelmi bírságról szóló 244/1998. (XII. 31.) Korm. rendelet szerint bírsággal szankcionálhatja, a járási állategészségügyi hatóság értesítésével együtt.

Amennyiben az adatbázisban szereplő és a felvett adat kapcsán merül fel probléma (eltérő vagy hiányos), a jegyzőnek értesítenie kell az adatbázis működtetőjét. Az állatkínzás elkövetésének napvilágra kerülésében szerepet játszhat az is, hogy a jegyző és a járási állategészségügyi hatóság ellenőrzi, hogy a négy hónaposnál idősebb ebek transzponderrel meg vannak-e jelölve. Ha nem, a jegyző és a szolgáltató állatorvos köteles jelenti a járási állategészségügyi hatóságnak.

Bejelentést (illetékmentes) a jegyzőnél is lehet tenni, ha észlelésre kerül, hogy egy tulajdonos nem megfelelő állattartói tevékenységet [általános szabályait a 41/2010. (II. 26.) Korm. rendelet 14. § (3) bek. tartalmazza] végez. Az említett jogforrással kapcsolatban szeretném megjegyezni, hogy bizonyos állatfajok egyedeinek esetében részletesebb szabályozást fogalmaz meg. Az alkalmazásban pedig az illetékes járási állategészségügyi szolgálat orvosa is segítséget nyújthat, példának okáért, amikor egy ló bokszának mérete képezi a centrális problémát.³⁵

Bejelentés tehát nem kizárólag a rendőrségnél, hanem - mint ahogyan azt korábban említettem - a jegyzőnél is tehető. Ezekon túlmenően megoldható a segélykérés az általában a nap bármely szakában rendelkezésre álló állatvédő szervezeteknél is. Erről dr. Fésű Gizella, a DAS Jogvédelmi Biztosító Zrt. jogtanácsosa tett említést egy, a társadalom széles köre által olvasott bulvárlapnak tájékoztató és felhívó jelleggel. Elmondta, továbbá, hogy „bejelentés esetén – legyen szó állatkínzásról vagy felelőtlen állattartásról – az állatok segítségére sietnek a különböző állatvédő szervezetek és súlyosabb esetben az állami beavatkozás lehetősége is adott.”³⁶

Az eljárás az esetek majdnem egészében feljelentéssel veszi kezdetét, amit tipikusan az állampolgárok tesznek, de előfordult, hogy a rendőrség, az állatvédő, állatmentő szervezetek képviselői, hivatásos vadászok, halőrök, különböző cégek alkalmazottai, vagy éppen a polgármesteri hivatal munkatársai éltek, főként a nem megfelelő tartással, elhanyagolással, elpusztítással, tiltott eszközzel vagy módszerrel való halászáttal és a kutyák szándékos bántalmazásával kapcsolatban. Az állatkínzással kapcsolatos cselekmények

35 <https://jegyzo.hu/allatvedelmi-hatosagi-eljaras/>, 2019-03-02

36 A hivatkozás álláspontom szerint kiválóan bizonyítja azon állítást, miszerint az állatkínzás problémája nagyfokú társadalmi érdeklődésnek örvend, ami az ellenszenv folytán indukálhat fokozottabb közreműködést a látencia elkerülésében.

Ezzel kapcsolatban szeretném megjegyezni, hogy az online felületen végzett, dolgozatommal kapcsolatos kutatásom során számos egyéb, a nagyközönségnek szánt tájékoztatóval, felhívással, hírközléssel találkoztam. <http://www.blikk.hu/életmod/jelentsd-az-allatkinzast-a-jogasz-elmondja-hogyan/q8ry7k4>, 2019-03-02

leggyakrabban maradandó egészségkárosodás vagy pusztulás okozására alkalmas módon elkövetettnek minősülnek.³⁷

A feljelentés megtételével az eljárás reflektorfényébe kerül a feltételezett elkövető, de mi lesz az áldozatokkal? Amennyiben a gyanú fennáll, megtörténik az állat őrzésbe vétel, ellátásuk és lefoglalásuk elrendelése a nyomozóhatóság által, ugyanis az állat bizonyítási eszköz, valamint az elkövetés tárgya is. Kiemelendő, hogy nincs lehetőség az elkövetés mellőzésére, ha az állatkínzás megállapításra került. Az élő állat tekintetében specifikus helyzetet hoz létre, ugyanis általában az állatról kiállított dokumentum kerül lefoglalásra. Állatkínzás esetén azonban az élő állat lefoglalása sem mellőzhető, viszont beszállítása a bűnjelkezelőhöz nem lehetséges, ezért a lefoglalás helye szerint illetékes megyei (fővárosi) állat-egészségügyi és élelmiszer-ellenőrző állomás gondoskodik róla, de lehetőség van civil szervezet őrzetébe és kezelésébe adására is.³⁸ Amint pedig az eljárás befejeződik, nevelőszülők fogadják be őket.³⁹

Ugyancsak speciális az állat büntetőjogi helyzete, mivel a dogmatika két fogalmat, a dologét és a személyét különíti el, és az állat dolognak minősül (nincs jogalanyisága), viszont az állatvédelmi törvény preambuluma érezni, szenvedni, örülni képes élőlénynek minősíti, tehát inkább az emberhez, mint a dologhoz van közelebb. Ebből kifolyólag az állat e két csoport között áll illetőleg eltérő jogi minőséget jelent.⁴⁰

Mielőtt sor kerülne a vádemelésre, a nyomozóhatóságnak számos bizonyítási nehézséggel kell megküzdenie. A kitérkezéskor átéltekről nem elegendő jelentést készíteni, azokat fényképekkel is dokumentálni kell. A Nyíregyházi Járási és Nyomozó Ügyészség által bevezetett gyakorlat szerint állatorvost célszerű bevonni a szemléhez (amiről jegyzőkönyv is készül). Az élő állat menhelyre történő befogadásánál felméri annak állapotát, amit szintén dokumentálnak (hiszen ez is bizonyítási eszköz lesz).

A 2012. évi C. törvény 244. § (1) bek. a) pontja kapcsán gyakorta adódnak gondok, amennyiben pusztulás, vagy maradandó egészségkárosodása nem történt, de veszélye fennállt. A lehetőség megállapítása szakkérdésnek minősül, az ok-okozati összefüggés megállapításával egyetemben. A bántalmazással kapcsolatban ugyancsak ide tartozik a sérülések keletkezésének vizsgálata és a terhelt védekezésének ellenőrzése (például a bántalmazást elismeri, de az indokolatlanságot nem).

Az alacsony felderítési mutató kiváltéppen a Btk. 244. §-a (1) bekezdésének b) pontjában foglaltak esetében jellemző, ugyanis az elkövetési tárgy vagy a helyszín nem hordoz elkövetőt azonosító nyomot.⁴¹

37 Tilki Katalin: Az állatkínzás miatt indult büntetőeljárások tapasztalatai. Ügyészségi Szemle. 2018/01. III. évfolyam 1. szám, 65-66. oldal

38 Uo. 64-65. oldal

39 <https://jogaszvilag.hu/szakma/az-allatkinzas-es-a-szuloi-felugyelet-a-fovarosi-torvenyszek-itelkezesi-gyakorlataban/>, 2019-03-02

40 Hevér Tibor: A jogi dolog – avagy a dologi jog morzsái a büntetőjogi dogmatikában. Iustum Aequum Salutare VII. 2011/4. szám, 140-141. oldal

41 Tilki Katalin: Az állatkínzás miatt indult büntetőeljárások tapasztalatai. Ügyészségi Szemle. 2018/02. III. évfolyam 2. szám, 29-30. oldal

Az ügyészi szakban a vádemelés az állatkínzás mellett sokszor lopás vétsége továbbá annak büntetési alakzata miatt történt,⁴² de előfordult több olyan eset is, amikor a vádemelést elhalasztották. Az ügyész számos ügyben pedig elegendőnek vélte a megrovás alkalmazását. Megtörténtek olyanok is, melyek már nyomozati szakban lezárultak, bűncselekmény hiányában.⁴³ A garázdaság állatokkal kapcsolatban is elkövethető, amely esetben az ügyész jogosult vádat emelni, de indíthat polgári peres eljárást is, jogszabálysérelem esetén. Kérelmezheti ebben az esetben a károk megtérítését, illetőleg a tevékenységtől való eltiltást. Az ügyész állatvédelmi szerepkörébe tartozik még az eljáró hatóságok döntéseinek, munkájának felügyelete.⁴⁴

Ami a következő büntetőeljárás szakaszt illeti, az ügyészség főként felfüggesztett szabadságvesztés kiszabását indítványozza, enyhébb jogkövetkezmény alkalmazására tett indítvány nem jellemző. Ezeknek a bíróság általában helyt ad,⁴⁵ ám elvétve előfordulnak olyan esetek is, amikor eltérő döntés születik.

Az ügyészség vádat emelt egy, a szóban forgó ügyben az I. r. vádlott ellen társtettesként elkövetett lopás vétsége mellett az 1978. évi IV. törvény alapján, annak 266/B. § (1) bek. a) pontja szerint minősülő állatkínzás vétsége miatt, amit azonban jogerős ítéletében az elsőfokú bíróság állatkínzás büntetétére változtatott. A szankciókiszabás tekintetében nem mutatkozott eltérés a gyakorlattól. Mint ahogy említettem, sok esetben megállapításra kerül a lopás vétsége is. Erre mind az I.r., mind pedig a II.r. vádlott vonatkozásában sor került. Őt egyébként a bíróság próbára bocsátotta. Az ítéletet befolyásolta, hogy a késsel megsebesített nyúl rögtön elpusztult, a másik állat viszont az első kövel történő eltalálás folytán különös szenvedések közepette mindössze a második dobást követően múlt ki. A tényállás szerint a vádlottak ismerőseikkel egy ingatlanlál lakattal ellátott ketrecben két nyúlra bukkantak. Az I. r. vádlott a lakatot a ketrecrel eltávolította, ezt követően az egyiket késével többször megszurta, a másikat a helyszínen felfedezett nagy méretű kövel kétszer megdobta. A nyulak életüket veszítették.

Kiemelendőnek tartom ezzel kapcsolatban annak megemlítését, hogy az ügyészség kizárólag rendkívül indokolt esetben indítványozza olyan büntetés kiszabását, amely a felfüggesztett szabadságvesztésnél enyhébb. 2015-ig a gyakorlattól különböző szankció javaslatát kötelező volt jelenteni a Legfőbb Ügyészségnek.⁴⁶

A bíróság az állatkínzásos ügyeket nem tárgyalja soron kívül, de a gyakorlatban nem jellemző az elhúzóadás, főleg az élő állatként lefoglalt bűnjelek miatt. Leggyakrabban felfüggesztett szabadságvesztés és közérdekű munka kerül kiszabásra, amelyek gyakorta váltanak ki elégedetlenséget. A bíró az ítélet meghozatala előtt mérlegeli a bűnösségi

42 Tilki Katalin: Az állatkínzás miatt indult büntetőeljárások tapasztalatai. Ügyészségi Szemle. 2018/01. III. évfolyam 1. szám, 68. oldal

43 Károlyi Judit: Az állatkínzás szabályozásának fejlődése Magyarországon. Acta Juridica Et Politica Tomus LXVIII. Fasc. 13. Szeged, 2006. 23. oldal

44 http://www.vmi.szie.hu/tananyagok/tananyag/termeszt_es_vadvedelem/allatvedelem.pdf, 2019.03.09. 52. oldal

45 https://www.okri.hu/images/stories/KUTBESZ_UJ_2017/befkut_2017_hun.pdf, 2019.03.03., 19. oldal

46 Tilki Katalin: Az állatkínzás miatt indult büntetőeljárások tapasztalatai. Ügyészségi Szemle. 2018/02. III. évfolyam 2. szám, 23. oldal

körülményeket, a büntetlen előélet, illetve a megbánás például tipikus enyhítő körülmény, a gátlástalan elkövetés pedig súlyosító.

Végrehajtható szabadságvesztéshez vezet általában a nagyfokú szenvedés és gyötrellem előidézése, a feltételes vagy felfüggesztett szabadságvesztés le nem járta, illetve, hogy a terhelt visszaeső. Egy büntetett előéletű férfi visszaesőként feltételes szabadságvesztés hatálya alatt hajtotta végre a szóban forgó tettet, emellett végig tagadta bűnösségét. Ő és azon terhelt, aki többszörös visszaeső volt, ráadásul különös szenvedést okozott – szöges fa léccel többször, fokozott erővel bántalmazta – kistestű keverék kutyájának, ami alatt azt üvöltötte „gyere ide, úgymé megdöglesz, ha egyszer előjössz onnan, úgymé agyonverlek!”, kiérdekelte, hogy a szabadságvesztés végrehajtása ne legyen felfüggesztve. Az eb ennek folytán súlyos sérüléseket szerzett (fogai kitörték, csontjai eltörték, bevérzett a bal kötőhártyája) és maradandó károsodást szenvedett. Dr. Dénes Veronika szerint „végrehajtható szabadságvesztést akkor szab ki a bíróság, amikor különösen kegyetlen, brutális módon kínozza meg az elkövető egy állatot, nincs enyhítő körülmény, illetve már felfüggesztett szabadságvesztés ideje alatt követte el a bűncselekményt vagy visszaeső.”⁴⁷

A legjelentősebb bizonyítékok, amelyek nagyban befolyásolják a végkifejletet, a következők:

- terhelti beismerő vallomás
- tanúvallomás,
- jegyzőkönyv
 - (feljelentésről, a helyszíni szemlééről, lefoglalásról, illetőleg a sérült állatot ellátó állatorvos által készített)
- rendőri jelentés
 - (a megtett intézkedésről, a helyszínen észleltekről, és az összegyűjtött adatokról)
- fényképek alkotta melléklet
- igazságügyi állatorvos szakértői vélemény
 - (okozati összefüggés az állat magatartása és állapota között)
- bűnjeljegyzék⁴⁸

Egy esetben pedig a liftben található biztonsági kamera rögzített egy, a kutyáját rugdaló modellt, akinek tette oly annyira kiváltotta a társadalmi ellenszenvet, hogy a felvétel nyilvánosságra kerülését követően, már nem csak a felfüggesztett szabadságvesztés és a pénzbüntetés súlya nehezedett a vállára, de rengeteg követőjének is búcsút inthetett, valamint számos megrendelő visszalépett a vele kötendő üzlettől.⁴⁹

47 <https://jogaszvilag.hu/szakma/az-allatkinzas-es-a-szulo-felugyelet-a-fovarosi-torvenyszek-itelkezesi-gyakorlataban/>, 2019-03-02

48 Tilki Katalin: Az állatkínzás miatt indult büntetőeljárások tapasztalatai. Ügyészségi Szemle. 2018/02. III. évfolyam 2. szám, 21. oldal

49 https://nuus.hu/bulvar/0401/megbunhodott-a-kutyajat-rugdoso-instagram-modell/?utm_source=Facebook&utm_medium=post&utm_campaign=Facebook_post_megbunhodott-a-kutyajat-rugdoso-instagram-modell%2F&fbclid=IwAR3ssHWBZwgYPPG0gm7M0vGV02PBFrm1W-EKIdGz8ZkF9Vf7yqNnSleq, 2019-04-02

A teljes fejezettel kapcsolatban azonban megemlíteném, hogy a szabályozás hazánkban a XIX. századi viszonyok függvényében még meglehetősen korszerűnek tekinthető, ám modernitását a XX. századra elveszítette. Kritikaként fogalmazódott meg az érzelmi alapon nyugvó állatvédelem, valamint az állatviadalokkal való foglalkozás hiánya. Az 1970-es évek vége felé már úgy kezelték az állatot, mint az emberrel együtt létező, örülni képes, szenvedni, szeretni tudó élőlényt. Ennek jelentősége azon, elsősorban a filozófia területén – nem a joggyakorlatban – megjelenő szándékban öltött testet, amely kísérletet tett a jogtárgyi kategóriából a jogalanyok közé helyezni az állatot.⁵⁰

Fontosságát akkor értjük meg igazán, ha röviden áttekintjük az ember és az állatvilág kapcsolatát, ám ezelőtt még dr. Tilki Katalin gondolatait kívánom idézni: „Magyarországon az állatvédelem területén hiányzik a szakmaiság és az összefogás. Éppen ezért szükség lenne egyrészt egy hosszú távú, komplex stratégiára, másrészt pedig egy olyan szervezetre létrehozására, amely koordinálná a hatóságok és a különböző állatvédő szervezetek együttműködését. Nincs összeköttetés a jogalkotás és a gyakorlati állatvédelem között. Ahhoz, hogy ez megteremtődjön, olyan kutatásokra lenne szükség, amelyek feltárják és átfogóan bemutatják a tényleges joggyakorlatot. A civil állatvédő szervezetek az ország legerősebb és legjobban szervezett közösségét alkotják. Gyakorlati tudásukat felhasználva jelentősebb lehetne tenni szerepüket. Hangsúlyt kell fektetni a helyes állatvédelmi szemlélet kialakítására, ami magában foglalja az etikus bánásmódot és a minőségi állattartási kultúrát. Ahhoz, hogy ez megvalósuljon, elengedhetetlen a hatékony ismeretterjesztés, valamint az állatvédelmi oktatás és képzés.”⁵¹

Ezzel kapcsolatban említeném meg azon bírósági döntést, amelynek keretében bár csak felfüggesztett szabadságvesztés került kiszabásra, mégis emellett az elsőfok elrendelte a pártfogó felügyeletet és magatartási szabályként kiegészítő munka végzését írta elő. Ezt a pártfogó által kijelölt, állatmentéssel és gondozással foglalkozó nonprofit társadalmi szervezetnél kell a vádlottnak végeznie, minimum egy évig, legalább hetente egyszer. Továbbá a bíróság a Magyar Bullterrier Baráti Társaság Fajmentő Egyesületre bízta az elkobzott, már annak telephelyén elhelyezett és gondozásba vett angol bullterrier későbbi gondozását, őrzését, illetőleg felügyeletét.⁵²

50 Czerny Róbert: Jog és erkölcs az állatok védelmében. Budapest, Rejtjel Kiadó, 2006, 11. oldal

51 https://www.okri.hu/images/stories/KUTBESZ_UJ_2017/befkut_2016_hun.pdf, 2019.03.03

52 Tilki Katalin: Az állatkinzás miatt indult büntetőeljárások tapasztalatai. Ügyészeti Szemle. 2018/01. III. évfolyam 2. szám, 16. oldal

2. Az ember és az állatvilág kapcsolata

„Egy gyermek, aki szereti az állatokat, olyan felnőtté válik, aki együttérez más emberekkel”
(Tony Payne)

Az őskori mágia középpontjában különféle állatok álltak. A mágia „a világ idegenségének leküzdésére irányuló, az emberi cselekvések hatókörét kiterjeszteni akaró cselekvések legősibb formája. A mágia olyan cselekvési stratégia, olyan emberi munka, amelynek célja az ember közvetlen hatókörén túli valóság birtokbavétele, céljai szerinti befolyásolása, átalakítása. (...) A termelési mágia valójában „varázslat”, hiszen célja nem más, mint a valóság viszonyainak megváltoztatása.”⁵³ A vadászmágia az állat lelkének rabul ejtését, annak meggyengítését kívánta elérni, hogy elejtése révén túlélje az őskori ember.⁵⁴

A mágia fogalmkörébe tartozik azonban a totemizmus is, amely az őskor végéhez közel, a fejlett törzsi társadalmakban jelent meg. „A totem egy olyan állatfaj, amelyet egy embercsoport önmaga szimbólumának tart, szinte magával azonosítja.” A totem kifejezte egy-egy embercsoport összetartozását. Az ábrázolt állat különleges védelemben részesül, szertartások alanyává vált. Tiltottnak minősült annak elpusztítása, elejtése, elfogyasztása. A totemizmus a magyar őstörténetben is megjelent, például a csodaszarvas történetében. A finnugorokra általánosságban jellemző a medvekultusz, de megemlíthető még a tehének privilegizált helyzetét Indiában.⁵⁵

A politeista ókori Egyiptomban és a görögöknél is megjelent az állati transzcendencia, ugyanis isteneiket antropomorf lényként ábrázolták. Az óegyiptomiak esetében nem beszélhetünk totemizmusról, ugyanis az állatkultusz kezdeti szakaszában komplett állatfajok helyett egyes példányokat tiszteltek szentként. Előfordult, hogy kutyát, gazellát helyeztek az emberrel egy sírba, megadván számukra a végtisztességet, így azok a túlvilágon is együtt maradhattak az elhunytal, védelmezhetők is ők.⁵⁶

2.1. A középkor állati ügyei

A középkori jogtörténet sajátos vonását jelentik az állatpercek, melyekről meglepően sok forrás maradt fenn. Az állatpercek időszaka egybeesett a boszorkánypercekkel, melynek okát a kialakulóban lévő egységes jog és eljárásrend jelentette, de fellelhető még az egyházi szerepvállalás, valamint a késő középkor gazdasági - társadalmi válsága. Ezen ügyek két csoportba sorolhatók, az egyikben egy-egy állatot fogtak perbe, a másik viszont egész csoport ellen irányult.

A szankció kiszabása tekintetében nem tettek különbséget állat és ember között. Ugyanez a helyzet a perben résztvevő személyek - védelmi, vádlói, bírói, végrehajtói,

53 <http://www.tarrdaniel.com/documents/Vallasfilozofia/vallastortenet.html> 2018.04.08.

54 <http://tudasbazis.sulinet.hu/hu/muveszetek/muveszettortenet/muveszettortenet-7-efvolyam/az-oskokori-muveszet/barlangrajzok> 2018.04.08.

55 <http://tudasbazis.sulinet.hu/hu/tarsadalomtudomanyok/tortenelem/életmodtortenet-oskor-es-okor/a-vadaszkulturak-vilagkepe/a-totemizmus-az-oskokorban-es-kesobbi-korszakokban> 2018.04.08.

56 http://oegyiptom.uw.hu/szent_allatok.htm 2018.04.10.

vagy egyéb funkciót ellátók - díjazásával kapcsolatban is. Az állatokat megillette a védelem joga, ügyvédet rendeltek ki, az ügyeket jegyzőkönyvbe foglalták. A tárgyalás ítélettel zárult, amit aztán végrehajtottak. Az adminisztráció szintén nem különbözött. Volt olyan is, amikor a vitában a párizsi parlament jogtudósai foglaltak állást. Az első kategóriába tartozó esetben gyakran sertések kerültek terhelti pozícióba, gyermekgyilkosság gyanújával. Vádat általában helyi tisztviselők emeltek, nem az áldozat hozzátartozói, így a vád nem vezethető vissza a rokonság bosszúvágyára, akik *acta officio* járhattak el. A második csoport pereinek gyanúsítottjai leginkább kártevők, egerek, sáskák voltak és világi hatóságok helyett egyházi illetékességi körbe tartoztak, amelyből következően inkább a szellemi természetű jogkövetkezmények domináltak, mint például az ördögűzés és a kiközösítés. Komoly problémát jelentett azonban e kategória állatainak megjelenéséről való gondoskodás. Az értesítés hivatalos futárok által történt, amelynek egy példánya a bíróságot illette.

A büntetés célja az elrettentés volt, bár inkább más embereknek és nem magának az elkövetőnek a távol tartása a bűnismétléstől, ugyanis gyakran éltek a halálbüntetés kiszabásának jogával. A "holttesteket" sokszor nyilvános helyen fellógatták. A címzettek köre tehát inkább szorítkozott az emberekre, mintsem a négylábúakra, ugyanis adott esetben egy kutya a kivégzés idején is az óljában tartózkodott, viszont a büntetés a gazdákat rábírhatta a gondosabb állattartói viselkedésre. Ugyanezen elv mentén szabhatták ki az egyházi szankciókat is az állatokra. A kiközösítés nem bírt nagy jelentőséggel egy állatnak, viszont egy katolikus embert jámborabb életvitelre és több tized fizetésére ösztönözhetett. Az állattámadások brutalitása miatt quasi másodlagos célnak is tekinthető magának a halálnak a kegyetlenebb tétele, amiről jogszerű bírósági ítélet döntött. Ide sorolható az élve eltemetés vagy az akasztás, mint megszegyenítő büntetés. Ezen jogkövetkezmények végrehajtását a városi hóhér feladatává tették. Lehetőség volt azonban az ítélet felsőbb joghatóság általi felülbírálatára.

A mai, modern korban elképzelhetetlennek tűnhetnek az ilyen esetek, azonban a középkori ember számára semmilyen abszurditással nem bírtak. Merész Fülöp 1379-ben például azon indoklással rendelte el két őrizetben lévő disznócsorda szabadon bocsátását, hogy azok megkapják a nekik járó tisztességes eljárást. Leidenben egy kutyát ítélték halálra egy gyermek megharapásáért. Egy ökröt, egy 15. életévét betöltött fiúra mért halált okozó rúgásáért végeztek ki 1499-ben. Nyilvános akasztással sújtottak egy macskát 1462-ben egy gyermek megfojtásáért. A párizsi parlament 1613-ban és 1623-ban állatra kiszabott megszegyenítő akasztást módosított agyonütésre.⁵⁷

A Franciaországban található Lavegnyben 1475-ben egy kocát és hat kismalacát bíróság elé állították azon vád alapján, miszerint megölték és részben elfogyasztottak egy gyereket. A koca bűnösségét kimondták, majd kiszabták rá a halálos ítéletet, míg a kicsinyeit felmentették. A bíróság döntését az anyjuk által mutatott negatív példával, az életkorukkal, valamint a közvetlen bizonyítékok hiányával indokolták. Ez az eset egyáltalán

57 <http://www.fokusz.info/index.php?cid=1862959364&aid=1426617958>, 2018.03.14

nem nevezhető egyedinek, csak ebben az országban 92 hasonló került feljegyzésre 1120 és 1740 között. (Az utolsó ügyben például egy tehenet végeztek ki.)⁵⁸

Közönséges büntetőbírósgok jártak el általában a háziállatok, illetve a haszonállatok ügyében, míg a vadállatokat egyházi bíróság elé állították. Az egyházi igazságszolgáltatás alkalmanként ördögűzést vagy a kiközösítési szertartás során történő halálbüntetést jelentett. Az embereket zaklató állatot három alkalommal idézték és ha nem jelent meg, mulasztás okán szabtak ki ítéletet, majd elrendelték a terület elhagyását. Amennyiben ez nem valósult meg, következett az ördögűzés.

Az alábbi jogesetben helyi patkányokat szándékos károkozással vádoltak, ám azok nem jelentek meg, amire a védőügyvéd azt a kifogást hozta fel, hogy a felszólítás nem volt pontosan megfogalmazva. Határidő hosszabbítást is sikerült elérnie azzal, hogy több ügyfele idős kora és egészségügyi állapota miatt speciális bánásmódot igényel. A védőügyvéd azt is kérte, hogy zárják be a macskákat, mert azok elriasztják a patkányokat, ám ezt a helyiek megtagadták, így a vádat elejtették.

1499-ben Németországban több ízben elnapolták egy medve perét, mivel joga van saját főnemesi bírósága elé állni, tehát más medvék előtt felelni. Vakondokat állítottak például bíróság elé Itáliában a termény pusztításának vádjával, majd távollétük során tettük szankcionálásuként száműzték őket. A kisvakondok és a terhes anyák csak 14 napot kaptak büntetésül. 1474-ben Baselben egy kakas tojásrakásért került bíróság elé, amely kapcsán a bíróság boszorkányságot állapított meg, hiszen e tett kizárólag sátáni közbenjárással valósulhatott meg. A kakast és a tojást is máglyahalálra ítélték. A következő ügyben Savoyban tanúként idéztek be állatot. Ennek az oka, hogy az akkori felfogás szerint Isten a néma állatot szóra bírná, hogy a gyilkos ne mentesülhessen a felelősségre vonás alól.⁵⁹

A következő állatper 1730-ban zajlott egy párizsi nyomda udvarán. Egy Nicolas Contat nevű munkás a nyomdában uralkodó körülményekre panaszkodott. Sérelmezte többek közt, hogy társaival együtt a környék rengeteg kóbor macskájának folyamatos éjszakai hangoskodása miatt mondhatni képtelenek aludni, ráadásul a mester feleségének cicája kedvezőbb ellátásban részesül náluk, mire eldöntötték, bosszút állnak. Macskanyávogást utánozva, a mester hálószobájának közelébe lopkodott, ahol addig nyávogott éjszakánként, ameddig a házaspár nem utasította végül az inasokat a macskák megölésére. A munkások ezt követően seprűnevellel és más eszközökkel indultak el végrehajtani azt. Először a mester feleségének macskája esett áldozatul a mézszárlásnak, egy vasrúddal törték össze a gerincét. A tetemet egy csatornában helyezték el, míg a többiek a háztetőkön üldözték a macskákat. Akit utolértek, rögtön agyonütöttek, a menekülőket pedig zsákokkal ejtették rabul. Mikor már több zsáknyi haldokló macska hevert az udvaron, az inasok örök, gyóntató és hóhér jelenlétében tárgyalást tartottak. Az állatok

58 Tim Healey: A világ legnagyobb pereit. III. Fejezet: Különös Perek: Állati Büntények. Négylábúak a bíróság előtt. Új Vénusz Lap és Könyv Kiadó, Budapest, 1993, 83. oldal

59 Kánics Éva: Állati történetek egykoron és napjainkban. Büntetőjogi Tanulmányok XI. MTA Veszprémi Területi Bizottsága, Veszprém, 2010, 211-212. o.

bűnösségének kimondása után feladták nekik az utolsó kenetet és akasztófára küldték őket.⁶⁰

2.1.1. Disznóságok – eljárás a sertések vonatkozásában

Ahogy az korábban említésre került, a sertések elleni perek meglehetősen elterjedtek számítottak a középkorban. Ennek oka az volt, hogy ezek az állatok akol nélkül, szabadon éltek, senkitől nem kaptak enni, viszont csordákat alkotva bejárhattak az udvarokba, még az ott fazékban elhelyezett ételbe is beledézsmálhattak. Nem minősült kirívónak, ha megrágták a csecsemők testrészeit vagy teljes egészében elfogyasztották őket. Megelőzés céljából kísérletet tettek a leprásokéhoz hasonló módszer alkalmazására – csengőt akasztottak a nyakukba, ám ez sikertelennek bizonyult. Ügyükben városi bíróság járt el. Kaptak idézést, a bíróság részükre ügyvédet rendelt ki, aki a tárgyaláson feltárta az enyhítő körülményeket (Többek között arra hivatkozott, hogy ők ugyanúgy Isten gyermekei és az éhség vezette őket a bűn útjára.) A védekezés azonban általában eredménytelennek bizonyult, így az érvelés ellenére kiszabták a halálos ítéletet. Súlyosító körülményként vette figyelembe a bíróság, ha a cselekményt pénteken vagy böjti időszakban követték el. A bizonyítási eljárás folyamán kínzásnak vetették alá őket az igazság kiderítése érdekében. Ellentétben például a farkasokkal – akiket emberi ruhába - a sertéseket halotti lepelbe öltöztették a kivégzésük napján. A pap szekéren ült, a harangokat megkongatták, a nézőközönség de profundist imádkozott. A hóhér új, fehér kesztyűt viselt az ítélet végrehajtásakor, valamint szintén új volt a kötél is. A megölt állatot elretentés céljából az akasztófán hagyták a holttestből lakmározó bogarak megjelenéséig, illetve amíg a madarak el nem kezdték az elfogyasztását. A kivégzés leginkább akasztás formájában valósult meg. A sertések egyébként még védőszentet is kaptak, Szt. Antal személyében.

A velük foglalkozó kondások helyzete speciálisnak nevezhető, mivel megtiltották számukra a templomba járást és nem adták hozzájuk a lányokat, így sajátos kondás-dinasztiák jöttek létre. Ugyanilyen dinasztiák voltak a hóhéroknál is. A sertések helyzete más megítélés alá esett többek között Egyiptomban, ahol rájuk, mint Ozírisz isten képére tekintettek, valamint a görögöknél, ahol Adonisz és Demetert testesítik meg. Keleten nem áldozták fel őket. Ezen megkülönböztetés indoka, hogy akkoriban az istenség/szentség és a tisztátalanság még nem különült el. Ezt hívták a szent borzalom időszakának.

A mai ügyekhez hasonlóan, akkor is sarkalatos pontját jelentették az eljárásnak a költségek. A sertés pere, illetve annak kivégzésének költségei sokszor meghaladták egy városi írnok féléves fizetését. Amennyiben a közösség nem rendelkezett saját hóhérral, máshonnan kellett hívni, segíddel együtt. Az ő ellátásukról szintén gondoskodni kellett.⁶¹

60 <https://mult-kor.hu/akasztott-disznok-es-szamuzott-egerek---allatperek-a-kozepkorban-20150924?pldx=2>, 2018.03.15.

61 https://library.hungaricana.hu/hu/view/Ahet_1992_1/?pg=715&layout=s, 2013.03.14.
Lehocky Teréz: Állatperek és állatkivégzések. A hét, 1992, 30. oldal

2.1.2. A város kissé bogaras – eljárás a rovarokkal szemben

Szintén gyakoriak voltak a rovarok elleni perek. A károsultak panaszával kapcsolatban sor került a kárfelmérésre és a várható veszélyeztetettség megállapítására, majd az egyházi bíró gondnokot rendelt ki az állatok részére, hogy azok érdemben védekezhesnek. A vád és a védelem érvelését is meghallgatta, aztán mérlegelés után meghozta az ítéletet.

A beadványnak tartalmaznia kellett többek között a károk természetének megjelölését, a hely pontos meghatározását, az elkövetők személyleírását, valamint megnevezését, az idézhetőségük érdekében, ami egy végrehajtó kiküldésével történt meg, aki érhetően és hangosan olvasta fel az idézést, amely tartalmazta a megjelenésre való felszólítást az időpont, illetve a hely pontos megjelölésével. A közlés átvette a római jogi megoldást, háromszor fel kellett olvasni ahhoz, hogy adott esetben a szándékos távolmaradást a bíróság kimondhassa. A feltüntetett időpontban a hatóság ténylegesen várta a megérkezését. A távolmaradás kimentése szükséges volt a védő kirendeléséhez, így hiteles indoklást kellett kitalálni. Figyelembe vették enyhítő körülményként az életkort és a testfelépítésüket (testük kicsiny voltát). Ez alapján lehetőség nyílt a kiskorúvá minősítésre, amikor is kijelölhetett a bíróság képviselőt és egy védőt. Megjelent a perben az eskü, ugyanis mind a képviselőnek, mind pedig a védőnek esküt kellett tenni, hogy mindent megtesznek védenekik érdekében.

A rovarokat az ítéletben olyan helyre száműzték, ahol tevékenységükkel nem okoznak kárt. A távozásra a bíróság három napos határidőt tűzött, aminek be nem tartása isteni bosszút vont maga után.

Általánosságban elmondható az állatperekkel kapcsolatban, hogy a középkori ember gondolkodása nagymértékben eltért a mai, modern szemlélettől. Az akkori ember az állatra, mint szabad akarattal rendelkező és nem mint természeti lényre tekintett, jogi személyiséggel ruházta fel, méltóvá téve őket a pereskedésre. Ezen időszakban az ember és a természet kettéválása még nem történt meg. Az állat, úgy ahogy az ember, erkölcsi és jogi értelemben személynek minősült.⁶²

2.2 Az állatvédelem fejlődéstörténete

„Azért vagyok állatjogi aktivista, mert hiszek abban, hogy nem lesz bolygónk, ha továbbra is úgy viselkedünk más fajokkal, ahogyan most teszszük”
(James Cromwell)

Mint ahogy már említettem, az ember és az állat kapcsolata az emberiség történelmével egyidős. A történelem folyamán különféle nézőpontok alakultak ki. Az egyik önálló személyiséget adott az állatoknak, sokszor *transzcendentális* hatalmat tulajdonítva nekik. A természet közeli ember és az állatvilág között bensőséges viszony létesült. Az állat

62 Luc Ferry: Új rend. Az ökológia. Budapest, 1994, Európa Könyvkiadó, 15- 20. oldal

emberhez hasonló mivoltát fejezik ki a már korábban bemutatott középkori állatperek, amelyben az állat büntetőjogi jogalannyá vált. A Görögországban található Salamis szigetről származó írásos emlék szerint a termékeny földterületben túrassal kárt okozó sertésnek a fogait kellett kitörni. Plutarchos egy olyan kutyáról számolt be, aki egy templomi rabló elfogásában való közreműködése miatt élethosszig tartó állam által finanszírozott ellátásban részesült.

Az emberi szintre emeléssel szöges ellentétben áll az az ugyancsak szélsőséges felfogás, amely az állathoz, mint géphez viszonyult. Descartes a lélek és a nyelvi kifejezőkészség hiánya miatt bonyolult gépeknek nevezte őket. E tézis következményeként alakult ki az a feltételezés, hogy az állatok a csecsemőkhöz hasonlóan nem éreznek fájdalmat, mert azt képtelenek elmondani. Ugyancsak e szellemben folytatta munkásságát Galenus és a középkori Vesalius, akik kétségkívül sokat tettek a szervezet felépítésének megismeréséért, viszont a tudásanyaghoz gyakran az élveboncolás eszközével jutottak el. Negatív következmények közé sorolható továbbá az orvoslásra kifejtett hatás is. Sokáig a csecsemőgyógyászatban, valamint az állatok fájdalmas műtéteinél nem alkalmaztak fájdalomcsillapítást.

E felfogást végül a XX. század etológiai tapasztalatai, illetve az idegrendszerrel kapcsolatos kutatásai korrigálták. Ismereteket gyűjtöttek az állatok gondolkodásáról, tudatáról, kommunikációjáról. Az állattartó felelőssége az állatok cselekedeteiért nem újszerű gondolat, szintén jóval régebbre, egészen az ókorig nyúlik vissza, ahol ugyanis már Ulpianus és Seneca is vallotta eme nézetet, valamint tükrözi még az arisztotelészi természetkép, a zsidó-keresztény kultúrkör és a közgazdaságot meghatározó cselekvésvélemény, a *haszonelvűség*. Lényegét tekintve egy rangsort állít fel, melynek csúcására az embert helyezi, aki szükségletei kielégítésére használhatja az állatot, viszont a jogosultság mellett felelősséggel tartozik a megélhetését biztosító állatért.

Az előbb bemutatott elméletek *közös* jellemvonása, hogy az ember szemszögéből helyezi el a világban az élőlények, az állatok, és a természet helyét, határozza meg szerepét. Azon nézetből, hogy környezetünk megvédésével, tiszteletével leginkább önmagunkat óvjuk, a pusztításával pedig veszélyeztetjük, alakulhattak ki az alapvető természet-, környezet- és állatvédelmi mozgalmak, amik megjelenése és térhódítása jogi szabályozást vont maga után. A fent említett elméletet igazolja például a vizek tisztaságához fűződő univerzális érdek, hiszen a beléjük engedett vegyi anyagok egyaránt károsítják azok élővilágát és az onnan ivó ember egészségét.

A *kizárólag haszonelvűségre épülő érvrendszer korrekciójául* szolgáltak a modern biológiai, ideglettani, viselkedéstudományi ismeretek, amelyek megállapították, hogy a magasabb rendű állatok képesek a fájdalom, a félelem, a szenvedés és az öröm érzésére. Ezen felfedezések alapozták meg az állatokkal való szolidaritást, az egyes fajok hátrányos megkülönböztetésének kétségbe vonását. Az állatok felszabadítási mozgalma a 70-es években vette kezdetét és máig is fennmaradt. E mozgalom bírálja a profitorientált, iparszerű állattartást, laboratóriumi felhasználásukat, szót emelt a szörmekérdésben is. Ennek

szellemében lebuktattak állatkínzó kutatókat, kiszabadítottak laboratóriumokból állatokat.

Az újabb felfogás, a *biocentrizmus*, az emberközpontúság helyett a világegyetemet, a természetet, a környezetet választotta zsinórmértékül. E tézis szerint belső, önmagából fakadó értékkel bír a természet, függetlenül attól, hogy létezik-e az ember vagy sem. Ebből levezethető a természet jogalanyisága, tehát biztosított számára a jogszerzés lehetősége. E jogosultság garantálja számára az esélyt más létezőktől való magatartás követelésére és az ellene irányuló tevékenység elhárítására. Nem az embert kívánja védelemben részesíteni önmagától, hanem a környezetet az ember károkozásától.

A társadalom képviselője az állam, a társadalomban pedig léteznek mindenki által elfogadott értékek, szokások, így az állam alkotta normák egy tág csoport érdekeit képviselik, amelyet tükröz az állatvédelmi törvény előszava is. Legelőször Angliában, 1822-ben került tiltásra az állatkínzás, amely példát számos más ország is követett, mint Franciaország, az Osztrák-Magyar Monarchia, továbbá megjelent sok amerikai államban is. A II. világháborút követően megjelenő új állattartási formák – iparszerű haszonállattartás, laboratóriumi állattartás, társállattartás – magukkal hoztak bizonyos tartási tilalmakat, feltételeket. A különféle etikai indítatások következményeként világszerte készültek jogszabályok az olyan anyagokról, melyek felhasználása megengedett az állatok táplálása céljából, az állatkísérletekről, a jólétet garantáló tartási feltételekről, a biotechnológiai eljárásokról, használatuk módjairól, a génmódosításról, stb.⁶³

Az emberekben, az állatvédelemmel kapcsolatos felfogásváltozás jogi lecsapódása a következő hazai forrásokban ugyancsak érzékelhető:

Az első ténylegesen állatvédelmi jogszabály a már említett 1870-es XL. törvény volt, amely az állatkínzást bűncselekménnyé nyilvánította.

Speciálisnak tekinthető például a cselédtörvény - 1876. évi XIII. tv.-, ahol a gazda általi azonnali elbocsátás megengedettsége került megfogalmazásra azon cseléd kapcsán, aki lábas jószágot rosszul ápol, vagy kínoz.

A Földművelésügyi Minisztérium 1890. évi 37.485. sz. rendeletében a következőket írta elő: „A közvágóhidakon az állatokat gyorsan és a lehető legkisebb kínzással járó módon kell levágni.

A vágatási biztosok felügyelik, hogy a hentesek ne bánjanak durván az állatokkal.

Beteg szerveket nem lehet a vágóhidakon lézengő kutyáknak adni, bár egyáltalán nem lehet ilyen állatot közvágóhidra bebocsátani.”

1892-ben az állatok szállításáról született rendelkezés.

Az Állatvédők Törvénykönyve c. művében K. Nagy Sándor királyi ítéletábrai bíró az 1897-től született kutyákkal kapcsolatos rendeleteket összegezte 1898-ban.

A népjóléti és munkaügyi miniszter 1925-ben rendeletet adott ki az állatkísérletek végzésével kapcsolatban.

Az első komplex természetvédelmi törvény 1976-ban került elfogadásra.

63 <http://docplayer.hu/18384631-Projekt-cime-projektgazda-keszitetite-datum.html>, 10-13. oldal

Az 1998. évi XXVIII. tv. „Az állatok védelméről és kíméletéről” azért jelentett nagy változást, mert a II. világháború nem alkottak kifejezetten állatvédelmi előírásokat.⁶⁴

Az Országgyűlés a következőképpen foglalt állást az állatvédelem dilemmájáról az 1998. évi XXVIII. törvénnyel kapcsolatban: „annak tudatában, hogy az állatok érezni, szenvedni és örülni képes élőlények, tiszteletben tartásuk, jó közérzetük biztosítása minden ember erkölcsi kötelessége, elismerve azt a megkülönböztetetten nagy értéket, amelyet az állatvilág egésze és annak egyedei jelentenek az emberiség számára, kifejezve azon szándékát, hogy a Magyar Köztársaság tevékeny módon részt vállaljon az állatok védelme és kímélete érdekében kifejtett nemzetközi erőfeszítésekből, az állatok ésszerű védelmének és kíméletének biztosítása érdekében az alábbi törvényt alkotja.”⁶⁵

3. Állatvédelmi kitekintő

„Aki kegyetlen az állatokkal, az embertársaival szemben is durva.
Egy ember szívét megítélhetjük az alapján, ahogyan az állatokkal bánik”
(Immanuel Kant)

Állami szuverenitásunk kizárólag a lehetőséggel bír, hogy Magyarország területén szabályozza az állatok védelmét, továbbá csatlakozzék nemzetközi egyezményekhez, melyek az állatok megóvását hivatottak elősegíteni. A védelemnek azonban bolygónk összes állatára vonatkoznia kell.⁶⁶ Magam is úgy vélem, hogy az állatvédelem kérdése és szabályozása szempontjából nem csak hazánkban merülnek fel sarkalatos kérdések, e lények megóvásának problematikája globális szinten ölt testet. Bár egyik állam sem kötelezheti a másikat szabályok megalkotására, mintát viszont adhat és át is vehet.

Angliával kapcsolatban megjegyzendőnek tartom, hogy itt alakult ki az első állatvédelmi mozgalom a 19. században.⁶⁷ A jogi szabályozás terepén jelentős tényállási elemeket foglalt magában az 1911-ben elfogadott állatok védelméről szóló törvény. E jogforrás helyezte hatályon kívül az állatkínzásra vonatkozó valamennyi ezt megelőzően hozott intézkedést. A törvény hatálya kiterjedt a háziállatokra és a fogságban tartott állatokra. Az a személy, aki nem gondoskodott kielégítően róluk, bíróság elé vihető volt. Amennyiben a bíróság az előtte folyamatban lévő ügyben megállapította, hogy a megkínzott állat életben tartása jelentősebb kegyetlenségnek bizonyult volna, a tulajdonos beleegyezése hiányában ugyancsak lehetősége volt elrendelni az állat megölését. A végrehajtással bárki megbízható volt. Ha viszont a tulajdonos ellenezte az elpusztítást, állatorvos

64 <http://www.vmi.szie.hu/tananyagok/tananyag/allatvedelem/allatvedelem.pdf>, 2018.04.12., 33-34. oldal

65 Az Országgyűlés állásfoglalása az állatvédelem kapcsán: Országgyűlés által 1998. március 16-án elfogadott törvény az állatok védelméről és kíméletéről, törvény száma: 1998. évi XXVIII. törvény A törvény teljes szövege megtalálható: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?dbnum=1&docid=99800028.TV&mahu=1>

66 Zoltán Ódön: Az állatvédelem jogi rendje. KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2000, 219. oldal

67 Brian, Bonhomme: Russian Compassion: The Russian Society for the Protection of Animals – Founding and Contexts, 1865-75. Canadian Journal of History XLV, 2010. 262. oldal

előzetes meghallgatása kellett a hajtáshoz. A törvény korlátozta a tulajdonjogot, mégpedig a kegyetlen bánásmód esetén az állatot a tulajdonosától lehetőség volt elkobozni.⁶⁸ Bántalmazásnak minősítette az állatok halálra hajszolását, megrúgását, megrémisztését, továbbá a vadítást. A bűncselekményt mind a szándékos mind pedig a gondatlan alakzatban büntette. A törvény bűncselekménnyé minősítette a kellő gondosság és körültekintés hiányában végrehajtott beavatkozásokat is.

Állatkínzás esetén az Angliában alkalmazható szankciók voltak: pénzbüntetés, szabadságvesztés.

E törvényben foglalt rendelkezésekhez hasonlókat iktattak be Skóciában is (1912). Az 1911. évi állatvédelmi törvény 1822-ig nyúlik vissza és megalapozta a mai angol illetve wales-i jogszabályokat.⁶⁹

Dániában a vallásszabadsággal került ellentétbe az a 2014. február 13-án aláírt törvény, amely a vágóhidak számára megtiltotta az engedély kiadását az előzetes bódítás nélkül történő vágásra. Hasonló érvényesült már Lengyelországban, Izlandon, Norvégiában, Svédországban és Svájcban is. A konfliktus egyébként abból adódott, hogy a muzulmán és a zsidó vallási normák megkövetelik a jószágnak a leölés pillanatában - a nyak másodperc törtrésze alatt történő átvágásakor - való tudatnál létét.⁷⁰

Svájcban egyébként 1981-ben fogadta el valamennyi kanton az állatvédelmi törvényt, amely az állatkínzással egyetemben azok megijesztését sem engedi. Szabályozza az állatoknak szükséges fekvőhely és mozgástér méretét, emellett szakképesítés kell az állatgondozáshoz.

1909-ben Ausztria már rendelkezett egy olyan törvénnyel, ami az állatjárványokra vonatkozott. A legrégebbi tartományi jogszabályt, amiben definiálták az állatkínzást, 1950-ben Burgenlandban alkották meg. Büntették: „Aki állatot rosszindulattal kínozza, vagy kegyetlenül bánt, aki szükségtelenül dolgoztat egy állatot, vagy olyan teljesítményt követel meg tőle, ami meghaladja természetes szokásait. Aki oly módon tart állatot, hogy ezáltal az állat rossz fizikai állapotba kerül. Aki szakszerűtlen beavatkozást végez állaton. Aki az állat leölése során felesleges fájdalmat okoz az állatnak. De az is, aki a szabad életre alkalmatlan egyedeket szabadon enged.”⁷¹ Az Osztrák Polgári Törvénykönyv formabontó kijelentése véleményem szerint követendő mintát kínál valamennyi szabályozás számára, ugyanis az állatot kivette a dolog kategóriájából.⁷²

Az ausztriai szabályozás célja a következőképpen alakult:

Egy 1846-ban kibocsátott császári rendelet például tilalmazta a nyilvánosan, illetve a közrend megzavarásával végrehajtott állatkínzást. A középpontban ekkor még a megkín-

68 Zsoldos Benő: A „Protection of Animals Act” első éve Angolországban. Jogtudományi Közlöny, 1913. évi (48. évf.) 5. szám 43. oldal

69 Mike, Radford: Animal Welfare Law in Britain. Oxford University Press Inc., New York, 2001. 87-88.

70 http://www.hetek.hu/kulfold/201402/allatvedelem_kontra_vallasszabadsag, 2018.04.12., Ábrahám Hajnalka készült: 2014. 02. 21.

71 <http://www.vmi.szie.hu/tananyagok/tananyag/allatvedelem/allatvedelem.pdf>, 2018-04-12., 26. oldal

72 OPTK: 285/A. § (1988-ban bevezetett módosítás. Korábban minden dolognak minősült, ami különbözött az embertől, vagy annak hasznát szolgálta.)

zott állat helyett az emberi társadalom állt (közvetett állatvédelem). A 19. század végén, a 20. század elején az állatvédelmi rendelkezések a közrend, valamint a közérkölcös megóvását voltak hivatottak szolgálni, tehát azokat egy az egyben az ember centrikus megközelítés jellemezte. Ausztriában közvetlen állatvédelmet a 20. század elejétől lehet emlegetni. 1925-ben hatályba lépett egy olyan közigazgatási jogi rendelkezés, ami az állatkínzást elemeire bontotta (állatokkal való kegyetlen bánásmód, állatok túlhajszolása). A cél most már az állatok jólétének, stressz-, fájdalom- és szenvedésmentes életének a védelme. Eme szabályt sajnálatos módon 1933-ban hatályon kívül helyezték. A jogalkotási folyamat újfent fellendült az 1940-50-es években. Majdnem fél évszázad alatt tíz állatvédelmi témájú törvényt hoztak Ausztriában.⁷³

A szlovák jogalkotásban 2017-ben dolgozták ki azt az osztrákhhoz hasonló tervezetet, amely nem minősíti vagyontárgynak az állatot.⁷⁴ Hasonló álláspontot képviselt a Code Civil is, amely már 1999 után kiemelte a dologi kategóriából.⁷⁵ A francia Btk. pedig megelőzve a Ptk.-t, már 1994. március 1. napjával az állatkínzást nem a tulajdon elleni törvénysértésekkel tartalmazta közös fejezetben.

Dániához hasonlóan azonban az emlegetett Ausztria sem mentes a kollízióktól. Nagy visszhangot váltott ki a művészi önkifejezés szabadsága 1998-ban, amikor is a magát művésznek nevező Hermann Nitsch állatok meggyilkolásával, illetve azok kizsigelésével bonyolított le interaktív programot. A vendégek belsőségei között fetrengtek és vért ittak.

A példamutatás következő lépcsőfokán áll a német állatvédelmi törvény, amely 1. §-ában élőlénytársként nevezi meg az állatot. A BGB 1990. szeptember 1-jén beiktatásra került 90/A §-át kiegészítette azzal, hogy az állatok nem dolgok, illetve, hogy ezeket külön törvények óvják, ám szabályozás hiányában a dolgokra vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni. Alkotmányi szintre emelkedett az állatvédelem, amikor is annak 20. §-a kimondta az állatok jogainak elismerésre kerülését.⁷⁶ Német területeken egyébként Szászországban került elfogadásra legelőször (1838-ban) külön törvény az állatok kegyetlen bánásmódtól való megvédéséről. Így vette kezdetét Németországban az állatvédelmi jog fejlődése. Szankcionálásul szabadságvesztéssel és pénzbüntetéssel sújtották az elkövetőt.⁷⁷

Az 1886. évi büntető törvénykönyvben is megjelent az állatkínzás szabályozása. Az állatokkal történő nem megfelelő bánásmódot szabálysértésként, speciális jogszabályokban rögzítették.⁷⁸ A szabályozás céljával a közérkölcös és a közrend védelme került megha-

73 Regina, Binder: A Large Step – But Still a Long Way to Go Austrian Animal Welfare Legislation: An Overview. Journal of Animal & Natural Resource Law, VIII., 2012, 92-93. oldal

74 <http://parameter.sk/tobbe-nem-vagyontargykent-fogjak-kezeln-i-az-allatokat>, 2018-04-12.

75 Code Civil: 24-25. §

76 [http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/dr_gyongyosi_zoltan_az_allatok_joga_es_jogalanya_saga\[jogi_forum\].pdf](http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/dr_gyongyosi_zoltan_az_allatok_joga_es_jogalanya_saga[jogi_forum].pdf), 2018-04-12, 43-44. oldal

77 <http://www.uni-kiel.de/agrarmarketing/EU/Koewild.PDF>, 2018-04-14

78 Florian, Köhler; Susanne, Wildner: Consumer Concerns about Animal Welfare and the Impact on Food Choice. 1998, 4. Eleanor, Evertsen; Wim De Kok: Legal Protection of Animals: The Basics. Journal of Animal Law V., 2009, 92. oldal

tározásra. Az állatkínzót legfeljebb három hónapig tartó börtönbüntetéssel és pénzbírsággal lehetett büntetni.⁷⁹

Az állatvédelem megközelítőleg valamennyi területén az EU tagállamai szabályokat alkottak, mind nemzeti, mind pedig az uniós normaalkotás szintjén. Az EU alapszerződésében a környezetpolitikán belül szerepel a környezetvédelem és az állatok kímélete. Az Unió létrehozta az Európai Környezetvédelmi Ügynökséget, irányelveket alkotott meg, például vágóállatok védelme, állatok szállítás közbeni védelme, állatkísérletek szabályozása tárgyában és állatvédelmi vonatkozású nemzetközi szerződések részesévé vált.⁸⁰

Az Unióhoz a következő állatvédelemmel kapcsolatos források kötődnek:

- A vágóállatok megóvását hivatott elősegíteni a 306/1988. (V. 16.) EGK tanácsi határozat, valamint a 119/1993. (XII. 22.) EGK tanácsi irányelv.
- Szállítással kapcsolatos irányelv a 628/1991. (XI.19.) illetve a 496/1991. (VII. 15.)
- A mezőgazdasághoz kötődik a 923/1978. (VII. 19.) EGK tanácsi irányelv és azt ezt módosító 583/1992. (XII. 31.) EGK tanácsi határozat, továbbá az 58/1998. (VII. 20.) EK tanácsi irányelv és az 50/2000. EK határozat.
- Külön irányelv került megfogalmazásra a tojtyúkokkal, borjakkal, ill. a sertésekkel kapcsolatban.
- Az Unió foglalkozott az állatkísérletekkel is, a 609/1986. (XI. 24.) EGK tanácsi irányelvben, a 67/1990. (II.9.) EGK tanácsi határozatban, 575/1999. határozatában.⁸¹

Az irányelvek és határozatok mellett nemzetközi egyezmények is születtek, amelyek közül a legjelentősebbeket sorolom fel:

- Az ENSZ égisze alatt 1992 június 13-án Rio de Janeiro-ban aláírt Biológiai Sokféleség Egyezmény. Ez Magyarországon az 1995. évi LXXXI. törvénnyel került kihirdetésre.
- A Természetvédelmi Világszövetség (IUCN) találkozóján, 1973. március 3-án fogadták el a Washingtoni Egyezményt (CITES Egyezmény).
- UNEP kezdeményezésére jött létre a Bonni Egyezmény 1979-ben. Magyarországon még az 1986. évi 6. törvényerejű rendelet hirdette ki.
- A Ramsari Egyezményt 1971. február 2-án szövegezték meg, 1975-ben lépett hatályba, majd kétszer (1982, 1987) került módosításra. Kihirdetője hazánkban az 1993. évi XLII. törvény volt.
- 1979-ben fogadták el és 1982-ben hatályosult a Berni Egyezmény.⁸²

79 Eugénie, C. De Bordes: Animal Protection Legislation in the Netherlands: Past and Present. In: The Human-Animal Relationship: Forever and a Day, Francien De Jonge & Ruud Van den Bosed. 2005, 201-202. oldal

80 http://www.debreceni jogimuhely.hu/archivum/2_2010/az_allatkinzas_jelene_es_jovoje/, 2018-04-14

81 <http://midra.uni-miskolc.hu/document/14093/6323.pdf>, 2018-04-16., 13-14. oldal

82 <http://midra.uni-miskolc.hu/document/14093/6323.pdf>, 2018-04-16., 11-12. oldal

4. Az állatviadal büntetőjogi kérdései

„Az erőszak a gyengék végső menedéke.”

(Isaac Asimov)

Az állatviadalok kriminalizációjának vizsgálata során a kiindulópontot az állatvédelem jogi háttere képezi, az idetartozó konkrét jogszabályok alapját többek között erkölcsi és biológiai szempontok is alkotják. Ezen belül absztrakt szinten is kiemelendő az emberek tudásából és hatalmából eredő felelőssége a környezet és az annak részét képező állatvilág iránt.

A történelem folyamán hosszú időn keresztül az állatviadalok társadalmi látványosságnak számítottak. A Római Birodalomban az első állatviadal (*venatio*) megrendezését a Kr. e. II. századra teszik, melynek során egyes források szerint több, mint hatvan állatot, köztük medvéket, oroszlánokat és vadkanokat készítettek harcra egymással, pusztán a jelenlévő tömegek szórakoztatására. Az ókori Róma a későbbiekben is nagyszabású állatviadaloknak adott otthont, melyek során előfordultak több hónapon át tartó, több ezer állat részvételével zajló küzdelmek.⁸³További példa a XVI.-XVII. századi Anglia, ahol szintén külön erre a célra épített arénákban zajlottak le kutya- és kakasviadalok, de gyakran patkányokat és borzokat is bevontak a küzdelmekbe. A viadalok célja ebben a korban is a szórakoztatás volt. Az állatokról való erkölcsi értelemben vett gondolkodás csak a XVIII. század környékén változott meg, míg végül 1853-ban jogilag is tilalmazott lett Angliában az állatviadalokhoz kötődő tevékenység.⁸⁴

A ma hatályos magyar jogban az állatviadal fogalmát az állatok védelméről és kíméletéről szóló 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: Ávtv.) határozza meg. Az Ávtv. 7. § (1) bekezdése értelmében:

„tilos az állat fizikai, pszichikai állapotának olyan megterhelése, küzdelemre készítése egy másik állattal vagy emberrel, amely sérülést vagy halált okozhat (a továbbiakban együtt: állatviadal). Tilos az állatviadal szervezése, tartása, továbbá az állatviadalra fogadás szervezése, az állatviadalon való közreműködés, részvétel, fogadáskötés.”

A fentiekben túlmenően az Ávtv. 7. § (2) bekezdését vizsgálva látható, hogy nemcsak magát az állatviadalt tilalmazza, hanem azokat a magatartásokat is, amelyek annak feltételeinek megteremtésére irányulnak. Eszerint:

„tilos állatviadal céljára

a) állatot tartani, tenyészteni, kiképezni, idomítani, valamint más személynek átadni, vagy forgalmazni;

b) építményt, földterületet vagy egyéb helyet, anyagi eszközt más személy rendelkezésére bocsátani.”

⁸³ https://www.romaikor.hu/cirkuszi_es_amphitheatrumi_jatekok/allatviadalok/az_allatviadalok/cikk/allatviadal 2018.08.01.

⁸⁴ <https://mult-kor.hu/vakmedve-korbacsolas-es-patkanyhecces-veres-allatviadalok-shakespeare-angliajaban-20170131?print=1>, 2018.07.28.

A fenti rendelkezésekből látható, hogy az Ávtv. egyaránt tiltja az állat és az állat, valamint állat és ember közötti küzdelemre késztetést, egyúttal pedig keretjogszabályként megnyitja az utat a büntetőjogi védelem és értelmezés előtt. A jelenleg hatályos 2012. évi C. törvény a környezet és a természet elleni bűncselekményekről szóló fejezetében helyezi el a tárgyi deliktumot, lényegében meghatározva ezzel annak védett jogi tárgyát is.

A védendő érték, melyet a tiltott állatviadal szervezésének büntette, illetőleg vétsége támad, az állatok védelméhez, kíméletéhez fűződő társadalmi érdek.⁸⁵ A törvényi tényállás szövege azonban egyértelművé teszi, hogy a törvényalkotó az elkövetési tárgy tekintetében az Ávtv. rendelkezéseit leszűkíti; e körben kifejezetten a gerinces állatok védelmét részesíti büntetőjogi védelemben, tehát – definíció szerint – az evolúciós fejlettség legmagasabb szintjén lévő fajokat, melyek belső szilárdító vázzal rendelkeznek, így határozza meg egyúttal a bűncselekmény elkövetési tárgyát is.⁸⁶ Ezen belül viszont a fenti rendelkezés semmilyen további szűkítést nem tartalmaz. Irreleváns tehát, hogy az adott - a cselekmény elkövetési tárgyát képező – faj, illetve egyed háziásított vagy vadon élő-e, idomított, vagy alkalmas-e idomításra, illetve milyen mértékű agresszióra hajlamos.⁸⁷ Létezik olyan szakirodalmi álláspont is, amely a tiltott állatviadal szervezésének védett jogi tárgyát a társadalom nyugalomához fűződő érdekekben jelöli meg.⁸⁸ E meghatározás absztrakciós foka a fentihez képest szembe tűnően nagyobb mértékű, és mindenképpen figyelemreméltó abból a szempontból, hogy állatviadalokat a történelem folyamán kifejezetten tömegek szórakoztatása céljából szerveztek, és az akkoriban közkedvelt látványosság mára a társadalom túlnyomó többségének részéről – helyesen – elítélendő, és nem ritkán komoly indulatokat, illetve érzelmi reakciókat kiváltó cselekménynek számít. Nézeteim szerint ugyanakkor az utóbb említett meghatározás túlságosan tág keretbe helyezi a védett jogi tárgyat, így beletartozhat valamennyi erőszakos bűncselekmény, és szükségképpen beletartoznak a Btk.-ban külön nevesített köznyugalom elleni, vagy közbiztonság elleni bűncselekmények, így ez a tág értelmezés nem fejezi ki kellőképpen a védendő társadalmi érdeket. Ebből kifolyólag álláspontom szerint a tiltott állatviadal szervezésének védett jogi tárgyának szükségképpen azonosnak kell lennie a Btk. 244. §-ban meghatározott állatkínzás bűncselekményének védett jogi tárgyával.

A deliktum elkövetési magatartásai a fentiekben már kifejtésre került állatviadal fogalma köré összpontosulnak, de két különböző, a társadalomra veszélyesség szempontjából is elkülöníthető elkövetési alakzatot alkotva. A törvényi tényállás szerkezete hasonlóságot mutat az Ávtv. állatviadalra vonatkozó tiltó rendelkezéseivel.

⁸⁵ Belovics Ervin – Molnár Gábor Miklós – Sinku Pál: Büntetőjog II. - HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2015., 366. oldal

⁸⁶ Belovics Ervin – Molnár Gábor Miklós – Sinku Pál: Büntetőjog II. - HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2015., 359. oldal

⁸⁷ Dr. Belegi József: A környezet és a természet elleni bűncselekmények In: Dr. Kónya István: Magyar Büntetőjog II. Kommentár a gyakorlat számára (Kapcsoló Kommentár) - HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2014., 1008/2. oldal

⁸⁸ Dr. Belegi József: A környezet és a természet elleni bűncselekmények In: Dr. Kónya István: Magyar Büntetőjog II. Kommentár a gyakorlat számára (Kapcsoló Kommentár) HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2014., 1008/2. oldal

A Btk. 247. § (1) bekezdése értelmében: „Aki gerinces állat részvételével állatviadalt szervez, tart, ilyen állatviadalra fogadást szervez, vagy fogadást köt, büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

A fenti bekezdés által meghatározott elkövetési magatartások egyik köre az állatviadal szervezése, illetőleg tartása. A tartás fogalmilag az állatviadal tényleges lebonyolítását jelenti, míg a szervezés annak közvetlen feltételeinek megteremtése, ideértve a résztvevők biztosítását, illetve azok körének szélesítését, valamint az ezeket célzó magatartásokat. A tárgyalt bekezdésben a jogalkotó szankcionálja, továbbá a fogadás szervezését, és a fogadás kötését, amelyek már az állatviadal realizálásához kapcsolódó elkövetési magatartások. A fogadás szervezése az állatviadal szervezéséhez hasonlóan felbujtásszerű tevékenység, melynek elkövetője nem, vagy nem elsősorban a részvétel szándékával megjelenő személyek jelenlétét célozza, hanem olyan személyeket, akik a nyereség érdekében, annak célzatával jelennek meg a cselekmény helyszínén. A fogadás kötése megvalósul akkor, ha az elkövető a küzdelem kimenetelével összefüggésben törekszik haszon-szerzésre.⁸⁹

A Btk. 247. § (2) bekezdése az állatviadal későbbiek folyamán történő megszervezése, megtartása feltételeinek megteremtésére irányuló magatartásokat pönalizálja. A hivatkozott jogszabályhely szerint:

„Aki állatviadal céljára gerinces állatot megszerez, tart, tenyészt, kiképez, idomít, vagy forgalmaz, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

A tényállásban szereplő „aki” kitétel értelmében a cselekmény elkövetője bárki lehet. A tiltott állatviadal szervezése bűncselekményének büntetési és vétségi alakzata is csak szándékosan követhető el.⁹⁰ A Btk. 247. § (1) bekezdése olyan elkövetési magatartásokat határoz meg, melyek jellegüknél fogva magukban foglalják, hogy elkövetőinek tudata szükségképpen átfogja azt, hogy milyen cselekményt valósít meg. Sem a szervezés és tartás, sem pedig az ahhoz kapcsolódó, nyereségvágy által motivált fogadás szervezése, illetőleg kötése fogalmilag nem képzelhető el anélkül, hogy az elkövető ne legyen tisztában azzal, hogy tiltott állatviadalhoz kapcsolódó magatartást fejt ki. A Btk. 247. § (2) bekezdésében meghatározott elkövetési magatartások önmagukban elviekben feltételezhetnék az eshetőleges szándékkal megvalósuló elkövetést, azonban a tényállás szövege az „állatviadal céljára” fordulat használatával ez esetben *expressis verbis* értékeli a célzatot, ilyen módon pedig a tárgyalt deliktum megvalósulásához kifejezetten megköveteli az egyenes szándékot.

A fentiek alapján, valamint a tényállás szövegéből következően valamennyi elkövetési magatartás csak *dolus directus* alakzatban valósulhat meg.⁹¹

⁸⁹ Belovics Ervin – Molnár Gábor Miklós – Sinku Pál: Büntetőjog II. – HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2015., 366. oldal

⁹⁰ Belovics Ervin – Molnár Gábor Miklós – Sinku Pál: Büntetőjog II. – HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2015., 366. oldal

⁹¹ Dr. Belegi József: A környezet és a természet elleni bűncselekmények In: Dr. Kónya István: Magyar Büntetőjog II. Kommentár a gyakorlat számára (Kapcsoló Kommentár) – HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2014., 1008/2. oldal

A Btk. 247. §-ban meghatározott állatviadal szervezésének büntetési alakzatával halmazatban kell megállapítani a Btk. 244. §-ban meghatározott állatkínzás büntetettét, amennyiben az állatviadal lebonyolításának valamennyi körülményét megvizsgálva megállapítható, hogy az objektíve alkalmas volt az állatkínzás büntetettének tényállásban értékelt eredmény realizálására, tehát maradandó egészségkárosodás, vagy pusztulás okozására.⁹² Így az Egri Járásbíróság társtettesként elkövetett tiltott állatviadal szervezése és állatkínzás büntette miatt állapította meg hat vádlott bűnösségét, amely ügyben 2006. és 2013. között az I.r. vádlott a saját, valamint a többi vádlott kutyáinak részvételével több kutyaviadalt tartott a tulajdonát képező tanyán. A vádlottak a küzdelmet megelőzően fogadásokat kötöttek annak kimenetelére. A viadalkor során az állatok különböző sérüléseket szenvedtek el, így izületi károsodásokat, valamint különböző csonttöréseket, ideértve a fogaik kitörését is, melyeket az I.r. vádlott házilag kezelte. A bíróság megállapította, hogy mind a harc, mind pedig a házilag történő kezelés alkalmas volt arra, hogy a kutyák maradandó egészségkárosodását vagy pusztulását okozza, ezen túlmenően pedig az állatoknak különös szenvedést okozott.⁹³

Ennek kiegészítéseként megjegyzem, hogy álláspontom szerint az állatkínzás büntetével, nem pedig élet, testi épség elleni bűncselekménnyel állhat halmazatban a tiltott állatviadal szervezésének büntette abban az esetben is, amennyiben annak keretében ember és állat közötti küzdelemre kerül sor, feltéve, hogy a küzdelemben való részvétel az ember részéről önkéntes alapon történik, továbbá, hogy egyéb, a minősítés szempontjából releváns körülmények nem állnak fenn. Az önvesszélyeztetés, illetve a saját testi épség, egészség károsítása ugyanis önmagában nem valósít meg bűncselekményt.⁹⁴ Ugyanakkor az állat elleni küzdelmet vállaló személy közreműködik az állatviadal lebonyolításában, így szükségképpen megvalósítja a tárgyalt bűncselekménynek legalább egy elkövetési magatartását, miközben egy ilyen cselekmény során könnyen megvalósíthatja az állatkínzás büntetettét is. Nyilvánvalóan más megítélés alá esik, ha az elkövető kényszerít valakit a fenti cselekményre.

Ebben az esetben a küzdelemben részt vevő személy nem a tiltott állatviadal szervezése büntetettének tettese, társtettese lesz, hanem más bűncselekmények passzív alanya, melyek pontos minősítése az eset összes körülményeitől függ. A kényszerítést kifejtő személy, illetve személyek, vagy akár más személyek részéről is megvalósulhat testi sértés (Btk. 164. §), emberölés (Btk. 160. §), illetőleg az eredménytől függően ezek különböző minősített esetei, figyelemmel arra, hogy a tettes saját magatartásával valósítja meg a bűncselekményt abban az esetben is, amennyiben az elkövetéshez állatot használ fel. Mindemellett természetesen az állattal való küzdelemre kényszerített sértett sérelmére bárki megvalósíthat a tiltott állatviadal szervezésének büntetettével összefüggésben bármi-

⁹² Dr. Belegi József: A környezet és a természet elleni bűncselekmények In: Dr. Kónya István: Magyar Büntetőjog II. Kommentár a gyakorlat számára (Kapcsoló Kommentár) – HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2014., 1004. oldal

⁹³ <https://egritorvenyszek.birosag.hu/sajtokozlomeny/20171215/elsfoku-itelet-tiltott-allatviadalk-szervezes-miatt-indult-ugyben>, 2018.08.04.

⁹⁴ Belovics Ervin – Molnár Gábor Miklós – Sinku Pál: Büntetőjog II. – HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2015., 114. oldal

lyen cselekvési illetőleg személyi szabadság elleni elemet is magában foglaló egyéb bűncselekményt (például személyi szabadság megsértése [Btk. 194. §], emberrablás [Btk. 190. §]) is. E bűncselekmények álláspontom szerint halmazatban állhatnak a tiltott állatviadal szervezésének büntetével, amennyiben ezt a halmazatra vonatkozó általános szabályok lehetővé teszik.

Összegzésképpen a fentiek alapján megállapítható, hogy a társadalmi felfogás változásának eredményeként mára jogilag is elismerést nyert az, hogy az állatok érző lények, megadva ezzel részükre a jogszabályok által is elismerten úgymond egy erkölcsi státuszt. Az erkölcsi státusz szoros összefüggésben áll a már említett társadalmi felfogással az állatvédelmi irányzatok szempontjából, melyek közül - a fenti jogszabályok szellemiségéből fakadóan - az az elv vált uralkodóvá, hogy az állatot pusztán az életéhez kötődően illeti meg a kíméletéhez és az ésszerű védelméhez fűződő joga, nem pedig az emberhez való viszonya alapján. Ezzel arra utalok, hogy az ismertett jogszabályi rendelkezések kifejezetten az állat védelmét célozzák, és legfeljebb közvetetten védik rá tekintettel az ember érdekeit, mint például az állat elpusztulásával járó anyagi kárt, vagy érzelmi veszteséget.⁹⁵ A továbbiakban az állatviadal két változatát elemzem részletesebben.

4.1. Kutyaviadal

„A kutyának (...) rendkívüli képessége van arra, hogy mintegy aláállványozza az emberi ént. A kutya számára az ember, akinek tulajdonában van, egy isten, akit imádni kell és nem csak imádni, hanem civilizációnk ezen dekadens szakaszában, szeretni is. A legtöbb kutyatulajdonosnak a fejébe száll a dicsőség. Fontosnak és hatalmasnak érzi magát tőle.”

(Agatha Christie)

A XIX. századi angol bányászokkal ellentétben, napjainkban leginkább haszonszerzési célból rendezik. A hatóságoknak jelentős nehézséget okoz e tilalmazott cselekmény megfékezése, mivel nem tudni, mikor, ki, hol tartja.⁹⁶ Rendszerint egy eldugott településen – faluban, külvárosban, kisvárosban-, azon belül is egy kocsmá különtermében, vagy egy nehezen megközelíthető ház udvarán, hátsó szobájában. A ring általában egy olyan terület, amelyet egy térdmagasságú fából készült palánk választ el a közönségtől, négy-szög alakban. Viadornak célszerűségi okokból bull terriert választanak,⁹⁷ amely fajta a 19. századi Angliában került kitenyészítésre. Ötvözte a bulldog magas fájdalomtűrő képességét, agresszivitását és a terrier gyorsaságát, harci technikáját.⁹⁸

⁹⁵ <http://www.vmi.szie.hu/tananyagok/tananyag/allatvedelem/allatvedelem.pdf>, 2018.08.09.

⁹⁶ Black Rose: Állati Hírek – Állatkórház magazin: Együtt a kutyaviadatok ellen! 2012. év, 9. szám 42. oldal

⁹⁷ <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Kutyatar-kutyatar-1/harci-kutyak-orzo-vedo-ebek-287E/elso-resz-288C/gladiatorok-2954/kutyak-kutyak-ellen-2955/>, 2018-09-19.

⁹⁸ <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Kutyatar-kutyatar-1/harci-kutyak-orzo-vedo-ebek-287E/elso-resz-288C/gladiatorok-2954/kutyaviadatok-kora-2961/>, 2018.09.19.

A küzdelmet leginkább egy boksz mérkőzéshez lehetne hasonlítani, csak hogy itt sokszor életre-halálra küzdenek gazdáik biztatására az ebek. Ezen kutyák kiképzésük hatására emberre alig veszélyesek. A veszteseket gyakorta halálbüntetéssel sújtják, vagy tesztelő, illetve felkészítő válik belőlük. Az ebek agresszivitását, harci technikáját 10 hónapos koruktól fogva tesztelik pár perces, nem élet-halál küzdelemben. A győztesek számára sem garantált a túlélés, ugyanis a nyál és vér keveredése miatt - amennyiben a másik fél nem került beoltásra – fennáll a fertőzés kockázata, továbbá sok állattartó nem várja ki a gyógyulási folyamat végét. A többszörösen sikeres szülőktől származó kölykök eladása pedig magas hasznot hoz a tenyésztőknek.⁹⁹

Az állatkínzás, a bántalmazás, illetve a gondatlan tartás manapság már gyakrabban bejelentésre kerül, ám kapacitás hiányában, mind a rendőrség, mind pedig az önkormányzat részéről, késedelmes intézkedés és hiányos utóellenőrzés figyelhető meg. Ebből kifolyólag e feladatot egy erre specializálódott, folyamatosan fejlődő civil szervezet vállalta magára 2011-ben. Az Országos Állatvédelem Alapítvány szerződéses jogviszonyban áll több állami szervvel, többek között az ORFK-val és a NAV-val, segítséget nyújt a rendőrségnek és a jegyzőknek. Foglalkoznak többek között a bejelentések ellenőrzésével, megkínzott állatok mentésével, rehabilitációval, segítenek az állatviadatok áldozatain.¹⁰⁰

A kutyaviadatok népszerű, de – mint ahogy az már korábban említésre került – illegális tevékenységnek minősülnek Magyarországon is. Társadalmi ellenszenv kiváltására alkalmasságukat pedig bizonyítja egy 2010-ben megtörtént eset, amikor is a rendőrség telefonos bejelentésre vonult ki Budapest XVII. kerületébe, ahol a viadal még éppen zajlott. A hatóság elfogta a szervezőket, akiket már korábban elítéltek tiltott állatviadal szervezéséért.¹⁰¹ 2012-ben pedig a Nógrád Megyei Rendőr-főkapitányság emberei a Terrorelhárítási Központ munkatársaival közreműködve Ózdon, tizenhárom embert állítottak elő, hármat őrizetbe vettek, és nyolc „pitbull jellegű” ebet is lefoglaltak. A büntetett előéletű elkövetők engedély nélküli szerencsejátékot is folytattak.¹⁰² Viszont nem tiltott állatviadal szervezéséért, hanem állatkínzás miatt indult eljárás három fiatalkorúval szemben, akik egy általuk kikötözött kistermetű kutyára uszítottak rá két pitbullt.¹⁰³ A napvilágra került esetek nálunk szerintem nem az állatviadatok (kutyaviadatok) gyakoriságának növekedését jelzik, inkább a társadalmi érzékenység fokozódását, a reagálási képesség növekedését.

⁹⁹ Black Rose: Állati Hírek – Állatkórház magazin: Együtt a kutyaviadatok ellen! 2012. év, 9. szám 42. oldal

¹⁰⁰ <https://orszagosallatvedorseg.hu/#1462168994753-507ee1ff-8852>, 2018-09-12.

¹⁰¹ <http://ujsg.allatvilag.net/tiltott-kutyaviadal/>, 2018. szeptember 14. Az oldalon megtalálható a tettenérésről készített felvétel is.

¹⁰² <http://ujsg.allatvilag.net/?s=%C3%A1llatviada>, 2018. szeptember 16. Az oldalon megtalálható a tettenérésről készített felvétel is.

¹⁰³ <http://ujsg.allatvilag.net/szurrealis-kutyaviadal-videken/>, 2018-09-17.

4.2. Homok és vér – A spanyol és magyar bikaviadalok

„Mindaz, amit az ember elkövet az állatok ellen, visszahullik az emberre.”

(Püthagorasz)

Mexikóban és Spanyolországban napjainkban is szórakoztatási tevékenységnek számít a bikaviadal. A WSPA által készített petíció alapján az egyik spanyol párt 2005-ben, törvényjavaslatot nyújtott be a Katalán Parlament elé, bikaviadalok betiltása végett.¹⁰⁴ A spanyol alkotmánybíróság megsemmisítette a katalán parlament korábbi döntését, miszerint a régióban nem lehet bikaviadalokat rendezni. A testület arra hivatkozott, hogy a parlament a rendezvények betiltásával túllépett hatáskörén.¹⁰⁵ A katalánok azonban nem nyugodtak bele a döntésbe. „Nem számít, mit mond az Alkotmánybíróság, nem lesznek bikaviadalok” – jelentette ki Josep Rull, a katalán parlament titkára.¹⁰⁶ Állatvédői felmérések szerint hasonló álláspontot képviselnek a barcelonai polgárok, akiknek 63%-a ellenzi ezen műsorok megtartását.¹⁰⁷

A bikaviadal fogalma, bár összeforrt a spanyol kultúrával, mégsem az ő találmányuk, ugyanis már az ókori görögöknél is megjelent, aminek nyomát látjuk például a minotaurusz mondájában. Spanyolországban a vizigót férfiak kedvelt elfoglaltsága lett, ahogy pedig egyre közkedveltebbé vált, színhelyeül a rómaiaktól megörökölt amfiteátrumokat jelölték ki. Kezdetben lóháton, majd az 1720-as évektől szemből szemben küzdöttek a bikával. Az idő folyamán nem csak a módszer, de a küzdők személye is lecserelődött. A nemesek elkezdtek maguk helyett viadorokat alkalmazni.¹⁰⁸

A bikaviadal ideje az általános szabályok szerint 15 percen van meghatározva. A testi hiba vagy a sérülés kizáró okot jelent (a korábban ismertetett kutyaviadalokkal ellentétben). Az állat 4-5 éves korára éri el a harchoz megfelelő testtömeget, érettséget. Mivel a bika legnagyobb fegyvere a szarva, elterjedt módszer, hogy a viadorok megreszelik és fáradt olajjal bekenik, aminek következtében az érzékennyé válik, így az állat azt nem veszi igénybe.

A korábban említett kutyaviadallal ellentétben azonban itt lehetősége nyílik a közönség elismerésének kivívása révén – ha a matador nem végez vele – a természetes haláláig tartó békés életre, ugyanis vitézsége elismeréseként az állat visszakerülhet a tenyésztésbe.¹⁰⁹ A győzelemre tehát a bikának is esélye van, bár ennek valószínűsége egy a százhoz. Hemingway mondta, a bikavívás az egyetlen művészet, ahol a művész halálvesztélyben forog, és ahol az előadás tisztasága a viador becsületén múlik.¹¹⁰

¹⁰⁴ <http://www.vmi.szie.hu/tananyagok/tananyag/allatvedelem/allatvedelem.pdf> 2018-09-20.

¹⁰⁵ https://www.tribunalconstitucional.es/NotasDePrensaDocumentos/NP_2016_085/Nota%20Informativa%20n%C2%BA%2085-2016.pdf, 2018-09-20.

¹⁰⁶ <http://www.europapress.es/catalunya/noticia-rull-no-volvera-haber-corridas-toros-catalunya-diga-diga-tc-20161020134235.html>, 2018-09-19.

¹⁰⁷ http://www.ng.hu/Civilizacio/2004/04/Eltunnek_a_spanyol_bikaviadalok, 2018-09-21.

¹⁰⁸ <http://www.costadelsomagazin.com/content/bikaviadal-1-beszlejunk-bikaviadalokrol>, 2018-09-21.

¹⁰⁹ <http://www.costadelsomagazin.com/content/bika-kivalasztasa-bikaviadalokrol-3resz-0>, 2018-09-22.

¹¹⁰ <http://www.costadelsomagazin.com/content/bikaviadal-2-ceremonia>, 2018-09-22.

Az 1900-as években Magyarországon is rendeztek bikaviadalokat, sőt Budapesten még állandó aréna is épült. A társadalmi szervezetek terén nem mutatkozott egyetértés az engedélyezést illetően. A kormányzat a rendezvények ezen új fajta módját hosszú ideig bizonytalanul kezelte, hiszen eleinte a szabályozásuk megegyezett az egyéb tömegszórakoztató rendezvények szabályaival, majd engedélyezték, de kizárólag a francia stílusú, a bika meggyilkolásával nem járó változatot. Egy bika kiszabadulása indukálta botrány pedig a betiltását eredményezte. Az eseményt követő 20. évben, az utolsó közép-európai bikaviadal-torné budapesti állomását az akkor még önálló Újpestre helyezték át.¹¹¹

Jelenleg Magyarországon nem tartanak ilyen viadalokat, feltehetően a hagyományok hiánya, a nagy költség- és helyigény miatt.

5. Orvvadászat, orvhalászat az állatkínzás tükrében

„A természet hatalmas, az ember kicsi; az emberi élet jellege és színvonalá mindig az embernek és a természetnek a viszonyától függött, attól, mennyire volt képes megérteni a természetet és erőit saját hasznára fordítani.”

(Szent Györgyi Albert)

A halászat és a vadászat meghatározó szerepet játszott az emberi evolúció során, szerves részét képezi a magyar kultúrtörténetnek is, mivel megjelent már az eredetmondánkban (Emese története), de ugyancsak fellelhető például a görög (Artemisz a vadászat istennője), illetve római (Diána, Artemisz istennő római megfelelője) mitológiában, valamint a keresztény kultúrkörben (Szent Hubertus a vadászok védőszentje). Szintén megemlíthető a hazai irodalom egyik neves alakjának, Arany Jánosnak, Rege a csodaszarvasról című balladája, továbbá a festészet terén Székely Bertalan, A csodaszarvas üzése nevet viselő képe. Kiemelendő, hogy mind a halászat, mind a vadászat kizárólag a tudatos vad- és halgazdálkodás keretében kivitelezhetőek, tölthetik be ételmezési, élményszerzési funkciójukat. A szenvedélyek kielégítése tehát önmagában nem minősül büntetendő cselekménynek. Előidéző, elszigítő tényezővé akkor válik, amennyiben az elkövető nem kész magát alávetni a korlátozásoknak, szabályoknak.¹¹²

A Kárpát-medence jelentős állatvilággal bírt a honfoglalás korszakában. A vadfajok közül olyanok is éltek itt, amik azóta már kihaltak. Az Alföldön őstulkok legelésztek, gyakorinak voltak Erdélyben a bölények, de hazánk észak-keleti területein jávorszarvasok is barangoltak. Kipusztulásukat a módosult életkörülmények idézték elő. Az ősmagyarok sokáig vadászból, valamint halászból tartották fenn magukat. Fokozatosan azonban állattenyésztő néppé váltak a törzsi vándorlás idejére. A letelepedés viszont nem vetett

¹¹¹ Master Béla: Az ember és az állat közötti fal döntője. Falak és választóvonalak a történelemben: Terminus Könyvek I. Nyiregyháza. 2014. 300-302. oldal

¹¹² Elek Balázs: Vadászok, halászok a büntetőjog hálójában. hvgocarc, 2015, Budapest, 11-17. oldal

véget a vadászatnak, pusztán a szerepét módosította. Az élelemforrás, a ruházkodás mellett a kereskedelem (bőrök, vadprémek) is ösztönözte a tevékenységet. Az állattenyésztéssel egyszerre megjelent az úgymond védekező vadászat. Erre kiváló példa a verem ásása, a nyáj farkastól történő megóvása céljából.¹¹³

A vadászat jogi szabályozásának megjelenése az államalapítás utáni időre tehető (szokásjog, királyi privilégium). Ius regiummá azonban Németországgal ellentétben nem vált, azt mindenki a saját birtokán űzhette.¹¹⁴ Ezzel ellentétben azon nézet, amely szerint a szabad ember személyes jogosultságnak minősült.¹¹⁵ A halászat ugyancsak jelentős szerepet játszott továbbra is, mivel a XI. században uralkodóink már halászokat és vizeket adományoztak, ami később gyakorlattá vált. Példának okáért Szent Istvántól a zalavári monostor 12 balatoni halászt kapott.¹¹⁶

Az orvvadászat és az orvhalászat kapcsán megemlíthető az önfelismerés fogalma, amely abban nyilvánul meg, hogy az elkövetőt bár megbüntették, nála ez a büntetés céljának inverzeként konvertálódik, tehát cselekményével dicsekszik, nem pedig megbánja, elretten a további ismétléstől, szegyenkezik miatta. Egy közösség pedig a velük való szolidaritás jegyében nem működik együtt az igazságszolgáltatással.¹¹⁷ E felfogás történelmi gyökerekre vezethető vissza, amikor is a jobbágyot tetten érték és büntetéssel sújtották, a nép szemében nem vált erkölcstelenné. Ugyanezen szemlélet érvényesült a kommunizmus időszakában, amikor érdemmé vált lopni kollektív gazdaságból.¹¹⁸

Napjainkban a környezetet sértő viselkedéseknél a büntetőjogi beavatkozás ultima ratio jelleggel történik, az arányosság követelményének megfelelően. Ennek során csekély súly esetén a jogalkotó a szabálysértési vagy közigazgatási eljárásokat preferálja, mivel ha a jogalkotó túl nagy szigorral lépne fel, egy bizonyos fok után elveszítené elrettentő erejét a jogszabály. Tétélezzük fel, hogy a legcsekélyebb természetkárosítást is halálbüntetéssel szankcionálja a jogalkotó, hogy ezáltal visszatartsa az elkövetőket. Szándéka meg fog hiúsulni, ugyanis nem fogyatkozna meg a környezeti bűncselekmények sokasága.¹¹⁹

113 Dózsa József: Az ember és a vadászat. In: Réthy Zsigmond: Vadgazdálkodás és természetvédelem. Vadászat, halászat, horgászat és természetvédelem Békés megyében, Békéscsaba, 1978. MAVOSZ Békés megyei Intéző Bizottsága, 82-89. oldal

114 Csöre Pál: A magyar vadászat története. Mezőgazda Kiadó, 1994, Budapest, 51. oldal

115 Kóhalmi Tamás: Vadászati enciklopédia. Mezőgazdasági Kiadó, 1994, 27. oldal

116 Kolosváry Bálint: Vadászati jog. Tanulmány a jogtörténet, a magánjogi dogmatika és a tételes magánjog köréből. Stúdium, Budapest, 1923, 7. oldal

117 Szilágyi Miklós: A népies vadászat, halászat és gyűjtögetés lexikona, Debrecen, 2008, Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszékének kiadványa, Magyar Néprajzi Könyvtár, Szerk: Bartha Elek, 136-137. oldal

118 Kinda István: Ellenőrzött közösségek. Szabályok, vétek és büntetések a moldvai csángó falvakban. Mentor Kiadó, Mosonmagyaróvár, 2010, 105-106. oldal

119 Kajtár István – Visegrády Antal: Jogtörténeti és jogelméleti kutatások a jog hatékonyságához, Jogtudományi Közöny 1988. 9., 497-503. oldal

5.1. Orvhalászat

„Amíg az emberek nem hagynak fel az állatok mézárásával, addig egymást is ölni fogják. Aki a gyilkosság és fájdalom magját veti el, nem arathat örömet és szeretetet.”
(*Pitagorasz*)

Bevezetesként szeretném ismertetni a halászat és a horgászat fogalmát. *Horgászat* „rekreációs célból a hálnak halgazdálkodási vízterületen és haltermelési létesítményben az e törvényben és a végrehajtására kiadott rendeletben megengedett módon és horgász-késztséggel vagy a csalihálnak 1 négyzetméternél nem nagyobb emelőlhálóval való fogása,¹²⁰ *halászat* pedig „a hálnak vagy más hasznos víziállatnak megengedett módon és eszközzel halgazdálkodási vízterületen történő rekreációs vagy bemutatási célú, illetve ökológiai célú, szelektív fogása, továbbá gyűjtése, ide nem értve a horgászatot”.¹²¹

Mielőtt azonban elkezdeném részletesen kifejteni az orvhalászat jellemzőit, szabályozását, történetét, elengedhetetlennek tartom megmagyarázni, ki is az orvhalász? *Az orvhalász* az a személy, aki „idegen halászati jogosult területén, vagy tiltott helyen, időben jogosulatlanul a hal kifogására használható, és arra alkalmas eszközzel tartózkodik. Ide tartozik az is, aki a szükséges okiratokkal nem rendelkezik, továbbá tiltott helyen vagy időben, vagy tiltott módszerrel halászik. Orvhalász az is, aki a számára megengedett halmennyiségnél többet szerez meg, vagy védett, fokozottan védett halfajból zsákmányol.”¹²²

Az orvhalászatnak különböző megnyilvánulásai fedezhetők fel, vannak olyanok, akik alkalmi jelleggel űzik e tevékenységet (pl: hétvégi természetjárás keretében végzett orvhorgászat). Jellemzőjük, hogy sok esetben egyáltalán nincsenek tisztában cselekedeteik jogi vonzatával, tudatukban e tett mindössze egy családi, baráti programként jelenik meg. Egy másik, nagyobb kockázatot jelentő csoport a profi orvhalászok köre, akik csapatban, szervezeten dolgoznak és tisztában vannak tettük büntetethetőségével, kiépített kapcsolatrendszerrel rendelkeznek, a halat kifejezetten értékesítésre szánják. Általában helyismerettel bírnak, felszereltek, eszközül vegyi vagy pirotechnikai tárgyakat vesznek igénybe, de alkalmaznak még kézi - és hanggránátot, valamint előfordulhat, hogy áram segítségével helyezik kábult állapotba az állatot.

Csoportosíthatunk még a zsákmányszerzési cél felől is, mégpedig aszerint, hogy a tevékenységet az alkalmi zsákmányszerzésért, saját szórakoztatásra, csupán kalandvágyból vagy éppen nagy tételben, üzletszerűen, szervezeten végzik.

Mi is vezet az orvhalászat útjára? E kérdésre nincs taxatív felsorolás az indokok jelentős mennyisége miatt, csupán példálózó jelleggel említhető meg néhány a sokaságból. Ide

120 2013. évi CII. törvény a halgazdálkodásról és a hal védelméről. 2. § 9.

121 2013. évi CII. törvény a halgazdálkodásról és a hal védelméről. 2. § 16.

122 Elek Balázs: Az orvhalászat és orvvadászat büntetőjogi megítélése PiscesHungarici 3. kötet, (2009) 8. oldal

tartozik a rendszerváltás folytán bekövetkező társadalmi instabilitás, a szokás- és hagyományrendszer, a családi példák, a hátrányos helyzet, valamint az, hogy a közvélemény szerint csekély mértékű a társadalomra veszélyessége. Gerjesztik továbbá egyes éttermek, halterméket forgalmazó áruházak, hogy ezáltal olcsóbban tudják beszerezni a halat, ráadásul a feketén való állathoz jutás bizonyítása nehézségekbe ütközik. Nem javított a helyzeten az sem, hogy könnyű alkalmas eszközökhöz jutni. Probléma még a halászerületek elhanyagottsága, a rendőrség korlátozott elérhetősége, a rendszeres járőrözés hiánya és a halászati örök alkalmanként elnéző magatartása vagy éppen az orvhalászok rájuk támaszkodása.

Az orvhalász jellemzője, hogy figyelmen kívül hagyja tevékenységének veszélyeit, káros következményeit. Ilyen például a tulajdoni, vagyoni érték sérelme, a baleset (pl.: saját, nem rendeltetésének megfelelően kivetett hálójába akad bele), valamint a valószínű helyzet, miszerint nem fognak törekedni az élelmiszerbiztonsági előírások betartására. Negatív következményként léphet fel a természetvédelmi károkozás és a gazdálkodás ellehetetlenítése. Veszélyessége tehát ellenőrizhetetlenségéből, kiszámíthatatlanságából ered. Adódik a kérdés, tettenérés esetén ki jogosult fellépésre? Ez esetben két út nyílik meg, az egyik a halászati hatóság, a másik pedig a büntetőbíróság.¹²³

5.1.1. Az orvhalászat és a büntetőjog

Eltérően az 1978. évi IV. törvénytől, a hatályos Btk. kivette az állatkínzás tényállásából és önállóan szabályozás alá helyezte.¹²⁴ Belegi József úgy vélte, erre azért volt szükség, mert a hétköznapi jelentéstartam és elkövetési magatartás szerint beilleszthetetlen az állatkínzás fogalmi körébe.¹²⁵

Az azonban tény, hogy a környezet mind alkotmányos, mind törvényi védelemben részesül, a közigazgatási és polgári jogi felelősség viszont bizonyos, jogtárgyat különösen sértő, illetve veszélyeztető szituációkban kevés, így elengedhetetlen az ultima ratioként belépő büntetőjogi oltalom. A 2013. július 1-től hatályba lépett törvény a környezet és természet rendje elleni bűncselekmények között szabályozza a XXIII. fejezetben. Itt található meg például a környezetkárosítás, az állatkínzás és a jelen fejezet második nagy egységét képező orvvadászat is. Az orvhalászat a környezetet veszélyeztető egyéb deliktumokhoz hasonlóan keretdiszpozíciót alkalmaz, nem sorolja fel egzaktan a tiltott magatartásokat, tartalommal más jogszabályok töltik ki.

A kiemelt szabályozás indoka, hogy a víz a természet egyik legjelentősebb ékköve, hiszen az élet elengedhetetlen feltétele, élővilágának megóvását pedig leginkább a környezet- és természetkárosítás, valamint az orvhalászat veszélyezteti. Mind az élő, mind az élettelen élővilágának védelme egyébként már az ókorban is megjelent, korunkban pedig

kiemelkedő nemzetgazdasági értéknek minősül a vadászati és a halászati jog. A Btk. ekképpen határozza meg a törvényi tényállását:

„246. § Aki

- a) jogosulatlanul halászhálóval vagy más halászati eszközzel - a horgászatot kivéve - halfogásra irányuló tevékenységet végez,
 - b) külön jogszabályban meghatározott tiltott eszközzel, tiltott módon vagy kiméleti területen halfogásra irányuló tevékenységet végez,
- vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

Legjelentősebb háttérszabálya a halgazdálkodásról és a hal védelméről szóló 2013. évi CII. törvény (Hhvtv.) illetve a hozzá kapcsolódóan, a halgazdálkodás és halvédelem egyes szabályainak megállapításáról szóló 133/2013. (XII.29.) VM rendelet, továbbá az 1997. évi XLI. tv. a halászatról és a horgászatról, ami az idők folyamán több ízben módosításra került, mivel olyan szabályozás kellett, ami elősegíti például a halak illegális kifogásának, eladásának megakadályozását. Kibővítésre került a halászat fogalma is.

Az orvhalászat esetében jogi tárgy a természet védelme, különös jogi tárgya, a törvényileg szabályozott halászati tevékenységhez fűződő társadalmi érdek, a halfogásra irányuló cselekmény kifejtése pedig az elkövetési magatartás. A tiltott halászat, a nem megengedett módszerrel vagy kiméleti területen ugyan a hálnak eredményez szenvedést, viszont nem azt célozza. A bűncselekményt kétféle módon, illetve eszközzel lehet elkövetni, melyek elkövetési magatartása a halfogásra irányuló tevékenység. „A hal kifogása a hálnak és más hasznos vízi állatnak a halászat vagy horgászat során történő megfogása és a vízbe vissza nem engedése.” (2013. CII. tv. 2. § 6.) A Büntető Törvénykönyv a halászat esetében annak jogosulatlan végzését kriminalizálja „Halászat a hálnak vagy más hasznos víziállatnak megengedett módon és eszközzel halgazdálkodási vízterületen történő rekreációs vagy kereskedelmi célú illetve ökológiai célú, szelektív fogása, gyűjtése, ide nem értve a horgászatot. (2013. CII. tv. 2. § 9.) Levonható az a következtetés, hogy a meg nem engedett horgászat önmagában nem deliktum.

Elkövetési tárgy a hal és más hasznos vízi állat. (pióca, béka, kagyló, rák, stb.). A halgazdálkodási jog egy vagyoni értékű jog a halgazdálkodási vízterületeken és az állatot illeti, viszont vagyonnevelésbe, haszonbérbe adható. Halgazdálkodásra elsődlegesen a tulajdonos jogosult, haszonbérlet esetén a haszonbérlet, vagyonnevelésnél a vagyonnevelő, amennyiben pedig alhaszonbérletbe adásra kerül sor, az alhaszonbérlet. A halászáshoz azonban elengedhetetlenek a halfogást engedélyező okmányok. A halászati engedély másra nem átruházható, adott típusból egy naptári évben csupán egy kapható, kivéve az eltűnés esetét. Állami halászati jegyet kizárólag rekreációs célú halászatra lehet kibocsátani. E bűncselekményt csak szándékosan lehet elkövetni.

Az első előfordulási alakzat alanya kizárólag a halászati tevékenységet jogosulatlanul folytató lehet. Immateriális, tehát az eredmény bekövetkezte (a hal tényleges kifogása) szükségtelen ahhoz, hogy az elkövető kimerítse a törvényi tényállást. Ha többen, együtt,

¹²³ Elek Balázs: Az orvhalászat és orvvadászat büntetőjogi megítélése. *PiscesHungarici* 3. kötet, (2009) 9-11. oldal

¹²⁴ Bótor Szabolcs: Az orvhalászat jogi következményei, In: *Büntetőjogi Tanulmányok XVI. kötet*, Veszprém, 2015., 139. oldal

¹²⁵ Belegi József: A környezet és a természet elleni bűncselekmények, In: *Magyar Büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára*, Harmadik Kiadás, Budapest, HVG-ORAC Kiadó, 2013, 1066. oldal, in: Hágér: i. m. 33. oldal

aktívan vesznek részt a megvalósításban, létrejöhet társtettesség, a jogosulatlan számára eszközt rendelkezésre bocsátó esetben pedig fizikai bűnsegédéről beszélhetünk. Büntetlen előkészületnek minősül az eszköz beszerzése, de a vízpartra való kivitel és a halászat megkezdését célzó tettek a vízbe hajtás előtt, már kísérleti szintre emelhetik a cselekményt. Valóságos alaki halmazatban állhat a lopással.

A második változatát követi el, aki a halfogásra irányuló tevékenységet tiltott eszközzel (törvény tételesen felsorolja: Hhvtv. 46. § /4/ bekezdés), módon vagy éppen kíméleti területen (halgazdálkodási hatóság jelöli ki, a hal ártalommentes, zavarásmentes nyugodt szaporodása céljából, a tél átvészélése végett) végez. Büntetendő mind az így végrehajtott halászat, mind a horgászat. A bűncselekmény alanyává bárki válhat, tehát az engedéllyel bíró is. A cselekmény elkövethető egyenes és eshetőleges szándékkal, viszont gondatlanul nem. Eredmény ezen alakzatban sincs, az elkövetési tárgy ugyancsak megegyezik, emellett szintén állhat valódi, alaki bűnhalmazatban a lopással. A magatartás esetén követelmény annak aktív volta. Szerencsés az a helyzet, hogy a jogalkalmazásban a tilalmazott eszközök és módszerek felismerése, a tilalmi idők megsértésével egyetemben, általában nem okoz problémát.¹²⁶ Közös még a két pontban, hogy sajnálatos módon a bírói gyakorlat szerint valós alaki halmazat nem létesülhet az állatkínzással, még akkor sem, ha az elkövető előidézi a halak maradandó egészségkárosodását, pusztulását, vagy rendkívüli fájdalomérzetét.¹²⁷

A következő elhatárolás az aktív és a passzív halászatnál merül fel. Amíg aktív halászatkor a halászeszköz mozgást végez (vontatóhálós halfogás, emelőhálós halászat), addig passzív esetben az eszköz statikus helyzetben rögzítve van a vízben (varsa). Kezdetleges módszer az eszközt hanyagoló pusztakezes halászat, ekkor a halász a part széléhez közel tartózkodó halat kezével kapja el, majd fogja ki. Kiváltképpen a hal ivási időszakában bizonyulhat eredményesnek. Halászat gyakorolható alkalmi halfogó eszközökkel is (pl: kosár). A hálózás megvalósulhat emelőhálával, fenékhálával, kaparóhálával, kétközshálával, továbbá a manapság már tiltólistára került szuronyozással és sorhorgos eszközzel.¹²⁸

Mivel részben horgászat által lehet megvalósítani e cselekményt, szeretnék röviden pár szót szólni ennek módszereiről. A horgászat folyamán kizárólag hal fogható ki, a törvényekben és rendeletekben meghatározott kivételekkel. A törvény hangsúlyozza, hogy a horgászat szabadidős, rekreációs tevékenység, tehát nem irányulhat kereskedelmi igények kielégítésére. Horgász-készségnek nevezzük azt a horgászati célú, halfogásra alkalmas eszközt, ami áll egy horgászbottól, horgászszinórból és maximum három horoggal szerelték fel.¹²⁹ Bár a törvény nem írja le, mégis fontos célozni rá, hogy a horgászeszköz része, különösen nagyobb testű halak kifogását célzó horgászmodszernél a horgászorsó,

126 Háger Tamás: A környezet alkotmányos és büntetőjogi védelme, különös tekintettel a vizek élővilágának oltalmára. Büntetőjogi Szemle, V. évfolyam, 1-2 szám, HvgOarc, 30-36. oldal
https://issuu.com/hvg-orac/docs/bjsz_20156_1-2

127 Bérces Viktor: Az orvhalászat szabályozási módszerei és dogmatikai kérdései. In: Miskolci Jogi Szemle, 12. évfolyam (2017) 1. szám, 83. oldal

128 Szilágyi Miklós: A Hernád halászata, Herman Ottó Múzeum, Miskolc, 1980, 17-50. oldal

129 Hhvtv. 2. § 17.

minek köszönhetően a horog jelentősebb távolságra bevethetővé válik, illetve fékrendszer jóvoltából eléri a hal kíméletes, biztonságos kifárasztását. Számos csekélyebb méretű horgászeszköz alkotja a horgászfelszerelés részét, mint például a forgókapcsok, úszók, ütközők, ólomnehezékek, stb.¹³⁰ A horgásznak főszabályként egy időben csupán kettő horgászbottal, botonként legfeljebb 3-3 horoggal megengedett horgászni. Mellettük használható még 1 négyzetmétert nem meghaladó csalihal fogó emelőháló, aminek segítségével kizárólag ragadozó halak horgászatához fogható csalihal.¹³¹ A horgászat fejlődése folyamán megannyi módszer jött létre, melyek közül szeretnék néhány alapvetőt megemlíteni. Ilyen többek között az úsztatós horgászat, a pergetés, a fenekezés, a mártogatás, a tapogatás, mülegyezés, vagy éppen a harcsa kifogására irányuló kuttyogatás.¹³²

Most, hogy röviden említést tettem a halászat és horgászat jóváhagyott módszereiről, elengedhetetlen annak felvázolása, ami törvény által nem megengedettnek számít.

Tiltott eszköz illetve mód a halászati törvény értelmében:

- a) a hal fogásához olyan eszköz használata, valamint halgazdálkodási vízterületen vagy annak partján történő birtoklása, amelynek működése az elektromos áram halakra kifejtett élettani hatásán alapul,
- b) mérgező vagy kábító hatású anyag alkalmazása,
- c) robbanóanyag alkalmazása,
- d) szűrőszerszám alkalmazása,
- e) bűvárszigony vagy más, halfogásra alkalmas bűváreszköz használata,
- f) gereblyezés alkalmazása,
- g) hurokvető halászati módszer alkalmazása; sorhorggal, csapóhorggal történő halfogási módszer alkalmazása,
- h) nyakzó háló alkalmazása,

Illetőleg a fentiek megkísérlése is.

A törvény meghatározza, mely esetekben lehet mégis alkalmazni a fenti módszereket/ eszközöket: ezek elsősorban a kereskedelmi, tudományos és természetvédelmi célzatú tevékenységekhez kötődnek.

A kíméleti terület – amelyet a halgazdálkodási hatóság jelöl ki – pedig azon területeket jelenti, ahol tilos horgászati, halászati tevékenységeket végezni.¹³³

Sarkalatos kérdés véleményem szerint az élőhalas csalizás dilemmája, amely terén még az egyes európai országok is megoszlanak. Legális Luxemburgban, Franciaországban, Olaszországban, nem megengedett például Spanyolországban és Németországban. Hazánk sajnálatos módon az első csoporthoz tartozik, bár normaszövegünk mégis hasonlít a németekéhez.

130 Holly Iván (szerk.): Horgászati Alapismertek, Mezőgazdasági Kiadó – MOHOSZ, Budapest, 1977, 56-72. oldal

131 Magyar Országos Horgászszövetség (MOHOSZ) Országos Horgászrendje II. 12. oldal

132 Holy Iván (szerk.): Horgászeszközök, horgászmodszerek, Mezőgazdasági Kiadó – MOHOSZ, Budapest, 1979, 135-178. oldal

133 <http://sportjog.reblog.hu/a-sporthorgaszat-buntetojog-szemmel>, 2018. július 1.

A német állatvédelmi törvény 17. §-a kimondja a következőket:

Három évig terjedő szabadságvesztéssel vagy pénzbüntetéssel büntetendő, aki

1. egy gerinces állatot ésszerű ok nélkül megöl, vagy
2. egy gerinces állatnak:
 - a) kegyetlen szándékkal nagymértékű fájdalmat vagy szenvedést okoz, vagy
 - b) hosszantartó vagy ismétlődő, nagymértékű fájdalmat vagy szenvedést okoz.

Eme országban tehát nem a törvény nyilvánítja jogellenessé, hanem a bírói joggyakorlat nyilvánította indokolatlan szenvedést előidéző módszernek. A magyar bírói gyakorlat eddig még nem jutott el.¹³⁴ Álláspontom alátámasztásaként kívánom ismertetni az élőhalas csalizás menetét. A csalétek folyamatos mozgásban van, így nem minősül pergetésnek, lévén élő halról van szó. A tapogató, mártogató módszer átmeneti, ugyanis az élő halat mindössze néhány méterre vetik be. A csalit lassan emelve, majd süllyesztéssel vetik oda a prédának, kihasználva a folyó áramlását. Bevetése kisebb ólomsúllyal történik. Tapogatásnál az élő hal orrába kell tűzni a horgot, így a kis hal fenék feletti lassú mozgást végez. Mártogatásnál, fenekezésnél célszerűbb a farokrészbe vagy a hátuszonyba akasztani a horgot, mivel így a hal a felszín felé úszik, folyamatosan mozog. Alternatívaként vágott halszelet is felhasználható.¹³⁵

Ehhez hasonlóan az újonnan megjelent kedvtelési forma a „catch and release fishing” sem valósítja meg az állatkínzás bűncselekményét. E szabadidős tevékenység az angliai pontyhorgászok között jelent meg, majd térhódításba kezdett az amerikai és európai horgászok között. Hazánkban ez a sporthorgászat kategóriájába tartozik. Lényege, hogy a kifogást követően megméri, fényképet készítenek róla, majd visszaengedik a halat a természetes élőhelyére. A magyar bírói gyakorlattal ismétellen ellentétben áll a német, amelyben ugyanis ezáltal is megvalósul az állatkínzás. A tényállásszerűség magyarázata a horgász méltányolható cél nélküli, mindössze szórakozásból történő halkifogása. Szükségtelenül okoz stresszt és fájdalmat szemben az élelemhez jutási céllal.¹³⁶

Fontosnak tartom megemlíteni a 2008/99/EK irányelvet, amely a környezet büntetőjogi védelméről szól, valamint kiemelendő a 2003/80/IB tanácsi kerethatározat, főleg ennek 2. cikke, ami kötelezettséget ró a tagállamokra a tekintetben, hogy bizonyos környezet sérelmével járó tetteket bűncselekménnyé kell minősíteni, példának okáért ide tartozik a vadon élő növény- és állatfajok jogellenes birtoklása, károsítása, befogása, elpusztítása. Főleg azon élőhelyeken szükséges érvényesülnie eme szabályozási attitűdnek, ahol a szóban forgó egyedeket a kihalás veszélye fenyegeti.¹³⁷

Miként érvényesül a szabályozás a gyakorlatban? A következőkben jogesetek kerülnek bemutatásra az orvhalászattal kapcsolatban. Az első ügyben a Fehérgyarmati

134 <http://www.mabie.hu/attachments/article/142/dr.%20Mészáros%20Áron%20-%20A%20horgászat%20egyes%20büntetőjogi%20vonatkozásai%20PDF.pdf>, MÉSZÁROS ÁRON: A büntetőjog egyes vonatkozásai, 7-8. oldal

135 <http://dunaihorgaszat.uw.hu/martogatasa.html>

136 <http://www.mabie.hu/attachments/article/142/dr.%20Mészáros%20Áron%20-%20A%20horgászat%20egyes%20büntetőjogi%20vonatkozásai%20PDF.pdf>, MÉSZÁROS ÁRON: A büntetőjog egyes vonatkozásai, 9-10. oldal

137 Polt Péter: A környezet és a természet elleni bűncselekmények, in: Új Btk. kommentár 5. kötet (szerk. Polt Péter), Budapest, Nemzeti Közszolgálati Tankönyvkiadó, 2003, 9-14. oldal

Járásbíróság jogerős ítéletével orvhalászat és lopás vétsége miatt 120 óra közérdekű munkát szabott ki. A tényállás lényege, hogy Cs. T. vádlott, 2016. január és március közötti időszakban halászjegy és halászati engedély nélkül halászott emelőhálóval. Ezen időszakban megközelítőleg 10 kg keszeget fogott ki, majd tulajdonított el. 2017. március 20-án a vádlottat a rendőrség elkövetés során tetten érte. A bíróság gyorsított eljárás keretében egy hónap alatt meghozta döntését.¹³⁸ Mint ahogyan már említettem, ezen büntetendő cselekmény kapcsán megvalósulhat társtetteség, mint ahogy ez a második ügyben is történt. A másodfokon eljáró Szolnoki Törvényszék 2016. október 4-ei határozatával jogerőre emelkedett a Karcagi Járásbíróság ítélete, amiben a két kisújszállási orvhalászt mint társtetteseket ítélte el, harmadik társukat pedig bűnsegédként orvhalászat vétségéért és kisebb értékre elkövetett lopás miatt nyilvánította bűnösnek. Szankcióul az I. r. vádlottat 220 óra, a II. r. vádlottat 200 óra, míg a III. r. vádlottat 180 óra fizikai munkakörben történő közérdekű munka büntetésre ítélte. Ezen elkövetők sem rendelkeztek érvényes horgászengedéllyel. Az I. és II. r. vádlott csónakból és a csatornából egy akkumulátor, egy elektromos átalakító és egy elektromos vezetékekkel felszerelt alumínium keretes merítőszák használatával több mint 30 kg halat fogott ki, közben a III. r. vádlott örködött. Az elkövetőket kb. 60 ezer forint értékű zsákmánnyal igazoltatta egy járőr útban hazafelé. A vád orvhalászat vétsége volt, külön jogszabályban meghatározott tiltott eszközzel, tiltott módon végzett halfogás miatt, lopás vétsége pedig a kifogott halak jogosulatlan elvitele okán.¹³⁹

5.2. Orvvadászat

„A vadászat zsákmányszerzés és erdőzúgás. De több erdőzúgás.”

(Széchenyi Zsigmond)

5.2.1. Visszatekintő – Az orvvadászat szabályozásának története, kritikája

A vadászat definíciója szerint a vad elejtésére, illetőleg elfogására irányuló közvetlen tevékenységet jelenti.¹⁴⁰ Az orvvadászat fogalmi meghatározása korántsem volt mindig egységes, például Tolnai Világlexikona a következőképpen nyilatkozott róla: „vadászati jogosultság és engedély nélkül történő vadászás, amelyet törvényeink kihágásként büntetnek”. Az 1975-ben kiadott Értelmező Kéziszótár az orvvadászt a vadászó szinonimájaként kezeli.¹⁴¹ „A vadászat nem gyilkolás, nem a feltétlen ölési, pusztítási vágy kielétele. A vadászat az ember és a természet kapcsolata, szeretete, tisztelete, a vadászat hitvallás, a

138 <http://birosag.hu/szakmai-informaciok/altalanos-sajtokozlemeny/nyiregyhazi-torvenyszek-kozerdeku-munkat-kell-vegeznie,Nyiregyháza,2017.április21.>

139 <http://birosag.hu/szakmai-informaciok/altalanos-sajtokozlemeny/szolnoki-torvenyszek-orvhalaszat-vetsege-es-mas,2016.okt.12.Szolnok.>

140 8/1993. (I.30.) FM rendelet

141 Zoltán Ödön: Az orvvadászatról és annak szankcionálásának változásairól. 94. oldal, Jogtudományi Közlöny, LX. évfolyam, 2015. március

vadászat szépség, a férfias erő és bátorság kifejezője.”- fejt ki gondolatát Bakóczy Attila a „Vadorzók” című művében.¹⁴²

A 2013-ban hatályba lépett Btk. tartalmazta először az orrvadászat tényállását a hazai jogban, eltérően a korábbi Büntető Törvénykönyvtől, amelyben az állatkínzás részeként került szabályozásra. Az önálló tényállási szabályozást az indokolta, hogy az állatkínzás büntető tényállásában említett magatartások jogkövetkezményei, az orrvadászattal szembeni eredményes kivitelezésre alkalmatlannak bizonyultak.¹⁴³ Ezen felül könnyen levonhatóvá tett olyan következtetést, miszerint a vadászat és az állatkínzás kapcsolatban áll egymással, holott, ahogy azt korábban említettem, az állati élet kioltása sajnálatos módon elengedhetetlen az emberi élet biztosítása céljából. További kifogás, hogy a háttérjogszabályokhoz sem illeszkedtek.¹⁴⁴

A szabályozással kapcsolatos kritikák előszele már 1992-ben meglengette a jogalkotás vitorláit, amikor az Országos Magyar Vadászati Védegylet a belügyminisztertől, valamint az igazságügy minisztertől kért segítséget az orrvadászat meggátolásához. Az igazságügy miniszter szerint a fellépés csakis a meglévő jogszabályi keretek közt valósulhat meg, az igazságügy miniszter pedig a jogi rendezettség megfelelését sem vitatta. Az OMVV végül az ORFK Közbiztonsági Főigazgatóságával kötött együttműködési megállapodást. Az akkor még csak szabálysértési tényállás a következő elemeket tartalmazta:

- vadászat, vadászjegy nélkül,
- a vadászat gyakorlására megállapított feltételeknek meg ne felelő vadászat,
- vadászat tiltott helyen,
- vadászat tilalmi időben,
- vadászat tiltott módon
- vadásztatás a jogszabályok megszegésével.

Egy vadász vadásztársaság tagjaként hiába rendelkezett vadászjeggyel, a vadásztársaság vadászterületén a vadászatra vonatkozó előírás megsértéséért azonos megítélés alá került, mint erkölcsi, mint jogi értelemben, a vadászjeggyel nem bíró személlyel. A bíróság mérlegelési köre, mindössze a 20000 forintos értékhatáron belül kiszabandó pénzbírság összegének megállapítására korlátozódott. A fizetésre kötelezés nem töltötte be vizsztatartó funkcióját és gátat sem vetett az elharapózó orrvadászatnak. Mivel e cselekmény a társadalomra különösen veszélyessé vált, fellépett a megfelelő súlyú megtorlás igénye. A megváltozott társadalmi viszonyok miatt a korábbi jogszabályokhoz fordulás még a mintaadás szintjén sem volt opció, önálló szabályozás kellett. Ennek fontosságát a következő érvek ugyancsak alátámasztják:

- a tulajdonjog sérelmével jár, vagy ezt kívánja előidézni
- alattomos, tilos, ellenőrizhetetlen
- az előidézett helyzet rendszerint veszélyes a társadalomra nézve

¹⁴² Bakóczy Attila: Vadorzók. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest 1973. 16. oldal

¹⁴³ Bándy Gergely: Az állatkínzás jelene és jövője. Debreceni Jogi Műhely, 2/2010. VII. évfolyam 2. szám 1-7. oldal

¹⁴⁴ Kónya István: Magyar büntetőjog kommentár a gyakorlat számára. 3. kiadás, 2. kötet, HVG-ORAC. Lap- és könyvkiadó Kft. Budapest, 20113, 1004-1006. oldal

- vadgazdálkodási és vadászati jogot sért
- súlyosan sérül a természetvédelemhez fűződő érdekek¹⁴⁵

Mit is értünk korábbi szabályozás alatt? Mint ahogy már említettem, a vadászat hagyománya a honfoglalásig nyúlik vissza, amikor is még korlátlanul lehetett üzni. A vadászat esetében felmerülő érdekütközések szükségképpen igényhelyzetet teremtettek. A Decretorum liber primus 12. fejezetében Szent László általánosságban tiltotta az ünnepnapokon történő vadászatot, amely megszegését ebek és lovak elvételével sújtotta. 1729-ben II. Ulászló ötödik dekrétuma értelmében a szolgabíró három nehézsúlyú márkában, kárpótlásban (a lelőtt vadért), továbbá az okozott költségek megtérítésében marasztalta a kihágás elkövetőjét. Jogosulatlan vadászattal kapcsolatban hozott még intézkedéseket II. József (1786. évi vadászati szabályzat), II. Ferenc (1802-ben kiadott dekrétum), valamint a mezei rendőrségről szóló 1840. évi IX. törvény, a vadászati jog áttekinthetlenségének véget vető 1872. évi VI. törvény, az 1883. évi XX. törvény, a büntető szabályokat is tartalmazó 4640/1945. (VII.14) MT rendelet és az 1957. évi 43. törvényerejű rendelet, illetve a 1962. évi VII. törvény IX. fejezetének végrehajtásáról rendelkező 1/1962. (II.9.) Kormányrendelet. A 17/1968. (IV. 14.) Korm. rendelet a 94. §-ában szabálysértésnek minősítette és 300 Ft-ig terjedő pénzbírsággal szankcionálta az elkövetőt. E szabály nem használta az orrvadászat kifejezést, jogosulatlan vadászatot említett. Amennyiben a tettes eltulajdonította a vadat, az már lopásnak minősült.

Az 1978-as Btk.-t a 2004. évi X. törvény egészítette ki a 266. §-sal. Ez a szakasz az állatkínzás címet kapta. A probléma ebben az esetben a második bekezdéssel kapcsolatban jelentkezett, ugyanis amennyiben az illető tiltott vadászati eszközzel vagy tiltott módon vadászott, bár törvényt sértett, egyértelmű, hogy nem nevezhető állatkínzónak, főképp, ha vadat nem is lőtt. Újabb felróható hiányosság, hogy a szóban forgó rész az orrvadászatot nem büntette vétségként, sőt rendelkezni se rendelkezett róla, amiből kifolyólag kiszorult a Btk.-ból. A vadászati tilalmakat az 1996. évi LV. törvény (Vtv.) határozta meg a 37. § -ában.

A régi Btk. a tiltott vadászati eszközzel, illetve a tiltott vadászati módon történő vadászatot vétségnek, a tilalmi időben, kíméleti területen, valamint a vadászati tilalom hatósági elrendelése esetén végrehajtottat pedig még mindig legfeljebb a szabálysértési kategóriába emelhetővé minősítette. A törvény nem tartalmazta, hogy mely cselekmények sorolhatók az orrvadászat fogalmába. Nem pusztán az arányosság, de a logika követelményeibe is ütközött e szabályozás. Például egy motorból mozgó vadra tüzelni vagy éppen nyúlra löni lesgödörből, vagy egyéb vad esetében fényszórót igénybe venni, e tett vétségi kategóriába esett, amelyet büntetni lehetett közérdekű munkával, pénzbüntetéssel, de még szabadságvesztéssel is. A ratioval ez a következő szituáció miatt kerülhet szembe: Ha az orrvadász nagy értékű szarvasbikát lőtt nem megengedett időben, helyen, vadra, vagy éppen tiltott módon vadászott, esetleg e cselekményt vadászati jogosultság hiányában

¹⁴⁵ Főszerkesztő: Dr. Németh János: Magyar Jog. Negyvenkettedik évfolyam, 1995. január 611-613. oldal

vitte véghez, szabálysértésért felelt. Ebben az esetben viszont nem volt kiszabható szabadságvesztés, de közérdekű munka sem.¹⁴⁶

5.2.2. Szabályozás a hatályos Btk.-ban

Az Országos Magyar Vadászkamara javaslatára a 2013. július 1-jén hatályba lépett a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény már új bűncselekményként kezeli az orvhalászathoz hasonlóan az orvvadászatot is, azonban míg ennek büntetési tétele eléri a három év szabadságvesztést, addig az orvhalászok mindössze legfeljebb két évvel számolhatnak.¹⁴⁷

A hatályos kódex a következő tényállást fogalmazta meg, immáron nem arra utalva tévesen, hogy a vadászatnak feltétlenül kapcsolata van az állatkínzással:

245. § Aki

- a) vadászterületen vadászatra való jogosultság nélkül, illetve idegen vadászterületen vadászóként engedély nélkül vad elejtésére vagy elfogására irányuló tevékenységet végez,
 b) külön jogszabályban meghatározott, a vadfaj valamennyi egyedére kiterjedő vadászati tilalmi idő hatálya alá eső vadfaj egyedét ejti vagy fogja el,
 c) külön jogszabályban meghatározott tiltott vadászati eszközzel, tiltott vadászati módon vagy kíméleti területen vad, illetve fokozottan védett vagy védett gerinces állat elejtésére vagy elfogására irányuló tevékenységet végez,
 büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.¹⁴⁸

Ez a jogszabály „hivatott biztosítani azt, hogy a vadászati tevékenységet csak vadászatra jogosult személy, a vadgazdálkodásról szóló jogszabályokban meghatározott vadászati tilalmi időszakok, valamint a kíméleti területek figyelembevételével, és csak engedélyezett vadászati eszközzel és módon végezze.”¹⁴⁹

A tényállás a) pontja emelte bűncselekménnyé azon helyzetet, amikor a magatartás ugyan a vad elejtésére irányul, de arra még nem került sor. E rész első fordulata tehát a klasszikus orvvadászatot kívánja büntetni, míg a második a belső orvvadászokról nyilatkozik. Itt megvannak a jogszabályi feltételek, ők vadászoknak minősülnek. A probléma, hogy vad elejtésére, elfogására irányuló tevékenységet idegen vadászterületen végeznek bér vadászóként, vendég vadászóként engedély hiányában.

A b) pont bünteti azt a magatartást, amikor a vadfaj azon egyedét fogják el vagy ejtik el, amely vadászati tilalmi idő hatálya alá esik. Egy adott vadfaj különböző példányaira más lehet a szóban forgó időtartam, a büntetőjogi oltalmat viszont csupán az adott vadfaj összes egyedére vonatkozó megállapíthatóság esetén indokolt kiterjeszteni. Amennyiben mindössze a bizonyos egyedekre fennálló tilalmi idő kerül megszegésre, az elkövető a vad

¹⁴⁶ Zoltán Ödön: Az orvvadászatról és annak szankcionálásának változásairól. 95-97. oldal, Jogtudományi Közöny, LX. évfolyam, 2005. március

¹⁴⁷ <https://arsboni.hu/btk2/2018-08-03>.

¹⁴⁸ 2012. évi C. törvény 245. §

¹⁴⁹ Blaskó Béla-Miklós Irén – Pallagi Anikó – Polt Péter – Schubauer László: Büntetőjog különös rész I. Rejtjel Kiadó, 2013, 279. oldal

védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadászatról szóló 1996. évi LV. törvény alapján sújtható negatív jogkövetkezéssel (vadvédelmi bírságra vonatkozó rendelkezések).

Orvvadászatnak számítanak a c) pontban jelzett magatartások is, azaz, ha valaki külön jogszabályban meghatározott tiltott vadászati eszközzel, tiltott vadászati módon vagy kíméleti területen vad, vagy fokozottan védett vagy védett gerinces állat elejtésére vagy elfogására irányuló tevékenységet végez. A „fokozottan védett vagy védett gerinces állat” szintén a természetben él, ám ennek ellenére nem sorolható teljesen a „vad” fogalmába. A vadászható állatfajokat külön jogszabály tartja nyilván, ebből kifolyólag megállapítható, hogy a két fogalomhalmoz részben fedi le egymást.¹⁵⁰ A védelemben részesített és fokozottan védett állatfajok felsorolását az Európai Közösségben természetvédelmi szempontból jelentős növény- és állatfajok közöttételéről szóló 13/2001. (V.9.) KöM rendelet 2. számú melléklete adja meg. A hatályos jogi szabályozás szerint elkövetési tárgy nyolc nagyvad faj és negyvenegy apróvad faj lehet.

Az orvvadászat bűncselekménye nem rendelkezik gondatlan alakzattal, kizárólag szándékosan lehet elkövetni.

Alanya akárki lehet. kivételt az a) pont második fordulata, amikor is az alany kizárólag egy speciális tettes, a vadász lehet. Megkülönböztethetünk közvetett és közvetlen tettest. Közvetett tetteség valósul meg például, amikor a gyermekével teteti ki az orvvadász a hurkot a vadváltóra, vagy éppen ha az illető más személy tévedését kihasználva viszi véghez a bűncselekményt. Erre példa lehet a vendég vadász kísérlője, aki vendége folytán esik tévesbe arra vonatkozóan, hogy az adott terület még a meghívó vadásztársaság tulajdonát képezi és azt hiszi, jogszerűen vadászsa le az előre megbeszélte nagyvadat.¹⁵¹

5.2.3. Az orvvadászat kapcsolata más bűncselekményekkel

Az orvvadászt a következő bűncselekményekkel állhat kapcsolatban:

Állatkínzás – A orvvadászok módszerei

Mint ahogy az már korábban említésre került, az orvvadászat büntettét a jelenleg hatályos Büntető Törvénykönyvünk a környezet és a természet rendje elleni bűncselekmények közé sorolja, kifejezve ezzel a jogszabály szerkezetén keresztül is e bűncselekmény szoros összefüggését a természetvédelemmel, így módon pedig közvetlenül érvényesülő káros környezeti hatásait.

Ez utóbbi megállapítást támasztja alá a deliktum védett jogi tárgya, mely a természet védelméhez és a vadállomány ésszerű hasznosításához fűződő társadalmi érdekekben nyert meghatározást.¹⁵² Már e körben le kívánom szögezni, hogy álláspontom szerint adott eset-

¹⁵⁰ https://birosag.hu/sites/default/files/allomanyok/eus_projekt_dokumentumok/i.sz_jogszabalyi_melleklet.pdf, 5-6. oldal, 2018-08-07.

¹⁵¹ Makai Krisztián: A jogosulatlan vadászat büntetőjogi jogkövetkezései, különös tekintettel az orvvadászat tényállására. Scriptura, 2017/1., 145. oldal, Pécs

¹⁵² Belovics Ervin – Molnár Gábor Miklós – Sinku Pál: Büntetőjog II. – HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2012., 318. oldal

ben idesorolható az állatkínzás bűncselekménye által védett társadalmi érdek is, különös tekintettel arra, hogy az orvvadászat elkövetési módozatai általában nem foglalják magukban a vad szakszerű, annak lehető legnagyobb kíméletével járó elfogását, elejtését.

A tárgyalt deliktum elkövetési tárgyát annak kísérő jogszabálya, a vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadásatról szóló 1996. évi LV. törvény adja meg. Az orvvadászat bűntettének elkövetési tárgya a vad, amelynek az említett törvény 1. § (1) bekezdése értelmében a vadon élő állatfajokon belül a vadászható fajok minősülnek. Így e körből kizártak a nem vadászható állatfajok, illetőleg az állatkert bekerített helyein található vadak.¹⁵³

Az elkövetési magatartásokat a tényállás különbözőképpen csoportosítja, mondhatni terület, időbeliség és az alkalmazott eszközök tekintetében különíti el. A Btk. 245. § a) pontja szerint a vadászterületen vadászatra való jogosultság nélkül, illetőleg idegen vadászterületen vadásztként engedély nélkül vad elejtésére, elfogására irányuló tevékenység végzése minősül az orvvadászat bűntette egyik elkövetési magatartásának. Központi eleme a területi meghatározás, büntetőjogi szempontból, a bűncselekmény elkövetésének helye. Konkrétan a vadászterület, amely a Vtv. 8. § (1) bekezdése értelmében az a földterület, illetve vízfelület, amelynek kiterjedése a háromezer hektárt eléri, valamint szemközti határvonalainak távolsága legalább háromezer méter, továbbá, ahol a vad a szükséges táplálékot megtalálja, és fennállnak a természetes szaporodás feltételei, természetes mozgásigénye, továbbá búvóhelye, nyugalma adott. Ezen elkövetési magatartást megvalósíthatja az is, aki egyébként rendelkezik vadászengedéllyel, azonban az nem terjed ki az idegen vadászterületre.¹⁵⁴

A Btk. 245. § b) pontja értelmében a fentiekkel szemben az elkövetési idő bír relevanciával. Eszerint e fordulatot az valósítja meg, aki külön jogszabályban meghatározott, a vadfaj valamennyi egyedére kiterjedő vadászati tilalmi idő hatálya alá eső vadfaj egyedét elejti, illetve elfogja. Az itt meghatározott büntetőjogi védelem célja a vad és élőhelyének védelme. A vadászati tilalom nemcsak az említett külön jogszabály rendelkezésén, hanem hatósági rendelkezésén is alapulhat.¹⁵⁵

Végül az elkövetési magatartásokon belül a Btk. 245. § c) pontja rendeli büntetni azon tevékenységeket, amelyek a tárgyi kísérő jogszabály által tilalmazott eszközökkel, módozattal, valamint a kíméleti területeken, vagy védett (fokozottan védett) gerinces állat elejtésére, illetve elfogására irányulnak. A tényállás szövegéből egyértelműen megállapítható, hogy ez a törvényhely az előbbi kettővel ellentétben leszűkíti az elkövetési tárgyak körét a gerinces állatokra, ugyanakkor álláspontom szerint a tényállás ezen részének sajátossága, hogy a vadat az egyed szintjén védi, ily módon a vadnak, mint élőlénynek biztosít büntetőjogi védelmet azáltal, hogy kriminalizálja bizonyos vadászkeszközök, ille-

153 Belovics Ervin – Molnár Gábor Miklós – Sinku Pál: Büntetőjog II. – HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2012., 318. oldal

154 Belovics Ervin – Molnár Gábor Miklós – Sinku Pál: Büntetőjog II. – HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2012., 319. oldal

155 Belovics Ervin – Molnár Gábor Miklós – Sinku Pál: Büntetőjog II. – HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2012., 319. oldal

tőleg módszerek alkalmazását, melyek adott esetben az állatnak szükségtelen szenvedést okoznának, illetőleg veszélyeztetnék a vadászati tevékenység biztonságos lebonyolítását, vagy egyéb módon veszélyt jelentenek a környezetre, szűkebb értelemben a személy- és vagyónbiztonságra. A Vtv. 68. § (1) bekezdése értelmében tiltott vadászati eszköznek minősül a mérgezett hegyű, vagy robbanófejű nyílvesző, a számszerű, a Vtv. rendelkezéseinek nem megfelelő vadászj, és nyílvesző, a lőfegyverre szerelt hangtompító eszköz, a hurok, horog, madárlép, verem, a nem szelektív háló, valamint a sörétes vadászfegyver, amennyiben ez utóbbi alkalmazása gímszarvasra, dámszarvasra, muflonra, valamint özre történik. A vadászati módszerek tekintetében a Vtv., mint kísérő jogszabály meghatározza továbbá, hogy a vadat milyen módszerrel lehet elfogni. A 30. § szerint tilos a vonatkozó közösségi rendelet által meghatározott csapda felhasználásával, valamint mérge alkalmazásával elfogni, vagy megölni.¹⁵⁶

A tárgyalt bűncselekmény jellegéből is következik, hogy ez a deliktum csak szándékosan követhető el.¹⁵⁷

A jelenleg hatályos Polgári Törvénykönyvünk szerint (2013. évi V. törvény, Ptk.) nem minősülnek gazdátlan javaknak a szabadon élő vadak, valamint a folyóvizekben és természetes tavakban élő halak és más hasznos víziállatok, mert mindezek az állam, illetve az adott terület tulajdonosa tulajdonában állnak.¹⁵⁸ Ebből kifolyólag a vad a dologi jog szabályai szerint nem minősül olyan dolognak, melyen occupatióval, mint eredeti tulajdonszerzési móddal tulajdonjogot lehetne szerezni. Ez a gondolatmenet ahhoz a következtetéshez vezet, hogy az orvvadászat bűntette valódi halmazatban áll a lopás bűncselekményével, hiszen az orvvadászat elkövetője nemcsak a környezet és a természet rendje ellen vét, hanem az államot, mint tulajdonost anyagi értelemben is megkárosítja.¹⁵⁹ Amennyiben pedig a Btk. 244. §-ban meghatározott állatkínzás feltételei megvalósulnak, konkrétan a vad, mint gerinces állat elejtése során olyan bántalmazás vagy bánásmód valósul meg, amely alkalmas arra, hogy az állat maradandó fogyatékoságát vagy pusztulását okozza, álláspontom szerint nincs akadálya az orvvadászat és az állatkínzás (valamint akár a lopás) halmazatban történő megállapításának.

Erre az álláspontra jutott egy 2010 nyarán történt eset kapcsán a Kaposvári Városi Bíróság is, amikor a jogtalanul, nem megengedett eszközzel történő vadelejtést állatkínzásnak minősítette.

„(..) A vádlottak elhatározásuknak megfelelően a szarvasbikákat elkezdtek hajtani azért, hogy valamelyikük a kerítésbe beakadjon, és így könnyen ki tudják végezni a vergődő állatot. A hajtás közben az egyik bikának sikerült a kerítésen kimenekülnie, míg a másik körülbelül 6 éves, 80 kg tömegű és 3 kg-ot meghaladó trófeasúlyú, 850 000 forint

156 Belovics Ervin – Molnár Gábor Miklós – Sinku Pál: Büntetőjog II. – HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2012., 320. oldal

157 Belovics Ervin – Molnár Gábor Miklós – Sinku Pál: Büntetőjog II. – HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2012., 320. oldal

158 Lenkovics Barnabás: Magyar polgári jog – Dologi jog – Eötvös József Könyvkiadó, 2014., 118. oldal

159 Belovics Ervin – Molnár Gábor Miklós – Sinku Pál: Büntetőjog II. – HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2012., 320. oldal

vadgazdálkodási értékű dámszarvas bikát tovább hajszolták, ennek során az állat többször belekeveredett a kerítésbe, azonban abba nem akadt bele. A vádlottak a bika hajszolását kb. másfél órán keresztül addig folytatták, amíg az állat végkimerülésben a vadkerítés mellett össze nem rogyott. A vádlottak ekkor a kimerült, vergődő, magatehetetlen állatot vagdosni kezdték a náluk lévő bozótvgó késsel, valamint az egyik vádlott a nála lévő zsebkéssel többször megszurta az állat nyakát, azért, hogy elvérezzen.”

A bíróság a fentiek alapján megállapította, hogy a vádlottak a dámbikának különös szenvedést okoztak, és a vadhúst jogtalanul eltulajdonították.¹⁶⁰

Terrorizmus finanszírozása

A terrorizmus „eltérő eszmerendszerből merítő, sajátos logikának engedelmessé, változatos formákat öltő módszeres erőszak-alkalmazás, vagy ezzel való fenyegetés, amelynek célja politikai törekvések elérése azáltal, hogy az áldozatban, a nézőközösségben, az államban, a társadalomban megalkuvó magatartás alakuljon ki. A meghirdetett cél általában politikai, ideológiai, vallási, etnikai stb. tartalmú radikális változás kikényszerítése, a cél elérésére alkalmazott cselekménysor. Az eszköz viszont jogi lényegét tekintve köztörvényes, erőszakos bűncselekmény.”¹⁶¹ A terrorcselekmény kivitelezéséhez elengedhetetlen a türelem, ebből kifolyólag, ha az elkövetők hiányt szenvednek belőle, külső forrásból szükséges pótolni.¹⁶² Az orvvadászat olyan formája a bűnözésnek, mely esetében a csekély kockázat magas jövedelemmel társulhat, amiből kifolyólag kifejezetten ebből, illetve ehhez kapcsolódó illegális kereskedelemről finanszírozza pár terrorista szervezet a tevékenységét. Sok esetben az elejtett állatokhoz tapadó tiltott kereskedelem része egy fegyver vagy kábítószer kereskedelemben, embercsempészetben érdekelt hálózatnak.¹⁶³

Orgazdaság

Az orgazdának tisztában kell lennie azzal, hogy a megszerzett dolog bűncselekményből származik, ezáltal orgazdaságnak számít, ha az orvvadászok által lelőtt, majd eltulajdonított állatot felvásárolja. Ahhoz, hogy a bűnösség megállapítható legyen, elegendő tudomással bírnia az alap bűncselekmény megvalósulását jelentő tényekről. Lényegtelen, hogy ismeri-e az alap bűncselekmény büntetőjogi minőségét.

Pénzmosás

Az orvvadászattól eredő illegális jövedelmet a pénzmosó visszajuttatja a legális gazdaságba, ami így bekerül az első ránézésre szabályosan folytatott vállalkozásba és ezeket előnyhöz juttatja, a törvénytelenül szerzett anyagi javakat pedig kifehéríti. A fekete hús,

¹⁶⁰ <http://www.omvk-somogy.hu/node/270>, 2018. IX. 4.

¹⁶¹ Korinek László: A terrorizmus. In: Gönzöl Katalin, Kerezi Klára, Korinek László, Lévy Miklós (szerkesztők): Kriminológia-Szakkriminológia. CompLex Kiadó, Budapest, 2006., 446. oldal

¹⁶² Gál István László: Bejelentés vagy feljelentés. A pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása elleni küzdelemmel kapcsolatos feladatok és kötelezettségek. Penta Unió, Pécs, 2013., 14. oldal

¹⁶³ Elek Balázs: Orvvadászat. Terror & Elhárítás, 2016/1. szám 114. oldal

illetve halkereskedelem üzleti jellegével kapcsolatban megemlítendő még a jelentős mértékűvé vált költségvetési csalás is.

Bűnpártolás

Ebben az esetben a bűnkapcsolat olyan formájáról van szó, amikor például egy személy a megölt vad zsigerelésének nyomaint tünteti el, de az is felelhet bűnpártolásért, aki elbújtatja a menekülőt, vagy éppen félrevezeti az üldöző rendőrt.

Hulladékgazdálkodás rendjének megsértése

Megvalósítható például akkor is, ha az elkövető nem megengedett helyen helyezi el az állati eredetű hulladékokat.

Járványügyi szabályszegés

Amennyiben pl.: sertéspestis miatt zárlatot rendelnek el és az ehhez kapcsolódó vadászati, halászati tilalmat a tettes megszegi, felmerülhet a járványügyi szabályszegés.

Ártalmas közfogyasztási cikkel visszaélés

Magyarországon a vadászás jellemzően hússzerzési céllal köveik el, ami sok esetben továbbadásra kerül, anyagi haszonszerzés reményében. A vadhús nem kerül bevizsgálásra a hatósági állatorvos által, ami egészségügyi kockázathoz vezet.¹⁶⁴

6. Az eredmény ára, avagy az állatkísérletek az indokoltság tükrében

„Man can learn nothing unless he proceeds from the known to the unknown”
(Claude Bernard)

Úgy vélem az állatkísérletek terén a jog és az etika nehezen választható külön, ugyanis e téma, ahogy az állatkínzás – mint önálló deliktum – könnyedén képes nagyfokú társadalmi indulatok indukálta nyomásgyakorlásra a jogalkotóra nézve (ahogy az már említésre került, az állatvédők széles támogatottsággal több ízben kiharcolták az állatkínzók szigorúbb szankcionálását).

6.1. Alapfogalmak

Kísérleti állatoknak nevezzük azokat az állatokat, akikre előírásokat foglal magában az állatvédelmi törvény, a gerinceseken és a lábasfejűeken végzett kísérletekre nézve, amiket kizárólag nyilvántartásba vett és engedéllyel bíró intézményekben lehet folytatni. A jóváhagyás – az állatvédelmi hatóság által, meghatározott időre történő - megadásához elengedhetetlen a környezet védelme, az alapkutató, bizonyos gyógyszerek, élelmiszerek

¹⁶⁴ Elek Balázs: Vadászok, halászok a büntetőjog hálójában. HvgOrac, 2015., Budapest, 298-304. oldal

gyártása, minőségüknek illetőleg biztonságosságuknak ellenőrzése, fajmegőrzést célzó kutatás, felsőoktatási vagy szakmai képzés, illetve igazságügyi orvostani vizsgálat miatti szükségesség. A kísérletek folyamán tilos a fájdalom okozása, így a beavatkozásokhoz elengedhetetlen az érzéstelenítés.¹⁶⁵

Állatkísérlet pedig az „állat kísérleti, oktatási vagy egyéb tudományos célból való felhasználása, amely az állatnak a helyes állatorvosi gyakorlat szerint kivitelezett tűszúrás által okozott egyenértékű vagy annál magasabb szintű fájdalmat, szenvedést, kínt vagy maradandó károsodást okozhat, beleértve bármely olyan tevékenységet, amely állat születését – beleértve a kikelést – eredményezi ilyen körülmények közé, valamint az ilyen állapotot eredményező géntechnológiailag módosított fajtavonalak létrehozását és fenn tartását; az állat ilyen felhasználása akkor is kísérletnek minősül, ha a fájdalom, szenvedés, kín vagy maradandó károsodás kiküszöbölése céljából érzéstelenítést, fájdalomcsillapítást vagy egyéb módszert sikeresen alkalmaznak; nem minősül állatkísérletnek a nem kísérleti jellegű, mezőgazdasági vagy állatorvosi tevékenység, illetve az állatok leölésének vagy megjelölésének a természettudományok által elfogadott korszerű, kevésbé fájdalmasnak tartott módszereinek alkalmazása, valamint az állatnak kizárólag a szervei vagy szövetei felhasználása céljából történő leölése”¹⁶⁶

A kísérlet minden részénél figyelemmel kell lenni a 3 R követelményrendszerére, ami a következő három pontból tevődik össze.

Az első R (reduction) a résztvevő állati alanyok számára irányul.

A második R (replacement) az élő állatok helyett egyéb alternatívák felhasználása ösztönöz. Ilyenek például a sejt- és szövettenyésztés, a számítógéppel végzett szimuláció (pl.: HAPTIC-technológiával készült szimulációs állatmodell), vagy éppen pl.: élettelen modellek valóság-hű műanyag állatok használata. Ezek közül javasolt egyszerre többel is párhuzamosan kísérletezni. Ide sorolható az is, amikor a kiválasztás az egyszerűbb rendű állatoktól halad a magasabbakig (különösen a gyógyszerfejlesztésnél alkalmazott piramiselv).

Az utolsó R (refinement) lehetővé teszi az első R megvalósulását, hiszen célja a legkisebb, legpontosabb adat kinyerése fejlett műszerek használatával úgy, hogy megkímélje az állatot a fájdalomtól, illetőleg a rossz közérzettől. Ezért ösztönöz altatásra, érzéstelenítésre. Jelentős eszköz még a mikrosebészet és az endoszkópia.

A kísérlet és a vizsgálat első hallásra szinonimának tűnhet, viszont egy alapvető különbség mégis elhatárolja őket egymástól.

- *vizsgálat*: Mindössze az alapos tanulmányozást jelenti.
- *kísérlet*: Itt már a természeti folyamat szándékos előidézéséről van szó, illetőleg, annak nyomon követéséről.¹⁶⁷

6.2. Történeti előzmények

„Tulajdonképpen minden nagy élettani, kórtani és gyógyszer-tani felfedezés állatkísérletekhez kötődött.”
(Bertók Lóránd)

A kísérlet tehát egy „mesterségesen előidézett, előre megtervezett szituációban, ellenőrizhető és ismételhető módon végzett vizsgálat.”¹⁶⁸ Ezek állatokon történő végzése nem új keletű, már a harmadik (pl.: Erasistratus) és a negyedik században (pl.: Arisztotelész) is ezt a megoldást választották az emberi testről történő adatgyűjtés céljából.¹⁶⁹

A fizika és a kémia már a – kísérletes - biológiát (fiatal tudomány, így később szakadt el az orvostudománytól) megelőzően is eszközül választotta. Elharapódzásának kezdete a 19. századra tehető, a védőoltások kifejlesztéséhez kötődően, de vakcinákat (pl.: himlőoltás) már a 18. század végén kezdtek megalkotni. Ekkoriban jelent meg az azóta szleng formában tovább élő „kísérleti nyúl” fogalma. Ez időben semmilyen intézkedést nem tettek az állatok érdekvédelmével kapcsolatban. A veszettség és a diftériaoltás kísérletei során például több ezer állat veszítette életét.

Az emberi élet folyamatainak kutatása csak fokozta a szenvedést, mivel gyakorivá vált az élveboncolás, ugyanis a fiziológiai folyamatok, emberi szerek működését embereken nem lehetett vizsgálni. A 20. században megjelentek a pszichológiai kísérletek, melyek tárgya a magatartás volt. Felfedezték, hogy az állati viselkedés is lehet önálló tárgya a vizsgálatoknak. Megjelent az etológia.

Napjainkban számos különböző területen végzik a kísérletezés ezen változatát, példának okáért a gyógyászatban (pl.: eljárások, gyógyszerek), a biológiában (pl.: kutatás, oktatás), illetőleg az alkalmazott kutatások terén. Utóbbi magában foglalja az ipart, a mezőgazdaságot és a hadsereget. Manapság az állatkísérletek a korábbiakhoz képest viszszafejlésben vannak, köszönhetően a cégekre, a médiára és az egyes intézményekre gyakorolt társadalmi hatásoknak. A harc azonban egyáltalán nem ért véget, mind az állatkísérletek pártolói, mind pedig az azt ellenzők elégedetlenek a jelenlegi szabályozással.¹⁷⁰ Ezen fejezetben további részében kifejtésre kerül néhány érv az állatkísérletek mellett és ellene, az esetleges alternatívákkal egyetemben, ám ezelőtt még nevesítenék néhány híres kísérletet.

6.2.1. Híres kísérletek a történelemben

Oskar Minkowski és Joseph von Mering 1889-ben kioperálta egy betegségekben nem szenvedő eb hasnyálmirigyét, aminek következtében a vizeletének cukortartalma megnövekedett. Ennek köszönhető a cukorbetegség és a hasnyálmirigy közti kapcsolat megállapítása, azonban csupán 1982-től fogva részesülhet az ember a sertés- és marhasnyálmirigyből kivont enzim helyett mesterséges humán inzulinban. Kuttyákat vett még

¹⁶⁵ <http://www.u-szeged.hu/efop362-00007/minden-szocikk/allatvedelem>, 2019-03-05.

¹⁶⁶ Ávtv. 9. §

¹⁶⁷ http://educvital.net/files/biol-hatteranyag/Fekete_Allatvedelem.pdf, 2019-03-05. 2-4. oldal

¹⁶⁸ <http://etologia.elte.hu/file/statikus/Allatjolelet5.pdf>, 2019-03-06. 2. oldal

¹⁶⁹ <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/TenyekKonyve-tenyek-konyve-1/zold-19B21/allatvedelem-1AC2E/allatkiserletek-1AC62/2019-03-06>.

¹⁷⁰ <http://etologia.elte.hu/file/statikus/Allatjolelet5.pdf>, 2019-03-06.

igénybe például a detroiti egyetem is, a szívbetegségekkel kapcsolatos kutatáshoz. Pavlov a feltételes reflex kialakulásának megismeréséhez, illetőleg Martin Seligman a tanult tehetetlenség bizonyításához is felhasználta az ember legjobb barátait.

A nyulak ideális kísérleti alany lévén – gyors szaporodás, speciális táplálékigény hiánya – gyakori kísérleti alanyok voltak, az egerekkel egyetemben. 1927-ben befecskenedtek egy terhes nő vizeletét egy nyúlba, aminek következtében petefészke megváltozott (később már békát használtak, mivel HCG-hormon – a jelenlegi terhességi tesztek ezt mutatják ki - miatt a béka elkezdett lepetézni). Az ellenőrzés folyamatként az állatot műtétnek vetették alá, amit viszont már nem élt túl. Napjainkban ugyancsak eszközül választanak nyulakat a kozmetikai iparban (Draize teszt) illetőleg a gyógyszeriparban (pl: oltóanyag), valamint annak ágazataiban.¹⁷¹

A hidegháború idején mindkét nagyhatalom használt fel az űrutazás élettani hatásait, illetőleg azok káros vonzatait kiküszöbölni szándékozó technológiai kutatásokhoz, eljárásokhoz állatokat. (A szovjetek a kutyákat, az amerikaiak a majmokat preferálták.) Nem létezett irreleváns információ. Ezért az oroszok a titkolózás jegyében egy ebnek több álnévet adtak. Tanulmányozásra kerültek többek között a repülés során elszenvedett károsodások és a rehabilitációra vonatkozó adatok.¹⁷²

Híres kísérlet még és Louis Pasteur (1880-as évek) antrax fertőzéssel kapcsolatos megállapítása (túlélés következtében kialakuló védettség), Rudolph Jaenisch transzgen egere (1974). Szintén megemlítendő az 1970-es években övesállatokon való lepra elleni vakcina létrehozása.¹⁷³

Az állatkísérletek azonban nem mindig hozták meg a várva várt eredményt. Ennek példájául szolgál Donald Barnes esete, aki katonai célú kísérlete során korábban sugárzásnak kitett rhesus-majom talpa alá tett sokkolóplatniba vezetett áramot, ám a majmok egyszerű feladatok végrehajtásával elkerülhették a fájdalmat. A cél a pilóták repülőgép irányítási képessége határainak megállapítása volt, sugárdózis hatására. A kísérlet végén a kutatók arra jutottak, hogy a repülőgép műszaki sugárvédelmének fejlesztésére felesleges költeni, amennyiben az ember tűrőképessége a szükséges szintet nem éri el. Barnes álláspontja szerint a kísérlet bármely eredménye irreleváns, mivel az atomháború kitérése önmagában rossz, emellett rájött, hogy a majomra és az emberre nem feltétlenül ugyanaz érvényes.¹⁷⁴

Egy dízelmotorok kipufogógázának hatását értékelő, ugyancsak majmokon, - de itt már emberi alanyokon is - folytatott kísérletben egy légmentesen lezárt szobába küldtek be tíz makákót, akikkel rajzfilmeket nézettek, miközben beengedték a kipufogógázt a helyiségbe. A motorba azonban beépítésre került a köznyelvben csak „dízelbotrányként” emlegetett esetben résztvevő egyik szoftver, így annak bizonyítása, hogy a Volkswagen

171 <https://www.nyest.hu/hirek/allatkiserletek-allati-kiserletek>, 2019-03-06.

172 http://dremes.no-ip.org/content.php?pdf*2015_03_04_101/ures.pdf, 2019-03-08.

173 <http://semmelweis.hu/allatjoleti-bizottsag/files/2013/11/kiserlettervezes.pdf>, 2019. március 7., 23. oldal

174 <http://www.kagylokurt.hu/951/életmod/mire-jok-az-allatkiserletek.html>, 2019-03-07.

új dízelmotorjai szennyezettségüket tekintve nem annyira károsak, mint elődeik, értelmetlennek bizonyult.¹⁷⁵

Egy következő, 2015-ben történt esetben Wisconsin-Madison Egyetem szüntette be agykutatással kapcsolatban folytatott kísérletét, mivel nem sikerült bizonyítaniuk, hogy a macskák fejének felvágása, majd abban történő elektródák elhelyezése ténylegesen előmozdítaná az agykutatást. A hangfeldolgozó képesség vizsgálata során számos állat kapott – megfelelő gondosság tanúsításával elkerülhető – fertőzéseket.

6.3. Az állatkísérletek alternatívái

Az alternatívák keresése és azok alkalmazása álláspontom szerint egy napon képes lesz teljesen kiküszöbölni az állatok szenvedése útján nyert adatokat, azonban ez a világ még várat magára, hiába is a szabályozás. Az Európai Bizottság 2018-ban készült jelentése szerint ugyanis - tekintettel az egészségügyi, biztonsági kockázatokra - egyes toxikológiai vizsgálatok helyettesíthetetlenek.¹⁷⁶

Az alternatívák alkalmazására való ösztönzés egyik kiváló példája a General Motors esete, akik állatok felhasználásával végeztek törésteztesztet 13 éven keresztül, a közbiztonságra hivatkozva. Álláspontjuk szerint nem lehetett ezeket csak babákkal, illetőleg számítógépes technológiával lefolytatni. A Nemzeti Autópályabiztonsági Hivatal azonban ezzel nem értett egyet.¹⁷⁷

A korábban már említett diesel üzemanyag füstjében található egyik gáz hatását kutató kísérletben részt vett a holland Országos Közegészségügyi és Környezeti Intézet is, akik kutatásuk során patkányok, egerek, illetve önkéntesek (embere) közreműködését vették igénybe. Kiemelendő, hogy valamennyi toxikológiai kutatás orvostikai szempontból történő jóváhagyása nem maradhatott el. Egy résztvevő kutató szerint, e komplex módszer útján – beleértve az összejt felhasználást is – lehet az emberi szervezet védelmével kapcsolatos legjelentősebb információkhoz jutni.¹⁷⁸

Az orvostudomány napjainkban mondhatni bővelkedik az alternatívákban. Ide sorolhatók a szövet-, a sejt- valamint a szervkultúrák, az in vitro módszerek, a kémiai és fizikai technikák. E vonatkozásban ugyancsak használhatók a számítógépes rendszerek, eljárások. Választható továbbá a matematikai modellezés, az élőlények esetében alacsonyabb rendű szervezetek, amelyek kevésbé, vagy egyáltalán nem éreznek, mint például a gombák, baktériumok, de számba jöhetnek még az önkéntesen vállalt emberi alanyokon folytatott tesztek. Ismeretátadási célból pedig az oktatófilmek és a mechanikus modellek.¹⁷⁹

Az embereken történő kísérletezés azonban úgy vélem, pont, hogy megghiúsítaná az elérni kívánt célt, ugyanis ebben az esetben épphogy bekövetkezhet a kiküszöbölni kívánt

175 <https://www.nytimes.com/2018/01/25/world/europe/volkswagen-diesel-emissions-monkeys.html>, 2019-03-08.

176 <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2018/EN/COM-2018-531-F1-EN-MAIN-PART-1.PDF>, 2019-03-11.

177 <http://ecolounge.hu/nagyvilag/allatkiserletek-2-resz>, 2019-03-08.

178 <http://ecolounge.hu/nagyvilag/eveken-at-teszteltek-holland-kutatok-is-a-dieselfustben-levo-gazok-hatasat-allatokon-es-embereken>, 2019-03-08.

179 <http://web.med.u-szeged.hu/expsur/allatkiserletek/2013/2%20Allatkiserletek%20jogi%20szabalyozasa%202013-Boros%20Mihalyr.pdf>, 2019-03-11. 9. oldal

káros hatás. Erre példa, hogy az USA-ban megtörtént eset, amikor egy teszt során egy nő látásának elvesztését idézte elő PPD–anilint tartalmazó szemöldök és szempillafesték, valamint a dietilénlikollal vegyített szulfanilamid gyógyelixír esete. E szer főként gyermeki fogyasztók közül szedett halálos áldozatokat, de összességében véve körülbelül 100 életet követelt. Bár e két példa az 1930-as években fordult elő, elrettentő hatás szempontjából napjainkban is releváns lehet.¹⁸⁰

Az alternatívák listájára további például szolgálhat a Draite teszt helyettesítését célzó EYETEX Screen Test, amely során a nyúl szeme helyett a protein oldatba kell juttatni a kemikáliát, aminek következtében megváltozik az oldat optikai tulajdonsága. A választékot tovább gazdagítja az irritációs tesztekre használt mesterséges humán bőr (EpiSkin, EpiDerm, SkinEthic), a fototoxicitás teszt (Neutral Red Uptake Phototoxicity Test) és a szem-irritáció megállapítására használandó Isolated Chicken Eye Test.¹⁸¹

Mielőtt azonban rátérnék a jogi szabályozásra, kiemelendőnek tartom a technikai alternatívák vonatkozásában annak megemlítését, hogy nem csak az állatkísérletek felváltója, hanem annak társadalmi kontrollja is lehet. A Bunny Free–Iphone és android rendszer kompatibilis – applikáció segítségével bárki megállapíthatja, hogy az adott cég igénybe vette-e ezt a tesztelési formát.¹⁸² Emellett maguk a vállalatok is nyilvánosságra hozhatják a helyettesítés terén elért eredményeiket, hozzájárulásukat a szenvedéssel elért eredmények felszámolása tekintetében, továbbá részvételüket az állatvédelemben. Álláspontom szerint egyfajta költségmentes promóciós célt szolgál, viszont kétségkívül hozzájárul állatok sokaságának megmentéséhez.¹⁸³ Mindezek mellett találkozhatunk különféle minősítésekkel is, amelyek segítségével megállapítható egy termék besorolása.¹⁸⁴

6.4. Az állatkísérletek jogi szempontja,

különös tekintettel azok kozmetikai célú vonatkozásaira

„Az állatok indokolatlan kínzásának, a velük való kíméletlen bánásmód megakadályozása, illetőleg a lehető legkisebb mértékre szorítása, az életfeltételeik biztosításáról, valamint az állatfajok fennmaradásáról való emberi gondoskodás.” (Zoltán Ödön)

Számos egyetem, gyógyszertár és intézet már az Ávtv. hatályba lépése előtt is foglalkozott az állatvédelemmel. Külföldi mintára saját etikai bizottságokat hoztak létre az engedélyezés megszervezésére. Vizsgálat alá vonják a leendő alanyokat a tekintetben, hogy hányan fognak részt venni, azok milyen fajtájúak, a fellépő fájdalom és diszkomfort

180 Uo. 11. oldal

181 Uo. 16. oldal

182 <https://www.peta.org/action/bunny-free-app/>, 2019-03-11.

183 <https://www.nivea.hu/our-company/fenntarthatosag>, 2019-03-11.

184 <https://www.ecco-verde.hu/temak/minositeseik>, 2019-03-11.

mértékét, azok időintervallumát, a gondozás minőségét, valamint a fájdalomcsillapítási megoldásokat, illetőleg a tartás helyét, amelynél a nemzetközi laborszabványokat tekintették irányadónak. Mindezekon felül szükségesnek vélték az állandó állatorvosi felügyeletet¹⁸⁵.

Hollandiában, Belgiumban és Nagy Britanniában már 2002-ben teljes körű tilalom alá vonták az állatokon végzett kozmetikai kísérleteket. Az állatvédelmi szervezetek munkásságának hatására egyéb pozitív irányú változások is megfigyelhetőek voltak a szabályozás terén, példának okáért az Európai Unió belülről nem vizsgálhatók kész kozmetikai termékek állatokon 2004-től,¹⁸⁶ az 76/768/EGK irányelvnek köszönhetően, amely szerint az állaton tesztelt toxikológiai vizsgálatokat egyéb érvényesített, illetve elfogadott alternatívával szükséges felváltani. 2009 márciusától fogva viszont a kísérletezésen felül már a forgalomba hozatal is tiltott olyan új kozmetikai termékeket vonatkozásában (az EU egész területén), amiket ilyen komponensek alkotnak. Ezzel elméletileg kizárásra került a harmadik ország területén történő kísérletezés is olyan célból, hogy azokat később belső piacon értékesítsék. A gyorsan bekövetkező és szigorú megszorításra viszont a cégek képtelen voltak kielégítően felkészülni, így helyettesítő megoldások kialakítására az Európai Bizottságnak nagy mértékű forrásokat szükséges hozzáférhetővé tennie. Egyes becslések alapján a teljes körű felszámolás, illetőleg a helyettesítő módszer létrehozatala körülbelül 7-9 év elteltével következik be.

Az azonban nem elhanyagolható az állatkísérletek indokoltságának függvényében, hogy egyes kozmetikai szerek veszélyes vegyületeket is tartalmaznak (megengedett mértékben ugyan, ám azzal a gyártók nem számolnak, ha a fogyasztó több ilyen terméket is használ, ugyanis ekkor a káros összetevők összeadódnak). A kívánt hatás iránya tehát könnyedén megváltozhat és a cél irányába tett következő lépcsőfok helyett például tartósítószerek okozta bőrirritáció következhet be.¹⁸⁷

További például szolgál még a tudományos célokra felhasznált állatok védelméről szóló, 2010. szeptember 22-i 2010/63/EU európai parlamenti és tanácsi irányelvnek való megfelelés céljából hozott Ávtv. módosítás is, amelyet az Országgyűlés 2018. november 13-án fogadott el. A 2018. évi LXXVIII. törvény az állatok védelméről és kíméletéről szóló 1998. évi XXVIII. törvény módosításáról, a kihirdetését követő 8. napon lépett hatályba. A törvény egyik állatvédelmi szempontú jelentősége, hogy fokozottabban ösztönzi a kutatókat az alternatívák keresésére („módszerek tökéletesítésére kell törekedni” szövegrész helyébe a „módszereket a lehetséges mértékben tökéletesíteni kell” rendelkezés lépett) és új alcímmel is bővült az eredeti jogszabály („Az állatkísérlet végzésével, és a tenyésztők, beszállítók, felhasználók működésével kapcsolatos intézkedések és jogkövetkezmények”)¹⁸⁸

185 http://www.vmi.szie.hu/tananyagok/tananyag/termeszt_es_vadvedelem/allatvedelem.pdf, 2019-03-09. 44. oldal

186 Uo. 36. oldal

187 <https://arsboni.hu/a-szepsegnek-ara-van-avagy-a-biztonsagos-kozmetikumok-piacra-jutasanak-feltetelei/>, 2019-03-10.

188 <http://mab.pte.hu/content/jogszabalyok>, 2019-03-09.

Az állatkísérletekkel kapcsolatban osztom Zoltán Ödön álláspontját, miszerint az állatkísérlet „nem más, mint valójában az állatok tömegein végrehajtott törvényesített, tudatos állatkínzás, bármilyen nemes célra utalással kívánják is a humanitás érzésétől áthatott emberek idegeit megnyugtatni, illetőleg a valóság borzalmasságáról a figyelmet elterelni”¹⁸⁹ Véleményem szerint azonban az állatkísérletekben fellelhető szenvedés egyik oka a kevés alternatíva, amelyek száma a technológia és a különféle tudományok nagy ütemű fejlődésével gyarapodni fog, idővel pedig akár teljesen fel is válthatja azt. Ami a jogalkotás folyamatát illeti, a tendencia határozottan pozitív irányú.

Bár az állatkísérletek etikailag megkérdőjelezhetőek, az orvostudomány történelmében betöltött szerepük vitathatatlan, ezzel kapcsolatos rendelkezéseket pedig már a Corpus Hippocraticum is tartalmaz. A legelső állatvédelemmel kapcsolatos jogforrás Asoka indiai császár nevéhez köthető (i.e. 304 – i.e. 232). Az ENSZ által elismert, a NAVS-hoz (Nemzeti Élveboncolás Elleni Társaság, Egyesült Királyság) kötődő kísérleti állatok védelmének világnapja 1979. óta évente április 24-án kerül megrendezésre.

Az oktatási kísérleti, illetőleg egyéb tudományos indokból tartott állatokra az Ávtv. IV. fejezete foglal magában - keret jellegű – előírásokat, melyek részletszabályairól az állatkísérletek végzéséről szóló 40/2013. (II. 14.) Kormány rendelet rendelkezik. Állatvédelmi szempontból kiemelendőnek tartom annak megemlítését, hogy tilalmazásra került a hosszú ideig tartó, csillapíthatatlan fájdalommal, szenvedéssel járó kísérlet. A 40/2013. Korm. rendelet pedig az engedélyezési folyamatot szabályozza.¹⁹⁰

A külső vagy a belső elsőbbségének társadalmi vitája a fontossági sorrend tekintetében, a jog területén is felütötte a fejét, mégpedig a kozmetikai célú állatkísérletek, illetőleg az ilyen termékek forgalmazásának vonatkozásában. Mint ahogy már említettem, egyes országokban már 2002-től fogva tilalom vonatkozik rájuk, ám globálisan nézve az ilyen szigorú szabályozás aránya megközelítőleg 20 százalékra tehető. Az Unióban 2013-tól nem folytathatók ilyen kísérletek, viszont a kiskapu itt is kitárult, ugyanis volt példa olyan esetre, hogy az EU-n kívül tesztelték a szert, majd a behozatalt követően humánusabb eljárásokkal ellenőrizték. A kozmetikumokkal, pontosabban azok összetevőivel kapcsolatban további problémaként jelentkezett, hogy azokat más vegyi anyagokban, élelmiszerekben, illetőleg egyéb termékekben (pl.: gyógyszer, tisztítószer) szintén felhasználják, illetőleg problémát jelentenek az importkozmetikai termékek állatokon való tesztelésére vonatkozó adatok hiányosságai.

Az EP ezzel kapcsolatban felszólította az unió vezetőit, a valamennyi opcionális fórumon történő fellépésre, egy világszintű tilalom elősegítését célzó koalíció ENSZ keretein belül történő megalakítása végett. Az életbe lépés feltételezett időpontja 2023 lenne. Lényeges kritériuma, hogy nem gyengítheti a Kereskedelmi Világszervezet szabályait és a megkezdett kereskedelmi tárgyalásokat.¹⁹¹

¹⁸⁹ Zoltán Ödön: Az állatvédelem jogi rendje. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2000., 140. o.

¹⁹⁰ http://www.parlament.hu/documents/10181/1202209/Infojegyzet_2017_39_allatkiserletek.pdf/dda446f9-1f4b-46a9-ad95-7e8687ea70d1, 2019-03-10. 1-2. oldal

¹⁹¹ <https://jogaszvilag.hu/napi/kozmetikai-celu-allatkiserletek-globalis-tilalom/>, 2019-03-10.

A fejezetben azért esett a választásom főként az orvostudományban és a szépségiparban végzett állatkísérletekre, mivel napjainkban e két terület kapta a legnagyobb figyelmet a társadalom részéről, így az indokoltság vizsgálatának tükrében célszerűnek láttam ezek hangsúlyossá tételét. Mi számít indokoltnak? Adódik rögtön a kérdés, ha elolvassuk az állatkínzás tényállását. Ennek kialakítása az egyén szintjén dől el. Egyre inkább elterjedt azon nézet, miszerint az állatkísérletek semmilyen cél érdekében nem elfogadhatóak. Álláspontom szerint azonban, ha mérlegelnünk kellene, az egyik esetben az élet, az egészség megóvásáról van szó, míg a másikban el kell gondolkodnunk azon, mennyiben elfogadható a szemet szemért? Egy nyúl megvakítása megéri-e a gyönyörű kontúrral kiemelt emberi tekintetet?

Összegzés

Dolgozatom centrumában az állatok büntetőjogi megtételésének változása, illetőleg a hatályos hazai szabályozása áll. Hangsúlyos továbbá a külföldi jogalkotás alakulása összehasonlító jelleggel. Ismertetésre kerülnek a tárgyalt deliktumokkal – állatkínzás, tiltott állatviadal szervezése, orrvadászat, orvhalászat – kapcsolatos egyes jogesetek is.

A társadalmi felfogás változásának eredményeként mára jogilag is elfogadást nyert az, hogy az állatok érző lények, megadva ezzel részükre a jogszabályok által is elismerten úgymond egy erkölcsi státuszt, ami szoros összefüggésben áll a már említett társadalmi felfogással az állatvédelmi irányzatok szempontjából. Ezek közül - a fenti jogszabályok szellemiségéből fakadóan - az az elv vált uralkodóvá, hogy az állatot pusztán az életéhez kötődően illeti meg a kíméletéhez és az ésszerű védelméhez fűződő joga, nem pedig az emberhez való viszonya alapján. Ezzel arra utalok, hogy az ismertetett jogszabályi rendelkezések kifejezetten az állat védelmét célozzák, és legfeljebb közvetetten védik rá tekintettel az ember érdekeit, mint például az állat elpusztulásával járó anyagi kárt vagy érzelmi veszteséget.

Az ember eredendő tudásvágya, fizikai és élettani képességei, a többi ismert fajét kimagaslóan meghaladó intelligenciája révén képes arra, hogy akár közvetlenül, akár közvetve hatalmat gyakoroljon a Föld élővilága felett. Ez a hatalom azonban felelősséggel jár, mely a fejlett jogrendszerekben büntetőjogi értelemben is megjelenik.

A szóban forgó bűncselekményeket a jelenleg hatályos Btk. a környezet és a természet rendje elleni bűncselekmények közé sorolja, kifejezve ezzel a jogszabályok szerkezetén keresztül is e bűncselekmények egymással való szoros összefüggését, ily módon pedig közvetlenül érvényesülő káros környezeti hatásait. Az állatkínzás és az orrvadászat deliktuma kezdetben egy tényállásban került szabályozásra, ma pedig leginkább módszerekben kapcsolódnak össze. Bizonyos megengedett halászati megoldások kimeríthetnek az állatkínzás tényállását, ahogy az egyes külföldi jogrendszerekben már tilalmazásra kerültek. A szabályozás tehát – megtételésem szerint helyesen – differenciálódik.

Álláspontom szerint, mivel e deliktumok megvalósításával érző lényeknek okoznak szenvedést, életük kioltásának körülményei mind etikai, mind jogi szempontból elítélendők, így az elkövetők esetében célszerű lenne nemzetközileg egységesen megállapítani a magasabb büntetési tétel kiszabásának követelményét. Fokozottabb együttműködésre lenne szükség az állatvédő civil szervezetek, illetve a közigazgatási szervek, valamint a nyomozhatóságok között. Szintén fontos lenne, az ítélkezési gyakorlat szigorítása. Hosszú távon pedig a jogalkotó emelje a büntetési tételt. Bár a jogfejlődés iránya előrevetíti a szigorúbb szabályozás képét, sajnálatos módon szele nem lengeti eléggé a jogalkotás vitorláit...

A komplex tanúvédelem a régi és az új eljárásjogi törvény tükrében

*„Az a különbség tanú, szakértő és bíró között,
hogy a tanú látott valamit, de semmit nem ért,
a szakértő semmit nem látott, de mindent ért,
a bíró pedig semmit nem látott és semmit nem ért.”*

(Volker Meid)²

A tanúvédelem történeti fejlődésének áttekintése

A kezdetek

A tanúvallomás kiemelkedő szerepét minden történelmi korszakban elismerték. A tanúbizonyítás már a XIII-XIV. században részletes szabályozást nyert, és V. Károly Constitutio Criminalis Carolina (1532) törvénykönyve is az egyik legfontosabb bizonyítási eszközként jelölte meg: „Ha valaki a büntett fő eseményét egyetlen jó és kifogástalan tanú segítségével (ahhoz hasonlóan, ami alább a jó tanukról és vallomásukról mondatik), bizonyítja alaposan, akkor ezt fél bizonyítéknak nevezik, s az is.”³ Bár a tanú bizonyítási eljárásban betöltött szerepe igen jelentős, mégis hosszú időn keresztül az egyik legkiszolgáltatottabb volt a helyzete az eljárás résztvevői között.

Már Werbőczy István 1514-es Tripartituma rögzíti a következőket: „Elsőben (mondom) az szabadságot: hogy minden tanú szabadon és félelem nélkül, jó akarattya szerint és nem erővel való kételenségből: hanem csak törvény szerint való kérdésből valya meg az igazat: Hogy az fegyvertől való félelem miat, az törvének igazsága ne láttassék elhagattatni.”⁴

Az 1896. évi XXXIII. törvénycikk a bűnvádi perrendtartásról már részletesebb szabályokat fogalmazott meg a tanúkat és a tanúvallomást illetően, de még itt sem beszélhetünk tényleges tanúvédelmi rendeltetésű szabályozásról.

- 1 Ballouk Olivér joghallgató, Széchenyi István Egyetem, Győr
- 2 Tóth Mihály: A magyar büntetőeljárás az Alkotmánybíróság és az európai emberi jogi ítélkezés tükrében. Budapest 2001. KJK., 169. oldal
Győri Adrienn idézte művében: Büntetőjogi Tanulmányok V. MTA Veszprémi Területi Bizottsága, 2004, Győri Adrienn: A tanúvédelem kérdései, különös tekintettel annak eszközeire az 1973. évi I. és az 1998. évi XIX. törvény tükrében, 223. oldal
- 3 Horváth Attila – Egyetemes jogtörténeti szöveggyűjtemény, 2012, Budapest: Constitutio Criminalis Carolina XXX. szakasz, A félbizonyítékokról, 76. oldal
- 4 Werbőczy, István: Tripartitum, 27. czim, 3. § http://www.staff.u-szeged.hu/~capitul/analecta/trip_hung.htm, (letöltési idő: 2018.10.21.)

Ezt követően sem az 1951. évi III. törvény a büntető perrendtartásról, sem az 1973. évi I. törvény nem tartalmazott kifejezetten tanúvédelmi célzatú rendelkezéseket.

A tanúkkal és a tanúvédelem intézményével csak általánosságban foglalkoztak az előző századok jogtudósai. Ez érthető, ha figyelembe vesszük, hogy a tanúvédelmet indokoló körülmények, társadalmi viszonyok főleg a XX. században jelentek meg világviszonylatban, és ezek a tényezők az 1980-as évektől gyűrűztek be Magyarországra, így korábban nem volt elvárható, hogy kidolgozott szabályok legyenek a jogrendszerekben.

A 90-es évek közepén egyre nagyobb igény mutatkozott a felmerülő problémák megoldására, ugyanis a tanúk védelme problémaként jelentkezett a joggyakorlatban. A bírók jelezték, hogy a megfenyegetett, bántalmazott tanúk vallomása nem befolyásmentes, nem őszinte, így az erre való támaszkodás nem visz közelebb az objektív igazság felszínre kerüléséhez. Előfordult, hogy a tanút a bíróságon érte a fenyegetés, amíg a folyosón várakozott a tárgyalásra, ahol a terheltet is várakoztatták, és összeszólalkozásuk következtében a tanútól érthető módon már nem lehetett érdemleges és használható tanúvallomást várni.⁵

Ezt a kérdéskört az Európa Tanács szakértői bizottsága 1994. április és 1996. október között tanulmányozta. A bizottság négy teljes ülést tartott, melynek eredményeként elfogadásra került az ajánlás és az indokolás tervezete, amelyet továbbítottak a Bűnözéssel Kapcsolatos Problémák Európai Bizottságához. A tervezeteket a Bizottság 1997 júniusában jóváhagyta, majd az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága 1997. szeptember 10-én elfogadta azokat, és megszületett „A tanúk megfélemlítéséről és a védelemhez való jogról” szóló 13. számú Ajánlás. Ennek célja az volt, hogy a tanúk védelmével kapcsolatban az eljáró hatóságok részéről felmerülő igények és a fegyverek egyenlőségének elve alapján a védelem jogai valamiféle egyensúlyba kerüljenek.⁶

Ez az ajánlás elsősorban a családon belül elkövetett bűncselekmények esetében, illetve a szervezett bűnözéssel kapcsolatban emeli ki a tanúk védelmének jelentőségét, mivel inkább ezeken a területeken növekedett meg a tanúk megfélemlítésének kockázata. Az Európa Tanács 2001. szeptember 19. napján kiadta a 11. számú ajánlását, amely a szervezett bűnözéssel szembeni küzdelemmel kapcsolatban kötelezi a részes államokat, hogy biztosítsanak hatékony nem eljárásjogi és egyéb védelmet a tanúk és az igazságszolgáltatással együttműködők részére. Ezen túlmenően azonban ez az ajánlás nem tartalmaz a tanúvédelemhez kapcsolódó rendelkezéseket. A fejlődés következő állomásaként 2005. április 20. napján az Európa Tanács „A tanúk és az igazságszolgáltatással együttműködők védelméről” címmel hozta létre újabb dokumentumát, mely az előző ajánlástól nagymértékben nem tért el, inkább pontosításokat, kiegészítéseket tartalmazott.

A következő jelentős mérföldkő az új eljárásjogi törvény volt. 2003. július 1-jén lépett hatályba az 1998. évi XIX. törvény, melyet még hatályba lépése előtt többször módosítottak,

5 Csányi Csaba, Gondolatok a tanúvédelemről: A tanú védelmének elméleti és gyakorlati kérdései [szerk. Mészáros Bence], Pécsi Tudományegyetem ÁJK, Pécs, 2009, 10. oldal
6 Bócz Endre, Emberi jogok – „titkos tanúk”, Belügyi Szemle, 1996, 9. szám, 3. oldal

tak, többek között a tanúvédelmet érintően is. Már részletesen szabályozta a tanúvédelem intézményét, és külön cím alatt foglalkozott a témával.

Közben 2000. január 1-től a 34/1999. (II. 26.) Kormányrendelet szabályozta a büntetőeljárásban résztvevő személyek és az eljárást folytató hatóság tagjainak fizikai védelmét, majd a 2002. évi I. törvény módosította az érvényes, de még nem hatályos új Be, szinte egészét.⁷

A '90-es évek

Hazai büntető eljárásjogunk tehát hosszú időn keresztül nem ismerte a tanú védelmét biztosító tényleges jogintézményeket, az 1990-es évek közepéig a tanú semmilyen védelemben nem részesült. A tanúvédelemmel kapcsolatos fordulatban meghatározó szerepet játszottak a rendszerváltással összefüggésben elindult társadalmi folyamatok.⁸ Míg a rendszerváltásig a hazai szervezett bűnözésre vonatkozó szakmai álláspontok erőteljesen megoszlottak, addig a későbbiekben sajnálatos módon nálunk is kétségbe nem vonható realitássá vált a szervezett bűnözés működése és nemzetközivé válása.⁹

A tanúvédelem intézményének alapköveit végül az 1994. évi XCII. törvény tette le a tanú adatainak zárt kezelésére vonatkozó szabályok létrehozásával.¹⁰ Azonban ez nem volt számottevő, szabályozása inkább felszínes volt, a probléma kezelésére nem nyújtott orvoslást. Ezután évekig nem történt előrelépés ezen a területen.

A szigorúbb jogszabályok kidolgozásához a legvégsőbb lendületet az 1998. július 2-án Budapest belvárosában zajlott merénylet adta. Az Aranykéz utca 2. számú ház előtt végrehajtott nagy erejű pokolgépes robbantás négy ember életét követelte és emellett huszonegyen sérültek meg. A merénylet célpontja és egyben áldozata az a vállalkozó volt, akit a rendőrség koronatanúként tartott számon az ún. olajmaffia-ügyben. Ez volt Magyarországon az első nyilvánosságra került eset, hogy véltlen emberek is áldozatul estek alvilági leszámolásnak.

Ezt követően komolyabb igény támadt a tanúvédelmi eszközök iránt, és azok szükségessége és indokoltága az 1998. évi LXXXVIII. törvény külön fejezetének létrehozását vonta maga után. A törvény rendelkezései lehetővé tették kivételesen indokolt esetben a tanú nevének zárt kezelését, és beiktatták a tanú különösen védetté nyilvánításának lehetőségét a büntetőeljárás szabályaink közé.¹¹ A büntetőeljárásban részt vevők, az igazságszolgáltatást segítők Védelmi Programjáról szóló 2001. évi LXXXV. törvénnyel elfogadásra került a magyar tanúvédelmi program. A 2003. július 1. napján hatályba lépett büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény már külön cím alatt foglalkozott a tanúvédelem lehetőségeivel, és a védelmi eszközök körében nevesítette a tanú személyi adatainak zárt kezelését, a név zárt kezelését, a különösen védett tanúvá nyilvánítás lehetőségét,

7 A 2002. évi I. törvény 309. §

8 Csányi Csaba i.m., 28. oldal

9 Borai Ákos: A tanúvédelem I. rész, Rendészeti Szemle, 1994, 10. szám, 30-31. oldal

10 Varga Zoltán: A tanúvédelem, Magyar Jog, 2001, 5. szám, 269. oldal

11 Csányi Csaba: i.m., 32. oldal

a személyi védelem igénybevételét, és rendelkezett a tanúvédelmi programról is, mely utóbbi két szinten a fent megjelölt 34/1999. (II. 26.) Korm. rendeletben és a 2001. évi LXXXV. törvényben nyert részletes szabályozást.

Nemzetközi kitekintés

Anglia

Az angol bírósági épületeknél vehető észre az a praktikus sajátosság, hogy külön várakozó hely van fenntartva azzal a céllal, hogy a tanú és a vádlott, esetleg a vádlott hozzátartozói, barátai vagy akár bűntársai ne tudjanak közvetlenül érintkezni a tárgyalás előtt vagy annak a szünetében. Ez egy szükséges védelmi eszköz, hiszen a tanú ebben az esetben is ki van szolgáltatva a rosszakaróknak. Ez sajnos nem sok országban figyelhető meg, ami egyfelől érthető, mivel a bíróságon nem csak kizárólag olyan ügyek vannak, amelyek során az egyik szereplőjének szükséges védelmet biztosítani, másfelől egy elég költséges védelmi eszköz, viszont az biztos, hogy nagyon hasznos.¹²

Az angol rendszerből ered a koronatanú elnevezés is. Koronatanúnak nevezük azt az elkövetőt, aki jutalom fejében hajlandó vallomást tenni más személyről kilétéről vagy csoport tevékenységéről. Angliában 1929-ben jött létre a modern rendőrség, addig ennek hiányában a vádló a polgároktól kért segítséget, hogy egy adott bűncselekmény elkövetőjét le lehessen leplezni. Ezután a kormányfelhívások között egyre gyakoribb lett, hogy jutalmat és büntetlenséget ígérnek annak a bűnözőnek, aki hajlandó kiadni vagy információt adni egy még veszélyesebb bűnözőről. Először ezt törvénybe foglalták, majd a bírók adtak kegyelmi előterjesztéseket, ha a bűnös hajlandó vallomást tenni más bűnözőkről. Tehát az állam egyfajta lehetőséget kínál a bűnözőknek, hogy ha más bűnözőtársat megnevez, enyhítik a büntetését vagy akár szabadon távozzat.¹³

Németország

Európában a szervezett bűnözés kialakulásakor Németország járt az élen a tanúvédelem jogszabályi kereteinek kimunkálásában. A szervezett bűnözés többek között a prostitúció, a zsarolás, az orgazdaság, az illegális drogkereskedelem, és a tiltott szerencsejáték területén volt észlelhető.¹⁴

Németországban – hazánkhoz hasonlóan – nincsenek külön jogi rendelkezések a szervezett bűnözéssel szembeni tanúvédelemre, ugyanakkor természetesen léteznek az elkövetett bűncselekmény jellegére tekintet nélküli, tanú védelmét biztosító szabályok.

A német jogszabályok lehetőséget adnak a tanúnak, hogy ha veszélyeztetve érzi magát a lakcímének megadása esetén, akkor a kihallgatása során megadhatja a munkahelyének

12 Büntetőjogi Tanulmányok V. MTA Veszprémi Területi Bizottsága, 2004, Győri Adrienn: A tanúvédelem kérdései, különös tekintettel annak eszközeire az 1973. évi I. és az 1998. évi XIX. törvény tükrében, 230. oldal

13 Büntetőjogi Tanulmányok V. Győri Adrienn, i.m., 227. oldal

14 Kertész, i.m., 70. oldal

a címét, ugyanakkor a bíróságon is megjelölhet egy adott kézbesítési címet. A szabályozás később kiegészítette a rendelkezést, mely szerint a személyi adatait sem köteles nyilvánosan megadni, ezeket az adatokat az ügyészség ellenőrzi, és csak akkor adhatja ki, ha a veszélyeztetettség megszűnt.¹⁵

Általános egyetértés uralkodott a szövetségi és a tartományi rendőrségek körében a „szervezett bűnözés» fogalmának az alábbi definícióját illetően: „Szervezett bűnözésen nem csak az értelmében vett maffiaszerű párhuzamos társaságot kell érteni, hanem több személy bűncselekmények elkövetése céljából létrehozott, munkamegosztással működő, tudatos és szándékos, huzamosabb időre szóló együttműködését a lehető leggyorsabban megvalósítható magas anyagi haszon megszerzése érdekében.”¹⁶ Ez a fogalom-meghatározás nagyon általános érvényű, alapelemei a csoportosság, tartósság, munkamegosztás, haszonorientáltság.

Az 1990-as évektől kezdődően, különös tekintettel az 1992. július 15-án elfogadott illegális kábítószer-kereskedelem és a szervezett bűnözés elleni törvényre, valamint az 1998. április 30-ai tanúvédelmi törvényre, Németországban a tanúvédelem egyre hatékonyabb büntető eljárásjogi és rendészeti eszközöket vezetett be. A német Alkotmánybíróság korábban több döntésében is kifejezésre juttatta, hogy megtagadhatja a tanúvallomás megtételét az olyan személy, aki „vallomásával magát életveszélynek tenné ki vagy személyes szabadságát kockáztatná.”¹⁷ Ehhez hasonló szabállyal sem a Be. rendelkezései között, sem az Alkotmánybíróság határozataiban nem találkozhatunk hazánkban, bár úgy gondolom, hogy ennek rögzítése hasznos és indokolt lenne.

A német büntető eljárásjogban régebb óta ismert a tanú segítőjének jogintézménye. Az eljáró hatóságok hivatalból és saját költségükre jogi tanácsadót rendelhetnek ki a tanú részére, aki segítséget nyújt a tanú jogainak gyakorlásához a kihallgatás lefolytatása során. A segítő feladatai közé tartozik az is, hogy megpróbálja a tanú részére a legmegfelelőbb tanúvédelmi eszközök igénybevételét biztosítani.¹⁸ A jogintézmény a magyar jogszabályokban is megtalálható, szabályait később fejtem ki.

Németországban is ismert a koronatanú jogintézménye (nálunk: együttműködő gyanúsított), akinek együttműködése során a bíróság belátása szerint enyhítheti a büntetést, vagy mellőzheti a büntetés kiszabását. A koronatanú alkalmazását azonban csak a jogrendre nézve rendkívül veszélyes bűncselekmények esetében engedik meg. Az alkalmazás feltétele, hogy a koronatanú saját akaratából tárja fel az általa ismert tényeket, amelyek jelentősen hozzájárulnak az ügy felderítéséhez.¹⁹

15 Büntetőjogi Tanulmányok II. MTA Veszprémi Területi Bizottsága, 2000., Varga Gábor: Tanúvédelem – Zárt adatkezelés, 5. oldal

16 Sielaff, Wolfgang: Szervezett bűnözés Németországban, a kriminalisztika aktuális kérdései – Tanulmányok öt európai országból, BM Kiadó, Budapest, 2001, 199. oldal

17 Kertész – Pusztai, i.m., 179. oldal

18 Dr. Szabó Krisztián i.m., 131. oldal

19 A koronatanúra vonatkozó német szabályozásról részletesen: Waltos, i.m., 556-557. oldal

A tapasztalatok azt mutatják, hogy a koronatanúk a csoportok magas rangú tagjai közül kerülnek ki, mivel az alacsonyabb szinten állók a közvetlen vezetőket általában nem ismerik.²⁰

Franciaország

Egyes felmérések szerint Franciaországban 200-nál is több szervezett bűnözői csoport működik.²¹ A francia-spanyol határvidéken elsősorban a kábítószeres bűnözés, míg más területeken a szervezett bűnözés figyelhető meg. A francia nézetek szerint a tanúvédelemmel kapcsolatos problémákör kezelése nem annyira gyorsan zajlik, mint hazánkban. Náluk a tanúvédelemi szabályozás főleg a lakcím zárt kezelésére, és az anonim tanúkkal kapcsolatos rendelkezésekre koncentrálódik. Így a francia büntetőeljárás törvényben csak néhány egyéb tanúvédelmi rendelkezést találhatunk.

Érdekesség, hogy korábban a francia büntető eljárásjogban a védő csak a tárgyalási szakaszban lehetett jelen, a tanúk nyomozati kihallgatásánál nem, ehhez képest a mi büntető eljárásjogunk sokkal védelmezőbbnek tűnhet a terhelt szempontjából.²²

Mindezek után megállapíthatjuk, hogy a francia büntető eljárásjogban a tanú védelmét szolgáló szabályok a tárgyaláson korlátozottan érvényesülnek, míg a tárgyalást megelőző- és azt követően szinte nem is léteznek ilyen jogintézmények.²³

A tanú védelme az előző (1998. évi XIX. tv.) szabályozás szerint

„A tanú életének és testi épségének vagy személyes szabadságának védelme, valamint annak érdekében, hogy eleget tegyen a vallomástételi kötelezettségének, és a vallomását megfélemlítés nélkül tegye meg, a tanút védelemben kell részesíteni.”²⁴

A tanúvédelem kettős célt szolgált: egyrészt azt, hogy a tanú vallomástételi kötelezettségének megfélemlítés, befolyás nélkül eleget tudjon tenni, másrészt azt, ha erre már nincs más mód, a tanú életének és testi épségének, vagy személyes szabadságának a védelmét biztosítsa. Ezeknek a céloknak a teljesülése érdekében a tanút a törvényben meghatározott védelem illette meg.

A tanú fenyegetettsége, veszélyeztetettsége két perspektívából értelmezhető. Egyrészt veszélyt jelent a tanúra az olyan környezet, amelyben az ott élők, az őt körülvevők tudják, hogy a hatóságokkal történő bármilyen együttműködés megtorlást von maga után. Ez az úgynevezett társadalmi veszélyeztetettség. Előfordulhat olyan eset is, amikor a tanút semmilyen külső hatás nem éri, mégis tart a terheltől, annak rokonságától vagy baráti körétől,

20 Vidékiné Farkas Anikó, A német rendőrség szervezett bűnözés elleni fellépése, *Ügyészek Lapja*, 1996, 4. szám, 68. oldal

21 Kertész, A. i.m., 70. oldal

22 Fenyvesi Cs. A tanúvédelem, 83. és SCREVEN, Raymond, Le statut du témoin et sa protection avant, pendant et apres le proces penal, *Revue de Droit Pénal et de Criminologie*, Bruxelles, 1989, N. 1. 4. oldal

23 Dr. Szabó Krisztián: i.m. 131. oldal

24 1998. évi XIX. tv. 95. §

és már ez a tény is befolyásolja abban, hogy ismereteit a valóságnak megfelelően elmondja.²⁵ Ezzel szemben az „ügy-specifikus” fenyegetettség az, amikor a tanú a konkrét ügy miatt kerül befolyásolás alá, illetve veszélyhelyzetbe.

A tanúvédelem attól függetlenül illette meg a tanút, hogy a személy az eljárásban a résztvevő hatóságok, vagy a védelem tanúja-e, azaz hivatalból vagy indítványra idézték. A tanúvédelem szempontjából közömbös, hogy az élet, testi épség, illetve a személyi szabadság a büntetőeljárás során melyik oldalról, vagy melyik érdekeltségi kör részéről kerül, vagy kerülhet veszélybe. A feltétel csupán az volt, hogy ez a veszélyhelyzet a tanúzási kötelezettséggel, illetve annak teljesítésével okozati összefüggésben legyen, és azt ne más körülmény generálja.²⁶

A tanú védelmének szabályait az előző Be. egyrészt külön nevesített, másrészt nem a tanúvédelem fejezetben nevesített eszközök útján határozta meg. A külön fejezetben nevesített védelmi módok közé tartozott a zárt adatkezelés, a különösen védetté nyilvánítás, a személyi védelem, valamint a tanúvédelmi programban való részvétel.

A külön nevesített védelem fő eszköze – A tanú személyi adatainak, illetve nevének zártan kezelése

„A tanú személyi adatainak zártan kezelése – minden bizonnyal – a leggyakrabban alkalmazott tanúvédelmi eszköz a büntetőeljárásban.”²⁷

A szabályozás miniszteri indokolása a jogintézmény jelentőségét abban látta, hogy „a tanú személyi adatainak zárt kezelése őt és családját megkímélheti a zaklatásoktól és a megfélemlítés más módjaitól.”²⁸ A tanútól a kihallgatás megkezdése előtt meg kellett kérni a nevét, a születési idejét és helyét, anyja nevét, a lakóhelyének és tartózkodási helyének címét, a foglalkozását, a személyazonosító okmányának számát. Ezekre a kérdésekre a tanú akkor is köteles volt válaszolni, ha a vallomástételt megtagadta. Hosszú időn keresztül nem volt kivétel a fenti rendelkezés alól, ám az 1994. évi XCII. törvény 3. §-a életbe léptette az első hazai tanúvédelmi szabályt, amely a tanú adatainak zártan kezelésével a tanú biztonságérzetét kívánta növelni. A rendelkezés elvi indoka, hogy a „jegyzőkönyvbe került vagy a tárgyaláson elhangzó személyi adatok nyilvánosságra kerülésével fennállhat annak a lehetősége, hogy a tanú személyi adatai – különösen lakóhelye, foglalkozása – olyan személyek előtt válhatnak ismertté, akik részéről a tanú megfélemlítése vagy fenyegetése felmerülhet.”²⁹ Ekként „a tanú biztonságban érezheti magát, mivel legfontosabb személyi adatai – elsősorban lakcíme – nem kerülnek nyilvánosságra, így a meghallgatása előtti vagy utáni zaklatások, atrocitások elkerülhetők.”³⁰

25 Elek Balázs: A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban, Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft. Debrecen, 2008, 80. oldal

26 Csányi Csaba: i.m., 176. oldal

27 Hole – Kadlót [szerk.], A büntetőeljárásról [...], II. kötet, 339. oldal

28 Az 1998. évi XIX. törvény indokolása a büntetőeljárásról, Részletes indokolás a 95-98. §-hoz, *Complex CD-Jogtár*, 2008. július 31.

29 Varga, i.m., 270. oldal

30 Kincses Ildikó – Kántás Péter, A szabálysértési jog, I. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp., 1999, 151. oldal

A 96. § lehetővé tette, hogy a tanú, valamint az érdekében eljáró ügyvéd kérelmére vagy hivatalból a személyes adatait – a nevén kívül – az iratok között elkülönítve, zártan kezeljék. Ezt nevezik részleges anonimitásnak. Kivételesen indokolt esetben teljes anonimitásnak is volt helye, mely során a tanú nevének zárt kezelésére is lehetőség volt.

Az eljáró hatóságnak a tanút még a személyi adatok kikérdezését megelőzően ki kellett oktatnia, hogy van lehetősége kérni a személyi adatainak zártan kezelését. Mivel a jogszabály arra nézve nem adott eligazítást, hogy minden esetben, vagy csupán akkor kell erről tájékoztatni a tanút, ha ennek szükségessége felmerül, ezért ilyen korlátozó rendelkezés hiányában valamennyi esetben meg kellett történnie.³¹ A kioktatást és a tanú választását a jegyzőkönyvben rögzíteni kellett.

Amennyiben a tanú kérte személyi adatainak zártan kezelését, úgy ezt a hatóságok általában nem tagadhatták meg, kivéve azt az esetet, ha a tanú személyi adatai a résztvevők előtt már ismertek voltak. Bár ebben az esetben is elrendelhető volt a személyi adatok zárt kezelése, azonban annak a gyakorlatban nem volt sok értelme. Legfeljebb akkor, ha maradt vagy keletkezett olyan adat (pl. új laccím), amit még „érdemes” volt védeni.

El kellett utasítani a zárt kezelésre irányuló kérelmet abban az esetben, ha a tanú személyi adatai a büntetőeljárás résztvevői előtt már ismertek voltak és a személyi adatok zárt kezeléséhez fűződő érdek már nem volt érvényesíthető. Fontos volt továbbá, hogy a fokozatosság elvének alkalmazása mellett döntés szülessen a részleges anonimitás vagy a tanú nevének zárt kezelése kérdésében, azonban, a személyi adatok zárt kezelésének megszüntetésére csak a tanú beleegyezésével kerülhetett sor. Ennek hiányában a zárt adatkezelésnek az eljárás minden szakaszában, annak befejezését követően is hatályban kellett maradnia.³²

Különösen védetté nyilvánítás

A bíróság feladatait e téren nyomozási bíróként első fokon a megyei bíróság elnöke által kijelölt helyi bírósági bíró látta el. Az ő feladatai köré tartozott a kényszerintézkedések elrendelése, a titkos adatszerzés engedélyezése, utasíthatta a nyomozó hatóságot további nyomozás folytatására. Ami a legfontosabb, hogy ő döntött arról, hogy tanú védetté nyilvánítható-e vagy sem. E döntés meghozatalához szükség volt az ügyész indítványára. A bíró a vádirat benyújtása előtti szakban kihallgatta a különösen védett tanút, valamint azt a tanút, akinek az élete közvetlenül veszélyeztetve volt. Ezt a tanút, illetve a képviselője az ügyészségnél kezdeményezhette. Ezen kívül, a nyomozási bírónak kellett kihallgatnia azt a 14. életévét be nem töltött tanút, akiről megalapozottan feltehető volt, hogy a tárgyaláson történő kihallgatása a fejlődését károsan befolyásolhatja³³. Döntési körébe tartozott tehát a tanú különössé védetté nyilvánításáról, a kényszerintézkedésekről, az elmeállapot megfigyelésével kapcsolatos indítványokról, a védő kizárásáról, illetőleg az

31 Györe István: A tanú személyes adatai zárt kezelésének egyes problémái a magyar büntetőeljárásban, Belügyi Szemle, 1995.12. szám, 27. oldal

32 Varga, A tanúvédelem i.m., 270. oldal

33 1998. évi XIX törvény 207. § (4) bek.

előzetes letartóztatott pszichiátriai kezelésre, igazságügyi megfigyelő és elmeorvosító intézetbe történő beutalásáról, a titkos adatszerzés engedélyezéséről és megszüntetéséről szóló határozat.³⁴

A büntetőeljárásban részt vevők személyi védelme

A védelem legkiemelkedőbb elemei a személyi védelem és a tanúvédelmi program voltak, melyek során a tanú a saját nevét, adatait adja az eljáráshoz. Azon személyek részesülhetnek e védelemben, akiknek a sérelmére a büntető eljárásban való részvételük miatt életet vagy testi épségét közvetlenül fenyegető, jogellenes cselekményt követtek el, vagy valószínűsíthető volt, hogy elkövethetnek, ezalatt személy elleni erőszakos vagy közveszélyt okozó bűncselekményt értünk.³⁵ Olyan védelmi intézkedésekről beszélhetünk, melyek során a hatóság a tanút távol tartotta és egyfajta fizikai védelemben részesítette a fenyegetők elől.³⁶

Ennek a védelemnek személyi hatályát elsősorban azokra terjesztették ki, akik releváns információval bírnak, vagy éppen a büntető igazságszolgáltatás körében hivatásszerűen végzett munkájuk során kerülhetnek fenyegetett helyzetbe. Az érintett együttműködésén, önkéntes alávetésén alapult, szem előtt tartva az arányosság követelményét. A büntetőeljárás befejezése után akkor rendelhették el, ha az ellene elkövetett bűncselekmény a büntetőeljárásban való részvételéhez kapcsolódott.

A személyi védelem különösen rendszeres járórszolgálatl, technikai eszközökkel, folyamatos hírósszekötetés megteremtésével, védőruházat biztosításával, illetve őrszemélyzettel biztosított, személyi védelem elrendelésére jogosult rendvédelmi szerv kezelésében lévő helyen látható el.³⁷ A konkrét védelmi mód az eset körülményei szerint választható meg.

Legfontosabb eleme, hogy végső esetben a vallomást tevő személyt, illetve hozzátartozóit kiemelték abból az életközvetetből, amelyben a tanút fenyegető személyek megtalálhatják, és fenyegetéssel vagy támadással a tanút befolyásolhatják.³⁸

A szabályozás szerint a bíróság tanácsának elnöke, az ügyész és a nyomozó hatóság kezdeményezhette, hogy az adott személy a jogszabályban meghatározott védelemben részesüljön.³⁹

Tanúvédelmi Program

Számos tanú került be a rendőrség tanúvédelmi programjába, hogy megváltoztatott néven, új lakhelyre költözve eltűnhesen az őket kereső bűnözők elől. Egy részüket külföldre menekítették, ahol a programból kiszakadva kezdtek új életet.

Bűnszervezetek tagjai és fegyveres bűnözők kezdték meg büntetésüket egy-egy tanú vallomása után. Ezeket az embereket sokszor a rendőrségnek kellett megmentenie az

34 1998. évi XIX törvény 207. § (2) bek.

35 41/2018. (III. 13.) Korm. rendelet 2. §

36 Tóth Márton Zoltán: A tanúvédelem módja, a védelmi program, Rendészeti Szemle, 2008/2. szám, 63. oldal

37 Tilk Ferenc: A tanúvédelem, mint új jogintézmény Magyarországon, in Belügyi Szemle, 2000/12. szám, 56. oldal

38 Tóth Márton Zoltán: i.m., 64. oldal

39 1998. évi XIX törvény 98. § (1) bek.

esetleges bosszútól. A tanúvédelmi programban szükség esetén néhány nap alatt teljesen új személyiséget biztosítottak megváltozott névvel, s ha kell, megváltoztatták a születési adatokat is. Új helyre költöztették az illetőt, ha szükséges, akár a határon túlra. A művelet minden részlete minősített adat. A rendőrségen belül is egy külön részlegben lévő, különlegesen képzett tisztek juthattak csak a velük kapcsolatos információkhoz.

A hatóságnak jelenlegi szabályozás szerint is tizenöt napja van a beérkező iratok áttanulmányozására, mely során a szolgálat pszichológusa is felkeresi az illetőt. Szükséges megvizsgálni a programba helyezendő személy olyan tulajdonságait, amelyek kockázatos-sá teszik a személyiségcserével járó kötelek elviselését.

A védelemnek különböző szintjei vannak, melyek egymást kiegészítve, akár egyszerre is alkalmazhatók. Az „általános” védelem során a tanút elköltöztetik az egyik városból a másikba, vagy ha a körülmények úgy hozzák, egyik börtönből egy másikba. A második szinten személyi védelmet is kaphat a védett tanú, ilyenkor golyóálló mellényt visel, forródrótot építenek ki neki.⁴⁰ A harmadik szinten az illetőnek minden személyes adatát zárolják a hazai nyilvántartásokban. A negyedik új nevet és ehhez új iratokat is kap az illető. Az ötödik szinten már teljesen megújítják személyazonosságát, a születési helye és az anyja neve is módosul. A hatodik szint, amikor külföldre menekítik a tanút, és ott teremtenek neki új egzisztenciát. Nem ritka, hogy az illető családja is bekerül a rendszerbe.

A tanúvédelmi törvény számos intézkedést tartalmaz erre az esetre. Az adatszárlat, harmadik személy részére történő adatok szolgáltatásának megtiltását vagy korlátozását jelenti.⁴¹ A névváltoztatás során a Kormány által kijelölt anyakönyvi szervnél változtathatja meg a tanú családi, illetve utónevét.⁴² Ezután találkozhatunk az egyik legmagasabb fokú intézkedéssel, a személyi azonosság megváltoztatásával. Ebben az esetben szükséges a rendőrség és a kijelölt ügyész előzetes jóváhagyása. Ez az intézkedés a védelem alatt álló tanú valamennyi személyes adatára kiterjed, akár részben vagy egészben. Ekkor a régi közokirat helyébe lép egy újabb okirat, mely alkalmas a személyazonosság bizonyítására. Természetesen ez is korlátozott, mivel az új adat nem egyezhet meg más természetes személy adatával.⁴³ Abban a végső esetben, amikor arra van szükség, hogy a tanúnak külföldre kell költöznie, szükséges, hogy a hatóságok között legyen egy nemzetközi együttműködés. Ha már Magyarországon nem biztosítható a tanú védelme, sürgősségi intézkedés keretében, ideiglenesen külföldön kell elhelyezni a tanút. Ekkor a tanú kérheti, hogy személyazonosságát változtassák meg.⁴⁴ A tanúnak viszont vállalnia kell, hogy megszakít minden kapcsolatot rokonaival, ismerőseivel, barátaival. Ha kitudódik, hogy titokban kapcsolatot létesít valamely olyan személlyel,

40 1998. évi XIX. törvény 98/A. §

41 2001. évi LXXXV. törvény 21. §

42 2001. évi LXXXV. törvény 23. §

43 2001. évi LXXXV. törvény 24. §

44 2001. évi LXXXV. törvény 34. §

aki nincs beavatva a programba, felmondhatják a megállapodást. Olyan szándékos bűncselekményt sem követhet el a tanú, amely veszélyezteti a program sikerét.

A védett személy bármikor bejelentkezhet kapcsolattartójánál telefonon, ha problémája támad. Az összekötő tisztek havonta érdeklődnek az új közegbe való beépülés sikerességéről.⁴⁵ Nagy a különbség a személyi védelem és a tanúvédelmi program között, mivel az előbbi közigazgatási határozaton, míg az utóbbi polgárjogi szerződésen alapul.

A tanúvédelmi fejezetben nem nevesített védelem

A kérdéskör jelentőségére tekintettel a régi Be. már önálló cím alatt foglalkozott a tanúvédelemmel, azonban az itt írt alapvető szabályok mellett a törvényben számos más elszórt szabályozást is találhatunk, melyek a tanú védelmét szolgálták, illetve néhány olyan szabályt is, amelyek a tanú biztonságérzetét növelni hivatottak. Tényként megjegyezhető, hogy „a tanú védelme nem minden esetben kíván meg szigorú biztonsági intézkedéseket, és a tanú sem hivatkozik minden esetben arra, hogy élete vagy személyi biztonsága veszélyben forog.”⁴⁶ Mégis szükséges volt az alábbiakban bemutatásra kerülő lehetőségeket biztosítani a tanúvallomás zavartalan megtétele érdekében. Ezekkel a jogintézményekkel Tremmel Flórián a „kímélettel védett tanú” fogalma alatt foglalkozik, hangsúlyozva, hogy ezekben az esetekben többnyire a tanú kíméletéről beszélhetünk, vagyis az a fő cél.⁴⁷

Két szabályt külön kiemelek. Egyrészt a szembesítést mellőzni lehetett a törvény szerint abban az esetben, ha a tanú vagy a terhelt védelme ezt szükségessé teszi. Másrészt a felismerésre bemutatást úgy is végre lehetett hajtani, hogy annak során a tanú ne legyen észlelhető vagy felismerhető, ennél az estkörnél, ha a tanú adatainak zárt kezelését rendelték el, erről a felismerésre bemutatásnál is gondoskodni kellett. További, a tanúvédelemhez kapcsolódó, de a törvényben tanúvédelmi szabályként külön nem nevesített eszközök a régi Be.-ben összefoglalóan a következők voltak:

- A hatóságok engedélyezhetik a tanú számára, hogy a szóbeli kihallgatását követően vagy helyette írásban úgy tegyen vallomást, hogy azt a tanú saját kezűleg leírja és aláírja, vagy más módon leírt vallomását két tanú, illetve a bíró vagy közjegyző hitelesítse.⁴⁸
- A terhelt előzetes letartóztatásának elrendelése tanúvédelmi okból.⁴⁹
- A védő kizárása a tanúk megfellemlítése esetén.⁵⁰
- Távoltartás elrendelése tanúvédelmi okból.⁵¹

45 <http://hirsarok.blogrepublic.eu/2012/02/19/tanuvedelem-magyarorszagon/> (Letöltési idő: 2018. 11.01.)

46 Farkas – Tóth, A tanúvédelem i.m., 586. oldal

47 Tremmel, A tanúvédelem hazai i.m., 146. oldal

48 1998. évi XIX. törvény 85. § (5) bek.

49 1998. évi XIX. törvény 129. § (2) bek.

50 1998. évi XIX. törvény 135. § (4) bek.

51 1998. évi XIX. törvény. 138/A. § (2) bek.

A nyomozás során a szakértő meghallgatásánál, a szemlénél, a bizonyítási kísérletnél és a felismerésre bemutatásnál a gyanúsított, a védő és a sértett értesítését mellőzni kellett, ha előttük a tanú zártan kezelt adatai válnának ismertté.⁵²

Zárt tárgyalás elrendelése a tanú védelme érdekében.⁵³

A tanú zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatása.⁵⁴

- A tanú befolyásolására alkalmas kérdések tilalma.⁵⁵
- A tárgyaláson a tanács elnöke a tanú kihallgatásának időtartamára az őt zavaró vádlottat eltávolíthatja a tárgyalóteremből.⁵⁶

Katonai büntetőeljárársban a katonai szolgálatot töltő tanú más szolgálati helyre történő átvéznélése vagy áthelyezése.⁵⁷

A tanú érdekében segítőként meghatalmazott ügyvéd járhatott el.⁵⁸

A védő csak az általa, vagy az általa védett gyanúsított által indítványozott tanú kihallgatáson lehetett jelen a nyomozás során.⁵⁹

Az utóbbi két rendelkezés a többi külön nem nevesített eszközhez mérten csak érintőlegesen kapcsolódott a tanúvédelemhez, de mégis jelentős szerepet játszott a tanú biztonságának növelésében és ezzel a helyzet problémájának megoldásában.

A hatályos szabályozás

A tanúvédelem

A bűnözés térhódításával a tanúvédelem továbbra is a jelen kor egyik legnagyobb kihívása, mivel olyan átfogó védelmet kell biztosítani, ami ténylegesen képes megvédeni a tanút. Ezt a hatályos 2017. évi XC. törvény alapján is fogom szemléltetni.⁶⁰

Lehetséges módszerei nemzetközi szinten, jelenleg is:

- részleges vagy teljes anonimitás
- személyes kontaktus kizárása
- személyi védelem, őrzés
- tanúvédelmi programba helyezés
- a külső megváltoztatása – azonban ez a kontinentális gyakorlatban nem létezik

A jelen hatályú szabályozás elsősorban a különleges bánásmódnak tulajdonít elsődlegességét, majd erre helyezi a védelmi eszközöket. Ezért a korábbi Be. tanúvédelmi fejezetben megfogalmazott négy nevesített jogintézmény tovább is él, de a szabályokat új szempontok szerint csoportosították. A zárt adatkezelés a XV. fejezetben, az adatvédelmi

52 1998. évi XIX. tv. 185. § (1) bek.

53 1998. évi XIX. tv. 237. § (3) bek.

54 1998. évi XIX. tv. 244/A. § (2) bek.

55 1998. évi XIX. tv. 290. § (2) és (3) bek. a 293. § (2) bek. alapján

56 1998. évi XIX. tv. 292. § (2) bek.

57 1998. évi XIX. tv. 478. §

58 1998. évi XIX. tv. 85. § (4) bek.

59 1998. évi XIX. tv. 184. § (2) bek.

60 Belovics Ervin, Tóth Mihály – Büntető eljárásjog, harmadik kiadás, Budapest, 2017, 159. oldal

szabályok között kapott helyet. A különös védettség, a személyi védelem és a Védelmi Programban részvétel pedig a XIV. Fejezetben összefoglalt szabályokban, a különös bánásmód biztosításánál nyert elhelyezést.

A személyi adatok zárt kezelése

A védelem legegyszerűbb formája továbbra is, ezért ezzel kezdem a bemutatást. A személyes adatok zártan kezelésének elrendelése számos érdekket érint, így a tanút is.

A tanú az eljárás bármely részében kérheti az adatainak zártan kezelését, még akkor is, ha előtte nem is kívánt élni ezzel a lehetőséggel, később bármikor megmondhatja magát. Az adatai oly mértékű titkosítást fognak élvezni, hogy senki sem férhet hozzá csak a bíróság, ügyészség és a nyomozó hatóság. Ezek az adatok: a neve, lakcíme, tartózkodási helye. Ha azonban kihallgatásra kerül sor, ezen adatok alapján a bíró meggyőződik a személyazonosságáról, és a tárgyalás során nem tesz fel neki olyan kérdéseket, amelyek a védett adatokra vonatkoznak.⁶¹

Különösen védetté nyilvánítás

A tanú három együttes feltétel esetében nyilvánítható különösen védetté. Egyrészt, ha a vallomása kiemelkedő súlyú ügynek a lényeges körülményeire vonatkozik, másrészt, ha várhatóan nem pótolható másként. Továbbá, ha ő maga vagy hozzátartozója súlyos fenyegetésnek lenne kitéve.⁶²

Ezen intézkedési kör gyakorlatilag nem változott az új Be.-ben. A különösen védetté nyilvánítás továbbra is a nyomozási bíró feladata.

A személyi védelem

Ezt az intézkedést is a különleges bánásmódot igénylő személyek körében lehet elrendelni. A bíróság az ügyészség, illetve a nyomozóhatóság hivatalból vagy indítványra, az indítvány előterjesztésétől számított 8 napon belül dönt. Ez ellen sincs lehetőség jogorvoslat bejelentésére, csak abban az esetben, ha az indítványt elutasították. A személyre vonatkozó ügyiratokat – az indítvány, az elutasító határozat vagy elrendelő határozat, vagy a megszüntetés tárgyában hozott döntés kivételével – zártan kell kezelni.

A különleges bánásmódot igénylő személy védelme az eljárás időszaka alatt akkor rendelhető el, ha annak részvétele miatt, e személy ellen erőszakos vagy közveszélyt okozó bűncselekményt követtek el, vagy valószínűsíthető, hogy ilyen cselekményt fognak elkövetni. Az eljárás befejezése után akkor rendelhető el ez a védelem, ha az ilyen büntetendő cselekmény kilátásba kerülése okozati összefüggésben áll az eljárás részvételével.

61 2017. évi XC. törvény 99. §

62 2017. évi XC. törvény 90. §

Ebben az esetben más személy védelme is elrendelhető. A háttérszabályokat a törvénynél alacsonyabb szintű jogszabály adja.⁶³

A tanúvédelmi program

A hatályos Be. alapján a tanúvédelmi programba történő helyezést szolgáló megállapodást az eljáró bíróság, az ügyészség és a nyomozóhatóság hivatalból kezdeményezheti, valamint a programot igénylő személy indítványával maga is kezdeményezheti. Az alapot a Be. 95. § adja, a részletes program szabályzata a 2001.évi LXXXV. törvényben van rögzítve.

E szerint a védett személy akkor vehet részt e programban ha,

- olyan vallomást kíván tenni vagy tett, amely kiemelkedő súlyú bűncselekmény lényeges körülményeire, bünszervezet összetételére, tevékenységére, bünszervezettel fenntartott kapcsolatára, bünszervezet által tervezett vagy elkövetett bűncselekményre vonatkozik.
- ha a vallomás a tényállás felderítését, bizonyítását, az elkövető kilétének megállapítását és felelősségre vonását jelentősen segítette, vagy segítheti, és ha megalapozottan feltehető, hogy más módon bizonyíték beszerzése kilátástalan vagy aránytalanul nagy nehézséggel járna, és a megállapodás megkötésével a bizonyíték beszerzése valószínűsíthető,
- ha a büntetőeljárásban való részvétele miatt, illetve a büntetőeljárás jogai érvényesítésének, kötelezettségei teljesítésének akadályozása, illetve megghiúsulása végett, ellene személy elleni erőszakos vagy közveszélyt okozó bűncselekményt követettek el, avagy valószínűsíthető, hogy ellene ilyen bűncselekményt követnek el, és
- ha a fenyegetett helyzetben lévő személy, illetve az érintett védelme a személyi védelem keretében nem biztosítható, ezért különleges óvintézkedések alkalmazása szükséges.

Ezek az óvintézkedések:

- a lakóhely, tartózkodási hely megváltoztatásával az érintett biztonságos helyen való elhelyezése, illetve a programba bevont fogvatartottnak az elhelyezéséül szolgáló büntetés-végrehajtási intézetből másik büntetés-végrehajtási intézetbe történő szállítása
- személyi védelem igénybevétele
- nyilvántartásokban adatzárlat elrendelése, illetve a nyilvántartott adatokkal kapcsolatos megkeresések jelzésének előírása
- névváltoztatás
- a személyazonosság megváltoztatása
- a nemzetközi együttműködésben való részvétel⁶⁴

63 2017. évi XC. törvény 94. §, 34/1999. Korm. rendelet

64 2017. évi XC. törvény 95. § és 2001. évi LXXXV. törvény

A valamennyi tanút érintő intézkedések köre

Kemény Gábor szükségesnek tartaná, hogy a tanú már az idézésben kapjon tájékoztatást a zárt adatkezelés lehetőségéről.⁶⁵ Az új Be. a valamennyi tanúra vonatkozó szabályozásokat szétszórta tárgyalja, így az ebben való kiigazodás nem túl egyszerű. Például az új Be. (181. §) lehetőséget ad arra, hogy írásos vallomást tegyen a tanú, vagy hogy a 99. § alapján a személyes adataira zárt adatkezelést rendeljenek el, vagy arra is van mód, hogy ügyvédi úton képviseltesse magát (59. §), de a 210. § szerint van arra is lehetősége, hogy felismerésre bemutatás esetén a felismerő észlelhetőségét kizárják.

A különleges bánásmódot igénylő tanút érintő intézkedések körébe tartozik a kímélet, a tárgyalás nyilvánosságának korlátozhatósága, a tanú személyes adatainak zárt kezelése, személyes védelem, különösen védetté nyilvánítás, védelmi programba történő felvétel. Azonban például Svédországban léteznek már személyi riasztó felszerelések, melyek segítségével a megfenyegetett polgár azonnal riaszthatja a rendőrséget, de Magyarországon ritkán találkozhatunk ezzel a személyi védelem körében. Az eljárás szervezésével kapcsolatos feladatok is igényelnek még változtatást, mivel a bírósági épületek kialakítása sem felel meg a célszerűségnek. Angliában külön folyosón várakozhat a sértett, tanú, terhelt, illetve a hozzátartozók.

A jelen szabályozás a különleges bánásmód kitégített fogalmát harmonizálja, személyi köre is tágabb, ebben szinte feloldódnak a tanúvédelmi szabályok.

Zárószó

A hatályos Be. számos újítással szolgál akár a tanúvédelem terén, akár más szabályozási körben. A törvény elsődleges feladata az egyszerűsítés és a gyorsítás.

De nem könnyű átlátni az új Be. tanúkra vonatkozó szabályait, mivel szétszórta helyezkednek el a törvényben. Tartalmilag is találkozhatunk problémákkal. Például a törvény nagy hangsúlyt fektet a tanú személyének és kilétének védelmére, azonban ahogy a tanulmányom más részében is utaltam rá, az épületek kialakítása nem mindig felel meg, annak, hogy a tanú és a vádlott ne létesítsen közvetlen kapcsolatot. Gyakorlati kérdés, hogy még mindig nagyon nehéz egyensúlyban tartani az anonimitásra vágyó tanú védelméhez való jogát és a terhelt tisztességes eljáráshoz, a bizonyítékok teljes megismeréséhez való jogát.

Igaz a hatályos törvény még nem tökéletes, viszont egy lépéssel közelebb került a modern szabályozás felé. De a hangsúlyozott a cél eredetileg sem egy teljesen új alapokra helyezett kodifikáció volt, hanem az, hogy az eljárást könnyebbé váljon.

65 Kemény Gábor, Büntető eljárásjogunk tanúvédelemmel kapcsolatos módosításai, a bennük rejlő lehetőségek tükrében, 94. oldal

Artemisiát szörnyű vizsgálatoknak és kínvallatásoknak vetették alá. A korabeli jog nem ismerte a szexuális erőszak büntetést, így a jóvátételre vágyó apa vádolt megrontással, házassági esélyek eljátszásával és a család becsületén esett folttal. A bírósági iratok tanúsága szerint Artemisia megpróbálta ellökni Tassit, és megkéselni, hogy megakadályozza az erőszakot. A tárgyaláson a lánynak kellett bizonyítania, hogy megerőszakolás történt. Egy fémből és spárgából álló hazugságvizsgáló- és kínzóeszközzel az ujjain tanúskodott. „Ez a gyűrű, amit adsz nekem, és ezek a te ígéreteid” – mondta Tassinak, ahogy a zsinórok megfeszültek az ujjain, majd elismételte: „Ez igaz, igaz, igaz.” Vallomását igaznak találták, Tassit pedig bűnösnek.

Azonban az erőszaktevőnek a pápa kedvelt festőjeként nem kellett börtönbe vonulnia.

Az itáliai igazságszolgáltatás alapján még a lányt kínozták meg, hogy meggyőződjene a férfi bűnösségéről. Kétszer is megalázták hát. Az erőszaktevő és a jogrendszer is. Vannak dolgok, amik azóta sem sokat változtak. Nem véletlen, hogy Artemisia képei a mai napig aktuálisak. Mégis igaztalan lenne a festőnővel szemben, ha a megerőszakolása felől magyaráznánk az egész életművét, azonban az tagadhatatlanul kihatott további életére.

Furcsa, hogy végül Tassit mégis egy évi börtönre ítélték, bár nem elsősorban az erőszak miatt, hanem mert közben kiderült, az apa néhány festményét is ellopta. Artemisia bár győzött, de sok öröme nem telt ebben a diadalban. Ezek után nem maradhatott sem apja házában, sem a városban. A botrány elől Firenzébe küldték, és férjhez adták egy szerény képességű festőhöz. Artemisia azonban nem hagyta, hogy a szörnyű emlékek megbénítsák: a Medici udvar sikeres festője lett, és a Festészeti Akadémia első női tagjává választotta.

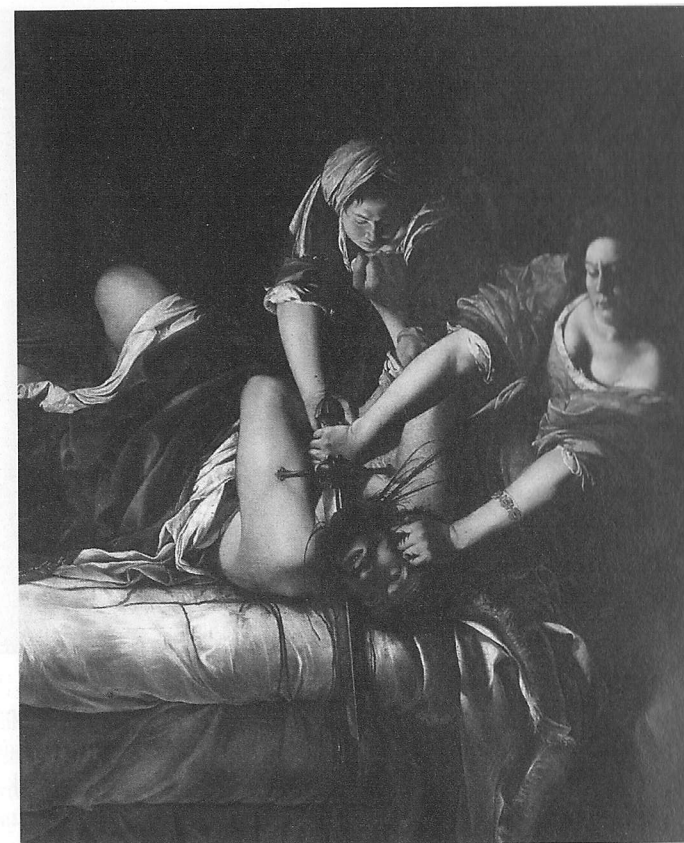
Nézzük, mely kép fejezi ki számomra leginkább Artemisia lelkivilágát, s ha valóban véghez vitték volna szereplői a cselekményt, milyen büntetésre számíthattak volna.

A festmény címe: *Judit lefejezi Holofernészt.*

A festményen megjelenő deuterokanonikus mű² története röviden a következő: Nabukodonozor babiloni király hadvezére, Holofernész, hadjáratot vezetett Izrael ellen. Amikor éppen Bethulia városát ostromolta és már majdnem sikerült bevennie azt, engedett Judit, egy zsidó özvegy csábításának. A fiatalasszonynak sikerült Holofernész sátrába férkőznie, ahol leitatta a hadvezért, majd lefejezte őt, és tettével megmentette a népet. Judit átváltozása is hangsúlyos ebben a történetben, hisz Judit először külsőleg válik csábítóvá, majd belsőleg is csalfa lesz, ezután gyilkos, majd visszaváltozik önmagává.

Gentileschi festményén azt a pillanatot láthatjuk, amikor Judit és a szolga koncentráltan, hozzáértően, együttműködő munkatársakként „dolgoznak” a lefejezésen, amit az ezek geometriai alakzata is erősít. Továbbá a vér is Judit felé fröccsen, jelezve, hogy a

² Ókori zsidó irat, mely a héber bibliának nem lett része, viszont egy másik kanonizáció során belekerült egyes keresztény bibliákba, amelyet Qumránban is megtaláltak.

munkájának ára van. Judit teljes erejéből leszorítja a kapálódzó férfit. A kép egyáltalán nem tartózkodik a test- és erőszak-ábrázolástól: itt Judit nem marad ártatlan és tiszta, mint ahogy Caravaggio azonos című festményén láthatjuk majd a későbbiekben. A festmény a nemi aktust helyettesíti az ágyban elkövetett gyilkossággal. A nézőt is megszólítja, mivel az alakok közelsége azt az érzést kelti benne, mintha leselkedne, tanúskodna. Mint már említettem, Gentileschi fiatalkorában erőszakot követtek el; valószínű, hogy ezt a traumát próbálta erotikus festészetében feldolgozni.

Láthatjuk, Judit ezen a festményen megvalósítja az emberölést, mely alapestben öt évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. Minősítő körülményként pedig kiemelhető, hogy az emberölés *előre kitervelten* történik, mivel a *cselekmény véghezvitelének a helyét, idejét és módját átgondolja, az akadályozó és segítő tényezőket felméri, a lényeges előkészületi, elkövetési körülményeket számításba veszi. Az előre kiterveltséget céltudatos cselekvés és az egyenes ölési szándék jellemzi.*³ További körülményként vehet-

³ Btk. 160.§ (2) bek. a)

jük figyelembe, hogy Holofernész aludt, tehát *védekezésre képtelen személy sérelmére*⁴ követték el a cselekményt. Judit nem egyedül tevékenykedik, segít neki szolgálója is, aki ebben az esetben, mint társtettes jelenik meg, *mivel társtettesek⁵ azok, akik a szándékos bűncselekmény törvényi tényállását, egymás tevékenységéről tudva, közösen valósítják meg.*

A festőné témái között sűrűn megjelenik a hálószoba, mint az erőszak színtere. Gentileschi társadalmilag is állást foglalt azzal, hogy nő léte aktív festő volt és a nő princípiumot nem mint életet adó vagy házimunkát végző személyt, hanem mint lehetséges gyilkost mutatta be.

Caravaggio: *Judit lefejezi Holofernészt, Hamiskártyás, A jövőmondó*

Caravaggio (1571-1610) a művészettörténet talán egyik legrejtélyesebb és legforradalmibb festője, korának művészeti elvárásai ellen lázadva vált a manierizmus, valamint a 17. század eleji naturalisztikus ábrázolás iskolateremtő képviselőjévé. A drámai realizmus új nyelvét teremtette meg, az utcáról válogatva modelljeit. Festészetét forradalmian új stílus jellemezte, amely a fény és árnyék kontrasztján alapult. Munkáiban az alak drámai megvilágítása és a mély árnyékok a barokk festészet ismertetőjegyévé váltak. Neve idővel feledésbe merült, háromszáz évet kellett várnia a méltó megbecsülésre.

Caravaggiót a sötétség mesterének is nevezik, mivel sosem próbálta fékezni provokáló, meghökkenítő hajlamait, sem a konvenció, az alávetettség iránt érzett gyűlöletét. Remekműveket alkotott, melyek megdöbbentették, felkavarták és felvillanyozták pártfogóit. Kedvére válogatta a vallási és világi témákat. A vallási témákra mutatkozó igény, bibliai témák festésére ösztönözte Caravaggiót. Ezeket a képeket azonban nem a korszakra jellemző negédes hangvétel jellemzi. Apokrif írásból választott egy hátborzongató eseményt – csak úgy, mint a korábban említett Artemisia Gentileschi –, amikor Judit levágja az asszír parancsnok, Holofernész fejét.

A festmény címe: *Judit és Holofernész*. Judit arca Caravaggio kedvenc modelljének, Fillide Melandroninnak a vonásait viseli, aki az Alexandriai Szent Katalin és a Magdolna megtérése képekhez is modellt állt. Ezen a festményen Judit segítője egy kegyetlen arckifejezésű öreg szolgálóasszony, aki vásznat tart készenlétben, hogy abba fogja fel a lehulló fejet. Itt tehát a szolgáló, mint fizikai bűnsegéd jelenik meg (*hisz a fizikai bűnsegély tipikus gyakorlati esete az eszköz átadása a tettes részére*).

Bár Artemisia és Caravaggio műve is a gyilkosság pillanatát örökíti meg, hatásuk különböző. Caravaggionál Judit testtartásán és arckifejezésén látszik, hogy tartózkodik a

4 Védekezésre képtelennek kell tekinteni azt, aki helyzeténél vagy állapotánál fogva ideiglenesen vagy véglegesen nem képes ellenállás kifejtésére. Btk. 459. § (1) bek. 29. pont

5 Bartkó Róbert: Büntetőjogi alapismeretek, Universitas-Győr Nonprofit Kft. Győr, 2016., 48. old.

tettétől, egyfajta távolságtartás olvasható ki az egész kép kompozíciójából, ahogy a vér a fehér ruhára fröccsen, és a visszataszító, idős szolgáló pedig figyelni az eseményeket. Judit kétséget kizáróan eltartja magától Holofernészt, éreztetve, hogy ő undorodik ettől a cselekedettől. Viszont ez a cselekményt nem másítja meg, így itt is megvalósul az emberölés büntette, melynek minősített esetei közé szintén az *előre kiterveltséget*⁶ és a *védekezésre képtelen személy sérelmére*⁷ elkövetést sorolhatjuk.

A következő festmény a *Hamiskártyás*:

Amikor Caravaggio az 1590-es években Rómába érkezett, leginkább az erőszakos, félig bűnöző élethez közel álló jelenetekre összpontosított. ennek hozzáadéka a Hamiskártyás, mely első önálló művei közé tartozik, s egy egyszerű, hétköznapi „tűnő” jelenetet ábrázol. A téma Caravaggio személyes tapasztalataiból ered, úgy tudni, gyakran volt a kártyaasztalok áldozata, a szóbeszéd szerint ötvenkétszer csapták be.

6 Az emberölés előre kitervelten történő elkövetése feltételezi, hogy az elkövető az ölési cselekmény véghezvitelének helyét, idejét és módját átgondolja, a végrehajtást akadályozó vagy segítő tényezőket felmérje és a lényeges előkészületi, elkövetési és az elkövetés utáni mozzanatok figyelembe vegye. Az előre kiterveltséget a tervszerű és céltudatos magatartás jellemzi. Ez az ölési cselekmény részleteinek átgondolását, viszonylag hosszabb időn át történő fontolgatását, a cselekmény elkövetési szakaszainak megfelelő mozzanatok mérlegelését jelenti. Nem feltétel azonban az említett tényezők együttes fennállása. Az ölése irányuló céltudatos törekvés az egyenes szándék meglétét tételezi fel. Btk. 160 § (2) bek. a)

7 Btk. 160 § (2) bek. j)

Láthatjuk, amint a mélyvörös abrosszal letakart kártyaasztal mellett állnak a játékosok. A jobboldali fiatal fiú a hamiskártyás, arcán feszült várakozással, felkészült arra, hogy háta mögül előhúzza a rejtett kártyákat. Vele szemben az áldozat, ún. „balek”, jó módú fiatal férfi, elegáns, sötét bársonyruháján fehér csipkegallér, kézelő. Nyugodtan, elmerülten nézi a kártyáit, úgy tűnik, nem veszi észre, hogy a mellette álló idősebb férfi figyel a lapjait, ujjaival jelzést ad társának. A hamiskártyásoknak a legtöbb esetben segítők is voltak, titkos szavakkal vagy titkos jelekkel könnyen megértették egymást. *Társtettesként* tevékenykedtek, mivel *a szándékos bűncselekmény törvényi tényállását, egymás tevékenységéről tudva, közösen valósították meg*.⁸ Az adott bűncselekmény tényállása két részmagatartást is tartalmaz, mivel az egyik társ az egyik, a másik pedig a másik részmagatartást fejt ki. A cinkostárs, a kibic, a játékot látszólag csendesen figyelő idősebb férfi, feltartott ujjaival jelez. Bal keze a hamiskártyás törének közelében van. A csalók nem szerették, ha keresztülhúzták a számításukat, attól sem riadtak vissza, hogy tört döfjenek az ember hátába, ha érdekük úgy kívánta. Viszont ezen a képen az ölési szándék nem, csupán a csalás jelenik meg, hisz *aki jogtalan haszonszerzés végett más tévedésbe ejt, vagy tévedésben tart, és ezzel kárt okoz, csalást követ el*.⁹ Minősítő körülményként pedig kiemelhető az üzletszerűség, melyre a háttér információkból következtet-

⁸ Bartkó Róbert: Büntetőjogi alapismeretek Universitas-Győr, Nonprofit Kft. Győr, 2016., 48. old., Btk. 13.§ (3) bek.
⁹ Btk. 373.§ (1)

hetünk. Üzletszerűen követi el a bűncselekményt, aki ugyanolyan vagy hasonló jellegű bűncselekmények elkövetése révén rendszeres haszonszerzésre törekszik.¹⁰

Dramai jelenet, feszült várakozás, szinte hallatni engedi az óra lassú ketyegését. Három különböző karakter, mindhárom rejteget valamit. A festményt a művészettörténet Caravaggio első mesterművének tartja, a hamiskártyás témát feldolgozó festmények közül pedig a legjobbnak. A képet Francesco Maria del Monte bíboros vásárolta meg és pártfogásával elindította a festőt a siker útján.

További műve, melyen szintűgy megjelenik az emberek jóhiszeműségének kihasználása: a *Jövendőmondó*, mely egy fiatal nőt ábrázol, aki ügyesen eltávolítja egy férfi gyűrűjét, miközben úgy tűnik, mintha jósolna a tenyeréből. Alig észrevehető a nőnek ezen cselekménye, melyen lopást követ el zsebtolvajlás útján. *A zsebtolvajlás, a lopásnak az a minősített esete, amelyet a sértettel közvetlen fizikai kapcsolatban lévő tárgyból, a sértett jelenlétében, figyelmének elterelésével vagy kijátszásával, általában nagy tömegben, forgalmas helyeken követnek el*.¹¹ Súlyosabb minősítést és ez által szigorúbb büntetést von maga után, ha a lopást nemesfémre, illetve a szintén e fogalom körébe tartozó nemesfém ötvözetére vagy fémkereskedelmi engedélyköteles anyagra követik el.

¹⁰ Btk. 459. § (1) bek. 29. pont
¹¹ Btk. 370.§ (2) bek. bd)

Jacques Louis David: *Marat halála*

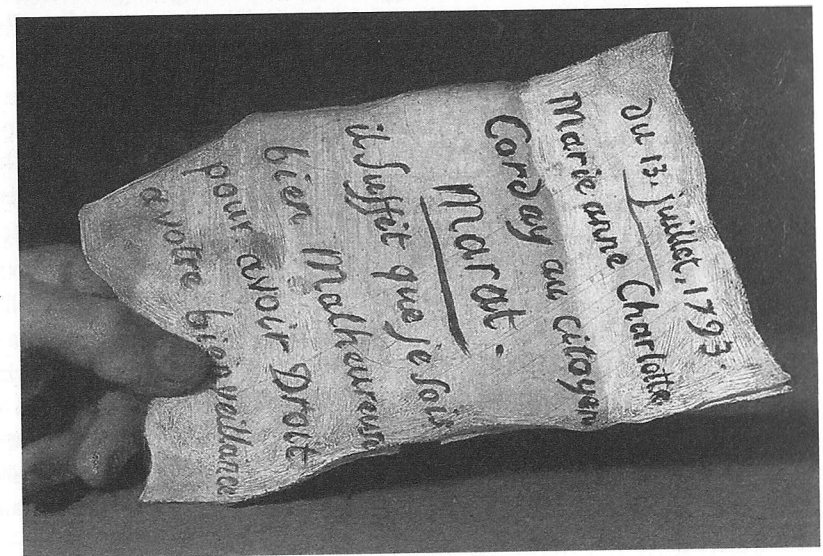
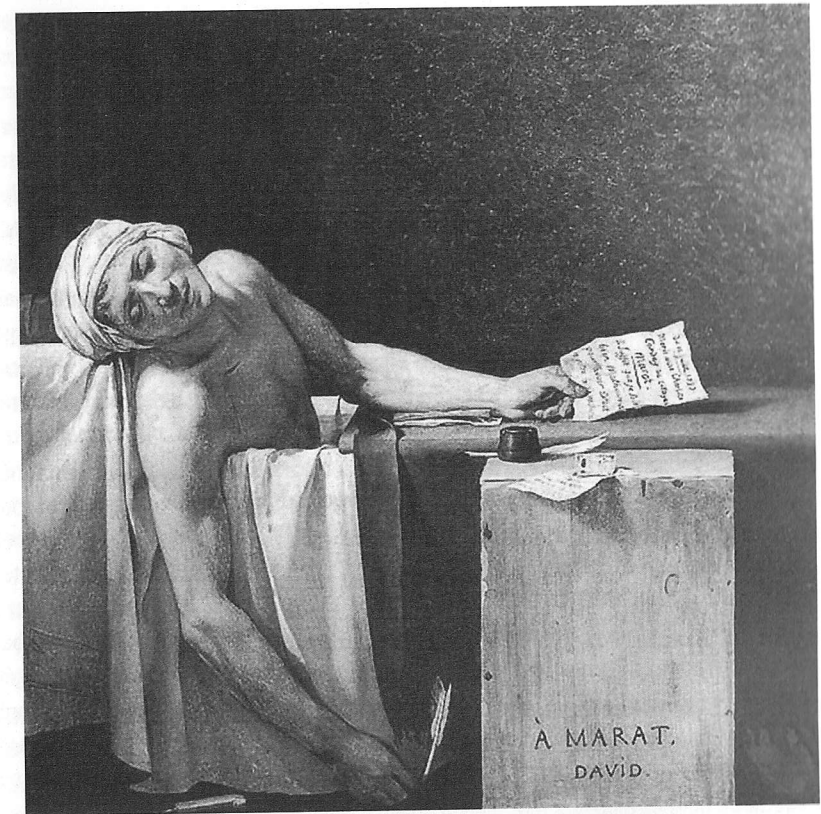
David (1748-1825) a forradalmak korának közismert festője.

Marat halála¹² 1793-ban mai szemmel kifejezetten túldokumentált eseménynek tűnik a francia forradalom történetében, ami fontos példája lehet a korszak modernizálódó nyilvánosságszerkezetének, az információk terjedésének és társadalmi szintű hozzáférhetőségének. Tudjuk az újságoknak köszönhetően, mikor, hol és hogyan történt az esemény, ismert a tettes és a motiváció (sőt, még az is, hogy a kés milyen szervenket vágott át a testben), illetve látható az a pont, ahová ez az esemény illeszkedik a forradalom folyamatában. Ma már azonban egészen bizonyosan nem a korabeli sajtó, hanem Jacques-Louis David festménye határozza meg elsődleges tudásunkat Marat vonatkozásában, aki a kép nyomán mártírként, áldozatként rögzül a képzeletünkben. David Marat közeli barátja volt, s még a gyilkosság előestéjén látogatást tett nála. A festményt, amit tanítványai szerint valamiféle sajátos transzállapotban festett, 1793. november 14-én mutatta be a Konventnek. A kép karrierjét valószínűleg a dokumentatív jelleg biztosította, amely a történelmi események illusztrációjává formálja a festményt, s ami így reprodukciók formájában bekerült például az oktatási anyagokba. Ugyanakkor kifejezetten fontos mindezzel együtt az is, hogy David olyan közismert ikonográfiai elemeket alkalmaz a jelenet megfestése során, amelyek benne vannak az évszázadok esztétikai, tematikus kultúrtörténeti hagyományait hordozó, képzőművészetről való tudásban. Hiszen Marat testének elrendezése egészen pontosan idézi a Krisztus levétele a keresztről és a Krisztus siratása (depozíció, lamentáció, pietà) típusú képeket.

Dokumentáció és ikonográfiai hagyomány kettőssége szinte döbbenetesen tökéletes harmóniába rendeződik a festményen.

Marat 1793 júniusától már nem jelenik meg a Konventben, mert ideje nagy részét a forradalom első éveiben, a katakombákban való rejtőzködés során szerzett, egyre súlyosbodó bőrbetegsége miatt kénes fürdőben tölti, amelyet kis íróasztalával szereltek fel, hogy dolgozni is tudjon, múlni nem akaró migrénjét pedig ecetes borogatással kezeli. Itt ront rá Charlotte Corday, a merénylők történetének egyik leghíresebbike – a festményen, a Marat

12 1793. július 13-án gyilkolta meg Charlotte Corday Jean-Paul Marat francia politikust, a jakobinusok egyik legradikálisabb vezetőjét. Marat-nak, a forradalmi terror és diktatúra szószólójaként jelentős szerepe volt XVI. Lajos 1793. januári kivégzésében, és a Girondé-dal való leszámolásban is – Corday vélhetően utóbbi párt iránt érzett szimpátiája miatt gyilkolta meg őt. A jelenet, mely a jakobinus politikus életének végső jelenete volt, az elmúlt 200 év alatt számos író, költő és festő képzeletét megragadta: a beszámolók szerint – az egyébként csinos – Marat egy fürdőkád piszkos vizében ülve fogadta Charlotte-ot, miközben jelentéseket olvasott a Konvent munkájáról, és indítványokat fogalmazott. A fiatal nő belépése után átadta bizonyítékul szánt leveleit a forradalmárnak, aki nemsokára jegyzetelni kezdte az állítólagos összeesküvők nevét. Charlotte Corday ezt a pillanatot használta ki arra, hogy elővegye törét, melyet aztán többször a gyűlölt férfi mellkasába dőfött. Mivel a szűrások létfontosságú szerveket – szívet, tüdőt és egy aortát – értek, Marat pillanatokon belül halott volt, segélykérő kiáltása miatt azonban gyilkosa csapdába esett. Corday egyébként egy percig sem gondolt a menekülésre, halálos nyugalommal várt, amíg a kiérkező hatóságok őrizetbe vették.

kezében tartott levélen is rögzített napon, 1793. július 13-án – s a kádban szúrja le a védtelen férfit. Charlotte Corday éppen egy levélnek a segítségével jut be sokadszori próbálkozásra a jakobinus hatalomátvitel kulcsfigurájához annak ígéretével, hogy majd beszámol egy szerveződő összeesküvésről. A levél David festményén (a festő kézírásával) sajátos kriminalisztikai dokumentumként értelmezhető, hiszen rögzíti a tettes nevét, a tett időpontját, azonban az ezután olvasható rövid szöveg értelmezhető valamifajta bűnvallo-másként, ami egyben az isteni igazságszolgáltatás megnyilatkozása, ahogyan a tettes aláírásával elismeri a rá rótt ítélet jogosságát (guillotine általi kivégzés, Marat temetésé-nek másnapján): „1793. július 13-án, Marie Anne Charlotte Corday Marat polgártársnak. Elegendő számomra az a szerencsétlenség, hogy jogot formáltam az Ön jóhiszeműségé-re.” Az eseményt rögzítő dokumentatív jelleg kiválóan kapcsolódik össze a neoklasszicis-ta festészet esztétikai-ikonográfiai alapelveivel, a tiszta kontúrok, a test szépségét kiemel-ő drapéria és az úgynevezett szép (vagyis idealizált) természet ábrázolásának winckel-manni követelményeivel. A letisztult formákhoz, a fény és az árnyék játékához, illetve a kolorit visszautasításához adódik hozzá a test krisztusi elrendezése a látványban, ezt erősíti fel a jobb kulcsont alatt látható seb és a belőle elfolyó vér, ami a drapériát és a kád vizét is megfesti. Az izomtól feszülő karok és az anatómiai pontossággal megfestett felsőtest márványszerű kidolgozása az antik szobrok antropológiáját közvetítik. Mindez a narratív festményként is értelmezhető ábrázolást (a gyilkosság utáni pillanatokban vagyunk, ismerjük az előzményeket és a következményeket) az időtlenség és az emléké-lítés irányába viszi. Mintha csak hősként, áldozatként, mártírként rögzülne Marat figurá-ja, aki tisztán hal meg eszméiért vagyis David festménye végeredményben a felmagasz-tosulást írja bele Marat halála utáni életébe. Mindezek tudatában tehát kijelenthetjük, hogy Marat emberölés áldozata lett, melyet elkövetője előre kitervelt, mivel a *cselekmény véghezvitelének a helyét, idejét és módját átgondolta, az akadályozó és segítő tényezőket felmérte, a lényeges előkészületei, elkövetési körülményeket számításba vette. Továbbá az előre kiterveltséget céltudatos cselekvés és az egyenes ölési szándék jellemezte.*¹³

A festő tekintetének természetesen jelentésképző funkciója is van: David festménye esetében az intimitásimplikáló közelséget és a vonalak mértani harmóniáját teszi érzék-le-tessé. Egyúttal adott a játék lehetősége is: a néző a festő helyébe kerül, aki tisztelete-jelével odarója a kád melletti szoborállványnak is érthető bűntudatból hódolat teli ajánlását Marat-nak s egyúttal szignálja is művét.

Fernando Botero: *Abu Ghraib*

Fernando Boteróról (1932-), a híres kolumbiai festőről, Abu Ghraib című olajfest-mény- és ceruzarajz-sorozatának apropóján beszélhetünk. Botero 2004 és 2005 között festette és rajzolta meg nagy port kavarázó sorozatát, amelynek témáját az Abu Ghraib

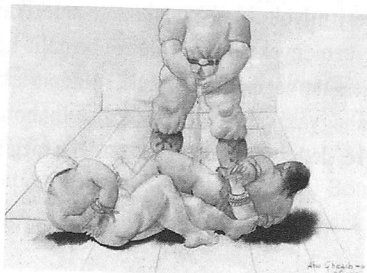
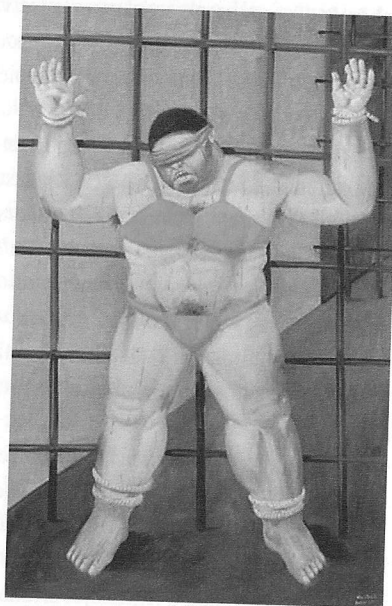
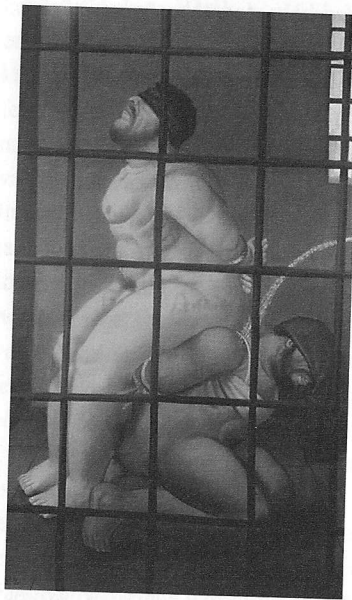
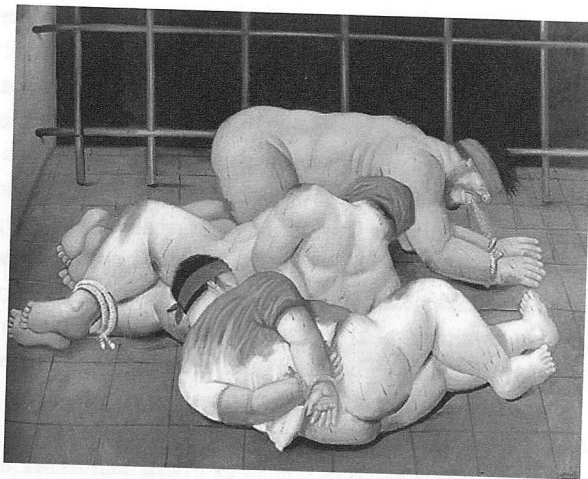
¹³ Btk.160.§ (2) bek. a)

börtönben elzárt iraki foglyok embertelen kínzásai adták. A művész nem először dol-goz fel érzékeny témát. A hatvanas évek diktátorainak karikatúraszerű megrajzolásá-val és a kolumbiai drogbárók háborúinak megfestésével is foglalkozott korábban. Boterót a nyugati világ fogyasztói társadalmának testkép-ideáljával szembehelelyezke-dő, túlméretezett és pufók emberi alakokat meglevenítő festményei és szobrai tették híressé. Botero úgy gondolja: a művészet nem más, mint folytonos vádemelés. Festményei nem pontosan azt ábrázolják, ami a valóságban történt, mivel ő maga nem látta a kínzásokat, de a képeket Seymour Hersh tényfeltáró cikke alapján készítette el, így művészi eszközeivel láthatóvá tudta tenni azt, ami a börtönben történt. Az elítélt börtönőrök és a tanúk vallomásai alapján idézi fel a kínzások változatos technikáit: láthatunk nagy halomba dobált foglyokat, akiket a mellkasukon rugdosnak. Továbbá két meztelen foglyot is láthatunk, akik közül az egyiket maszturbálásra kényszerítet-tek, a másikat pedig arra, hogy előtte térdepeljen. Az áldozatok arcai ugyan megjelen-nek Botero képein, ám ezek a vonások szinte egyáltalán nem térnek el egymástól. A bebörtönzött emberek arcukat az égre vagy a földre szegezve, legtöbbször bekötözött szemmel és hátrakötözött kézzel, olykor pedig csuklyában jelennek meg a festménye-ken. A festő a csuklyás rabokat ábrázoló képein nem szerepeltet őröket, csak magát az arctalan foglyot, aki kiállja a terrort.

Fel is merül a kérdés, hogy megsértették-e a nemzetközi jogot ezekkel a cselekedetek-vel a katonák a festményen? De a kínzásokkal ez egyértelművé válik, hisz: „*A szabadsá-guktól megfosztott személyekkel emberségesen és az emberi személyiség veleszületett méltóságának tiszteletben tartásával kell bánni.*”, legalábbis a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 10. cikkelye szerint. A kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni nemzetközi egyezmény kínzás meghatározására vonatkozó pontjának pedig összes elemét kimerítik az iraki ese-tek. Továbbá azt is figyelembe kell vennünk, hogy hivatalos személyek követték el ezeket az embertelen, és megalázó tetteket, így a cselekményük is súlyosabbnak minősül. „*Az a hivatalos személy, aki eljárása során mást tetteleg bántalmaz, büntett miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.*”¹⁴

Úgy vélem, az iraki háború egyik legszégyenteljesebb eseménye volt mindaz, ami a Bagdad közelében található Abu Ghraib börtönben történt. Több ezer embert tartottak itt fogva az amerikaiak, a legtöbbjét ártatlanul. Mindez eltörpül a szörnyű bűncselekmények mellett, amelyeket az emberi mivoltukból kivetkőzött amerikai őrök követték el velük szemben. A nemzetközi egyezményeket meggyalázva brutális kínzásoknak vetették alá a foglyokat, szexuális aberrációkat végeztek velük, minden lehetséges módon megaláz-ták őket – a felettesek jóváhagyásával. A nemzetközi felháborodás dacára csak néhány elkövetőt vontak felelősségre, de tettük döbbenetes emléke még sokáig fennmarad Botero képein keresztül.

¹⁴ Btk.301.§ (1) bek.

Egy bűncselekmény ugyan elévülhet, azonban a festmények, képi remekművek időtlenek. A jogász, ha szakmáját kívánja gyakorolni, polgárként a jogkövetésre kötelezett. Számára a paragrafus nem unalom, hanem szakmai tudásának forrása. A büntető ítélet nem műalkotás, de műveltség nélkül a jogi diploma is kevesebbet ér. A jogesetben pedig sokszor ott rejtőzik az igazi dráma is. A nehezen emészthető jogtételek megértéséhez, elsajátításához nemcsak szórakoztató példát, hanem kiváló gyakorlati tudnivalót adhat egy-egy festmény. A képek középpontjában lényegében konkrét jogeset áll, amellyel kapcsolatban egyfajta megoldást tár elénk a szerző, de megadja annak lehetőségét is, hogy a néző is kialakítsa saját véleményét. Az értekezésemben különböző festmények kerültek terítékre, melyeken keresztül megismerkedhettünk néhány bűncselekmény dogmatikai alapkérdéseivel. E rövid tanulmány csak egy szeletét adta át ennek az igen gazdag területnek, átfogóbb képhez természetesen további kutatómunka szükséges.

Köszönetemet fejezem ki kedvenc festőművészemnek, a bátyámnak, Szolnoki Szabolcsnak. Értékes tanácsai és művészettörténeti ismeretei segítettek munkámat. Továbbá köszönetet mondok dr. Jungi Eszter Tanárnőnek, hogy lehetőséget biztosított dolgozatom megírásához.

Felhasznált irodalom

- Bartkó Róbert: Büntetőjogi alapismeretek Universitas Győr Nonprofit Kft. 2016.
 Belovics Ervin – Nagy Ferenc – Tóth Mihály: Büntetőjog I. Általános rész HVG ORAC 2014.
 Kiss Anna: Bűnbe esett irodalmi hősök, Publicitas Art Media, Budapest, 2008.
 2012. évi C. törvény

Tartalom

<i>Előszó</i>	5
<i>Tahin Szabolcs: Három séta a jogi pragmatika területén</i>	7
<i>Pálfay Szilárd: A bírósági integritás-védelem büntetőjogi vonatkozásai</i> a Győri Törvényszéken	25
<i>Hordósi Ágnes: A túlzásúfolttság lehetséges okairól és hatásáról</i>	41
<i>Nárai József: Gondolatok a javítóintézeti nevelésről</i>	55
<i>Vidáné Németh Vanda Valentina: A pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni</i> bűncselekmények szabályainak változásai a Csemegi-kódextől napjainkig	87
<i>Vasas Eszter: Az állatkínzásról</i>	131
<i>Ballouk Olivér: A komplex tanúvédelem a régi és az új</i> eljárásjogi törvény tükrében	191
<i>Szolnoki Barbara: Megfestett bűnök</i>	207